



**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИНСТИТУТ ЗА СОЦИОЛОГИЈА
СКОПЈЕ**



***ЗНАЧЕЊЕТО НА ЈАВНИОТ ПРОСТОР ЗА ФУНКЦИОНИРАЊЕТО И РАЗВОЈОТ НА
ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ЗА НАПРЕДОКОТ НА ЕВРОПСКИТЕ ИНТЕГРАЦИИ НА
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА***

докторска дисертација

Ментор:
проф. д-р Милева Ѓуровска

Кандидат:
м-р Рина Ајдари

Скопје, 2022 година

Благодарност

Да се направи студија за Европската Унија е голем предизвик и сложена иницијатива, а пред сè кога фокусот на студијата е јавната сфера во Европската Унија, која паралелно ја истражуваме со процесот на проширување на ЕУ и интеграцијата на Република Северна Македонија.

Процесот на пишување на оваа дисертација бараше огромни напори, како и значително време и немаше да се заврши без помошта на неколку лица. Би сакала да им се заблагодарам на оние што ми помогнаа, ме поддржуваа и ме охрабруваа во текот на ова патување.

За ориентацијата во емпириското истражување и консултации во однос на изборот на релевантна литературата ѝ се заблагодарувам на мојата менторка, проф. д-р Милева Ѓуровска.

Им се заблагодарувам и на членовите на комисијата, проф. д-р Билјана Ванковска, проф. д-р Антоанела Петковска, проф. д-р Весна Димитриевска и проф. д-р Хасан Јашари за времето што го посветија на мојата дисертација.

Им се заблагодарувам на учесниците на емпириското истражување, кои несебично го даруваа своето време и ги споделија своите мислења и ставови кои помогнаа при создавањето на оваа дисертација, која ја развива и проширува литературата во рамките на европските студии и интеграции.

На крај, сакам да им се заблагодарам на моите најблиски, моето семејство. Прво, им се заблагодарувам на моите родители. Јас сум тука каде што сум денес бидејќи вие верувавте во мене и безусловно ме поддржувавте да ги реализирам моите академски амбиции; на мојата свекрва и мојот покоен свекор, кој секогаш ми велеше: „Јас сум тука за децата, ти пишувај.“ Жалам што не го дочека овој момент.

Посебна благодарност упатувам кон мојот сопруг Башким, мојот најдобар пријател кој ми даде сила и истрајност да го завршам овој проект. Неговиот оптимизам и вербата во мене ми дадоа сила да ги исполнам моите соништа. Благодарам што создаде средина која беше погодна за мене да ја завршам

дисертацијата и што помогна да ја одржам рамнотежата да бидам научник, сопруга и мајка. Оваа дисертација е наша, заедничка.

На крај, им се заблагодарувам на моите најмили, најсакани Илза и Ррон, кои иако многу мали, покажаа трпеливост и разбирање кон мама. Оваа дисертација им ја посветувам ним.

Апстракт

Оваа студија се обидува да претставува теоретски развој на главните линии на истражувањата кои се однесуваат на појавата на европскиот јавен простор (јавна сфера), во рамките на Европската Унија.

Од средината на 90-тите години се зголемува истражувањето на европската јавна сфера. Интересот за ова прашање треба да се разбере во контекст на дискусиите за европскиот демократски дефицит и, пред сè, во однос на прашањето за постоењето и/или пожелноста да постои еден единствен европски демос и еден заеднички европски идентитет.

Главно, европската јавна сфера се гледа и се доживува како средство за зголемување на легитимноста на политиката на ЕУ и демократизацијата на ЕУ. Истражувањето се насочува околу прашањата: дали и до кој степен постои и функционира европската јавна сфера и дали се оформува (се создава) на европско или на национално ниво; истовремено се насочува кон тоа да се операционализираат концептите како што се: комуникација преку националните граници; создавање на таканаречените европски комуникациски структури; и европеизација на националните јавни сфери.

Истражувањето обезбедува анализа на тоа кои се главните актери што ја создаваат и практично придонесуваат во функционалноста на европската јавна сфера (политичките партии, медиумите, тинк-тенковите и невладините организации); како тие влијаат врз процесот на проширување на ЕУ и врз процесот на интеграцијата на Република Северна Македонија во ЕУ преку креирање внатрешни комуникациски мрежи и структури.

Клучни зборови: јавно мислење; јавна сфера; европеизација; Европска Унија, Северна Македонија.

Abstract

This study attempts to present a theoretical development of the main lines of research related to the emergence of the European public sphere, within the European Union.

Since the mid-1990s, research in the European public sphere has increased. The interest in this issue should be understood in the context of the discussions on the European democratic deficit and, above all, in relation to the question of the existence and / or desirability of a single European demos and a common European identity.

In general, the European public sphere is seen and perceived as a means of increasing the legitimacy of EU policy and the democratization of the EU. The research focuses on the questions: whether and to what extent the European public sphere exists and functions; and whether it is being formed at European or national level; at the same time, it aims to operationalize concepts such as: communication across national borders; creation of the so-called European communication structures; and Europeanization of national public spheres.

The research provides an analysis of who are the main actors that create it and which practically contribute to the functionality of the European public sphere (political parties, media, think tanks and NGOs); how they affect the process of EU enlargement and the process of integration of the Republic of North Macedonia in the EU through the creation of internal communication networks and structures.

Keywords: public opinion; public sphere; Europeanization; European Union, North Macedonia.

Содржина

Апстракт.....	4
Abstract.....	5
ВОВЕД.....	9
І ДЕЛ.....	22
ТОРЕТСКИ ПРИСТАП-ДЕФИНИРАЊЕ НА ЕВРОПСКИОТ ЈАВЕН ПРОСТОР	22
1. Природата и карактерот на Европската Унија	22
1.1. Историски и социолошки преглед на создавањето на Европската Унија	22
1.2. Од економска интеграција до европски јавен простор.....	27
1.3. Европската Унија како елитистички проект.....	31
1.4. Дефинирање на поимот „демократски дефицит“ во Европската Унија	35
1.5. Комуникацискиот дефицит и креирањето на политиката на комуникација во Европската Унија.....	43
1.6. Значењето на комуникациската мрежа во Европската Унија.....	51
2. Европската унија и јавниот простор.....	61
2.1. Дефинирање и концептуализација на јавниот простор.....	61
2.2. Услови за формирање на европскиот јавен простор	70
2.3. Создавањето, развојот и формата на европскиот јавен простор.....	74
2.4. Европски јавен простор и/или европеизација на националните јавни простори ..	78
2.5. (Ре)систематизација на разновидноста помеѓу солидарноста и конкуренцијата ..	84
2.6. Европскиот идентитет и европскиот јавен простор.....	87
2.7. Европскиот јавен простор и демократијата	94
2.8. Проширувањето на ЕУ, идентитетот и европскиот јавен простор	100
3. Карактеристиките на системот на комуницирање и улогата на медиумите во обликувањето на европскиот јавен простор	104
3.1. Стратегиите на Европската комисија за креирање на европската јавна сфера	104
3.2. Институционалната комуникација на Европската Унија	107
3.3. Улогата на комуникациските политики на ЕУ во обликувањето на европската јавна сфера.....	111
3.4. Клучните документи на европската политика на комуникација	119
3.5. Медиумите во демократските општества	123
3.6. Фактори кои влијаат врз карактерот на известувањето на медиумите.....	126
3.7. Корелацијата помеѓу процесот на европската интеграција, медиумите и европскиот јавен простор	128

3.8. Европските медиумски политики и европскиот јавен простор.....	131
3.9. Изградбата на заедничкиот европски идентитет преку европските медиуми.....	134
3.10. Медиумите во информирањето за кризата во Европската Унија	138
4. Граѓаните, партиципативната демократија и европскиот јавен простор	146
4.1. Граѓанското општество и развојот на европскиот јавен простор	146
4.2. Улогата на граѓанското општество во процесот на интеграцијата во Европската Унија.....	150
4.3. Придонесот на тинк-тенковите (think-tanks) во формирањето на европската јавна сфера.....	152
4.4. Европската територијална интеграција – чекор напред кон една европска јавна сфера.....	155
4.5. Кризите, новите политички расцепувања и иднината на европската јавна сфера.....	158
II ДЕЛ.....	163
ЕВРОПСКИОТ ЈАВЕН ПРОСТОР ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА - ТЕОРИСКО ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА	163
1. Специфичности на Република Северна Македонија во евроинтеграцискиот процес.....	163
1.1. Европската интеграција: од Пржинскиот договор до Берлинскиот процес.....	169
1.2. Преспанскиот договор и Европската интеграција	170
2. Методолшки основи на емпириската анализа.....	174
3. Европскиот јавен простор во Европската Унија и Европскиот јавен простор во Република Северна Македонија	179
3.1. Владата како актер во креирањето на Европскиот јавен простор	188
4. Улогата на медиумите во развојот на европскиот јавен простор на/во земјите - кандидатки за членство од Западен Балкан.....	195
4.1. Медиумските политики – значаен фактор во развојот на европската јавна сфера на Западен Балкан	207
4.2. Улогата на медиумите во обликувањето на европскиот јавен простор во Република Северна Македонија	210
5. Улогата и значењето на граѓанското општество во развојот на европската јавна сфера во република Северна Македонија	214
6. Дискусија и заклучоци од емпириското истражување.....	221
6.1. Општи заклучоци и препораки	238
7. Користена литература.....	244

Табела 1-Стратегиите на политиката на информирање на ЕУ	57
Табела 2- Структурната трансформација на јавната сфера	65
Табела 3-Моделот на јавната сфера.....	69
Табела 4 – Медиумските содржини на граѓанските идентитети.....	136
Табела 5 – Состојбата на медиумите во земјите од Западен Балкан.....	198

Графикон 1-Евробарометар.....	38
Графикон 2-Специјален Евробарометар	39
Графикон 3-EUPINIONS	42
Графикон 4-PERCEIVE Project.....	45
Графикон 5-EUPINIONS	46
Графикон 6-Поставување на агендата во Европската Унија	53
Графикон 7-Стандард Евробарометар	92
Графикон 8 – Стандард Евробарометар	93
Графикон 9-Како е демократијата во Европа?.....	96
Графикон 10 – Опаѓање на квалитетот на демократијата во земјите на ЕУ и ОЕСР.....	124
Графикон 11 - Посредувана европска јавна сфера.....	130
Графикон 12 – Симбиотската зависност во Европската Унија.....	162
Графикон 13-Неизвесноста на пристапувањето на РСМ кон ЕУ	193
Графикон 14 - Неизвесноста на пристапувањето на РСМ кон ЕУ	194

ВОВЕД

Новите историски случувања од последните години на минатиот век донесоа големи промени во општеството. Новите технологии и особено значајната улога на масовната комуникација го наметнаа комплексниот феномен на глобализација, кој предизвика големи промени во сите структури на човечкото општество. Во рамките на овој процес исклучително значаен феномен претставува Европската Унија, која симболизира економски, политички, правен и социјален проект (естаблишмент), уникатен од видот на регионалните интеграции. Изградена според една регионално-територијална логика, нејзината комплексна структура, институциите, принципите и политиките се пример за функционирање на една наднационална организација која се менува и расте со оглед на предизвиците на глобализацијата на новиот милениум. Во ниту еден друг регион во светот не се случило суверени држави да се соединат и да прифатат намалување на нивниот суверенитет поради наднационални и надвладини цели, како што се мирот, економскиот просперитет и координацијата на политиките. Специфичноста на Европската Унија стои на флексибилноста на нејзините граници, т.н. варијабилна геометрија со можност за континуирано проширување. Оваа варијабилна геометрија, пред сè, значи дека процесот на проширување на Унијата е постојано актуелен и претставува значаен дел од нејзините активности. Новите земји што ќе се приклучат кон ЕУ ги прифаќаат принципите и основните вредности на заедницата, додека ги трансформираат нивните внатрешни структури да станат подемократски, економски постабилни и политички потранспарентни.

Анализата, разбирањето и толкувањето на ставовите на граѓаните кон европската интеграција и кон Европската Унија претставуваат вистински предизвик за истражување. Причините кои ги поттикнуваат граѓаните, општествата или регионите да го поддржуваат или да се противат на процесот на интеграцијата во Европа се различни. Станува збор за комплексен процес кој, од идеја до исполнување, зависи од повеќе фактори, меѓу кои позначајни се: економскиот статус на земјата, целокупната внатрешна и надворешна политичка клима, геостратешкото опкружување, регионалниот дијалог, нивото на социјалниот

развој, како и многу прашања поврзани со индивидуалниот и групниот идентитет, културата и други специфики на општествата.

Од своето постоење до денес, релевантноста на мислењата и чувствата за европската интеграција има централно место во политичката агенда на Европската Унија. Мерењето на ставовите на своите граѓани, како и на граѓаните на земјите кандидати и претенденти за кандидати за определени прашања, истовремено е генерална тенденција, посебна област на дејствување, развиена практика од страна на ЕУ, но и значен интегративен инструмент.

Иако ЕУ дејствуваше (и продолжува да дејствува) како важен консолидатор на демократијата во поставторитарните држави што пристапија кон Унијата, во последно време загриженоста во врска со демократијата (демократскиот дефицит) е поставена како важно и чувствително прашање за работата на институциите, како и внатрешната и надворешната политика на ЕУ. Во овој контекст, сè повеќе се дебатира на прашањето: дали постои вистинска европска јавна сфера; дали таа е функционална и кои се условите во кои би требало да се развие. Се зборува за создавање една стабилна средина (заедничка јавна сфера) во која граѓаните ќе можат да придонесуваат во решавањето на заедничките проблеми, надминувајќи ги државните граници, да бидат дел од комплексниот процес на донесување одлуки и воедно да се гледаат себеси како автори на законите на ЕУ. Потребно е Европската Унија, како повеќеслоен систем на организација и управување, да го продлабочува развојот на нејзиниот јавен и комуникативен простор.

Во контекст на мерење на јавното мислење се спроведуваат редовните анкети на Евробарометар, Европската социјална анкета (European Social Survey) и Студијата за европски вредности (European Values Study).

Од друга страна, големо влијание во формирањето на јавното мислење за ЕУ имаат медиумите. Овој процес, меѓу другото, се нарекува и „европеизација“ (видливоста на европските прашања во медиумите и нивната меѓусебна поврзаност). Генерално од анализите на медиумските содржини се наоѓаат позитивни односи помеѓу тонот на медиумското покривање и поддршката за европската интеграција во една консолидирана медиумска средина.

Без сомнение, овие аргументи, освен исполнувањето на функцијата на мерење на јавното мислење, истовремено влијаат и врз креирањето на посебните политики кои се релевантни за овие прашања, особено за комплексниот процес на интеграција.

Централната идеја на демократската теорија е концептот дека граѓаните сами ги избираат нивните претставници кои ќе донесуваат и спроведуваат политички одлуки. Меѓутоа, реализацијата на овој не толку едноставен процес зависи од исполнувањето на некои релевантни фактори, вклучувајќи и преземање сериозни чекори и иницијативи. Првенствено, овој процес имплицира политичка партиципација на граѓаните на локално и на национално ниво, а потоа од нив се бара да бидат внимателни со обезбедувањето и интерпретацијата на политичките (и други релевантни) информации пренесувани од страна на медиумите, меморирајќи ги за подоцнежна употреба и тоа при формирање на нивните ставови за одредени прашања. Од сето ова произлегува дека функционирањето на една консолидирана демократија зависи од (и секогаш бара) добро и точно информирани граѓани, за подоцна нивните стабилни ставови да придонесуваат во формирањето на едно унифицирано и продуктивно јавно мислење кое со текот на времето ќе се претвори во една активна јавна сфера.

Ефективна демократија на социо-политичкиот систем еднакво значи и ефикасна комуникација. Структурите на националните политики се базираат токму на овој принцип - вклучување на јавноста во дебати преку медиумите и преку активно граѓанско општество, кои максимално ќе влијаат врз нивните ставови првенствено на локално, потоа и на национално ниво. Во Европската Унија, соработката помеѓу институциите, граѓанското општество и медиумите се гледа како тринитет кој ќе помогне во континуираното градење на јавната сфера, простор каде што граѓаните можат да ги остварат своите права како еднакви европски граѓани; која ќе биде основа за формирање на еден европски идентитет и, пред сè, која ќе нуди добра платформа за промени на политичките ориентации и европското општество во целина.

Овој труд по карактер и природа, пред сè, е мултидисциплинарно, теоретско дело бидејќи станува збор за предметна материја во која се вкрстуваат голем број аспекти кои се субјекти на одредени научни дисциплини, како на пример: европските

студии и интеграции, политичките науки (политикологијата), меѓународните односи, економијата, правото и комуникациските науки. Уште на почетокот на оваа студија потребно е да се дефинира поимот јавно мислење и начинот како се одвива овој комплексен психо-социјален процес.

Формирањето на јавното мислење е процес кој почнува со формирање ставови кои се резултат на позитивната корелација помеѓу количината на знаењето што индивидуите го имаат складирано во нивната меморија за одредени прашања и објекти и колкава важност им додаваат на тие прашања. Додавањето важност на ставот е субјективна мисла која им овозможува на индивидуите да го користат ставот при обработка на информациите, донесување одлуки, како и избор на курсот на дејствувањата (Visser, Holbrook, Krosnick, 2008: 127). Исто така, процесот на класификација и изборот на ставови зависи и од системот на вредности кој ги обликува верувањата на една личност (едно општество) и кој дава патоказ за тоа како треба да се однесуваат, да работат и да ги градат нивните лични и професионални односи. Според ова, се мисли дека ставовите за одредени прашања и дилеми ќе бидат цврсти, стабилни и долготрајни само ако во нив се најдат елементи од поширокиот систем на индивидуални и општествени вредности.

Јавното мислење е многу важна компонента на јавната сфера на една држава, регион или заедница, како што е случајот со Европската Унија. Егзистенцијата и функционалноста на една добро информирана јавност, прво, претставува основно индивидуално право и второ - есенцијален демократски принцип, кој, се разбира, е важен предуслов за демократскиот поредок на една политичка и социјална организација. Имено, Европската Унија е изградена врз основа на овие демократски принципи каде што граѓаните (јавноста) се во центарот на вниманието и каде што функционира еден комуникативен простор во кој се одвива релативно неограничена дебата, анализа и критика на целокупниот социо-политички поредок.

Јавната сфера е поставена во центарот на секое модерно и слободно општество, нејзината улога е тесно поврзана со саморегулацијата на општествата. Често се дефинира како заеднички простор во кој се изразуваат различни ставови, се дискутираат прашања од општ интерес и се донесуваат колективни решенија на комуникативен начин. Медиумите и онлајн медиумските мрежи ја поддржуваат

комуникацијата во јавната сфера. Ненси Фрејзер (Nancy Fraser) првично направи разлика помеѓу таканаречената „силна“ и „слаба“ јавност (Fossum, Schlesinger, 2007:7). Силната јавност има можност на институционализирано разгледување на информациите и пораките, „чиј дискурс опфаќа формирање на одредено мислење, но и донесување одлуки“, а промислена практика на слабата јавност се состои исклучиво во формирањето одредени мислења. Прашањето што тука се покренува е дали Европската Унија веќе ја има таканаречената „силна јавност“? Ако ја има, како функционира, а ако ја нема, зошто сè уште не е формирана и поради кои причини?

Јавната поддршка во и за Европската Унија има есенцијална важност за иднината на европскиот проект, без разлика дали таа поддршка доаѓа од граѓаните на земјите членки, земјите кандидати или од оние што имаат аспирации за влез во Унијата.

Европската јавна сфера е термин кој се опишува како домен на оние што се активно вклучени во процесот на европска интеграција, на оние што се директно засегнати од неговите резултати и на оние што демонстрираат солидарност со Европската Унија. Одржувањето на референдумите за членство на земјите кандидати, референдумите за договорите на Унијата, како и пристапот кон новите држави кандидати за влез во Унијата укажува на сложениот механизам на нејзиното функционирање, односно опстојување. На патот кон Европската Унија многу држави кои сега се членки се соочиле со изразено негативни ставови на своите граѓани кон Унијата. Јавната сфера на ЕУ е многу сложена, неа ја сочинуваат политичките партии, граѓанските здруженија, различни групи на интерес, академската средина, тинк-тенк организациите, како и многу други членови.

Во рамките на европските студии и интеграции често низ годините се поставува прашањето: дали постои европско јавно мислење, а со тоа и европска јавна сфера? Одговорите и позициите се различни.

Неоспорен факт е тоа дека формирањето, функционирањето и иднината на ЕУ зависат од поддршката на јавноста. Ова сознание ја нагласува потребата од повеќе информации за факторите што влијаат врз јавната поддршка за Унијата, како и влијанието на јавноста врз евроинтеграциските процеси.

Европската интеграција е прашање кое, иако сè повеќе влијае врз животите на обичните луѓе, и понатаму е апстрактно и далечно во субјективната перцепција на мнозинството граѓани. Комуникацијата и јавната дебата значително ја обликуваат јавната сфера на ЕУ, вестите и пораките што се поврзани со прашањата за Европската Унија во сите медиуми имаат потенцијал да влијаат врз динамиката на јавното мислење. Во однос на функционирањето на ЕУ, посебно внимание треба да се посвети на начинот на кој се дистрибуираат знаењата и информациите за ЕУ. Тоа претставува динамичен ентитет кој постојано се менува и поради тоа, неопходно е многубројните закони што ги донесуваат законодавните институции да им се доближуваат на граѓаните преку различни форми и канали.

Значајна улога во обликувањето на јавниот простор во и за ЕУ има граѓанскиот сектор. Мрежата од граѓански здруженија, фондации и други здружувачки ентитети го зајакнува чувството на солидарност на граѓанство и ги зајакнува основните темели на демократијата.

Улогата на една советодавна јавна сфера е решавање на проблемите и зголемување на нивото на информираност и разбирање помеѓу учесниците во мултидимензионалната комуникација, но дејствува и како сфера на политичко оправдување, кое е суштинско за демократијата. Традиционалните медиуми, а од неодамна и современите (онлајн) медиуми, го поддржуваат процесот на комуникација во јавната сфера.

Прашања по чиј одговор се трага во овој труд се следните:

- Дали постои европска јавна сфера и кои се главните актери што дејствуваат на неа?
- Дали Европската Унија може да создаде стабилна и функционална јавна сфера, без посилен импулс за интензивирање на флуksот на комуникацијата во нејзината територија?
- Дали вистинската европска јавна сфера подразбира и имплицира политички простор со зајакнати институции?
- Дали постои една консолидирана јавна сфера во Македонија?
- Дали може да се зборува за „европеизација“ на јавниот простор во РСМ?

- Дали трите значајни системи во македонската јавност (институциите, граѓанското општество и медиумите) доволно ги афирмираат европските вредности?
- Дали македонската јавност го поддржува процесот на интеграцијата во ЕУ?
- Како и дали воопшто институциите и граѓанското општество успеваат да создадат простор за јавни дебати и дискусии за овие прашања?

Генерално, централното прашање на елаборацијата во овој докторски труд се однесува на систематизирање на обидите за дефинирање на овој теоретски концепт од кој излегуваат на површина повеќе научни дилеми. Исто така, во истражувањето на европската јавна сфера како исклучително значаен извор се наметна анализата на одговорите на граѓаните во анкетите што се спроведуваат во Европската Унија (Евробарометар-анкетите и други). Меѓу другите прашања, го издвојуваме прашањето за перцепциите на европските граѓани за иднината на Европа на еден подолг временски период.

Друга дилема што се поставува е колку добро и професионално трите наведени системи (институциите на државата, граѓанското општество и медиумите) одговараат на предизвиците и потребите на граѓаните. На пример: Дали во ЕУ се живее подобро или полошо? Дали ЕУ има стабилна економија? Дали ЕУ ќе се распадне по неколку години? Дали граѓаните на ЕУ имаат еднакви права и слободи итн. Многу значаен домен од функционирањето на ЕУ претставува истражувањето на главните преокупации на граѓаните, што претставува значајна тема во општите истражувања.

Важна позиција и улога во комуникациската мрежа на европската јавна сфера заземаат институциите на Европската Унија кои ги користат граѓанското општество и медиумите, со цел да достават корисни информации за политиките, особено за придобивките од членството. На одреден начин владејачките елити ги користат мрежите на граѓанското општество и медиумите како инструмент за промоција на нивните политики, односно интереси.

Во рамките на ЕУ во последно време се зборува за т.н. продуктивна комуникација преку која европските институции воспоставуваат перманентна

комуникација со граѓаните, вклучувајќи ги и медиумите, со цел зголемување на довербата во европскиот проект, преку информирање на јавноста за политиките на ЕУ и за нивното право за учество во демократскиот живот на Унијата. Почитувањето на принципите на плурализмот, учеството на граѓаните на сите нивоа на процесот на донесување одлуки, отвореноста и транспарентноста, исто така, се важни компоненти на оваа продуктивна комуникација. Овој проект-план е многу искрен, добронамерен, понекогаш дури и идиличен, но е придружен со голема дилема, колку навистина е (може да биде) навистина продуктивен.

Предмет на истражување во овој труд е анализа на значењето на јавниот простор за функционирањето и развојот на Европската Унија, како и за напредокот на европските интеграции на Република Северна Македонија, особено преку големото влијание на владините институции, медиумите и граѓанското општество.

Посебен предмет на анализа е истражувањето на јавното мислење во Република Северна Македонија (како дел од европската јавна сфера во својство на земја кандидат за влез во Унијата), кое во овој контекст се соочува со проблеми од видот на слаба информираност. Користејќи ги многубројните анкети за поддршката на европските интеграции во Македонија, се прави обид да се дефинираат определени тенденции и да се определи јавниот европски простор (или сфера) на РСМ. Овде се поставува прашањето што значи високиот процент на јавна поддршка на граѓаните на РСМ за влез во Унијата? Колкав е тој процент? Дали е голем бројот на оние што не ја поддржуваат ЕУ и процесот на пристапување итн. Одговорите на овие прашања не се едноставни бидејќи произлегуваат од контекстот на актуелната економска и политичка ситуација. Постојат истражувања за овие прашања кои овозможуваат да се донесат аргументирани заклучоци на овој план.

Имајќи ја предвид предметната рамка на истражувањето, општа цел е да се изгради пристап за да се одговори на прашањата: дали постои една консолидирана европска јавна сфера, како се развива и функционира, која е нејзината улога во функционирањето и развојот на Европската Унија и како влијае врз евроинтеграцискиот процес на Република Северна Македонија. Поимот јавна сфера доби големо значење во европските и политиколошките студии во периодот на 90-тите години од XX век, по Мастришкиот договор, каде што отворено се изразуваа

тенденции за поголема федерализација на ЕУ, чија почетна етапа беше воведување заедничка валута. Во тоа време се појавија повеќе студии чија цел беше да се дефинира европската јавна сфера и факторите и главните чинители (актери) што ја обликуваат. Целта на ова истражување, во овој контекст, е да се анализираат податоците од анкетите за јавното мислење на граѓаните во ЕУ и да се дадат одредени образложенија и заклучоци компатибилни со теориските сознанија од доменот на европските студии и интеграции.

Добро информираната јавност е предуслов за демократските општества и суштинска алатка со која ќе се слушне гласот на граѓаните. Преку ова истражување се настојува да се дефинираат, односно да се определат карактеристиките на она што условно можеме да го именуваме како европска јавна сфера во Република Северна Македонија. Од одговорите на анкетите за ставовите на граѓаните на РСМ за евроинтеграциските процеси се обидуваме да ја опфатиме нивната динамика, самиот пристап кон анкетите и пристапот на анкетите кон одредени појави и настани, како и анализа на резултатите.

Посебна цел на истражувањето е анализата на факторите што влијаат врз обликувањето на европската јавна сфера. Актуелните истражувања во ЕУ покажуваат дека најзначајни чинители на европската јавна сфера претставуваат медиумите, граѓанското општество, политичките партии и државните институции. Нашата анализа се ограничува на влијанието на медиумите, граѓанското општество и институциите на државата. На пример, општиот систем на комуникација, заедно со модерните технологии, како важен дел од глобалното општество, претставува една динамична целина која има способност за трансформација и промовирање на развојот на општествените процеси. Колку што е повисоко нивото на слобода на информирање и отвореноста на едно општество, толку ќе биде пофункционално и кон меѓународната комуникација. Според Роланд Лоример (Roland Lorimer), концептот на слободна комуникација претставува суверенитет на комуникацијата, што ја подразбира моќта на целата заедница која преку дисеминација на информациите ги одржува социјалниот интегритет и разновидноста, почитувајќи ги основните човекови права и слободи. Последователно, кога сме кај европската јавна сфера, значаен сегмент претставува прашањето за начинот и квалитетот на

информирање на граѓаните, особено тие што се поврзани со функционирањето, легитимитетот и интеграциите.

Теоретската цел на истражувањето се однесува на придобивките од ова истражување на теориски план. Во оваа сфера сознанијата се многу ограничени, па затоа овој труд ќе биде еден придонес за европските студии и евроинтеграции и целокупниот интегративен процес на Република Северна Македонија во ЕУ.

Додека се истражува јавната поддршка за ЕУ, поврзувајќи ја со развојните фази на евроинтеграциските процеси, во суштина се прави една систематизација на знаењата од доменот на евроинтеграциските процеси и развојот на процесот на пристапување на Република Северна Македонија кон ЕУ.

Практични цели на ова истражување се да ги анализира и толкува истражувањата на јавното мислење за евентуалната поддршка, но и нивото на поддршка на граѓаните за ЕУ на ниво на Унијата и во Република Северна Македонија; придонесот на медиумите за зголемување и/или намалување на поддршката за ЕУ; придонесот на државните институции со нивните политики врз овој процес, како и придонесот на граѓанските организации. Идејата е колку овие три елементи на јавната сфера би можеле да влијаат врз создавањето поголем простор за граѓанска партиципација преку промени на начинот на функционирање на институциите, поддршка за новите политики и поддршка за граѓанските форуми. Секое конкретно сознание од оваа област може да биде применливо во градењето нови политики и стратегии во поглед на јавната сфера и евроинтеграциите.

Во потрага по аргументи за развивање на основните претпоставки беше реализирано и емпириско истражување со примена на квалитативни методи. Според карактерот, истражувањето е индивидуално истражување, а интердисциплинарно со оглед на граничните научни области во кои се бараа материјали за одговор на истражувачките прашања. Исто така, беа реализирани дваесет интервјуа со истакнати личности (високи актуелни и поранешни функционери) кои биле дел од политичките процеси во различни периоди и кои на некој начин сè уште се вклучени во поширокиот процес на европската интеграција на РСМ. Нивните мислења и ставови по потреба се поставени низ целата тема во зависност од прашањата и

насловите што се елаборираат. Покрај ова, беше спроведена анализа на информативните содржини на одредени национални медиуми.

Во текот на анализата се користеа секундарни извори на податоци - анализа и интерпретација на анкетите за мерење на граѓанското мислење, како и многу студии во Европската Унија и во Република Северна Македонија. Исто така, беа користени документите на Европската комисија и на Советот на Европа за институционалните политики (договори, конвенции и препораки).

Јавната поддршка за ЕУ која се создава во рамките на европската јавна сфера позитивно влијае врз функционирањето и развојот на Европската Унија и врз европските интеграции на ниво на ЕУ и во државите кандидати. Според поставуваните истражувачки прашања, општата теза гласи: Јавната поддршка за Европската унија сочинувајќи го европскиот јавен простор влијае позитивно врз функционирањето и развојот на Европската унија и на европските интеграции во државите кандидатки.

Посебните тези што се испитуваат низ тезата се, на пример:

1. ЕУ и нејзината јавна сфера се во постојано движење и развој;
2. Зголемувањето на бројот на граѓаните со позитивна перцепција кон ЕУ позитивно влијае врз развојот на европската јавна сфера и обратно;
3. Активностите на организациите на граѓанското општество позитивно влијаат врз развојот на европската јавна сфера, европската интеграција и идентификацијата со Европската Унија;
4. Медиумите, како важен инструмент за информирање, имаат големо влијание врз информирањето и стекнувањето со знаења за политиките, институциите, економијата, културата и други аспекти од функционирањето на ЕУ;
5. Непостоењето на систематско информирање за работата на европските институции (Европскиот совет, Европската комисија и другите институции на

ЕУ) создава негативни перцепции за евроинтеграциските процеси во земјите членки.

6. Општата економска криза со која се соочуваше ЕУ имаше негативно влијание врз развојот на јавната сфера во ЕУ. Истата состојба влијаеше и врз подготвеноста на државата за евроинтеграциските процеси.
7. Досегашниот развој на јавната сфера на ЕУ е незадоволен и има многу забелешки во однос на нејзиното функционирање, како на пример социјалната сфера, културната сфера, образовната сфера итн.
8. Европската Унија има потреба од рedefиниција на јавната сфера со сите нејзини компоненти и/или членови.

Активностите и работата за подготовка на ова истражување се состоеја во собирање материјали и информации преку книги, истражувања, научни списанија, статии во весници и списанија, извештаи од Владата и различни меѓународни институции, како и материјали преземени од интернет-страниците на асоцијации и институти кои истражуваат за овие прашања. Секундарните извори имаа значајно количество податоци кои беа од голема помош во дефинирањето и определувањето на обемот и природата на европската јавна сфера, како што се веќе реализираните европски анкети. Овде се мисли на податоците од досега реализираните европски анкети (Евробарометар, како и европските општествени истражувања – European Social Survey, European Values Study). Исто така, за анализа на европската јавна сфера во Република Северна Македонија се користени податоци од многубројните анкети реализирани од страна на различни организации и/или центри за истражување на јавното мислење. Во РСМ има голем број публикации од овој вид, меѓутоа, податоците се само површно искористени и употребувани за дневнополитички цели.

При изработка на докторската дисертација користена е литература од англиско, македонско и албанско говорно подрачје. Во оваа смисла, верувам дека студијата е извор на веродостојни податоци за истражувачите кои се обидуваат да го разберат

значењето на јавната поддршка за Европската Унија и конкретно перцепциите на различните социјални категории за процесот на пристапување на Република Северна Македонија кон ЕУ.

Од методолошки аспект, станува збор за применето истражување, чија задача е да изнуди објективна слика (перспектива) за реалната состојба на јавната поддршка за процесот на интеграција во Европската Унија. Оваа акумулација на споредливи податоци го отвора патот за воспоставување натамошни посериозни анализи на јавната поддршка особено за членството на Република Северна Македонија во ЕУ.

Научниот придонес, очекуваните резултати и општественото оправдување на ова истражување произлегуваат од општественото значење на темата која е предмет на истражување и е многу актуелна во последните петнаесет години во модерната социо-политичка теорија и во студиите по европски интеграции. Ова истражување нè доведе до нови теоретски знаења за улогата, значењето и влијанието на европската јавна сфера врз процесот на европска интеграција. Истовремено, стана јасно дека таа може да влијае врз концепцијата и ориентацијата на социо-политичката практика, особено во делот каде што се зборува за Република Северна Македонија, конкретно за европеизацијата на јавната сфера и нејзината врска со напредувањето во процесот на пристапување кон ЕУ.

Општественото оправдување на истражувањето се рефлектира врз практичното значење на европската јавна сфера и нејзината корелација со политиката на проширување на Европската Унија, но и импликациите кои произлегуваат од пристапот на земјите од Западен Балкан, особено Република Северна Македонија. Овој докторски труд ќе придонесе да се афирмира значењето на една консолидирана и функционална јавна сфера која има повеќе внатрешно значење како центрипетална сила особено со внатрешно-интегрирачка улога за напредување во процесот на европската интеграција, но и позицијата на Европската Унија во меѓународната заедница и меѓународните односи. Научниот придонес е во систематизацијата на постојните истражувања, како откривање нови теоретски и практични знаења поврзани со европската јавна сфера, функционирањето и развојот на Унијата и напредокот на европските интеграции.

I ДЕЛ

ТОРЕТСКИ ПРИСТАП-ДЕФИНИРАЊЕ НА ЕВРОПСКИОТ ЈАВЕН ПРОСТОР

1. Природата и карактерот на Европската Унија

1.1. Историски и социолошки преглед на создавањето на Европската Унија

Европската Унија, како своевиден концепт и како уникатен меѓународен и меѓудржавен процес на интеграција, не започна со самото создавање на Унијата. Концептот првенствено го детектираме во форма на идеја за обединување многу години (векови) наназад во културата, уметноста, дури и во политичките движења и здруженија низ цела Европа. Во различни периоди од историјата, од античко време до денес, делови на Европа меѓусебно биле поврзани од различни иницијативи и преку различни форми. Според некои автори, причината за предодреденоста или склоноста на Европа за групирање, заедничко организирање и интегрирање лежи во цивилизациското единство на Стариот Континент. Меѓутоа, практичната реализација на оваа „света“, многу стара идеја, која е континуирано поддржувана и унапредувана од одредени еминентни личности и елити, започна по завршувањето на Втората светска војна, во периодот кога европските народи се соочија со три големи и многу тешки предизвици. Првиот беше економски: предизвикот за санирање на материјалните штети и за продолжување на економската активност на Стариот Континент. Вториот предизвик беше политички, и тоа како да се спречи враќањето на конфликтот во Европа. Третиот беше културниот предизвик: прашањето како да се обезбеди опстанок и преродба на европската цивилизација во време кога имаше сериозни закани од идеолошкиот конфликт и конфронтација помеѓу победничките блокови, американскиот и советскиот блок.

Европската Унија како идеја и проект имаше цел да ја развие основата на заедничката цивилизација, посебно афирмирајќи ја разновидноста како вредност,

како елемент на унификација во рамките на еден заеднички европски идентитет, кој го наоѓаме присутен низ целата историја на Европа и кој и ден-денес може да се употреби како основна точка на заедничката културна политика на Унијата, но и на целиот европски континент. Во случајот на ЕУ, суверените држави се обединија прифаќајќи намалување на нивниот суверенитет за наднационални и надвладини цели, како што се мирот, економскиот просперитет и координацијата на/со политиките. Уникатноста на Унијата лежи токму во флексибилноста на нејзините граници. Државите што стануваат дел од неа ги прифаќаат основните принципи и вредности на оваа заедница, трансформирајќи ги нивните структури на подемократски, економски постабилни и политички потранспарентни. И покрај предизвиците, тешкотиите, минатите и сегашните кризи, еволуцијата на целиот систем, интеграцијата и проширувањето на Унијата сочинуваат една успешна приказна и магнетна привлечност за многу други земји и организации. Проектот кој започна како антивоен продолжи со економска соработка и повеќе од 60 години ги проширува границите на мирот и просперитетот. Ваквиот систем овозможи обединување на Германија, потоа радикална трансформација на фашистичките диктатури, како што беа Шпанија, Италија и Грција, и комунистичките системи на Централна, Источна и Југоисточна Европа. Процесот на проширување се гледаше како историска можност за понатамошно интегрирање на континентот преку мирни средства. Кај помалку демократските земји, со влезот во Унијата (или самото ветување) се поттикнуваше еден вид демократска транзиција, со цел градење стабилни општества и воспоставување слободна пазарна економија. Од начинот на кој се развивале историските настани, заедно со политичките и социјалните процеси, се добива впечаток дека ЕУ сè уште е посветена на највозвишената цел: перспективата за проширување да биде возможна и валидна за секоја европска земја, вклучувајќи ги и земјите од Западен Балкан, единствено доколку тие се во состојба да ги исполнат политичките и економските критериуми за членство.

Европскиот процес на интеграција е уникатен, единствен од овој вид поради две причини: како прво, се наведува фактот дека сè уште не се знае како и кога ќе биде затворен циклусот на интегрирање (прием на нови земји членки) и второ, земјите членки се изјаснија против заедничкиот устав, кој би ги трансформирал во

федерални единици, добивајќи на овој начин елементи на државност во рамките на ЕУ. Меѓутоа, и покрај горенаведените факти, оптимистите и силните визионери на обединета Европа, кога би имале можност, би создале обединети европски држави. Предизвиците на новиот век се главните причини поради кои академските и политичките кругови на европско, но и на глобално ниво, сериозно дебатираат околу прашањето и дилемата за финализација на европскиот проект или, пак, за евентуална дезинтеграција - распаѓање на Унијата и враќање во претходната состојба. Една оптимистична варијанта е тесно поврзана со идејата за креирање фискална унија со наднационален орган кој ќе ги надгледува буџетите на сите земји членки. Од друга страна, со иста еуфорија јавно се пласира идејата за застој и/или модификација на целокупниот процес на интеграција, до целосно укинување на еврото и враќање на националните валути во некои од земјите членки. Без оглед на тоа која ќе биде насоката по која ќе се движи Европската Унија во наредните години или децении, за да се постигне висок степен на сеопфатна и повеќевидна интеграција, моментално се наметнува потребата за посилено граѓанско здружување и негово директно вклучување во процесот на донесување одлуки во ЕУ, но и во земјите аспиранти. Идејата за европско единство или обединета Европа е многу стара и датира уште пред проектот на Жан Моне (Jean Monnet)¹ и/или планот на Роберт Шуман (Robert Schuman)². Всушност, оваа идеја цврсто стои врз темелите на европската заедница. „Европа не е создадена. Таа беше повторно откриена. Главната разлика помеѓу Соединетите Држави на Европа и Соединетите Американски Држави не е во тоа што Америка не мораше да спои и соедини цврсто втемелени национални држави, туку во тоа што повеќе од илјадници години идејата за обединета Европа никогаш не била целосно заборавена“ (Nugent, 2010:7). Од друга страна, една поинаква форма на политичко единство на Европа е присутна уште од 15 век и до 18 век тоа е организирано околу идејата за христијанско единство.

¹Француски политичар, финаншиер, администратор и политички визионер. Еден од основачите на Европската Унија, кој беше истакнат поддржувач на евроинтеграциите. Неговите креативни и важни активности во 50-тите години на 20 век беа клучни за создавање на Европската заедница за јаглен и челик. Токму поради ова, тој е наречен Таткото на Европа.

²Беше двапати премиер на Франција, реформски министер за финансии и министер за надворешни работи. Тој одигра клучна улога во воспоставувањето на европските и трансатлантските повоени структури; еден од архитектите на Европската Унија, Советот на Европа и на НАТО.

Од падот на Рим, во европската мисла постоела јасна цел да се воспостави единствена политичка структура во Европа, користејќи ја Римската Империја како модел. Во 1795 година германскиот филозоф Емануел Кант во својот есеј „Кон небесниот мир“ пишува дека за да се обезбеди мир на Стариот Континент, потребно е да се конституира една федерација на европски држави (европска федерација). Идејата беше поддржана и од министерот за надворешни работи на Франција, Аристид Бриан, кој во 1925 година, за време на потпишувањето на Пактот на Локарно³, меѓу другото изјави: „Во Локарно зборувавме европски јазик: ова е нов јазик кој сега треба да се научи“ (Pegg, 1983). Во 1930 година тој го претстави Меморандумот за европска интеграција, со кој предложи формирање на Европската Унија како федерална единица на држави, на економска база, а потоа и на политичка и социјална.

По завршувањето на двете светски војни беше повеќе од потребно да се најдат механизми за да се воспостави мир на Стариот Континент. Стариот механизам кој ја одржуваше рамнотежата помеѓу големите сили повеќе не беше во можност да ги спречува можните војни. Ниту една од европските држави не беше во состојба во меѓународната арена да ги балансира силите со двете нови суперсили, Советскиот Сојуз и Соединетите Американски Држави (McLaren, 2006:87). Токму поради овие историски факти, дури и денес низ Европа и низ европските институции може да се слушнат силни декларации од типот: „Европа е мирот што следуваше по катастрофата на војната. Европа е помилување меѓу Французите и Германците. Европа е враќање на слободата на Грција, Шпанија и Португалија. Европа е падот на Берлинскиот ѕид. Европа е крај на комунизмот. Европа е држава на благосостојба, тоа е демократија.“⁴ Иако Адолф Хитлер, пред и низ целата Втора светска војна, ги повика и ги охрабри европските земји да се одлучат за меѓусебно обединување, Жан Моне беше несомнено главниот архитект на Унијата, а пак Втората светска војна се

³Овој пакт го потпишаа Велика Британија, Франција, Белгија, Италија и Германија. Локарно гарантираше за границите помеѓу Франција, Белгија и Германија и ги бранеше од евентуална агресија.

⁴На овој начин нè потсетува на минатото шпанскиот политичар Естебан Гонзалес Понс во својот говор на Европскиот парламент на 60-годишнината од Римските договори, повикувајќи на поголемо обединување.

смета за „катализатор за обнова на интересот за обединување на Европа“ (Urwin, 2010:16).

По овој тежок период, концептот и идејата на унификација многу почесто се наоѓаа на политичката агенда. Во овој поглед, Винстон Черчил беше првиот европски политичар по војната кој и официјално укажа на потребата за европско обединување. Во неговиот говор на Универзитетот во Цирих на 19 септември 1946 година, додека ја изложи таа идеја, тврдеше дека трагедијата на Европа е резултат на националистичкиот конфликт. Следствено, единствениот лек е обединувањето, а основата на оваа заедница би била француско-германското партнерство. Структурата на Европската Унија, како што ја познаваме, е обележана на 18 април 1951 година, кога претставниците на шест држави (Германија, Холандија, Луксембург, Франција, Италија, Белгија) во Париз потпишаа договор за создавање на Европската заедница за јаглен и челик, од единствена причина: ставање под заедничка контрола на производството на јаглен и челик во Франција и Германија, акт со кој би се спречила појава на нови воени конфликти.

Друг важен настан во историјата на Европската заедница од деведесеттите години на минатиот век беше крајот на Студената војна и колапсот на Советскиот Сојуз. Во тој период на историјата на човечката цивилизација изгледаше дека западниот модел на демократија и пазарна економија убедливо триумфира над другите социо-политички форми и идеологии на општественото организирање, а заедно со ова триумфираа и амбициите на ЕУ и целата западноевропска цивилизација. Веднаш по овие настани, многу земји од Централна и од Југоисточна Европа изразија желба и заинтересираност за членство во ЕУ, а, пак, железната граница на Студената војна беше заменета со порозни граници за имигрантите и бегалците. Во текот на подоцнежните години, Европската заедница еволуира во поглед на создавање и консолидација на единствени и заеднички симболи, како и на воспоставување на единствената валута - еврото. Соединувањето на националните макроекономии во една економија и единствена валута претставува значаен симболизам на супранационалноста на Европската Унија, еден вид конвергенција на националните интереси, политики и економии за заеднички интереси и заедничка перспектива.

1.2. Од економска интеграција до европски јавен простор

Соработката помеѓу државите во сферата на економијата, преку создавање зони за слободна трговија и укинување на тарифите, претставуваше суштинска премиса за избегнување на можните воени конфликти, но и за изградба на еден стабилен мировен систем. Како наднационална организација, ЕУ се карактеризира по четирите познати слободи, и тоа: слободното движење на граѓаните, стоките, работната сила и на капиталот. Следствено, ваквиот вид регионална соработка има економска цел која промовира и гради заемна соработка помеѓу државите, но истовремено инспирира нови процеси на економски, политички и социјален план кои носат придобивки за граѓаните. Основањето на ЕУ и проширувањето, од економски аспект, претставуваат голем успех за постарите, но и за новите членки. На овој начин земјите од Источна и од Централна Европа, како дел од ЕУ, успеаја за релативно кратко време да ги модернизират своите општества, го подобруваат стандардот и паралелно со тоа го консолидираат почитувањето на човековите права, слободи и демократијата. Ова е постигнато со голема финансиска помош обезбедена од ЕУ во повеќе од една деценија. Од својот буџет ЕУ одобруваше околу 28 милијарди евра грантови (со исклучок на други приватни инвестиции) за модернизација на новите земји членки. Во случајот на земјите од Југоисточна Европа, кои поминуваат низ тежок процес на транзиција, зачленувањето во ЕУ претставува значаен процес. Приоритет е фактот што зачленувањето во ЕУ влијае врз подобрување на економиите на земјите, а пак глобализацијата на економијата во овие услови создава продуктивна меѓусебна зависност. Меѓутоа, и покрај овие високо ценети атрибути и функционалности на Унијата, постојат аргументи кои посочуваат на тоа дека Европската Унија, сепак, е повеќе политички отколку економски проект. Тоа е така поради постоењето на Програмата на Соединетите Американски Држави за континуирана помош на европските земји. „Една Европска Унија, која го дисперзира процесот на донесување одлуки помеѓу дваесет и осум или повеќе политички лидери, секогаш ќе биде слаба, неефикасна и зависна за нејзината безбедност од САД“ (Morgan, 2005:5). Како втор аргумент се наведува влезот на Грција во Унијата кој, според некои автори, имаше политичка заднина токму поради

тоа што во времето кога таа стана членка со сите права, нејзиниот државен долг беше намерно камуфлиран. Поради ваквите ситуации од минатото, но и од сегашноста, на процесот на европска интеграција му е потребна супстанцијална промена. Досегашниот пристап со ригорозна геополитика на блоковите би требало да се замени со изразена економска флексибилност. Целата интеграциска динамика би требало да покажува (и побара) поголемо ниво на демократизација, либерализација на размената, нови форми на организација и соединување, отворен дијалог меѓу државите и унификација на јавните простори (или јавните сфери)⁵. Во последните години, колку повеќе се интензивира процесот на интеграција, се појавуваат низа нови предизвици: се зголемува степенот на хетерогеност помеѓу земјите членки, значајно се зголемувале тешкотиите во постигнувањето на заедничките програми и политики и третиот предизвик се однесува на политичкиот (не)консензус. Во овој контекст, некои автори дури заклучуваат дека процесот на европската интеграција се разликува и е поконтроверзен од идејниот проект за европската интеграција (Morgan, 2005:5). Ова подразбира дека првичната идеја за обединување на народите на Европа за време на развојот на целиот процес низ годините претрпе суштински промени. Вистинската трансформација на поствоените европски национални држави се одвиваше од Европската заедница за јаглен и челик кон Европската економска заедница до сегашната Европска Унија, и тоа преку процесот на „продлабочување“ на интеграцијата и соработката помеѓу членките. Се чини дека, сепак, ваквиот проект на здружување останува имагинарен и/или само на хартија, без реална можност целосно да се имплементира како неговата примарна идеја.

Поствоена Европа, од нормативен аспект, иако достигна да реализира интегриран економски, правен и политички систем, применува одредени механизми и процедури кои според експертите изгледаат (и/или се) премногу елитистички, недемократски и нетранспарентни.

Притоа, додека се обидуваат да ја дефинираат ЕУ и нејзиниот функционален и организационен систем, голем број интелектуалци ја опишуваат ЕУ како „сè уште

⁵ Во насловот на мојата докторска дисертација и подолу низ текстот се користи поимот „јавен простор“, меѓутоа, во научната литература се употребува единствено поимот „јавна сфера“. Јас се одлучив за првиот поим поаѓајќи од фактот дека навистина европската јавна сфера сè уште не е оформена и нема јасен и видлив облик и функција.

неидентификуван политички објект“, употребувајќи различни концепти, како на пример: федерален и постсуверен систем, квазидржава, меѓувладина организација, наднационална политика, конфедерација, повеќестепен систем на владеење и така натаму (Haseler, 2004:67). Покрај овие обиди за дефинирање и концептуализација, европската политичка архитектура, државното уредување и начинот на владеење ни покажуваат дека сепак се работи за централизирана суверена држава и/или федерална единица по примерот на САД, која ги централизира најважните владини функции (како што се данокот на доход, надворешната политика и одбранбената политика). Истовремено, воочлив е фактот што во Преамбулата на Уставниот договор за ЕУ⁶ стои: „Останувајќи горди на својот национален идентитет и историја, народите на Европа се решени да ги надминат своите поранешни поделби и обединети уште поблиску едни до други, да создаваат заедничка судбина.“⁷ Во овој цитиран пасус се забележуваат некои елементи кои се задржани од Римскиот договор во кој се бара „уште поблиска унија“ за Европа и, меѓу другото, очигледно е дека во него коегзистираат силни федералистички чувства. Но, како што наведува Јирген Хабермас, не може да има европска федерална држава достојна за името на европската демократија ако во рамките на општата политичка култура не се развива јавна европска сфера; граѓанско општество кое вклучува здруженија на интересни групи, меѓународни организации, движења на граѓани и, се разбира, партиски систем погоден за европската арена (Habermas, 1998:25).

Понатаму, во Уставниот договор стои дека авторитетот на ЕУ произлегува од граѓаните на Европа и од државите членки: „Одразувајќи ја волјата на граѓаните и на државите на Европа да изградат заедничка иднина, овој Устав ја воспоставува Европската Унија, од која земјите членки ги присвојуваат надлежностите за да ги постигнат своите цели.“⁸ Сепак, иако не успеа да се ратификува овој договор, за

⁶Уставниот договор од октомври 2004 година беше производ на долго елаборираната Европска конвенција, со која претседаваше Валери Жискар де Ештанг (Valéry Giscard d'Estaing), кој консултираше избрани претставници од сите членки на ЕУ, Европскиот парламент, Европската комисија и повеќето нивоа на европското јавно мислење. Европската конвенција работеше од март 2002 година до јуни 2003 година, кога достави нацрт-документ кој требаше да биде потпишан од сите земји членки на крајот од 2003 година.

⁷Preamble, Constitutional Treaty.

⁸ Article 1–1:1, Constitutional Treaty

подолго време ќе остане појдовна точка за сите идни напори за дизајнирање и градење соодветен систем на европски политички и социо-економски институции. Другата димензија што се поставува како комплексно прашање (дилема) е јустификацијата или оправданоста и легитимитетот на ЕУ. Неретко слушаме или читаме статии со негативни перцепции за работата и актуелната форма на Унијата, со јасна инсинуација за недостиг на демократскиот легитимитет. Но, на ова загрижувачко прашање не би требало премногу да му се придава важност бидејќи демократските акредитиви на ЕУ очигледно не се полоши од демократските акредитиви на земјите членки на ЕУ (Morgan, 2005:17).

Според ова, би можеле да заклучиме дека во контекст на ЕУ, не може да се зборува или дискутира за демократски дефицит ако нема демократски суфицит, барем еден модел во некој друг дел од светот со кој ќе можеме да направиме споредба. Помалку или повеќе демократија во случајот на/со ЕУ е премногу релативно прашање. Најважната причина за многубројните проблеми со кои се соочува Европа години наназад е тоа што поддржувачите на европската политичка интеграција не успеаја да обезбедат релевантни оправдувања за европскиот проект. Во оваа смисла, Клаус Офе е целосно во право кога забележува: „На европската јавност ѝ е потребна нормативно убедлива одбрана на интегративниот проект и таа има потреба да расте, додека проектот се движи напред“ (Offe, 2000:79).

Развојот на Европската заедница не беше само начин да се одговори на потребата за помодерно (современо) менаџирање на европските прашања и контексти, туку тој во суштина ја трансформира природата на односот меѓу членовите на заедницата и самиот лик на европските национални држави. Историјата на ЕУ во суштина претставува успешна приказна за надминување на проблемите, несогласувањата и конфликтите. Во малата Европа, која веќе е доволно „голема“, постои очигледен недостиг на унификација. Ваквата констелација, особено во последните десет години од нејзиното постоење, по сè изгледа дека повеќе произведува кризи отколку што покажува способност и одговорност за нивно решавање. Драстичното намалување на нејзиниот легитимитет, индикативната недоследност помеѓу зголемувањето на интеграцијата и недоволната изградба на заедницата, како и недостигот на заеднички европски простор (европска јавна сфера)

се сметаат за можни причинители на актуелната ситуација во која се наоѓа и функционира ЕУ.

1.3.Европската Унија како елитистички проект

„Европскиот проект отсекогаш се соочувал со демократски дефицит - тој останува проект кој го водат елитите, кои ги привилегираат деловните интереси и им посветуваат помалку внимание на потребите и грижите на обичните граѓани“ (McCarthy, 2018). Голем број експерти и автори што веруваат во горенаведениот заклучок го поддржуваат со два аргументи: прво - социјалната Европа (која отсекогаш заземала многу лоша позиција) би требало да биде Европа на стабилен и широк репертоар на човекови права и супстанцијални нивоа на бенефити, со цел да ги надомести работниците (граѓаните) за нестабилноста на заедничкиот европски пазар каде што инвестициите и работните места истекуваат низ порозните граници на државите; и второ - се наведува аргументот дека во случај ако јавноста се изразува преку референдум, на пример, во согласност со плановите на политичката класа, тој исход (каков и да е) веројатно ќе ѝ се прикаже на јавноста како совршено функционирање на европската демократија. Ако евентуално резултатот од референдумот е против идејата и очекувањата на политичката класа, како што беа на пример: Данска против прифаќањето на еврото или Ирска за Договорот од Ница, целиот процес се проценува како триумф на популизмот - и референдумот повторно се прегласува додека гласачите не направат онака како што им е кажано од страна на нивните наредени. Додека ги разгледуваат овие аргументи, голем број автори се стремат кон еден пристап со елитен фокус за европските интеграции бидејќи природата на договорот за европското обединување како систем на договори и перманентност, токму елитите ги поставува во клучна улога. Оваа група идеолози, архитекти и изведувачи целосно се вклучени во метафоричкото градење на европската „Кула од Вавилон“ (Best, 2012:3). Силната „европска“ перспектива тврди дека процесот на европско обединување е мотивиран единствено само од интересот на елитите кои уживаат широка маргина на автономија, за разлика од општата

јавност, и тоа особено во спроведувањето на политиките за проширување и интеграција.

И покрај значителните неуспеси, како што е отфрлањето на европскиот устав на неколку национални референдуми, мигрантската политика и излегувањето на Велика Британија од Европската Унија (Брегзит), факт е дека процесот на европска интеграција има тенденција да се проширува и продлабочува. Овој парадокс укажува на тоа дека ЕУ е управувана од сили кои се во голема мера независни од непосредните надворешни закани и притисоци. Оваа фактичка опсервација ја поддржува функционалната теорија на интеграција, развиена уште во доцните 50-ти години на 20 век, според која, интеграцијата помеѓу досега одделните единици се појавува затоа што води до многубројни добивки во однос на продуктивноста и благосостојбата на системот. Откако интеграцијата ќе се иницира во еден сектор, таа се прелева во другите сектори, од економската до политичката сфера. На овој начин интегративните процеси придобиваат сопствена логика, зголемување на меѓународната размена и поделба на работата (Schmitter, 2000:38). Следствено, јасно е дека функционалната теорија на интеграција ја опишува европската интеграција како корисна за елитите. Сепак, има истражувања кои нè доведуваат до заклучок дека процесот на европски интеграции е многу сензитивен и под силно влијание на економските и политичките процеси и движења; промените на улогите, позициите и моќта во меѓународната арена.

Создавањето и работата на суперструктурата на европските институции е слична на една „гигантска машинерија“ која интервенира во виталните прашања на европските граѓани, а и пренесува национални права врз суверенитетот на политичките тела. Токму ваквата суперструктура е недостапна за директна или каков било вид комуникација со европскиот електорат. Овие елементи предизвикуваа (и сè уште предизвикуваат) нефункционалност и оддалечување на едната единица на системот - „Европа на граѓаните“ и другата единица - „Европа на елитата“. Постојат многубројни индикатори за ваквото разидување. Релевантен пример е граѓанското одбивање за продлабочување на европската интеграција преку воведување заеднички европски устав во некои традиционално пријателски земји на ЕУ, како што е, на пример, Ирска (Best, Lengyel and Verzichelli, 2012:8).

Постојат многу знаци дека „среќните денови“ на европеизмот, кои можеа да се потпираат на „мирно“ јавно мислење се завршени и дека елитите во последно време се соочуваат со зголемување на важноста на прашањата поврзани со секојдневните проблеми на обичниот граѓанин и евроскептицизмот. Во ваква ситуација, други автори во 2008 година се фокусираа на аргументирање на односот помеѓу елитите и пошироката јавност, со тоа што им наметнаа поголема улога на неелитите како резултат на конфликтната политизација на европските прашања. Основните аргументи покажуваат дека Европа стана важно прашање во националните политички агенди на земјите членки и дека јавниот дискурс за Европа во суштина е за идентитетот, а не за материјалните предности. Оттука произлегува именувањето на овие теории како постфункционалистички.

Имено, прашањето што може да се анализира и суштински да се истражува е идејата која го надвладува европеизмот со неговиот позитивен став на националните елити кон европската интеграција или националниот елитизам со своите протекционистички ставови кон националните политички арени и сопствените економски пазари.

Континуирано, во литературата, но и во реалниот развој на настаните, концептот „европејство“ го наоѓаме како биполарен. На едната страна се поставува „еврофилијата“ (комплетниот сет на проевропски ориентации), а од другата страна истовремено коегзистира и се истакнува „еврофобијата“. Концептот „европејство“ е мултидимензионален поради фактот што неговите елементи се појавуваат во контрадикторни конфигурации помеѓу националните елити. Според горенаведените факти, не може да се заклучи дека сите европски елити се движат кон една федерална европска држава. Конкретно, може само да се констатира и да се предвиди дека елитите можат, имаат капацитет (бидејќи развиваат чувство на припадност со другите национални елити во рамките на наднационалните институции на ЕУ) да го прошируваат или стеснуваат кругот на соработка и комуникација со остатокот од системот, односно со неелитите.

Една друга теоретска перспектива ни дава до знаење дека европската интеграција или ЕУ не е само серија на заеднички договори, ниту пак е само заедничка валута и контрола на капиталните текови, туку, пред сè, претставува класна стратегија која ги

изразува заедничките напори на европските капиталистички класи, како одговор на глобалната економска криза, како и на европскиот „социјален модел“, преку неолиберална стратегија за можно капиталистичко реструктурирање. Бастијан ван Апелдорн истакнува дека неолиберализмот на ЕУ ја прави европската интеграција не само економски процес, туку хегемонистички проект на силите на капиталот во Европа (Van Apeldoorn, Dražokouřil and Horn, 2009:22). Европскиот експеримент беше и продолжува да биде ограничен на еврозоната. Според истиот автор, процесот на европска интеграција е еден вид „вграден неолиберализам“, кој сам по себе го одразува хегемонистичкиот проект или еден сеопфатен концепт на артикулирана и широка контрола врз неговите придобивки и интереси - политички и општествени сили поврзани со транснационалниот европски капитал.

Европската Унија функционираше (а можеби сè уште функционира) како проект на елитите и како таков беше експлоатиран од страна на економските и политичките елити. Со причина, веќе подолго време се верува дека на европските граѓани не им се дава можност да учествуваат во процесот на донесување одлуки за важни и чувствителни прашања, меѓутоа, неопходно е да се размислува посериозно за ова прашање. Начинот на кој граѓаните можат да бидат дел од овој проширен процес подразбира голем предизвик за европската интеграција, дури и за самото постоење на ЕУ. Вистински предизвик беше организирањето на граѓанските референдуми низ Европа, како што е случајот во Каталонија, Шкотска и во Велика Британија. Паралелно со овие конкретни случаи, очигледно е дека има растечки тренд на појавата на националистичките чувства во различни земји (всушност, горенаведените случаи/примери во суштина ги содржат овие причини) во ЕУ, особено во периодот по финансиската и мигрантската криза. Еминентни автори и интелектуалци тврдат дека постојат националистички движења, кои дури и се именуваат како „непријатели на Европската Унија“; непријатели на „сонот за обединета Европа“ и непријатели на добро познатата моќна фраза - „сојузот е сила и моќ“ во контекст на Европската Унија од ерата на глобализацијата. Во контекст на новите услови создадени во внатрешноста на Унијата, сериозен е обидот за научно и практично препишување на новиот светски поредок.

1.4. Дефинирање на поимот „демократски дефицит“ во Европската Унија

Демократскиот дефицит е концепт кој е поставен врз основа на идејата за самата Европска Унија. Колку повеќе ЕУ се продлабочува, проширува и консолидира како тело, толку помалку демократска станува, бидејќи естаблишментот во Брисел сè повеќе се оддалечува од обичниот европски граѓанин. Повеќето европски граѓани, иако како идеја се проевропски, сепак, се скептични за долговечноста на едно централизирано супербирократско тело, како што де факто е ЕУ, кое никако не можат да го контролираат со својот глас.

Имајќи предвид дека не постои единствена дефиниција за „демократскиот дефицит“, Џозеф Вилер и неговите соработници (Weiler, Haltern and Mayer, 1995) се потрудија да го дообјаснат овој концепт на начин кој би можел да се сумира преку следниве пет тези:

- Зголемена извршна власт и намалена парламентарна контрола - се однесува на фактот дека одлуките на ниво на Унијата се донесуваат од извршните власти како што е Комисијата, но исто така и националните министри во рамките на Советот, што значи дека владите на земјите членки можат да ги игнорираат своите национални парламенти кога ќе ги донесуваат одлуките во Брисел.
- Недоволна моќ на Европскиот парламент - значително зголемување на моќта на Европскиот парламент, ситуација која доведе до губење на контролата и силата на националните парламенти. Советот останува оној што доминира во донесувањето на законите и буџетот на ЕУ. Европските граѓани не се запознаени со работата на европските пратеници, како што е случај со членовите на нивните национални парламенти.
- Недостиг на вистински „европски“ избор – граѓаните немаат можност да гласаат за европските политики, освен на периодичните референдуми кои исклучиво се спроведуваат кога се гласа за ново членство во ЕУ или кога се усвојува нов договор. На националните избори, европските прашања се едвај споменати, а пак изборите за Европскиот парламент главно служат за процена на работата на националните влади.
- Европската Унија е далеку од обичниот граѓанин. Граѓаните на Европа не знаат доволно за европската политика и единствениот систем на поделба на власта во ЕУ, ниту пак за нејзината комплексна институционална структура и процесот на донесување одлуки.

- Промена на европските политики - како резултат на претходните многубројни фактори, ЕУ усвојува политики кои често пати не се поддржани од повеќето европски граѓани, како што е, на пример, случајот со огромните субвенции кои им се одобрени на земјоделските производители преку Заедничката земјоделска политика (ова е само еден пример).

Друг аргумент е претставен во форма на заклучок: Европската Унија е еден вид демократски систем на организација и функционирање без „демос“ и продолжува да „промовира“, дури и да инсистира на демократија. Во овие елементи може да се види демократскиот дефицит, и тоа според дефиницијата за демократијата и нејзиниот недостиг на политичката теорија. Нема европски „демос“, ниту европски народ, ниту пак нација (Weiler, Haltern and Mayer, 1995). Во реалноста, не постои ниту субјективниот елемент на европскиот контекст (чувството на заеднички колективен идентитет и лојалност), ниту пак објективни услови кои би можеле да ги произведат овие елементи (вид хомогеност на етнонационалните услови од кои зависи народноста). Земјите членки имаат добри и мирни односи меѓу себе, со продлабочување на економските и општествените интеракции, но со доза себичност ги чуваат врските со народноста и националноста предводени од јазикот, историјата, етничката припадност, традицијата и културата.

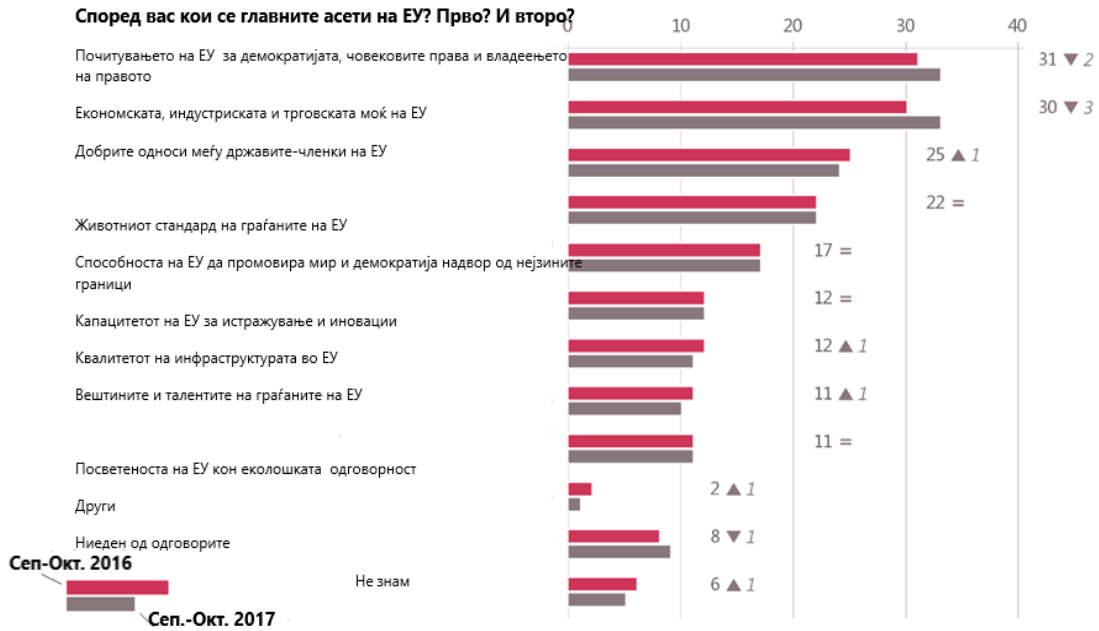
Според теоретските сознанија, во првата мека (софт) верзија стои дека иако ЕУ сè уште нема „демос“, можноста за нејзиниот опстанок не е исклучена априори. Ако евентуално и/или кога ќе се појави европски демос, тогаш и само тогаш, треба да се разгледуваат (ревидираат) основните политички премиси на одлуката. Сепак, ваквата ситуација е помалку веројатна во една блиска иднина. Цврстата (хард) верзија не само што ја отфрла можноста како објективно нереална туку и како непожелна. Во повеќе наврати се дебатира, дури и се тврди, дека интеграцијата не е за создавање европска нација или народ, туку за сè поблиска Унија помеѓу граѓаните на цела Европа, без исклучок. За да се пополни јазот помеѓу институционалниот естаблишмент и граѓаните, ЕУ произведува бескрајна легислатива за да биде целиот процес потранспарентен и легален и потоа да стане легитимен. Со ова, европското

Acquis Communautaire⁹ веќе има околу 100.000 страници. Во дискурсот на ЕУ, но и во секојдневната работа, демократијата сè повеќе се дефинира во својата популарна димензија, а сè помалку во својата правна димензија, како систем на владеење на правото.

Учеството на народот, веќе подолго време, се заменува со учество на групите на интереси или невладините организации кои би требало да функционираат само во својство на поврзувачки алки помеѓу граѓаните и институциите. Оваа реалност го смени обликот на Брисел, трансформирајќи го во една структура на лобисти и невладини организации. Фактот дека овој модел кој се стреми да ја замени демократијата со закони сè уште се соочува со демократски дефицит е видлив (симболично кажано) во континуираните ниски удари кои ЕУ ги добива на референдуми, но и во малиот одсив на граѓаните на изборите за Европскиот парламент. Истото се рефлектира и врз резултатите од истражувањето на јавното мислење во кое се анализираат мислењата, перцепциите и ставовите за ЕУ, како еден од најразвиените региони на светот, заедно со нејзините вредности и предизвици.

⁹Acquis Communautaire е акумулираното тело на правото и обврските на Европската Унија (ЕУ) од 1958 година до денес. Ги опфаќа сите договори и закони на ЕУ (директиви, регулативи, одлуки), декларации и резолуции, меѓународни договори и пресуди на Судот на правдата. Преземено на <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN05944/SN05944.pdf>.

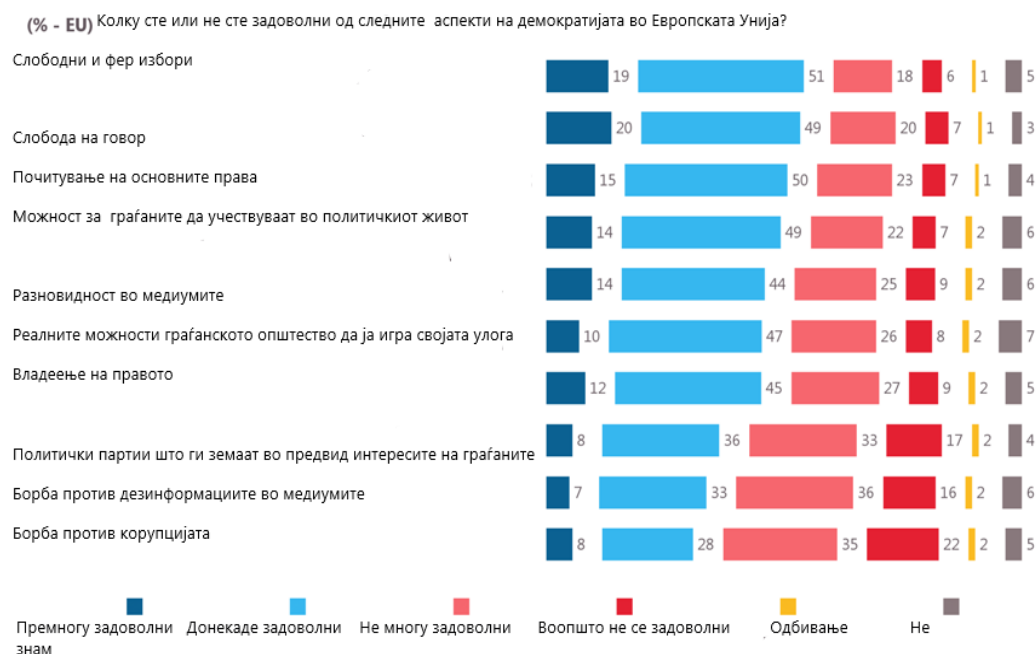
Графикон 1-Евробарометар



Извор: *Special Eurobarometer 467 – Wave EB88.1 – TNS opinion & social*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion>

Во табелата се прикажани вкупните резултати за сите одговори. Се забележува дека околу една петтина од испитаниците, или 22% го споменуваат стандардот на живеење на граѓаните на ЕУ како еден од главните приоритети на ЕУ. Меѓутоа, овој одговор е помалку споменат од почитувањето на демократијата, човековите права и владеењето на правото во ЕУ, кој изнесува 31%. Економската, индустриската и трговската моќ на ЕУ се појавува со 30%. Значителен број од испитаниците, околу 25% велат дека добрите односи меѓу земјите членки на ЕУ претставуваат едни од главните асети на ЕУ. Во истражувањето се прави еден вид компарација од 2016 година со одговорите добиени во 2017 година. Додека во 2016 година демократијата, човековите права и владеењето на правото во ЕУ се прикажуваат со околу 36%, во 2017 г. изнесуваат 31%, што се должи на кризата со мигрантите и почетокот на процедурите за Брегзит со кои се соочуваше Унијата.

Графикон 2-Специјален Евробарометар



Извор: *Special Eurobarometer 477-Survey requested by the European Commission/Democracy and elections*, <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/84537>

Од резултатите на гореспоменатото истражување, кое е спроведено во септември 2018 година, може да се види дека на прашањето за фер и слободни избори 51% од испитаниците одговориле дека се „задоволни“, а само 19% „многу задоволни“. Помал процент (36%) има прашањето за борба против дезинформациите во медиумите, меѓутоа, 49% се задоволни од слободата на говорот и 50% од испитаниците исто така се задоволни од почитувањето на основните човекови права. Цедрик Дуранд (Cedric Durand) и Размиг Кечујан (Razmig Keucheyan) во нивните истражувања обезбедија една варијанта на описот на авторитарниот и недемократскиот карактер на европската интеграција, и тоа преку нивната анализа на таканаречениот „бирокуратски цезаризам“ (Durand, 2014:3) на ЕУ. Започнувајќи ја една од нивните студии со изреката на Антонио Грамши: „Цезаристичкото решение може да постои и без цезарот“, заклучуваат дека во случајот на ЕУ цезаризмот не е

од воена природа, туку напротив, од финансиска и бирократска. Во овој случај кога имаме политички ентитет со фрагментиран суверенитет, Европа може да го замисли своето единство само таму каде што е загарантирана и безбедна од бирократијата во нејзината престолнина - Брисел, како и со интерференцијата на меѓународните финансии во нејзиното функционирање (Ibid, 4). Политичката динамика во ЕУ од 2007 година до денес упатува на аргументот за намалување на демократијата пред издигнувањето на некои оригинални карактеристики на авторитаризмот.

Токму овој „европски бирократски цезаризам“ може да го објасни постојаното зголемување на дисциплинскиот карактер на интервенциите на европските институции и тековниот процес на дедемократизација. На пример: од 2011 година Пактот „Евро плус“¹⁰ и Пактот за стабилности „Европскиот семестар“¹¹ ги зголемија буџетските и економските политички ограничувања: санкциите во врска со непослушните земји сега се автоматски, нацртите на буџетот се испитувани на европско ниво, дури и пред нивната дискусија во националните парламенти, реформите на пензиските системи и либерализацијата на пазарот на трудот остануваат европски цели.

Секоја криза (било економска, социјална, политичка или културолошка) се појавува поради фактот што стариот систем е нефункционален, а пак новиот не е во можност целосно да се применува. Во еден систем како што е ЕУ, со дисконтинуитет или процеп на владејачкиот, организацискиот и општествениот поредок, се појавуваат патолошки симптоми низ целиот систем. Според одредени експерти, ЕУ би можела да се именува како бирократска и технократска законодавна демократија, која во услови на економски и општествено развиена Европа веќе неколку години наназад произведува незадоволство и фрустрација. Ова е разбирливо да се случува за време на кризи, но токму во овие услови силата има тенденција да излезе во прв план, процес што може да доведе до појава на таканаречена „диктатура без

¹⁰Пактот „Евро плус“ потекнува од моментот кога кризата се продлабочуваше, како една од мерките за стабилизација на еврозоната. Пактот беше замислен како меѓувладино решение за зголемување на фискалната и економската дисциплина во земјите членки. По интеграцијата во управувачката рамка на еврозоната - и водени во голема мера од неефективниот Отворен метод на координација - пактот страда од недостиг на политичка сопственост.

¹¹Европскиот семестар обезбедува рамка за координација на економските политики низ Европската Унија. Им овозможува на земјите на ЕУ да дискутираат за нивните економски и буџетски планови и да го следат напредокот во одредени периоди во текот на целата година.

хегемонија“ (Durand, 2014:5). Во контекст на ЕУ сето ова изгледа вака: недемократски институции, граѓанска бирократија со сомнително финансирање и политичка коалиција помеѓу високи функционери на политичките партии и силните економски организации со крајно монополски елементи.

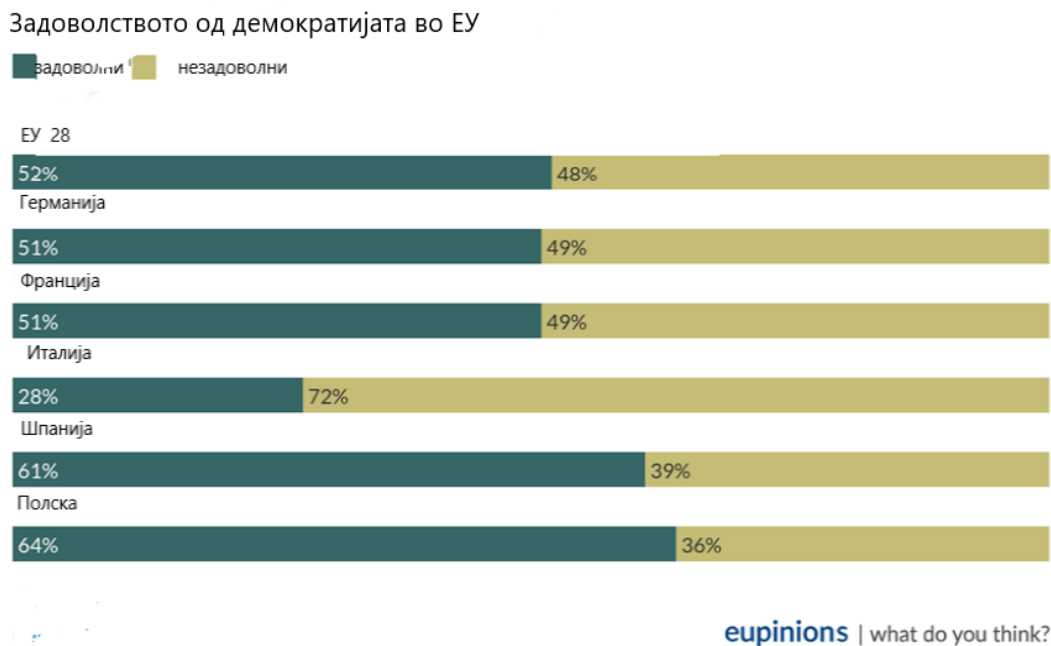
Покрај другите веќе познати кризи, и горенаведената ситуација претставува еден вид криза. Практично оваа горчлива реалност може да се амортизира или можеби да се редуцира само со продлабочување на соработката и менувањето на границите помеѓу државните институции, граѓанското општество, медиумите и економијата. Никос Поулентза ја нарече ЕУ политичка организација со истакнати карактеристики на „авторитарен статизам“ (Poulantzas, 2011:15), кој сам по себе подразбира: „интензивна државна контрола над секоја сфера на општествено-економскиот живот, во комбинација со радикалниот пад на институциите на политичката демократија и со драконско и разновидно ограничување на таканаречените „формални слободи“. Според овој автор, основните аспекти што го карактеризираат се: падот на парламентарната демократија, зголемената улога на институционалната бирократија и изолирањето на јавноста од процесите на донесување одлуки. Почнувајќи од „антитерористичките“ мерки, до антиимигрантските и антибегалските политики на „Тврдината Европа“, станува евидентен авторитарниот и недемократскиот карактер на ЕУ.

Има тези кои сметаат дека моќта на американскиот капитализам ги претворале сите држави во свои релеи. Ако државите би требало сами да ја преземаат одговорноста за нивните интереси и нивниот капитал на ниво на својата национална формација, тогаш Европа (интегрираната Европа, денешната Европска Унија или ЕУ) не може (не можеше уште од нејзиното основање) да стане вистински ривал на САД бидејќи за да се натпреварува, мора да ги интензивира односите на моќта и техничката организација на производството развиено од доминантните капитали (на САД) кои оперираат во Европа. На овој начин, „при приспособувањето на сопственото општество кон потребите на транснационалниот капитал, ја дезорганизира сопствената внатрешна класа и продуктивната структура“ (Fouskas, 2015:15).

Повикувајќи се на теоријата на Полентза за авторитарниот статизам, Лукас Оберндорфер ја опишува институционалната форма на ЕУ како „авторитарен конституционализам“ (Kjaer and Hartmann, 2015). Оваа научна конклузија за ЕУ го нагласува зголемувањето на дискрециската моќ на европската извршна власт, односно интензивирани владина контрола врз секоја сфера на општеството со радикален и сериозен пад и/или деградација на демократијата.

Како граѓаните на ЕУ ја доживуваат демократијата? Според истражувањето, „Задоволството со/од демократијата во ЕУ“, спроведено во 2017 година, не би рекле дека податоците се чудни, туку дека сè уште, и покрај овие реално загрижувачки аргументи, има надеж за европското демократско општество. Од табелата се гледа дека на ниво на ЕУ задоволните граѓани се 52% наспроти 48%. Истото се забележува и во Германија и во Франција, со резултати 51% наспроти 49%, иако вредностите се со исклучително минимална разлика.

Графикон 3-EUPINIONS



Извор: Bertelsmann Stiftung, Survey period 07/2017, <http://eupinions.eu/de/data/data-infographic/eupidata/Rsmbssteupidata/satisfaction-with-eu-democracy-154/>

Во Шпанија и во Полска задоволните граѓани се во поголем број од незадоволните, но во Италија незадоволните граѓани се 72% наспроти 28% задоволни со демократијата на ЕУ. Во Италија имаме ваков резултат поради тешката политичка ситуација, но и поради фактот што по Брегзит на големо се дискутираше за можниот Италегзит или излегување на Италија од Унијата.

1.5. Комуникацискиот дефицит и креирањето на политиката на комуникација во Европската Унија

Многу е важно и од голем интерес прашањето за легитимитетот на Европската Унија да се третира во рамките на теоријата на политичките системи, како што е формулирано во делата на познатите социолози: Дејвид Истон (David Easton, 1965), Габриел Алмонд и Бингам Пауел (Gabriel Almond and Bingham Powell, 1966). Овие автори тврдат дека секој политички систем, без оглед на неговата природа, за да преживее, има потреба од одреден степен на поддршка од страна на граѓаните. Степенот на довербата во системот се изразува преку обемот и интензитетот на поддршката, која е од суштинско значење за власта да ги трансформира потребите и барањата на населението во политички одлуки, кои потоа се прифаќаат од страна на граѓаните и доброволно ги применуваат. Ова се постигнува преку четири процеси: (1) артикулација на територијалните и функционалните интереси, (2) преговори, (3) креирање политики и (4) имплементација. Овие процеси, пак, од своја страна, се под влијание на трите функции на самиот систем: социјализација, регрутација на елитата и комуникација. Во суштината на целиот овој комплексен процес е поставена комуникацијата, поконкретно двонасочната комуникација. На овој начин, горенаведените функции и процеси резултираат со ефективност и легитимност на политичкиот систем.

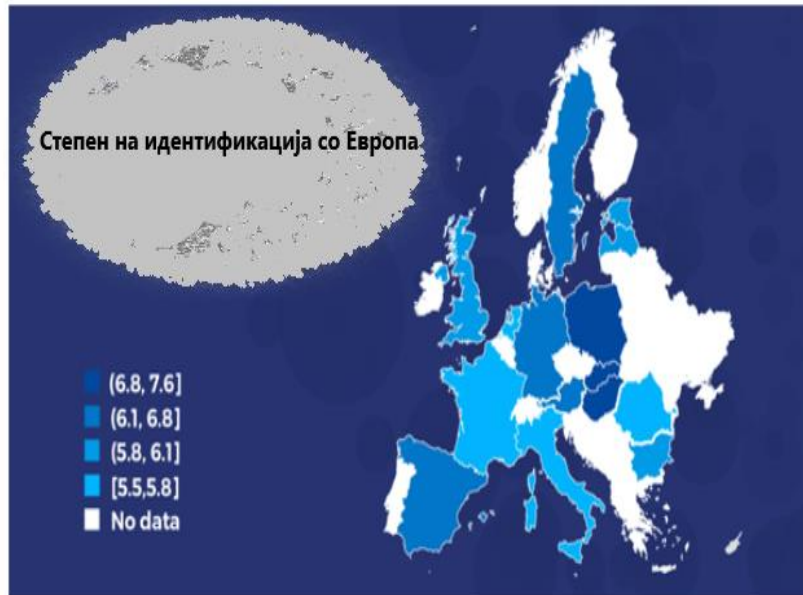
Во ЕУ, последните пет години е видлив недостигот на соодветна и континуирана комуникација, особено одгоре-надолу во хиерархијата, која без сомнение е од витално значење за остварувањето на правата на граѓаните за пристап до информациите на јазикот кој тие го разбираат и за слободата на изразување.

Иако понекогаш се користат како синоними, постои значајна разлика помеѓу информирањето и комуникацијата. Информирањето претставува еднонасочен процес, во овој случај од институциите до граѓаните, без да се води сметка за тоа како граѓаните ја примаат и перципираат информацијата и каков е нивниот фидбек (feedback) или реакција. Комуникацијата, од друга страна, претставува двонасочен процес, во кој пораките не остануваат на ниво на трансмисија, туку служат за воспоставување односи и градење мостови на комуникација или заедничка интеракција (во нашиот случај институциите на ЕУ со граѓаните).

Евробарометар-студиите, но и другите истражувања на јавното мислење, работат на тоа да извлечат научни заклучоци од анализата и мерењето на перцепциите и ставовите на граѓаните кон Унијата за различни димензии. Во голем процент разликата помеѓу она што се соопштува и што и како се разбира и интерпретира од страна на граѓаните е голема. Експертите зборуваат за потребата да се затвори јазот помеѓу граѓаните и институциите, но и за дефицитот на комуникација или „простор на некомуникација“ (Horrmann, 2010:6). Политичките и економските основи на ЕУ досега имаат заедничка традиција (повеќе од 50 години) и културна основа многу векови наназад. Воспоставувањето силна општествена интеграција и прифаќање на институциите на ЕУ како структурна моќ за промени од страна на сите национални европски сфери претставува потежок процес отколку што се очекуваше. По сè изгледа дека овој процес од неодамна почна да го намалува интензитетот на развојот и проширувањето на Унијата. За да се оформи една успешна европска заедница, потребно е граѓаните да се сметаат за важни актери или учесници во комуникацискиот процес во рамките на ЕУ, дури и да се постават како нејзин четврти столб, рамо до рамо со политиката, економијата и културните фактори.

За да се добие јасна научна претстава за овие важни аспекти, спроведени се различни истражувања. Еден извештај, на пример, се обидува барем делумно да најде одговори на прашањата поврзани со искуството на граѓаните со ЕУ. Како резултат на ова, перцепциите на граѓаните за европските интеграции и за ЕУ зависат не само од политиките на ЕУ, туку и од тоа како и на кој начин националните, регионалните и локалните влади ги пласираат кај граѓаните.

Графикон 4-PERCEIVE Project



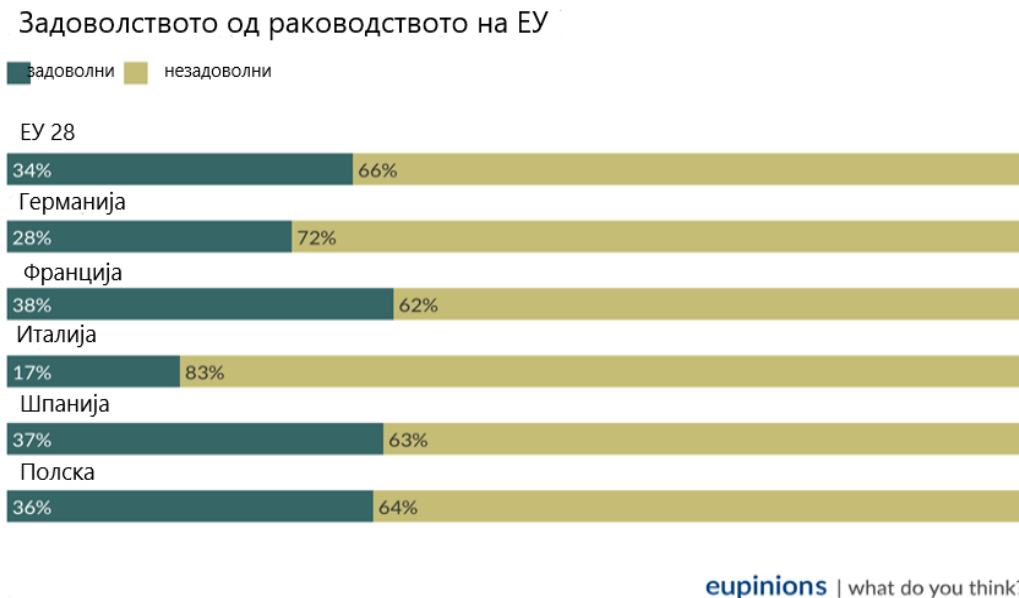
Извор: What influences citizens' perception and identification with the EU? Insights from early results of PERCEIVE Project, 2017.

Територијалната димензија е важен механизам за мерење, но и за развивање на идентификацијата со Европа, следствено и квалитетот на комуникацијата, како и вклученоста. Од табелата се гледа дека просторната анализа развиена во извештајот покажува дека идентификацијата може да биде поголема во центарот на Европа и во некои земји членки од Источна Европа. Спротивно на тоа, степенот на идентификација се чини дека е понизок во некои маргинални земји на ЕУ. Разлики во степенот на идентификација со ЕУ се забележани помеѓу двете медитерански земји Шпанија и Италија.

Проблемот на комуникацијата со граѓаните на ниво на Европската Унија е видлив подолго време. Пред да ги разгледуваме главните историски фази на комуникација на територијата на ЕУ, мора да размислиме за недостигот на комуникација во однос на други општо познати и истражувани феномени. Дефицитот на комуникација, како концепт, но и како реален проблем, е тесно поврзан со концептот на евроскептицизам. Овој проблем нарекуван комуникациски дефицит, кој се појави уште од почетокот на основањето на европската заедница, според некои автори, претставува причина повеќе за да се зголеми недовербата кон

обединета Европа. Ако некоја организација не воспоставува доволна комуникација со своите „соговорници“, во случајот на ЕУ тоа се нејзините граѓани, таа е предодредена да биде перципирана како несериозна. Ако зборуваме со термини кои произлегуваат и се употребуваат во научната дисциплина на комуникациските науки, за да има ефективна комуникација, неопходно е да се градат одржливи и здрави односи преку заемна интеракција и доверба – елемент кој ѝ недостига на ЕУ.

Графикон 5-EUPINIONS



Извор: Bertelsmann Stiftung, Survey period 07/2017 <http://eupinions.eu/de/data/data-infographic/eupidata/Rsmbsteupidata/satisfaction-with-direction-of-the-eu-156/>

Од оваа табела се гледа дека на ниво на ЕУ, 66% од испитаните граѓани не се задоволни од начинот на кој се управува со институциите на ЕУ (вклучувајќи го тука и аспектот на комуникација). Приближно истите вредности се индикативни за незадоволството и на ниво на државите. Од гледна точка на Италијанците, на

пример, постојат голем број конкретни барања кои сè уште се нерешени од страна на ЕУ и кои го поттикнуваат чувството на напуштање и губење на солидарноста, особено поради управувањето со миграцијата и еврозоната. Овие дилеми во односите со ЕУ опстојуваат без оглед на владите. Со слабо владеење на правото, Италија е земја на транзит за миграција кон ЕУ и посакувана дестинација поради барањата на нејзиниот официјален и неофицијален пазар на трудот. Според некои анализи, Даблинската регулатива за барање азил работеше против земјата, принудувајќи ја да ги процесира барањата за азил на бегалците спасени во Средоземното Море без никаква обврска за другите земји на ЕУ. До 2011 година се покажа дека е невозможно прашањето за миграцијата во централниот Медитеран да се најде на агендата на Европскиот совет. Недостигот на солидарност во ЕУ за миграциските прашања е една од најголемите поплаки на Италијанците. Покрај ова е и историскиот проблем со јавниот долг и дефицитот, за кој Брисел бараше реформски пакети наменети за штедење.

Кампањата PRINCE (Programme prioritaire d'information au citoyen europeenne)¹² беше меѓу првите напори за да се надмине овој сериозен проблем. Таа беше лансирана во 1995 година на иницијатива на Европскиот парламент, со цел информирање на граѓаните за политиките на ЕУ. За овој случај Европската комисија првпат определи значајни буџетски средства. Конкретно за периодот 2016-2020, како приоритет се поставени дебатите на европско ниво, на теми кои произлегуваат од социјалната, економската и политичката реалност на Европската Унија, а тоа примарно подразбира: демократско ангажирање и активно граѓанско учество. Граѓаните се поканети да учествуваат на овие дебати во контекст на проекти, додека ги почитуваат општите карактеристики на програмата: еднаков пристап, транснационалност и локална димензија, интеркултурен дијалог и промоција на

¹²Целта на кампањата PRINCE беше и сè уште е да се шират информации и да се имплементираат комуникативни активности за широк спектар на теми, почнувајќи од правата на европските граѓани до теми поврзани за единствениот пазар, проширувањето и за иднината на Европската Унија. Кампањата беше поставена на принципи за тесна соработка со Европскиот парламент и Советот; партнерствата со земјите членки; децентрализација на комуникацијата и комуникацијата со најшироката јавност. Оваа програма сè уште е активна, а од 2006 година се фокусира на пет области: Економска и монетарна унија, иднината на Европа, правдата и безбедноста, улогата на ЕУ во светот и проширувањето.

волонтерството или активно вклучување во организациите кои ја спроведуваат програмата „Европа на граѓаните“.

Важна компонента со која е поврзан дефицитот на комуникација несомнено е јавноста. Во овој контекст, медиумите влијаат врз конструирањето и олеснувањето на институционалната комуникација на ЕУ, меѓутоа, тука се појавува еден парадокс: од една страна, Европската Унија произведува огромна количина информации, со што има можност да ги убедува сите земји членки да го поддржуваат процесот на социјална и политичка интеграција; од друга страна, пак, стратегиите не успеаја (многу малку придонесоа) да промовираат соодветна комуникација и поддршка за вредностите што ги создаваат, спроведуваат и промовираат истите европски институции. Во овој случај би можело да се заклучи дека Европската Унија претставува единствен случај со суфицит на информации и дефицит на комуникација. Комуникацијата во суштина или „доволната комуникација“ (потребното ниво на комуникација) е цикличен процес на размена на пораки кој произведува вредности како од социјална така и од интелектуална природа. Во суштина на основањето и функционирањето на ЕУ очигледно е дека демократското учество е ограничено поради фактот што само една од седумте институции се избира со универзалното право на глас од страна на нејзините граѓани. Во ваква ситуација, граѓаните немаат доверба во Европа на „бирокуратите“ во која тие немаат некаква важност и тежина при избор на стратегиите и креирањето на нејзините политики.

Многу е сериозен фактот што сите институции на ЕУ, особено Советот на министри, се карактеризираат со зголемено ниво на тајност. Како силна критика која го дополнува аргументот за комуникацискиот дефицит се наведува отсуството на транспарентност во процесот на донесување одлуки. Сложеноста на овој процес, дистанцата и непристапноста на јавноста се аргументи кои придонесуваат за ослабување на потенцијалот на една широка демократија. Во една супстанцијална критика стои легитимноста на ЕУ. Оваа организација го изгуби својот легитимитет не само поради нејзиниот недостиг на комуникација и демократски институции, туку главно поради тоа што не успева (со години наназад) да обезбеди социјална правда за нејзините граѓани.

Важно е да се напомене дека последователните иницијативи вклучуваа средства за копродукција на аудио и видеоматеријали на различни телевизии и радиостаници низ Европа (преку програмата APCAV)¹³ и договори за производство на телевизиски содржини кои се занимаваат со европски теми на телевизиската мрежа Euronews која има широк европски аудиторинг. Комисијата располага со своја „аудио-визуелна“ услуга, именувана како „Европа од сателит“ (EbS), преку која медиумските куќи имаат можност да обезбедуваат бесплатни материјали кои обработуваат најразлични теми од европската реалност.

Во групата на иницијативите се вбројува основањето на веб-страницата „Европа“ и Евробарометарот со неговите истражувања, кои се покажаа како важни инструменти за креирање политики и стратегии бидејќи обезбедуваат увид во ставовите на граѓаните. Europe Direct е лансиран како сервис за да обезбеди директни одговори на прашањата на граѓаните за работата на ЕУ, но и за нивните лични дилеми околу самиот проект. Покрај ова, секоја година се објавуваат голем број печатени публикации за различни целни групи и се формирани таканаречени европски тимови кои дејствуваат како информативни центри на локално ниво.

Комуникацискиот дефицит најмногу се рефлектира во очигледната тешкотија на европските институции за поврзување со граѓаните преку јавните дебати. За разлика од националниот контекст, се чини дека сè уште нема еквивалент во форма на една консолидирана европска јавна сфера која може да дејствува како посредник меѓу Европа и граѓаните. Додека ЕУ не успева да ги информира граѓаните преку нивните медиуми, истражувачите кои спроведуваат процена или анализа на горенаведените иницијативи, но и целата ситуација, по договорот од Маастрихт, забележуваат дека успехот е детерминиран од човечките ресурси, недоволната соработка меѓу различните дирекции, јазичната бариера и од фактот дека тие најчесто се однесуваат на една професионална (експертска) јавност.

Покрај иницијативите, Комисијата го направи најголемиот чекор со усвојувањето на

¹³ Грантовите за аудио-визуелните копродукции (APCAV) со телевизиски и радиостаници, врз основа на годишните повици за предлози, се една од најекономичните алатки на располагање на Европската комисија.

„Акциониот план за подобрување на комуникацијата за Европа“ (Action plan to improve communicating Europe) во 2005 година, истата година, само неколку месеци подоцна, по неуспехот на референдумот во Франција и во Холандија за европскиот устав, се усвои Планот Д (Plan-D for Democracy, Dialogue and Debate) во таканаречен период на рефлексива, предлагајќи план за стимулирање повеќе демократија, дијалог и дебати. Во 2006 година беше објавена Белата книга на европската политика за комуникација, чиј документ бара промена на стратегијата кога е во прашање комуникацијата. Самиот акт на информирање да се замени со комуникација, со цел да ги вклучи сите граѓани во тој процес поради фактот дека Унијата веќе доволно се има трансформирано и како таква треба од почеток да ги ревидира (и да ги измени) задачите, формите и механизмите на дејствување. Дијалогот со граѓаните има потреба континуирано да се подобрува во функција на целокупниот системски развој.

Евидентно е дека паневропската култура и политичкиот живот сè уште се на своите почетоци. Со овие документи Комисијата ја нагласува потребата од подобрување на европскиот јавен простор, но исто така ги повикува земјите членки и другите чинители на јавното мнение да придонесат за создавање европска димензија на националниот политички живот.

Една друга алтернатива со социо-културна димензија зборува за комуникацискиот дефицит во контекст на итна потреба за „политичко формирање“ политички ентитет на ЕУ. Оваа визија е втемелена врз идејата за солидарност, заемно признавање, познавање и почитување на другиот (Callanan, 2007:155). Оваа научна конклуза на Clauss Offe и Ulrich Preuss претпоставува дека „политот“ (Ibid, 157) ЕУ достигна значителен степен на зрелост како политички систем кој може да ги применува „класичните“ функции на политичките системи (како што се, на пример, производството на јавните политики) со регулаторната политика како главен столб на политичката активност на ЕУ. Останува отворено прашањето дали можеме да зборуваме за „полит“ без постоење на еден кохерентен јавен простор и заедница. Оваа форма на солидарност (блискост и ефективна комуникација) може да значи само денационализација на правата. Додека демократијата неизбежно е поврзана со демосот на една национална држава, солидарноста се гледа како големо

постигнување на наднационалните организации, кои токму од ова извлекуваат форма на легитимитет. Степенот до кој ЕУ (како посебен случај на наднационална организација) може да ги ослободи правата, вклучувајќи ги и социјалните и економските права од нивните национални „контејнери“ и да ги направи достапни за сите граѓани на Унијата, ќе ја доведе до ист вид и исто ниво на легитимитет како националните држави.

1.6. Значењето на комуникациската мрежа во Европската Унија

Уставната криза на Европската Унија, за која премногу се дискутира во европските академски и политички кругови, во суштина може да се сфати како криза на комуникација или своевидна длабока криза на меѓусебна доверба и нетранспарентност. Очигледната неможност за комуникација со своите граѓани е она што вообичаено стана познато како „комуникациски дефицит“ на ЕУ.

„Европската Унија (ЕУ) е успешна приказна за која никој не е заинтересиран“ (Spanier, 2010). Оваа значајна изрека во суштина прикажува еден парадокс: кога еврократите и еврофилите разговараат за зголемената улога на ЕУ во светот, континуирано другата страна (опонентите) ги потсетува дека ѝ се обраќаат на една суштински незаинтересирана, неорганизирана, па дури и на една непостојна европска јавност. Некои академици, меѓу кои и Бернд Спаниер, оваа реалност ја поврзуваат со фактот дека Брисел или застапниците (функционерите) на оваа единствена форма на наднационална соработка, одржувајќи голема симпатија за заедничкиот проект, во сè поголема мера се имуни на критичкото размислување и рефлексивност. Ова би можело да е навистина така, меѓутоа, дури и најголемиот евроскептик и критичар на ЕУ мора да признае дека постојат голем број факти во полза на ЕУ и нејзините минати постигнувања. Еден од нив е фактот што ЕУ успеа да го оспори традиционалниот концепт за политичко владеење на националната држава и на тој начин придонесе за градење на еден мултилатерален свет, играјќи важна улога во меѓународните односи. Истовремено влијаеше и врз развојот на другите, слични организации, како Mercosur (Southern Common Market), ASEAN

(Association of Southeast Asian Nations) или Африканската Унија. Сепак, голем број евроскептици ја сметаат ЕУ за единствена преостаната реално-политичка утопија.

Од друга страна, и покрај тоа што започна како регионално трговско здружение на национални држави, ЕУ има просперирано повеќе од која било друга слична асоцијација кон еден формален систем на управување со надлежност над широк спектар на прашања и области. Меѓу сите регионални трговски асоцијации само ЕУ успеа да развие единствена валута, единствен пазар, единствен глас во меѓународните трговски преговори, единствен антимонополски орган, заеднички политики за заштита на животната средина, безбедност и здравје при работа, заедничка надворешна и безбедносна политика, па дури и да постави основа за заедничката одбранбена политика (Outhwaite, 2010:90).

Покрај овие аргументи, се зборува и за таканаречениот концепт на повеќеслојно владеење (multi level governance) карактеристично за Европската Унија. Појдовната точка на пристапот за МЛГ е постоењето на компетенции кои се преклопуваат едни со други на повеќе нивоа на владеење и интеракција на политичките актери во ваквиот систем. Во една ваква ситуација и организациска форма, државите не се единствената врска помеѓу домашната политика и меѓувладините преговори и средби во институциите на ЕУ.

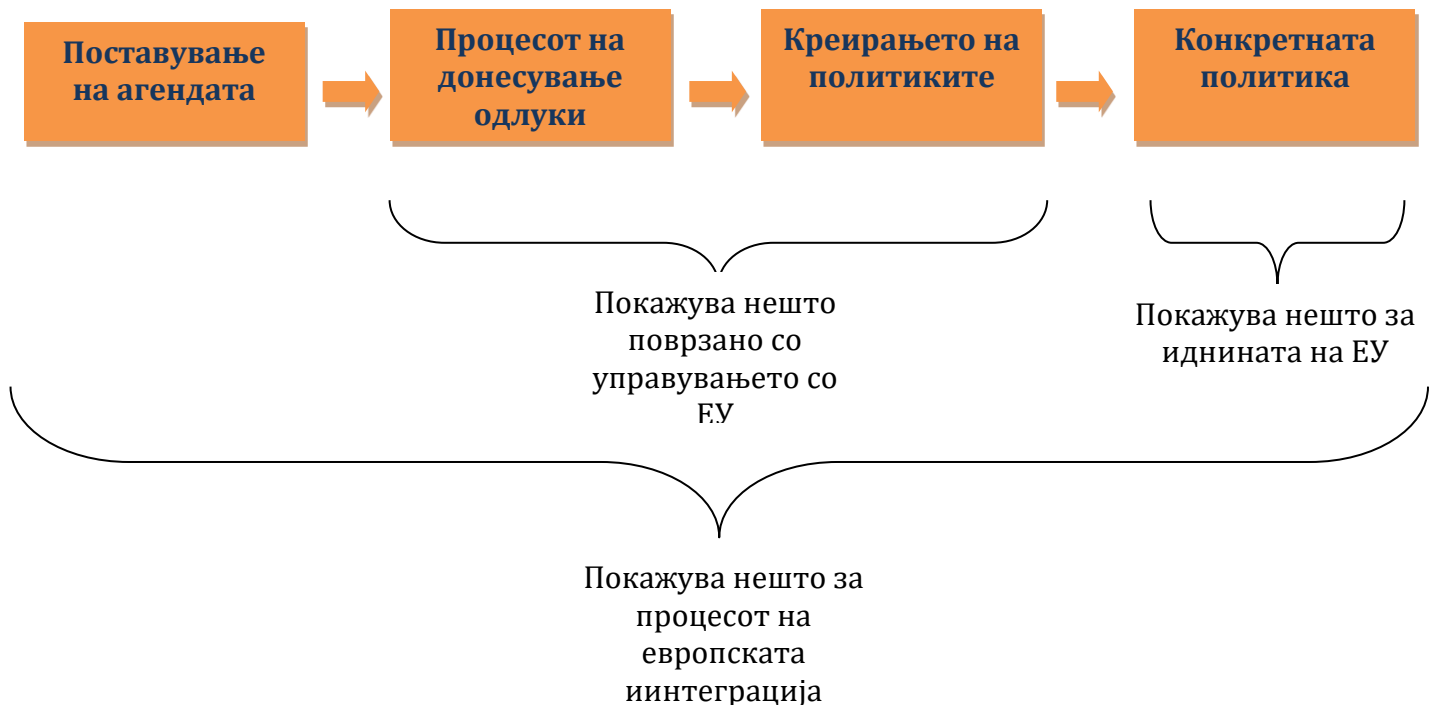
Поддржувачите на теоријата на multi level governance постулираат дека во ЕУ егзистираат групи на сеопфатни политички мрежи на повеќе нивоа. Структурата на политичката контрола е променлива, а не константна, зависно од разновидните области на политиката (Marks, Hooghe and Blank, 1996:356). Повеќеслојното владеење се карактеризира со меѓусебно поврзани процеси на наднационално, национално и локално владеење, помеѓу кои не постои вистинска хиерархија.

Подготовката (креирањето) на политиките и поставувањето на агендата на ЕУ, токму поради нејзината структура на МЛГ, нуди многу повеќе точки за пристап кон прашања кои треба да се претстават и дискутираат, како и аспекти според кои би можеле да се разгледуваат. Општо гледано, агендата најчесто се смета за збир на прашања кои сериозно се разгледуваат во политиката и стануваат дел од политиките. Агендите (стратегииите или плановите за акција) се потребни (од психо-социјален аспект) само затоа што луѓето можат да се фокусираат на ограничен број проблеми

за одредено време. Генерално, научниците прават разлика помеѓу три типа агенди во демократските политички системи, и тоа: медиумите, јавноста и политичката агенда (Krebber, 2014:19).

Графикон 6-Поставување на агендата во Европската Унија

Поврзаноста помеѓу поставувањето на агендата, процесот на донесување одлуки и креирањето на политиките



Извор: The road to Agenda-setting success in the European Union (Патот до успехот во поставувањето на агендата во Европската Унија).

На овој начин, во контекст на ЕУ, целиот таканаречен процес на „поставување на агендата“ и креирање конкретни политики ни дава детали за процесот на европската

интеграција. Овие врски се веројатно причината зошто успехот на агендите и/или политиките честопати е поврзан со општото влијание или моќта на европско ниво.

Политиките на ЕУ имаат цел да влијаат во европската јавна сфера, со тоа што ќе го привлечат вниманието врз прашањата за ЕУ, поттикнување и поддршка на транснационалните медиуми, една унифицирана паневропска култура и заеднички идентитет. Поаѓајќи од овие факти, може да се заклучи дека европската јавна сфера е политички конструирана.

Четири аспекти на политичката поставеност на ЕУ кои имаат потенцијални ефекти врз европската јавна сфера се: конституционализација, парламентаризација, персонализација и локализација. Која било државна политика може да има влијание врз структурирањето на јавната сфера бидејќи таа може да стане главна тема за која ќе се дискутира во медиумите и ќе допре до граѓаните, и тоа првично на локално ниво. Сите политики, на пример за културата, се тесно поврзани со јавната сфера. Политиките на медиумите и комуникацијата, исто така, се однесуваат на јавната сфера. Од друга страна, политиката што е експлицитно поврзана со јавната сфера (која се однесува на целите и средствата поврзани со институционалното информирање) е политиката на информирање, без која не можеше да се оформи и функционира.

Почнувајќи од фактот дека информацијата, а со тоа и информирањето е важен елемент на целокупниот процес на комуникација, во прв степен ќе ја елаборираме политиката на информирање на ЕУ.

Според горенаведеното, политиката на информирање на ЕУ, во нејзината функција на создавање и обликување на јавната сфера, би требало да биде во фокус на анализа и истражување, токму поради фактот што креаторите на овие политики реално се соочуваат со дилеми од типот дали да се одбиваат информации; да се ориентираат на проактивно информирање на граѓаните, да се гарантира правото на слободен пристап до информации од јавен карактер; да се објаснат политиките или да се создаде простор и клима за дебата и критички пристап кон информациите.

Постојат различни гледишта за тоа што претставува и кои се функциите на политиката на информирање на Европската Унија, но во овој контекст, за неоинституционалистите она што влијае врз организацијата и дејноста на

целокупниот политички систем се институциите. Поради овој теоретски пристап, научниците ги замислуваат институциите (особено оние на Европската Унија) како системи на стандардни процедури и правила кои се социјално конструирани и репродуцирани на рутински начин и кои го прават политичкиот живот предвидлив и сигурен. Институциите, пак, интерно го контролираат и регулираат однесувањето на нивните членови преку производство на: формални и неформални правила, постапки и санкции; симболи, идеи, структури на значење, морални обврски и норми.

Поединците го протолкуваат надворешниот свет и дејствуваат соодветно во политичкиот живот, во согласност со овој систем на формални и неформални односи/врски во кои тие се интернализирани. Ондавор, комуникацијата врши важна легитимна функција, бидејќи тоа влијае врз перцепцијата на луѓето за институциите и политиките. Преку ваквата комуникација институциите декларираат дека политиките се легитимни, поради тоа што тие се во согласност со „правилните цели“ и бидејќи тие биле создадени на „вистинскиот пат“. Така што, комуникацијата ги уверува граѓаните дека институциите секогаш дејствуваат соодветно.

Од друга страна, политиката за комуникација на ЕУ не е регулирана со посебни одредби во договорите, туку природно произлегува од обврската на ЕУ за на јавноста да ѝ ги објасни своето функционирање и своите политики, како и целиот процес на „европска интеграција“. Потребата за ефикасна комуникација има правна основа во Повелбата за фундаментални права на Европската Унија, со што се гарантира правото на сите граѓани да бидат информирани за европските прашања. Од своето официјално лансирање во 2012 година, „Европска граѓанска иницијатива“¹⁴ им овозможи на граѓаните да бидат директно вклучени во новата легислатива и европските прашања.

¹⁴Европската иницијатива за граѓани (ЕКИ) е механизам на Европската Унија насочен кон зголемување на директната демократија преку овозможување директно учество на граѓаните на ЕУ во развојот на политиките на ЕУ. Воведена е со Договорот од Лисабон во 2007 година. Иницијативата овозможува еден милиони граѓани на Европската Унија, кои се државјани на најмалку една четвртина од земјите членки, директно да ја повикаат Европската комисија да предложи правен акт (на пример, Директива или регулатива) во област каде што земјите членки имаат доделено овластувања на ниво на ЕУ.

Европската комисија постави две главни цели:

1. Кохезивна и сеопфатна комуникација – односно потребата да се координираат едни со други сите активности на Комисијата; и
2. Факторизација на граѓаните – за да се постигне оваа цел, неопходно е да се вклучат граѓаните во дебатата за Европа преку стратегии кои првенствено би дејствувале на локално ниво.

Според некои автори, ако добро се разгледа политиката на ЕУ за информирање и комуникација од институционалната перспектива, може да се толкува како тесно поврзана со процесот на институционализацијата на ЕУ и особено на институционализацијата на еден нејзин главен орган, а тоа е Европската комисија. Обезбедувањето што повеќе информации и поефикасна комуникација се предуслови за создавање едно унифицирано чувство на припадност кон Европа. Целта на политиката на информирање на ЕУ се посочува да биде создавање на еден транснационален простор каде што граѓаните од различни земји можат јавно да разговараат за она што го гледаат како важен предизвик или предизвици за Унијата. Токму ова би требало да им помогне на креаторите на политиките да останат во контакт со европското јавно мислење и да можат да ги упатат граѓаните во идентификувањето на европските проекти кои од секој аспект ќе можат да мобилизираат поддршка од страна на јавноста.

Токму институцијата на Европската комисија, особено по 2004 година, ја трансформира комуникацијата на една од нејзините главни стратешки цели, препознавајќи ја целосно како политика со сопствено право и важност. Целта на новиот пристап (новата политика) беше зголемување на транспарентноста на ЕУ.

Истовремено, таа како важна институција воведо промоција на една многу важна политика на информирање, а тоа беше отворен и транспарентен дијалог со граѓаните. Една ваква политика ориентирана кон стратегиите за транспарентност и дијалог претставува конструктивен придонес во/за една демократска јавна сфера бидејќи ја зајакнува способноста на граѓаните да формираат рационално мислење и да учествуваат во политичкиот процес на квалитетен и разбирлив начин. Според некои истражувачи, таканаречената „аркане политика“ (Piers Robinson, Philip Seib, Romy

Frohlich, 2017)¹⁵ и пропагандата, видливо е дека не се соодветни за промовирање на демократските јавни дебати, а ова може да се согледа во помалку демократските држави и друштва.

Табела 1-Стратегиите на политиката на информирање на ЕУ

Пропаганда	Маркетинг	Јустификација	Дијалог	Персуасивна комуникација
Убедување игнорирајќи ги базичните комуникативни норми	Употреба на симболи за апел на емоции	Објаснувајќи политики и наведувајќи ги причините	Дискусија на политиките	↑
Поставување на агендата				Информација
Покренување свесност за одредени прашања				
Аркане политика		Транспарентна политика		
Замолчување на јавната сфера		Директен пристап до сеопфатни информации		
Асиметрична комуникација		Симетрична комуникација		
Авторитарно владеење		↔ Дискусионо владеење		

Извор: Brüggemann, M., *How the EU constructs the European public sphere: seven strategies of information policy*, TranState working papers, No.19, с.15, 2006.

Европската Унија е асоцијација на земји кои одлучија да се спојат во единствен економски, но и социјален простор. Основата на ЕУ е соработката меѓу земјите во надворешната политика, безбедносната политика, како и конзистентните национални политики (вклучувајќи ја и законската рамка). Со цел да ги зачува своите вредности, да обезбеди сигурност и понатамошен развој, потребно е ЕУ да го задржи својот имиџ на успешна, моќна и стабилна економија, стабилна и кохезивна социо-културна средина, меѓу другото, и како успешен и моќен политички актер. Формата и начинот на комуникација, или поточно кажано стратешката комуникација игра клучна улога. Во овој контекст вреди да се спомене изјавата на еден поранешен американски дипломат кој вели: „Идејата дека комуникацијата е чист процес кој на

¹⁵ „Аркане политика“ вклучува политичка дебата и донесување одлуки, процес кој се случува зад затворени врати во кои информациите што можат да предизвикуваат критики се задржуваат далеку од увидот на јавноста. Голем дел од меѓународната дипломатија и глобалните трговски зделки, како што се тековните преговори за трансатлантско трговско и инвестициско партнерство помеѓу САД и Европската Унија, честопати се наведуваат како типични примери на „аркане политика“.

некој начин може да се испорача магично, без никаква организациска поддршка, е смешна“ (Paul, 2011:23).

Кристофер Паул (Christopher Paul, 2011), додека ја дефинира стратешката комуникација, вели дека таа инкорпорира координирани акции, пораки, слики и други форми на сигнализација или ангажман наменети да ја информираат, индоктринираат или убедуваат избраната публика во поддршка на националните цели (во случај на ЕУ, нејзините институционални цели). Тој прави разлика помеѓу влијанието и манипулацијата. Според него, стратешката комуникација треба да се креира и да функционира за да убедува, но се бара да биде целосно ослободена од лагите и делумните вистини.

Предложената стратегија за комуникација на ЕУ, која во суштина останува скоро иста секоја година, има цел да се обиде, од една страна, да изнесе на виделина една јасна рамка на меѓуинституционалната структура на заедницата и истовремено да промовира партнерство со државите членки, со регионалните и локалните власти и граѓанското општество, со цел да се постигне една децентрализирана стратегија на информирање која ќе биде во согласност со принципите на супсидијарноста.

Всушност, обврската и задачата - Европа да се доближи до нејзините граѓани е ставена во центарот на политиката на информирање и комуникација, особено во последните години.

Главниот заеднички принцип на политиката на информирање и комуникација е правото на информирање и слободното изразување на мислата, како основен постулат на демократските општества, на кои исто така се однесуваат и Договорот за ЕУ и Европската повелба за фундаментални права и слободи. Другиот принцип е вклучувањето на граѓаните, што значи дека сите граѓани на Европската Унија мора да имаат пристап до информации од јавна важност, на јазик што го разбираат и преку различни комуникациски канали. Третиот принцип е почитувањето на различностите и се однесува на потребата за меѓусебно почитување; европските граѓани доаѓаат од различни социјални и културни групи и имаат различни политички и верски убедувања. Понатаму, важен принцип е активното учество на граѓаните и се однесува на потребата за основање канали преку кои граѓаните ќе

можат да го изразат своето мислење и да комуницираат со високите кругови во кои се донесуваат важните одлуки.

Поаѓајќи од претпоставката дека успешната политика за информирање и комуникација на ЕУ мора да се фокусира првично на потребите на граѓаните, покрај елементарните принципи на овие политики, тие имаат функција и улога на факторизација на граѓаните. Од овој аспект нивните стратегии треба да создаваат простор за дебата и канали за комуникација преку кои граѓаните ќе обезбедат пристап до информации и истовремено нивното мислење ќе се испочитува и ќе се земе предвид.

Основните цели кон кои се стреми политиката за комуникација се: подобрување на граѓанското образование и зголемување на бројот на активни граѓани во политичкиот процес; интерконекција на граѓаните (преку програмите, како што се Младите во Европа, Граѓаните за Европа, Еразмус итн.); и поврзување и комуникација на граѓаните со релевантните институции.

Многу важна компонента на овој процес на комуникација е соработката со медиумите, но и самата нивна работа, професионалност и ангажман, со самото тоа што се концептираат како главни актери на политиката за информирање и комуникација на ЕУ. Меѓутоа, случајот со европските медиуми е комплициран. И покрај тоа што функционираат телевизијата „ТВ АРТЕ“, веб-страницата „Европа“ и медиумската платформа „Европа од сателит“, покривањето на европските теми во медиумите (особено во националните медиуми) останува ограничено. Во една ваква ситуација истражувањата заклучуваат дека како резултат на ова, моменталната перцепција на граѓаните за ЕУ е безлична, премногу административна и далеку од нив.

За подготовка на политиките на информирање и комуникација, Европската комисија ја нагласува важноста на внимателното слушање и анализирање на јавното мислење, преку податоци добиени од истражувањето на јавното мислење или мерење на ставовите на граѓаните.

Од горенаведените аргументи, барања и дефиниции произлегува дека главните предизвици за подобра комуникација меѓу Унијата и нејзините граѓани се

недоволната координација на активностите што ги спроведуваат различните чинители, недоволната вклученост на релевантните национални, регионални и локални фактори и понекогаш парцијалното, но и целосното занемарување на ставовите на граѓаните. Ова е навистина сериозен предизвик за Унијата кој не може да се реши со нов правен акт или договор, бидејќи добрата комуникација не е и не може да биде само прашање на администрацијата. Таа е и инкорпорира во себе многу повеќе од тоа. Во оваа смисла, Европската комисија со право истакнува дека успехот на иницијативата за создавање на „Белата книга за иднината на Европа“ (White paper on the future of Europe), која содржи рефлексии и сценарија за ЕУ до 2025 година, во голема мера ќе зависи од посветеноста на националните, регионалните и локалните фактори (личности и институции) и дека без едно такво силно и стабилно партнерство, Белата книга ќе ја доживее судбината на неколку претходни слични иницијативи за подобрување и зајакнување на комуникацијата.

2. Европската унија и јавниот простор

2.1. Дефинирање и концептуализација на јавниот простор

Германскиот филозоф Јирген Хабермас, еден од најистакнатите интелектуалци на денешницата, даде извонреден придонес за филозофијата, социологијата, политичката теорија и европските студии и интеграции. Во Германија, но и во цела Европа, влијанието на неговите дела е големо. Во својата земја тој е инспиратор за социјалдемократите, дури со некои од нив со децении се обидува да развие демократска политичка култура од лекциите научени од катастрофата на Втората светска војна. Од 60-тите години на XX век, неговите научни заклучоци и интервенции, особено за социјалните и политичките прашања, во голема мера влијаат врз германската политичка култура, но и пошироко, врз европската политичка култура и организација.

За итната потреба за зачувување на придобивките од либерализмот и социјалдемократијата во услови на глобализацијата и напредокот на еден светски космополитски поредок, Хабермас смета дека најдобриот начин е поддржување на проектот за политичка унификација на Европа. Фокусирајќи се на ова клучно прашање, тој уште во 90-тите години ја претстави својата визија за Европа на граѓаните кои дискутираат во една консолидирана јавна сфера и создаваат европски граѓанин.

Меѓутоа, како се концептира и како научно се дефинира поимот јавен простор или јавна сфера надвор од европскиот контекст? Јавната сфера се појавува како специфичен домен на јавниот домен наспроти приватниот, и тоа уште во полисот на античката Грција. Јавноста (речиси секогаш) се појавува едноставно како сектор на јавното мислење кој се спротивставува на властите. Јавниот простор во кој се создава и се формира јавноста е простор (сфера) помеѓу државниот простор контролиран од страна на државните власти и приватниот простор (сфера) контролиран од приватни власти. Тој настанува со трансформација на приватните интереси во јавни интереси, и е тесно поврзан со модерниот процес на диференцирање на граѓанското содружништво од политичката држава (Трајковски, 2019:285). Органите на државата

и медиумите создаваат (обезбедуваат) комуникација меѓу членовите на јавноста и поради тоа се сметаат за јавни органи. На овој начин, „јавноста станува орган на организации, односно на организирани приватни луѓе кои ефективно учествуваат во процесот на јавната комуникација која се одвива преку каналите на јавната сфера, својствена на здруженијата со специјални интереси“ (Трајковски, 2019:293).

Јавната сфера се конституира во дискусија (лексика), која исто така може да ги преземе формите на консултации и седници во судовите, како и во заедничкото дејствување (практика) на водењето на заедничката „војна“ или конкуренција (Habermas, 1991:15). Јавната сфера истовремено се перципира како сфера на слободата и постојаноста.

Појавата на јавната сфера датира од крајот на седумнаесеттиот и почетокот на осумнаесеттиот век, со појавата на меркантилизмот и капитализмот, кој е белег на асценденцијата на либералната капиталистичка држава. Во своето дело „Структуралната трансформација на јавната сфера“, појавата на јавната сфера Хабермас ја поврзува со појавата на средната класа - буржоазијата. Според него, јавната сфера значи место за критичка дебата каде што „приватните лица се соединуваат на различни начини за да ја формираат јавноста, која потоа се подготвува да ги принуди јавните власти да бидат легитимни пред јавното мислење“. Овие приватни лица главно доаѓаат од средната класа - буржоазијата, нивните барања имаат голема моќ во однос на јавната власт и ги презентираат во рационално-критичка дебата. Рационалната и критичката дебата, како и јавната употреба на разумот, претставуваат основен столб на јавната сфера. Категоријата на јавната сфера во средниот век се именуваше како „рес публика“, една атрибутивна придавка што значи „на и/или во врска со јавноста“ или „јавна работа; јавно дејство/дејствување“.

Според горенаведеното, автентичната идеја на Хабермас за јавната сфера означува дека таа претставува своевидна арена за перцепција, идентификација и решавање на проблеми кои влијаат врз целото општество.

Правејќи дигресија, ќе истакнеме дека идејата и тековната работа за изградба на обединета Европа датира години и векови наназад. Истакнати личности од уметноста, литературата и политиката работеле на исполнување на оваа визија.

Европската Унија претставува остварување на оваа визија. Се чини дека идејата за пурификацијата на верскиот идентитет (т.е. христијанството) и вредностите на западноевропската цивилизација и понатаму се одржуваат во живот со структурата, културната и политичката ориентација на сегашната Унија. Затоа, се чини дека Западен Балкан и Турција не се баш случајно изоставени.

Во рамките на јавната сфера, новите/евентуални проблемски ситуации може да се доживуваат поинтелигентно, дискурсите насочени кон постигнување на саморазбирањето може да се спроведуваат пошироко и поекспресивно, а колективните идентитети и интерпретациите на потребите може да бидат слободно и јасно артикулирани. Концептуализацијата на самиот термин „јавна сфера“, нејзината работа и функција предизвика долготрајна дебата. Некои автори тврдат дека „отвореноста“ е точниот термин, имплицитно овој термин се однесува на настани кои се отворени и достапни за сите.

Концептот за јавната сфера од неколку научни студии се образложува со одредена доза на критика затоа што инхерентно се заснова врз разумот и рационалноста. Оваа основа на јавната сфера, која ги запоставува емоциите и страстите, исто така, предизвикува голем број критики. Од друга страна, одредени автори сметаат дека идејата на јавната сфера е премногу фокусирана врз јавната дискусија визави акцијата. Односот и самото надминување на целиот процес од дискусија и размислување до политички ангажман и акција не се доволно научно образложени. Според ова, јавната сфера во голема мера тврди, бара и промовира хомогеност и консензус, додека јавниот и политичкиот живот често се карактеризираат со хетерогеност и несогласување (De Vreese, 2007:6).

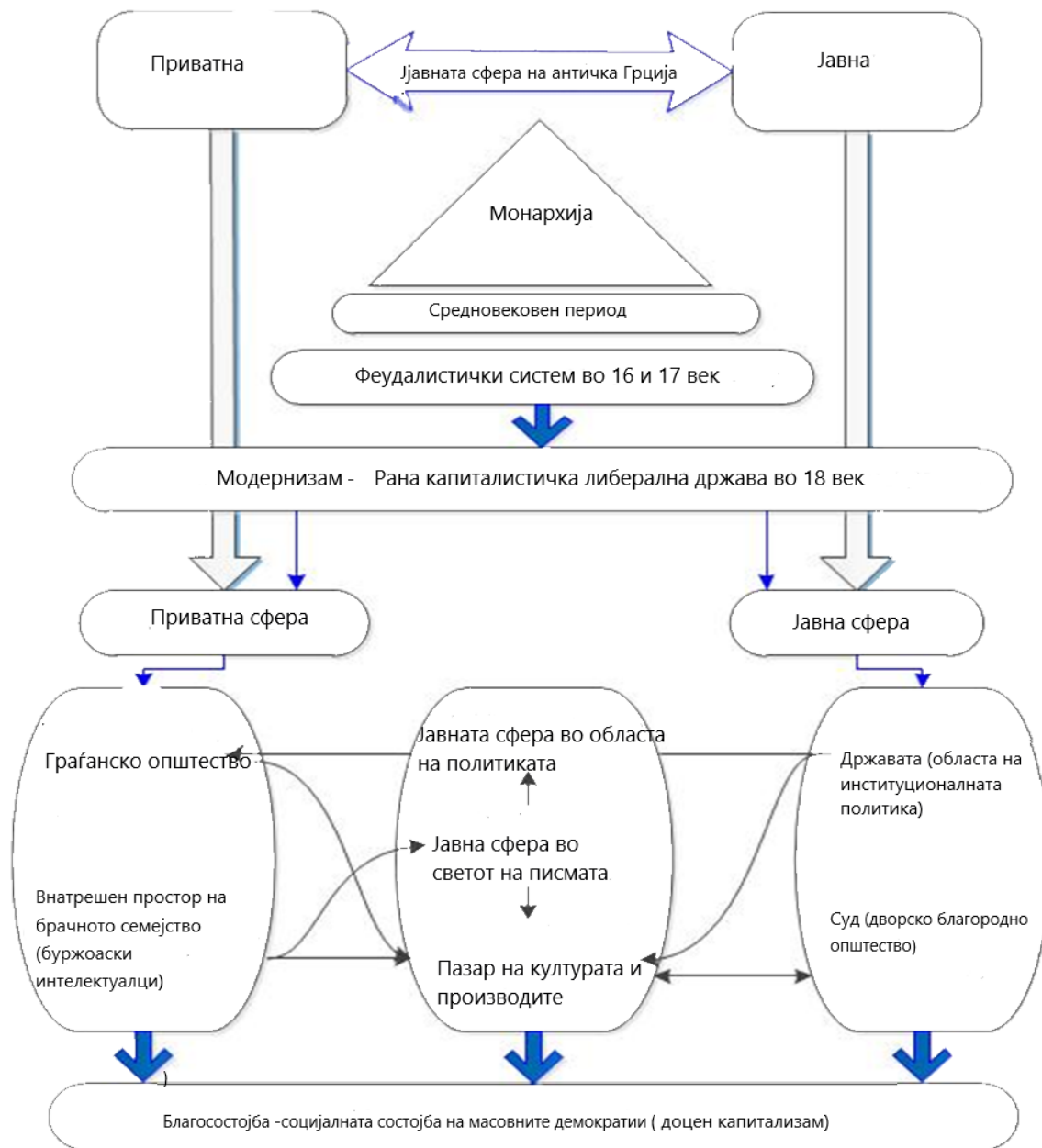
И покрај видливите научни (теоретски, но и практични) недостатоци, ограничувања и разлики во процесот на концептуализацијата и дефинирањето на јавната сфера, таа конечно би можело да се дефинира како арена која им овозможува на граѓаните да комуницираат и да разговараат за заедничките политички прашања и социо-културните и економските тешкотии и препреки но и да превземаат одредени дејствија.

Според гледиштето на Хабермас, јавната сфера не е само хомогена и класно ориентирана, туку е и епохален концепт. Таа опишува одреден период и ја достигна

својата идеална форма, но претрпе различни трансформации низ епохите. Хабермас привлече паралела (откри аналогича) помеѓу јавната сфера која се појави во почетокот на 18 век и јавната културна арена на Античка Грција. Тој укажува дека поделбата помеѓу приватниот и јавниот авторитет е клучен момент во зачувувањето на идеалниот карактер на јавната сфера во едно добро организирано општество.

Зборувајќи за концептот на јавната сфера, Левис Косер во книгата „Men of Ideas“ укажува на тоа дека членови (интелектуалци) или потенцијални членови имало и порано низ вековите на човечката цивилизација кои можеле да придонесуваат со своите идеи за доброто на општеството, меѓутоа, им недостигал амбиент (рамка) (Косер, 1997:10) и само кога на членовите им се овозможува поволна институционална поставеност, заедно можат да изградат вистински систем на вредности, работа, организација и граѓанска одговорност, што подразбира стабилна и функционална јавна сфера.

Голем број на социјални и политички научници продолжуваат да аргументираат дека стабилната општествена демократија бара функционална јавна сфера со неформални мисли и верувања од страна на сите граѓани, со тоа што ќе се овозможи создавање на рационално јавно мислење кое со одредена доза на критицизам ќе ги набљудува политичките системи. Работата на Хабермас останува почетна точка во оваа научна димензија. Според него, јавната сфера претставува „интерсубјективен заеднички простор“ репродуциран преку највисоката комуникациска рационалност.



Табела 2- Структурната трансформација на јавната сфера

Горенаведената табела ни покажува на кој начин Јирген Хабермас ја концептуализира јавната сфера и ја елаборира во своето дело „Структуралната трансформација на јавната сфера“, каде што ја разгледува историјата и ја анализира трансформацијата на европската јавна сфера низ вековите и историските периоди.

Меѓутоа, има научни пристапи кои тврдат дека Хабермас презентира и донекаде промовира само една единствена идеализирана форма на јавната сфера која промовира одредени гласови, а ги маргинализира другите. Неговата теорија е критикувана од три аспекти, и тоа: исклучувањето на одредени естетски-афективни начини на комуникација, а со тоа и гласот на одредени групи. Посебно се критикува теоретската поставеност дека јавната сфера се карактеризира со посебна рационалистичка форма на дискурс, додека се исклучуваат стилските на секојдневната комуникација, како што се реториката, митот, метафората и поезијата. Овие форми на комуникација се одвоени од рационалниот дискурс бидејќи се дефинираат како нерационални или приватни, но се употребуваат во голем процент во рамките на јавната сфера. Второ, се критикува претпоставката дека моќта може да се одвои од јавниот дискурс, аргумент кој ги прикрива (маскира) реалното исклучување и доминацијата; и како трето се наведува промоцијата на консензусот како намена (или единствена форма) за дискусија, а таа ги маргинализира гласовите кои не се согласуваат лесно. Овој критицизам во суштина ја предлага идејата дека консензусот во плуралистичките (демократските) општества не е можен без факторот доминација и исклучување. Консензусот, според овие пристапи, може да произлезе само од минимизирање (или искоренување) на разликите, момент кој ја потиснува реалната агонистичка природа на политиката. На овој начин, консензусните дискусии се изедначени со колективниот субјективизам или еден вид дисциплински постапки (консензуални дисциплини) чија цел е да се „доведе ред“ во светот на разликите и евентуалната непослушност.

Во сите три случаи критикувана е токму идеализацијата на јавната сфера: тврдењето дека таа стои како норма за рационалниот дискурс, притоа не земајќи предвид или игнорирајќи го фактот дека институциите на целото општество до некој степен се засновани (и се карактеризираат) со ексклузивност и репресија. Во овие услови, премногу е тешко да се постигне рационална комуникација и покрај фактот што е суштински значајна. На пример, современите технологии и системи на информирање и комуникација веќе не се само медиуми на мисла, аргументација, информирање и анализа, туку истовремено се и потенцијален извор на моќ, доминација, пропаганда и уценување.

Според овие научни перспективи, јавната сфера од гледиштето на Хабермас не е нужен пат кон демократијата бидејќи и реалните карактеристики на јавноста се: да покажуваат цивилизирани манири, да се образовани, да покажуваат желба и подготвеност за рационално размислување, јавноста е доминирана од мажите (она што го потенцираат Емануел Кант и Жан Жак Русо) и расно пренаменета во контекст на тоа што белците Европејци се сметаат како поспособни за размислување и дејствување за разлика од другите етникуми и раси. Како резултат на горенаведените аргументи, се мисли дека јавната сфера (сегашната или моменталната) е во длабока криза. Истакнати теоретичари укажуваат на овој факт поради таблоидизацијата, намалувањето на интелектуалната содржина на речиси сите процеси, како и на медиумските содржини, со цел да бидат достапни за поголем број луѓе. Инфозабавата и спинот го контаминираат (негативно влијаат) квалитетот на политичкото новинарство и на самата демократија, а во овие услови со причина расте загриженоста за иднината на целиот политички процес.

Токму поради употребата на еден дискурс кој исклучува одредени групи граѓани и ги прејудиира интересите на оние што се (социјално, политички или економски) исклучени/маргинализирани, Пјер Бурдје (Pierre Bourdieu) констатира дека јавното мислење не постои. Наом Чомски, пак, во делото *Manufacturing Consent* (1988) вели дека јавното мислење постои, меѓутоа, е произведено/фабрикувано и дури може да стане вистинска политичка сила надвор од контролата на државните власти.

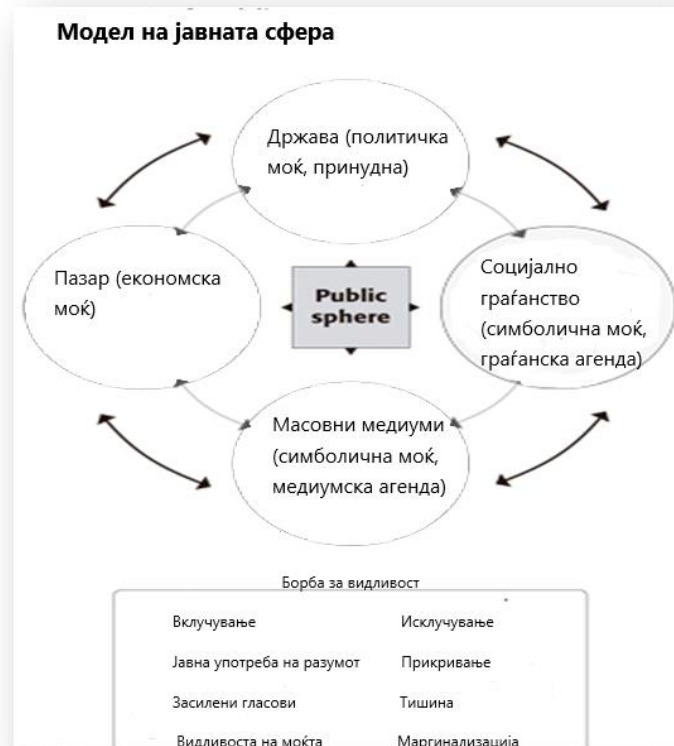
Доцната модерна теорија за јавната сфера поддржувана од Коен и Арато (Jean L. Cohen and Andrew Arato, 1988:42) нагласува дека во современите општества не може да се применуваат предусловите што ги истакнува Хабермас за егзистенција и функционирање на јавната сфера: општата достапност до информации, потрагата по „вистината“ и потрагата по општите норми заедно со нивниот рационален легитимитет, бидејќи во овој нов социо-политички (модерен) контекст во кој „дишат“ општествата, овие нормативни рамки не се ексклузивна сопственост на белата машка буржоазија и затоа би требало да се поработи на посебниот (и важен) елемент на јавната сфера, а тоа е искоренување на привилегијата за креирање, дистрибуција и консумирање на информациите, но и на другите добра. На овој

начин, во современото модерно време, јавната сфера е поставена со јасни барања и граници и јасно дефинирана кохерентна институција.

Во теоретската школа на општествената мисла окарактеризирана како *постмодерна*, се истакнува дека во современата клима јавната дискусија е структурирана околу „култови и клики“ кои се нарачани од различни видови „познанства“ (Толсон, 1991: 196). Во ваква ситуација јавната дискусија не може да се заснова врз кој било норматив на „вистината“.

Во научната статија за теоријата и општеството „Говорејќи за претседателот“ од Даниел Халин и Паоло Манчини во 1984 година, се прикажува една сосема поинаква перспектива за јавната сфера која во голема мера се користеше во компаративната студија на германските и американските јавни сфери во различни периоди од историјата на цивилизацијата. Во оваа статија Халин и Манчини ја споредуваат „нецелосната/сиромашна“ јавна сфера на САД со, на пример, „целосната/богатата“ европска јавна сфера на Италија (со терминот „целосна“ се мисли на егзистенцијата на голем број различни политички партии и групи на граѓанското општество). Тие ги користат овие структурни контрасти за да влијаат/помогнат при објаснување на фактот зошто американското телевизиско новинарство е повеќе наративно (овој факт директно влијае и врз начинот на кој функционира целата јавната сфера), за разлика од италијанското телевизиско новинарство, кое е критично и сеопфатно (барем за време на периодот на нивното истражување во 80-тите години). Во овој контекст, постмодерната концепција на јавната сфера би требало во себе да го содржи таканаречениот партиципативен паритет кој бара елиминација на систематските социјални нееднаквости. Второ, ако опстојува ваквата нееднаквост, се претпочита модерната јавна сфера да се ориентира исклучиво на едноставна дискусија/разгледување и трето, постмодерната концепција на јавната сфера мора да ја толерира или поддржува инклузијата на интересите и прашањата кои буржоаската доминантна идеологија ги етикетира/именува како „приватни“ и како такви ги третира како „недозволиви“ (Fasser, 2003). Според оваа линија на размислување, може да се заклучи дека јавната сфера се дефинира како оспорен партиципативен простор во кој учесниците со преклопувачки идентитети, како што се легалните субјекти, граѓаните, економските

актери и членовите на семејствата и заедницата, формираат едно јавно тело и се вклучуваат во дебати и преговори околу политичкиот и општествениот живот. Современата публика не е едноставно „простор“ или „свет“ во кој се дискутира за политиката, напротив, тоа е (или претставува) структурирана комуникациска мрежа на поединци и групи кои дејствуваат првично како одговорни граѓани.



Табела 3-Моделот на јавната сфера

Во оваа табела (Andres, 2012:19) јавната сфера се разгледува во четири димензии: Прво, како социјален простор (лице в лице или посредувана комуникација) каде што може да се дискутираат прашања од јавна важност; второ, како трајно социо-политичко поле каде што различни социјални учесници воспоставуваат односи на соработка, консензус, но и цензура, нееднаквост или спротивставување со други учесници во комуникација, групи и институции за да станат видливи или невидливи во одредени контексти, но и да добијат економична или политичка моќ и позиција (јавно признавање и јавно значење); трето, како

социјално интерактивно место за специфични цели, каде што четири институции - државата, пазарот (економијата), мас-медиумите и социјалното граѓанство, преку наративи, акции и стратегии, споделуваат и оспоруваат комуникативни ресурси за формирање социјални хегемонии и влијаат врз јавните менталитети и ставови; и четврто, како дискурзивен простор во кој социјалните актери дебатираат за прашања од заеднички интерес, создавајќи разновидни бранови на јавното мислење, со цел да влијаат врз политичкото дејствување.

2.2. Услови за формирање на европскиот јавен простор

„Лек за болестите на демократијата е повеќе демократија. Основната тешкотија е да се открие начинот на кој една распространета, мобилна и разновидна јавност може да се препознае и дефинира и на кој начин да ги изрази нејзините интереси“ (John Dewey, 1927).

Во извесна смисла, може да се каже дека европската јавна сфера постоела со векови, долго време пред основањето на Европската заедница, ЕУ и нејзините институции. Од крајот на 17 век, па наваму идеите за унификација и потрагата по елементите на еден заеднички европски идентитет низ целата историја на европската цивилизација беа предмет на разгледување низ цела Европа. Се чини дека паневропската елитна јавна сфера се појави дури во 18 век со академијата, црквите и судовите. Според повеќето автори, во 19 и почетокот на 20 век јавните сфери на сите европски држави (народи) се проширија и беа повеќе интегрирани и поврзани од кога било дотогаш. Истражувањето за појавата и природата на европската јавна сфера е релативно нова и научна сфера која сè уште не е комплетирана.

Филозофско-социолошката база врз која цврсто стои теоретскиот пристап на проектот за обединета Европа разликува два вида на разумното човечко дејство: (1) комуникативната акција, ориентирана кон создавање и прифаќање на заедничките вредности и (2) инструменталната акција, која ги избира соодветните алатки за постигнување одредени цели, како што е случај во економската област. Комуникативната акција произлегува од социјалниот хоризонт од секојдневните

контакти помеѓу луѓето и нејзината функција е минимизирање на дивергенциите, несогласувањата и недоразбирањата за време на процесот на комуникација.

Компликацијата и проширувањето на општествата како последица на индустријализацијата го отежнуваат процесот на социјалната интеграција. Колку повеќе системот има пристап (се меша) во животот на обичниот граѓанин, толку повеќе постои реален ризик дека граѓанинот нема да може да ја исполни својата интегративна функција и улога, бидејќи државните власти се водени од интереси кои не секогаш се совпаѓаат со разбирањето и сочувството. Врз основа на овие факти, некои социолози и филозофи зборуваат за таканаречениот концепт на „колонизација на светот на обичниот граѓанин“ од страна на системот. Додека системот всушност зависи од обичниот живот, колонизацијата носи нестабилност и криза во рамките на целиот систем. Уште пред современите теоретичари да ги постават нивните тези, Макс Вебер сметаше дека солидарноста во современото општество е загрозена од интервенцијата на бирократијата, економската пресметка и политичката инструментализација. Граѓаните и целото општество (нивните права и слободи) во овие услови би требало да се заштитат од абразивниот ефект на глобалниот систем. Од овој аспект се мисли дека единствено слободната комуникација помеѓу граѓаните, заедно со развојот на науката и технологијата, би можела да достигне нова рамнотежа помеѓу силата на капиталот и административната моќ, од една страна, и граѓанската солидарност и акција, од друга страна.

Од историска гледна точка, по падот на Берлинскиот ѕид, глобализацијата предизвика голем расцеп на солидарноста која беше создадена од националната држава. Според ова, корозивните ефекти на глобализацијата би можеле да се надминат или санираат само ако една наднационална констелација развие нови форми на демократска самоориентација (Habermas, 2001:18). Треба да се бараат други варијанти и форми на демократска реорганизација на општествата надвор од националната држава, можност која е понудена од страна на ЕУ.

Денес јавната сфера најчесто се нарекува простор или арена (широка јавност) за размислување, дискусија и ангажирање околу општествените прашања. Во контекст на европската интеграција, основната претпоставка е дека еден заеднички европски простор, една европска јавна сфера, може да придонесе за јавната

легитимност на самата егзистенција на ЕУ и нејзините политики, на ист начин како што се дефинира, функционира и како што прави националната јавна сфера во контекст на една држава.

„Не може да има европска федерална држава достојна за името на европската демократија ако во рамките на општата политичка култура не се развива европска јавна сфера; граѓанско општество кое вклучува здруженија на интересни групи, меѓународни организации, движења на граѓани и, се разбира, партиски систем погоден за европската арена.“ Ова подразбира јавна комуникација која ги надминува границите на досега ограничените национални јавни сфери (Habermas, 1998: 160). Меѓутоа, дали има реални услови за формирање и појава на една ваква европска јавна сфера од теоретски аспект идеализирана, зацртана и испланирана до детали? Сè би требало да започне од идејата дека јавната сфера се состои од интеракција помеѓу: граѓаните (актери) кои јавно ги пласираат нивните идеи; медиумите, кои не само што ги пренесуваат, туку и ги интерпретираат пораките од комуникацијата и конечно поголемата (целата) јавност од која во крајна линија зависат и медиумите и политичките актери бидејќи функционирањето на јавната сфера бара активна акција на сите учесници во овој процес.

За да се создаде и да функционира една консолидирана јавна сфера, потребно е силно чувство, но и организирана акција за европско заедништво. Ова зависи од тоа до кој степен целата политика, а со тоа и институциите на европско ниво, е „денационализирана“. Според некои автори, ако Европската Унија се организира следејќи ги линиите на швајцарската политика, ќе има помалку барања во однос на заедничкиот идентитет, фокусирајќи се и вложувајќи повеќе за создавање еден централизиран модел на ЕУ од политички аспект, во смисла на директна поврзаност на граѓанинот со државата (во овој пример со институциите на ЕУ и нејзината правно-политичка рамка).

Доколку сите европски политики се креираат, се спроведуваат на еднаков начин за сите граѓани на ЕУ и позитивно се оценуваат, гореспоменатите елементи би можеле да ја формираат основата на еден таканаречен „уставен патриотизам“ или пак консоцијална демократија со стабилна и кохерентна јавна сфера. Токму овие

елементи ќе служат како граѓански обврзувачки пакет кој ќе има функција да ја држи заедно разновидната заедница. Недостигот на еден колективен идентитет (каков и да е тој, културен, политички или граѓански) се означува како најважна пречка за демократијата во Европската Унија.

Во економскиот домен, воведувањето на еврото секако претставува „основна промена на карактерот на Унијата од нејзиното основање“ (Katz and Wessels 1999: 231). Еврото внатрешно ја обединува Европа, а од друга страна ја персонифицира (профилизира) и ја подготвува да се соочи со надворешниот свет, особено со другите големи економии како што се САД и Русија.

Европскиот идентитет се заснова на вредностите: човекови права и слободи, меѓутоа, од суштинско значење е и континуираното барање европските надлежности да им се пренесат на просечните европски граѓани.

Комплексниот европски политички процес, заедно со своите нетранспарентни ограничувања на одговорностите помеѓу државите членки и ЕУ и помеѓу различните институции на ЕУ, не им овозможува на граѓаните да видат колку е важна Европа, кога е важна и каде би требало да се покаже тоа.

Од ова можеме да заклучиме дека плурализацијата на еден ваков „режим“ како што е ЕУ, со типична поврзаност на различните нивоа на донесување одлуки, ја условува перцепцијата дека еден динамичен повеќеслоен систем би можел да најде начин да создаде еден простор во кој ќе се поддржи заедничкиот идентитет (Lepsius, 1995:199). Овој поглед е веќе споделен од страна на група автори кои одамна имаат заклучено дека европските институции се карактеризираат со дефицит, но и отсуство на одредена едноставност, прецизност и јасност. Сепак, се гледа дека истовремено покажуваат високо ниво на транспарентност, флексибилност и одговорност.

Начинот на кој функционира ЕУ и европското ниво на соединување и интеграција во сегашни услови, за повеќето граѓани останува помалку конфузен и донекаде ирелевантен фактор.

Во овој контекст би можеле да наведеме дека на ЕУ ѝ треба реформа на процесот на распределба на надлежностите, особено длабока и сериозна реформа на процесот на донесување одлуки. На пример, Советот на министрите е централна институција во која едногласно се донесуваат најважните одлуки, но таа е далеку од граѓаните.

Секогаш кога се дискутира за европската јавна сфера, таа се разгледува и анализира во контекст на европската интеграција и европската политика. Услови кои би помогнале во создавање една функционална европска јавна сфера за граѓаните се: намалување на моќта на извршните и бирократските линии во институциите, ефикасна парламентарна контрола и поголемо учеството на граѓаните, како и независно новинарство и професионална медиумска покриеност.

2.3.Создавањето, развојот и формата на европскиот јавен простор

Дебатите околу егзистенцијата, оформувањето и развојот на европската јавна сфера започнаа уште во 50-тите години од минатиот век и тоа паралелно со процесот на европската интеграција која се развиваше во неколку етапи, со различен интензитет. Првата етапа се карактеризираше со голем интензитет, а потоа од 1960 до 1970 година интензитетот се намалуваше поради Студената војна и интензивните дебати за деколонизација, со тоа што Европа како единство (како теоретски концепт и реалност) и светска сила на меѓународната сцена се соочуваше со сериозни проблеми.

За евентуалната егзистенција на европската јавна сфера почна да се дебатира во текот на осумдесеттите и деведесеттите години на XX век, особено со истражувањата спроведени од комуниколошките науки кои се фокусираа на анализата за присуството на европските вести (или медиумските содржини кои информираа за разни елементи и случувања во институциите на ЕУ и за целокупниот процес на интеграција) во националните медиуми на земјите членки.

Европската јавна сфера, усвоена особено од историчарите, односно европската сфера на комуникација, постои уште од средниот век, во форма на комуникациски мрежи составени од научници, свештеници, уметници, книги (писмена култура) и дипломати низ и од цела Европа. Оттука, можеме да заклучиме дека европската јавна сфера постоела уште во периодот пред да се измисли политичкиот проект за обединување на европските земји и граѓани, означувајќи (тогаш, но и денес) една транснационална сфера на комуникација на европско ниво, која се фокусирала на теми од заеднички интерес. Токму поради ова се претпоставува дека „Република на

писмата“ (The Republic of Letters) -*Respublica literaria* - била првата форма на една заедничка европска јавна сфера. Пол Дибон (Paul Dibon) ја дефинира „Република на писмата“, како што функционираше во 17 век, како: „Интелектуална заедница која го надминува просторот и времето, препознавајќи ги разликите, почитувајќи ја разновидноста на јазиците, сектите и државите... Оваа состојба, идеална каква што може да биде, во никој случај не е утопија, но... се формира од најдоброто од човекот, каде што се мешаат доброто и злото“ (Martin, 1994). „Република на писмата“ (*Respublica literaria*) е интелектуална заедница на различни периоди кон крајот на 17 и 18 век во Европа и во Америка. Таа ја поттикнуваше комуникацијата помеѓу интелектуалците од времето на просветителството во 17 век како самопрогласена заедница на научници и писатели кои се протегале низ националните граници, но ги почитувале разликите во јазикот и културата (Dalton, 2003:4).

Втората научна позиција тврди дека вистинската европска јавна сфера никогаш и не постоела. Единствените јавни сфери што постоеле (или можеби сè уште на тој начин постојат) се делумни или микросфери, чија политичка, културна и историска реалност всушност била ограничена на границите на националната држава или микросфери кои се специфични за одредени утврдени категории (студенти, политичари, научници, жени, етнички групи, невладин сектор итн.). Според ова тврдење, се мисли дека постојат многубројни јавни микросфери во Европа, но не и една европска јавна сфера. Вреди да се напомене дека овој пристап опишува заеднички простор - во смисла на простор кој ѝ припаѓа на одредена заедница - повеќе од јавен простор во строга смисла. Според Етјен Тасин, јавниот простор може да го перципираме како процес или накратко движење на неединство со тенденција кон единство или заедница (Tassin, 1992:4).

Овие две гледишта се потпираат врз идејата за консензуален јавен простор, базиран на принципот на рационално разбирање (како општествен договор) помеѓу граѓаните и јавната сфера регулирана од страна на државните власти.

Третото гледиште ја смета европската јавна сфера како сè уште непостојна, меѓутоа, предодредена да се појави. Потоа се поставува прашањето дали тоа ќе се изгради од горе кон долу, преку намерна акција од страна на институциите на ЕУ или од долу кон горе, како спонтан излив на еден дел од граѓанското општество кое

верува и го промовира заедничкото историско наследство, вредноста на поседување европски идентитет, членството во единствен систем на вредности, принципот на заеднички суверенитет, со тоа што постепено ќе го одбележува европското граѓанство и истовремено ќе создава услови за комплетна реализација на европскиот политички проект. Според горенаведеното, видливо е дека следбениците на оваа позиција се поделени на две страни. Едната страна го прифаќа процесот на „културен функционализам“ и ја перципираат јавната сфера како последица на културното наследство и заедничките европски вредности, како производ на европскиот културен идентитет кој со текот на времето европските граѓани ќе го препознаат и ќе го доживеат (или веќе го доживуваат) како нивен идентитет. Другата страна ја застапуваат некои истражувачи и интелектуалци кои ја прифаќаат и промовираат перспективата на еден таканаречен „проактивен институционализам“, сметајќи дека интервенцијата на институциите на државата е неопходна за да се создаде сериозна европска јавна сфера. Тие тврдат дека не постои заедничка европска јавна сфера и дека е многу тешко, дури и невозможно таа да се создаде поради недостиг на неопходни предуслови, како што се заедничкиот јазик, европскиот идентитет на граѓаните и заедничките медиуми за мас-комуникација. Тврдењето се базира врз фактот дека откако постои Европската Унија (повеќе од шеесет години) и покрај постоењето на нејзините економски и политички институции, заедно со зголемениот простор што им се дава на „европските вести“ во националните медиуми, сепак националните идентитети се покажуваат многу посилни од европскиот идентитет.

Европската јавна сфера е клучна категорија преку која може да се дообјасни и интерпретира целокупниот процес на европеизација и евроинтеграцијата, меѓутоа, таа сè уште нема единствена дефиниција прифатена во сите научни кругови. Токму овој факт го поттикна тоа што теоретскиот, но и практичниот концепт на „европска јавна сфера“, се карактеризира со постојан процес на ре-осмислување.

Концептот на европската јавна сфера во последните години беше (и продолжува да биде) предмет на многубројни истражувачки проекти спроведени од различни транснационални истражувачи. На пример, постмодерната концепција имплицира плурализам и амбиваленција и токму поради ова бара да се ревидира модерната практика. Жак Дерида ги преформулира концептите на граѓанство,

идентитет, вредности и јавна сфера, тврдејќи дека овие концепти не можат да останат политичко наследство на европското општество ако таа има тенденција да ги негира посебноста и различностите. Јавната сфера не треба да се сфаќа како унитарен, туку треба да се смета за хетероген концепт. (Derrida, 1992:76).

Одредени автори своевремено пишуваа: „Треба да се потсетиме на 15 февруари 2003 година, како масовните демонстрации во Лондон и Рим, Мадрид и Барселона, Берлин и Париз ја искористија можноста за да реагираат. Тоа што овие огромни демонстрации се случуваа во исто време - најголеми од крајот на Втората светска војна - може да се наведе во историјата како знак на раѓањето на европската јавна сфера“ (Schlembach, 2014:21). Ваквите тврдења дека глобалните антивоени протести би можеле да ги зголемат тенденциите и да ги поттикнат чувствата за заеднички европски идентитет не треба да се сметаат како изолирани коментари или само моментални реакции на интелектуалци кои влијаат врз јавниот дискурс. Овој став може да се толкува како логичен заклучок на обидите за надминување на песимизмот од претходната генерација (Ibid, 21).

Можеме да заклучиме дека, во поновите текстови на постмодернистите точно е наведена аргументацијата дека новите општествени движења се поврзани со формирањето на европската јавна сфера. Потребата за една вистинска европска јавна сфера е енорна, витална за функционирањето, па дури и за опстанокот на ЕУ. Покрај овие тврдења, легитимитетот на европските институции е прашање кое многу често се покренува. Всушност, ова и недостигот на една функционална европска јавна сфера се претпоставува дека се главните причини за многубројните кризи низ кои поминува ЕУ.

Јавната сфера се дефинира и во рамките на научната елаборација за политичкиот идентитет на Европа. Од оваа перспектива, јавната сфера според Етјен Тасин (Etienne Tassin) е простор за медијација, што им овозможува на граѓаните да креираат мостови за комуникација, но и да се идентификуваат со политичката заедница. (Tassin, 1991:24). За да се постигне оваа цел, спроведени се програми со наслов „Јавната сфера и социо-политичкиот идентитет на Европа“ низ сите држави членки на ЕУ.

2.4. Европски јавен простор и/или европеизација на националните јавни простори

Западната цивилизација има јасен поглед кон прашањето на расата и идентитетот, единството и националноста, кои се вкоренети во европската историја. Генеалогичката на овој поглед треба да се следи првенствено од теоријата на Дарвин, потоа христијанската доктрина, големиот поет Хомер и филозофот Платон. Ова интелектуално и културно наследство ги потенцира чувствителните прашања за кои се дискутира во западниот свет. Дали токму овие, западните европски нации, се сведоштво за опстанок од највисок ред? Дали се тие на врвот на глобалната хиерархија, на индустријата и најнапредната технологија? Дали најновите идеи за науката и развојот станаа дел од нивното успешно образование? На овој начин, геополитичкиот поглед на Западот има научна основа, дури и ако е контроверзен, во најмала рака е кохерентен (Ahmed, 2012:57). Од ова тврдење можеме да заклучиме дека во основа западната современа цивилизација навистина има големи несогласувања, и покрај заедничката историја и заедничкиот систем на вредности. Истовремено, сведоци сме на тоа дека Западот промовира етноцентричност, ароганција и покажува крајна нетолеранција кон странците и кон сите тие што не одговараат на нивните сопствени стандарди и вредности. Во вакви услови се применува западната демократија (со добрите и лошите елементи), меѓутоа, во оваа реалност - во овој контекст на функционирање и егзистенција на Европската Унија на заедништвото, дали може да се зборува за еден единствен европски јавен простор кој се заснова токму врз овие позитивни, но и некои негативни аспекти и вредности, или пак целиот процес останува на ниво на европеизација на националните јавни сфери?

Како што укажува Нанси Фрејзер (Nancy Fraser) теоријата на структурната трансформација ја конципира јавната сфера од гледна точка на историски специфичен проект: демократизација на модерната територијална (национална) држава. Според ваквите тврдења, демократските држави на денешницата можат да го релативизираат националниот идентитет единствено ако за основа ги постават социјалната интеграција и економската благосостојба.

Јирген Герхардс (Jürgen Gerhards) во своите истражувања, додека пишува за ентитетот на европската јавна сфера, наведува дека за да се создаде социјална интеграција, би требало да има заеднички точки на интерес. Тоа значи дека во овој контекст европската јавна сфера би можела да се именува и како паневропска јавна сфера само ако е заснована врз паневропски медиумски систем со моќни механизми и капацитет да влијае врз оформувањето на јавното мислење. (Gerhards, 2000:281) Но, и покрај ова, практичното функционирање на веќе постојните паневропски медиуми се соочува со финансиски тешкотии, јазична разновидност и различни култури, ситуација која доведува до скептицизам. Сите индикатори посочуваат дека овој скептицизам изгледа сосема оправдан во контекст на моменталното функционирање на ЕУ.

На пример, студијата на Кеј Ричардсон и Улрике Меинхоф (Key Richardson and Ulrike Meinhof) спроведена во 2005 година, ги анализира работата и програмата на телевизискиот канал Еуроњуз (Euronews), корпорација која своите програмски содржини ги презентира со европска перспектива и тоа на седум јазици, додека цели кон поширока европска публика. Иако овој начин на работа на овој медиум е суштински за перспективата на Унијата, сепак, обидот не е крунисан со успех. Ова се случува поради фактот што Еуроњуз (Euronews) првично ги добива извештаите од националните радиодифузни сервиси кои потоа се уредуваат за да одговараат на барањата и потребите на европската публика. Кога медиумските содржини минуваат низ овој процес на адаптирање и објаснување, ја губат нивната посебна национална или локална карактеристика и колорит и имаат тенденција да станат посложени, а со тоа и неразбирливи. Европските, но и националните препораки, секогаш треба да бидат експлицитни. Во случај кога се употребуваат термините „парламент“ или „влада“, секогаш мора да се дообјасни за кој парламент или, пак, за која влада станува збор. Поради овие факти, истражувањето заклучува дека оваа медиумска платформа е малку повеќе од колаж на различни елементи на националните радиодифузни сервиси со додаден еврорекст или само евроконтекст (кој може многу лесно погрешно да се толкува, погрешно да се разбира, но и целосно да се девалвира). Во неколку текстови се аргументира дека европската јавна сфера постои само на ниво на европеизација на националните јавни сфери, поради недостиг на

заеднички европски идентитет, заеднички јазик и европски дискурс, како и ограничениот капацитет на паневропските медиуми, од типот на Политико, Еуроџуз или Еурактив, за да ги достигнат сите категории на широката публика надвор од Брисел.

Некои противници на европскиот проект, во принцип антифедералисти, сметаат дека не постои едно консолидирано европско јавно мислење, како што не постои еден европски јазик или еден европски народ. Меѓу нив се споменува холандскиот политичар Фритц Болкештајн (Frits Bolkestein) според кој, претераното инсистирање на владите за почитување на принципите на ЕУ може да има спротивен ефект бидејќи создавањето еден заеднички европски идентитет е процес кој треба да произлезе од самите граѓани. Сепак, секоја од државите формира определено јавно мислење кое се изразува преку ставовите за општо прифаќање на ЕУ од страна на мнозинството, како и одредени погледи и менталитети кои покажуваат евроскептицизам. Меѓу државите со изразен евроскептицизам е Велика Британија, која од своето зачленување во неколку наврати го актуализираше прашањето за излегување од Унијата до целосното затворање на циклусот Брексит. Пример за овој процес е мислењето на еден влијателен новинар во Велика Британија кој наведува: „Нашиот парламент е повеќе хипокризија отколку демократија. Некои луѓе велат дека ЕУ не е демократска, меѓутоа, споредете го Парламентот на ЕУ со Парламентот на Велика Британија. Членовите на британскиот Парламент не се избрани. Парламентот на ЕУ брои 705 члена, сите директно избрани од граѓаните на 27 европски земји, од друга страна, Парламентот на Велика Британија има две комори - едната има 650 избрани членови, а другата сега има 808 неизбрани членови. Бројот на неизбрани членови на Домот на лордовите драматично се зголеми со назначувањето на 36 нови члена од страна на актуелниот премиер Борис Џонсон, главно негови колеги и неговиот брат. Како може Велика Британија да се нарече парламентарна демократија кога повеќето од нашите законодавци не се избрани и не одговараат за нас, народот?“ (Danzing, 2020). Оваа научна перспектива може да се преиспитува само во случај кога годишниот говор на претседателот на Европската комисија би добивал голема покориеност низ медиумите во Европа и ќе го привлече вниманието и интересот на сите европски граѓани.

Вториот аргумент или перспектива за европеизација на националните јавни сфери заклучува дека, сепак, европска јавна сфера во медиумите е можна. Поголемиот дел од литературата за европската јавна сфера, можноста за појава на оваа заедничка сфера ја гледа во контекст или насока на европеизација на националните јавни сфери, перспектива која произлегува од советодавната (делиберативна) парадигма за можна универзална комуникација. Се претпоставува дека интерконекцијата помеѓу специјализираните јавни сфери и широката публика не бара европски медиуми, туку очекуваниот резултат може да се постигне и преку националните медиуми. Процесот на европеизација на националните јавни сфери треба да се сфати како зголемување на „европските теми“ во националните медиуми, како и оценување и објаснување на овие теми од европска перспектива, а не од национална перспектива.

Европеизацијата на националните јавни сфери е процес тесно поврзан со улогата на медиумите. Непосредната потреба за една инклузивна европска јавна сфера, од демократска перспектива, е најлегитимен општествен договор. Меѓутоа, во овој контекст, европската јавна сфера има потреба да биде „јавно-посредувана“ (mass-mediated) јавна сфера, поради тоа што медиумите обезбедуваат единствени инклузивни канали за комуникација помеѓу Европа и јавноста. Значаен дел од целокупното истражување ја нагласува централноста на медиумите во оформување потенцијално нова европска јавна сфера (Juergen Gerhards, 1993; Philip Schlesinger, 2000). Од друга страна, во практика, сите напори за воспоставување транснационални медиуми кои би можеле да ги покриваат и толкуваат политичките функции и дејности на една демократска европска јавна сфера изгледа дека се покажаа неуспешни. Наднационалните европски медиуми не покажуваат елементи на инклузивност и професионално ниво за да допрат до широката (масовна) политичка јавност. Напротив, тие се ограничени само на една релативно тесна публика на политички, културни или деловни елити, или пак се покажуваат и дејствуваат во форма на неполитички медиуми кои се специјализирани за спорт и музика.

Лингвистичките граници, културната хетерогеност и фактот што медиумските системи се силно поврзани за националната публика се појавуваат како реални

препреки. Имајќи го предвид непостоењето на една сеопфатна медиумска инфраструктура, понатамошните студии укажуваат на тоа дека европеизацијата „зависи од тоа што (на кој начин и кога) пренесуваат националните медиуми“ (Кевин, 2003:52). Досега постојат две насоки на емпириски студии кои даваат прилично контрадикторни наоди и заклучоци во врска со улогата на медиумите во европеизацијата на јавната дебата. Прво, се претпоставува дека европеизацијата на националните јавни сфери би се исполнила доколку (или единствено кога) националните медиуми го пренасочат својот фокус подалеку од националната политичка арена кон европско ниво. Според оваа перспектива, со зголемување на количината на европските прашања и членовите во националните медиуми, како и зголемување на нивото на транснационалните контексти на содржините, би се создале услови за европеизирана јавна дебата. На пример, студијата на Клаус де Вресе (2004) ја анализира застапеноста на содржините за ЕУ на телевизиските вести во пет европски земји. Анализата покажа дека (освен во Данска) содржините поврзани со ЕУ на телевизиските вести се маргинализирани за време на рутинските вести. Процентот на застапеност само малку се зголемува во контекст на големите европски политички настани. Ова истражување заклучува дека медиумите никогаш не го напуштиле националниот контекст и дека не постои значајна европска јавна сфера за која треба (или може) да се зборува. Така што (националните) медиуми во овој дел од истражувањето се покажуваат како објективна и сериозна препрека за европската јавна сфера (Kaid, 2008:157).

Покрај ова, анализата на извештаите за набљудување на медиумите од страна на Европската комисија повремено покажува дека вестите во националните медиуми за политиките и институциите на ЕУ имаат тенденција да содржат во себе дози на негативни процени.

Во повеќе наврати се дебатира дека според логиката на медиумите - целта да се привлече голема национална публика, посебно за вредноста на вестите, и нивната незаинтересираност за политичките случувања во ЕУ, резултира со недостиг на интерес за европските прашања и перспективи (Gerhards, 1993). Поинаква слика произлегува од студиите кои ја имаат во фокус транснационалноста, во смисла на директни и индиректни посочувања на европските аспекти и прашања во медиумите.

Како прво, новинарите во медиумите користат референци или се повикуваат на Европа како „стилски додаток“ за да ги поддржат нивните аргументи, а со тоа да ја зголемат „видливоста“ на Европа во нивните содржини. Второ, компаративните изјави кои се однесуваат на ефектите од стандардизацијата поврзани со Европа, на пример: „Нашите национални достигнувања во образованието се далеку зад европските стандарди“ (Trenz, 2004). Претставените аргументи се јасен показател за еден вид на „европеизам“ или зголемување на европската јавна сфера. Истовремено, позитивните аспекти на европските прашања и добрите вести за Европа во медиумите (за разлика од лошите вести) го стимулираат европскиот идентитет и обезбедуваат важна основа за ефикасна комуникација во европската заедница.

Со оглед на огромната низа контрадикторни наоди и интерпретации, како и недостатоци од методолошки аспект на процесот на европеизација, би требало да ги анализираме и толкуваме со доза на скептицизам. Во овој контекст, прашањето кое се покренува е дали можеме да констатираме дека медиумите играат релевантна улога во појавата на вистинска европска јавна сфера која е поврзана со функциите на политичката легитимност, вклучувањето на европските граѓани и значењето на европската демократија? Во оваа ситуација единствено би можело да констатираме дека медиумите се релевантни институции кои имаат реален потенцијал да го ориентираат и движат јавното мислење. Нивните перформанси се есенцијални варијабли за појавата на една консолидирана европска јавна сфера. Потпирајќи се на некои податоци, во јавното мислење се разликуваат две толкувања на Европа: ЕУ-Европа е идентификувана како модерен политички ентитет кој ги опфаќа либералните вредности, како што е демократијата, човековите права, владеењето на правото и пазарната економија; и спротивно на тоа, „националистичкиот европски идентитет“ кој ја претставува Европа како примарна културна смисла, со (западна) цивилизација, со заедничко историско наследство, силни национални традиции, христијанството како основна религија и јасни географски граници. Од овие факти се утврдува дека сепак европеизираната јавна сфера постои во една нејзина уникатна и нетипична форма.

ЕУ е уникатен амбиент во кој јасно може да се види како функционира врската помеѓу градењето на државата и градењето на заедницата. На пример, може да се

воочат упорни институционални напори од страна на властите во Брисел, меѓу другото, да се создаде европски идентитет. Случајот на ЕУ и нејзините историски податоци нè убедуваат во тврдењето дека навистина е можно да се создаде европски идентитет без да се „ризикува“ националниот или етничкиот идентитет и дека можеби правењето војна и создавањето европска заедничка култура, идентитет и заедничка (подржувачка) европска јавна сфера не одат рака под рака.

2.5. (Ре)систематизација на разновидноста помеѓу солидарноста и конкуренцијата

„Европа на Монтескје, на Волтер и на Русо може да се доведе во прашање, да се споредува и првпат да се внесе во светската историја на идеите, но таа сериозно не се сомнева во себеси“ (DeRougemont, 1994). Следејќи ги идеите на своите основоположници, ЕУ е изградена врз идеалот на солидарност меѓу народите на Европа, преку бавно созревање и специфични историски конјунктури, како и силната волја на луѓето кои споделуваат заедничка визија заснована врз консензус. Нејзиното единство во разликите е дадено преку примерот на јазиците и тоа уште во делото на Данте Алигиери „Монархија“ („De Monarchia”) во 1308 година: „Еден ист јазик е разделен на три гранки; останал само еден белег од истото заедничко потекло, речиси сите народи имаат потврден одговор *io*“ (Ibid, 71). Корените на ЕУ без сомнение може да се најдат и во замислата на Данте која е чисто федералистичка. Тој бара обединување преку различноста. На оваа линија е и „Христијанската република“ на Пјер ди Боа, еден вид конфедерација која би била ставена под управа на совет во кој различните народи би ја задржале безусловната независност (Ibid, 75).

Прогресивната имплементација на сегашната регионална политика на ЕУ ја изразува токму оваа многувековна волја: да се спротивстави на противтежата на либералната визија, да се бори против внатрешните диспаритети на европската територија и да изгради европска територија каде што просторната организација наследена од логиката на националниот територијален менаџмент бара да се ревидира или да се реорганизира. Во меѓувреме, контекстот на економската глобализација наметнува вистинска адаптација на територијалната стратегија на

претприемачите како одговор на глобалната конкуренција. Важен текст за ова прашање е „Повелбата за фундаменталните права на Европската Унија“, која ги вклучува социјалните и еколошките права; малцинското прашање е воведено во три статии и тоа под млади; како и под сексуална ориентација, етничка, верска и филозофска категорија. Овој текст поставува листа со критериуми за почитување на разновидноста кои се земаат предвид според потребите на секоја земја, но и се важен показател особено за појавувањето на новата свест за сексуалната ориентација. Покрај овој документ, и „Конвенцијата за унапредување на културната разновидност“, на пример, која беше потпишана од УНЕСКО во 2005 година, го гарантира опстанокот на малцинските култури, како и на мнозинските култури. Признавањето на специфичната природа на активностите и организацијата на културните групи, од страна на меѓународната заедница се сметаше за политички чин со тоа што се демонстрираше нова волја, нов механизам за спротивставување на постојаната растечка глобализација.

Една голема вистина (реалност од која не може да се избега) претставува фактот дека секој што сака да ја пишува историјата на некоја држава на Европа, во последните два века, бездруго ќе треба да ја пишува историјата на Европа во целост (DeRougemont, 1994:179). Сепак, како и да е, нешто сосема друго се случува во Европа во последната деценија. Се чини дека европските граѓани (во Европската Унија, но и надвор од неа) сè помалку се подготвени, помалку желни и склони кон прифаќање на културната разновидност. Неодамнешниот наплив на популизам, нативизам, ксенофобијата и расизам, појавувајќи се повторно дури и во просперитетните и побогати европски држави, како што се нордиските земји, покажува дека економската нееднаквост и порастот на групните идентитетски референции во ЕУ создаваат услови за појава на овие трендови повеќе од кога и да е, без оглед на општото ниво на просперитет и добар живот.

Во голем број региони, на пример, иако се прават енормни напори за интегрирање на културите на малцинствата, социјалните проблеми се толку големи што од државите сè повеќе се бара кохерентно да ги применуваат сите национални мерки и европски директиви. Регионите во поголемиот дел од земјите членки толкуваат, следат и имплементираат различни политики за миграција и интеграција,

но се разликуваат и во нивните пристапи и ставови кон прашањето на интеграцијата на малцинствата, особено мигрантите, кои заедно со сите други малцинства сè повеќе се соочуваат со сиромаштија и социјална нееднаквост, како и културно исклучување, дури и гетоизацијата. Овие фактички елементи, заедно со тешкотиите на земјите членки на ЕУ во изнаоѓањето на заедничката стратегија за солидарност; растот на антиевропските, антимултикултурните движења и популистичките трендови; со промените на геостратешките ситуации со соседните земји, на пример, со Украина, Русија, Турција и на крајот со Велика Британија, ги загрозуваат европските демократски вредности и големи идеи, но меѓу другото промовираат и песимизам при градењето една сериозна и стабилна европска јавна сфера. Овој тежок процес, оваа еволуција и трансформација на односите и институциите внатре во ЕУ бара ревидирање на досегашните политики, но и на начинот на кој тие се применуваат. Истовремено се бара итна промена на културните и социјалните референтни рамки. За да опстанат во оваа констелација, во оваа нова епоха на големи предизвици и парадокси, граѓаните на ЕУ би требало да го изградат нивниот заеднички идентитет врз основа на заедничките природни ресурси, економските придобивки и заедничката пазарна структура, почнувајќи исклучиво од регионалниот аспект на формирање на идентитетот.

Теориите за јавната сфера бараат повисоко ниво на конвергенција помеѓу јазиците на сите граѓани, религиите, културите и политичката ориентација, но покрај овие компоненти бараат и намалување на евентуалните конфликти помеѓу групите. Во една ваква ситуација би требало да се зборува за една транснационална јавна сфера во Европската Унија. Посоодветната алтернатива е агонистичкото разбирање на јавната сфера (Sicakkan, 2015:15) која го признава сложениот и конфликтниот карактер на политичките прашања помеѓу граѓаните, различните групи, границите и државните власти. Агонистичката перспектива, преку конфликт и компромис, ќе ги унапреди новите начини на распределување ресурси или формирање сојузи околу заедничките цели надвор од регионалните и националните нивоа внатре во ЕУ.

Како заклучок би можела да се наведе констатацијата дека принципот на европската солидарност кој е ставен во основа на системот на вредности на Европската Унија и кој служел сите овие години како мотор за социјалната кохезија,

во последно време се рedefинира. Солидарноста помеѓу сите учесници во јавната сфера на Европската Унија или европската солидарност стана една од најспорните тврдења (или концепт) во јавните дебати, претворајќи се во мобилизирачка сила за голем број интелектуалци, политички актери и граѓански организации и движења.

Во актуелната ситуација се забележува нова политика на т.н. „диференцирана солидарност“ во ЕУ, што е различно од старата политика на заедничкиот идентитет. За време на кризните години на Европа (станува збор за последните седум години), концептот или принципот на солидарност во ЕУ претрпе радикални промени. Овие промени може да се забележат во: прво - исклучителноста на хуманитарноста која се изразува како чин на добронамерност кон другиот; второ - како ексклузивност на егалитарната солидарност; и трето - солидарност помеѓу нееднаквите што вклучува постојано калкулирање на трошоците и придобивките од солидарноста како механизам за спасување, кој ги обврзува или врзува земјите донатори и земјите приматели да бидат заедно во една константна вонредна состојба. Всушност, оваа констатација ја одразува реалноста во која функционира Европската Унија (Trenz, 2018:7).

2.6. Европскиот идентитет и европскиот јавен простор

Континуираното барање за солидарност – (европската солидарност) било и продолжува да биде секундарен исход од еден многу поголем проект: градење еден заеднички европски идентитет, што е и крајната цел на интеграцијата на една заедница на припадност која ги прифатила државјанството, демократијата и редистрибутивната правда.

Поминаа неколку децении откако Европската Унија беше дефинирана како „прва постмодерна меѓународна политичка заедница“. Постмодерната политичка заедница бара задолжително и постнационален концепт за државјанство, кој би требало да се заснова врз неколку категории (се разбира, покрај идентитетот). Имено, Европската Унија има три карактеристики според кои може да се смета како форма на постмодерното уредување:

1. сиромашно (слабо) јадро;

2. многу просторни локации и

3. повеќеслојна политика базирана на меѓусебната поврзаност, што подразбира интеракција помеѓу различните нивоа под и над националната држава (Caporaso, 1996:40). „Можеби од практична гледна точка е тажно што населението на Европа не е обединето преку расата, јазикот и аспирациите; различните групи што преживеале во неа не изгледаат подготвени (ниту една од нив) реципрочно да се асимилираат, ниту се способни засекогаш да се конfluираат во едно“ (Genner, 1922:24).

Кога се дискутира прашањето за европскиот идентитет во контекст на ЕУ, би можеле да тргнеме од научната аргументација дека ништо не е повеќе меѓународно отколку формирањето на националните идентитети. Овој парадокс е втемелен бидејќи неоспорната посебност на секој национален идентитет била стекната со крвави конфликти (што претставува типичен случај за Европа). Тоа значи дека тие потекнуваат од истиот модел, чија имплементација се спроведувала со интензивен меѓународен компромис.

Европската Унија претставува заедница заснована врз „длабока разновидност“ и како таква можеби нема да остане уште долго време заедно, освен ако граѓаните не ја ценат длабоката разновидност и покажат искрена желба да живеат во една заедница со различни форми на културна, национална и политичка припадност (да функционира како моќна компонента на еден заеднички идентитет). Денешната дебата, која го поставува поимот на интеграцијата во нејзината основа, покренува фундаментално прашање, меѓутоа, избегнувајќи едно исто релевантно прашање, а тоа е: во какви услови и на кој начин би требало да се интегрираат странците кои живеат на една национална територија (држава) и кои се тие „материјални докази“ што треба да ги обезбедат за да се исполни овој тежок процес.

Дилемата за прашањата поврзани со националните идентитети и нивното зачувување во современа Европа не зависи многу од присуството на работната сила со странско потекло, туку од наодот дека новите форми на регионалниот и глобалниот економски живот бараат создавање на поголеми заедници од државите нации. Ако супранационалниот ентитет на Европската Унија станува еден правен, економски, финансиски, политички и монетарен простор, тоа не значи дека е еден

идентитетски простор. Кризата на ЕУ, меѓу другото, е и поради идентитетот, бидејќи заедничкиот идентитет претставува своевидно симболично „богатство“ преку кое националните власти можат да им обезбедат на своите граѓани нова форма на благосостојба со повеќе можности и перспективи.

Во различни (клучни) ситуации и процеси, сè повеќе граѓани на ЕУ се повлекуваат кон националните идентитети како прибежиште, што е сосема разбирливо: еврото не е и не може да биде идеал. Последователно се поставува дилемата: дали креаторите на Европската Унија ја основаа без да имаат јасна визија за тоа како да се изгради и да функционира или континуирано не успева целиот систем да се прилагодува на барањата и предизвиците на новите процеси?

Ентони Д. Смит во неговата расправа за формирање на европскиот идентитет во оние сегменти кои се однесуваат на Европа како заедница на нации, култури и држави, го покренува прашањето и најголемата современа дилема на глобалната политика и меѓународните односи: дали можеме да замислиме време во кое национализмот ќе исчезне? Не само етничкиот национализам, туку и националните држави и идентитети и тие да се заменат со космополитска култура и наднационално водство. Некои европски интелектуалци уште во првата половина на минатиот век ја предвидоа европската иднина во која, според нив, нациите нема да постојат и, со голема веројатност, ќе ги замени европската конфедерација (Преземено од И. Ацески, 2011:180).

Хабермас, на пример, ни дава една солудија за европскиот проект и воопшто за европската интеграција, а тоа е еден федералистички политички проект во кој европскиот политички народ или демос би се оформувал со помош на европското цивилно општество и европската мрежа за комуникација (Ибид, 181).

Човекот (граѓанинот) е најважен во Европа. Бидејќи токму конфликтите, долгите и длабоки кризи се причини поради кои растеше Европа. Според ова, периодот на антиката, просветителството, хуманизмот, паралелно со човековите права, претставуваат клучни историски концепти на европската култура и цивилизација. Поради тоа, за поголем број европски граѓани, етничката припадност (националноста) не играла голема улога во нивното оформување како личности.

Меѓутоа, вистина е дека ако сакате да предизвикате интерес за европската политика, треба да се вклучи некаков конфликт. Понекогаш изгледа дека постои силна тенденција конфликтите за суштински прашања во контекст на ЕУ да се толкуваат во однос на националните стереотипи. На пример, од анкетите на Евробарометар можеме да видиме дека во земји како што се Грција, Шпанија и Португалија, националниот идентитет или приврзаност кон својата држава се зголеми, додека приврзаноста кон ЕУ се намали. Во дебатата или прашањето за миграцијата, ова може да се види во државите на Вишеградската група.¹⁶

Иако горенаведените научни наоди ги прифаќаме како точни, можеме да заклучиме дека, прашањето како влијае европскиот идентитет врз создавањето на една стабилна и функционална европска јавна сфера сè уште останува отворено: дали може еден недоволно формиран и обликуван европски идентитет (на територијата на ЕУ, но и надвор во земјите кандидати и претенденти за членство) да придонесува во оформувањето и функционалноста на една унифицирана европска јавна сфера.

Додека размислуваме за можните одговори на последното прашање, интересно е да се анализира едно измислено сценарио според кое: претседателот на ЕУ, избран од граѓаните, им се обраќа на масите кои се собрани во Park du Cinquantenaire во Брисел. По некои предлози отфрлени за време на преговорите за Европскиот устав во раните 2000-ти, претседателството на Советот и Комисијата се споија преку нов Договор за измени и Европа конечно има лице, едно лице. Европското знаме е покрај знамињата на нејзините земји членки покажувајќи реципрочна лојалност. На повеќето од милионите граѓани што го слушаат победничкиот говор им се овозможува превод, особено за постарите европски гласачи, мнозинството кое не го разбира европскиот „лингва франка“ - англискиот јазик. Сите кандидатури за претседател на ЕУ, за време на предизборната кампања, беа поддржани од соодветните национални лидери на главните идеолошки групи и партии (социјалдемократите, христијанските демократи, либералите, зелените),

¹⁶ Вишеградската група е културен и политички сојуз на четири централноевропски земји (Чешка, Унгарија, Полска и Словачка), сите членки на ЕУ и на НАТО, кои се здружија за унапредување на соработката во воените, културните, економските и енергетските прашања за нивно понатамошно интегрирање во ЕУ.

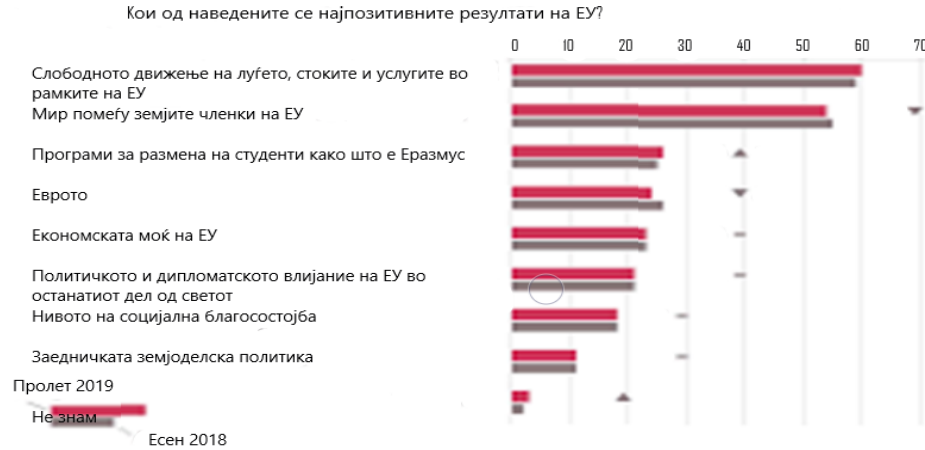
овозможувајќи емоционална врска помеѓу естонскиот (македонскиот, албанскиот) претседателски победник и различните национални и регионални изборни единици низ целиот континент. Европската демократија конечно дојде, преку директни претседателски избори и вистински европски парламентарни избори, со национални кандидати кои работат како европски кандидати (сите водејќи кампањи под знамето на европската партија) и дебати и политички платформи поврзани со транснационалната мобилност, заедничкиот пазар, реформите, снабдувањето со енергија и надворешната политика. Европската политичка кариера стана атрактивна за најамбициозните национални политичари, кои сакаат да се соочуваат со големи политички избори на европско ниво, која е пропорционална со големината на економската континентална политика. Европската народна дебата е потпомогната од медиумите во Европа. Еуроњуз и други приватни телевизиски компании нудат свои програми на повеќе јазици истовремено, иако помладите генерации се способни да ги следат повеќето дебати на три јазици: нивен мајчин јазик, лингва франка (англиски јазик) и уште еден европски јазик (Perez, 2013:81).

Основани се престижни масовни медиуми, како што е месечното списание Дер Шпигел Европа, кое игра слична улога на онаа на месечниот Атлантик или Нова Република во САД. Авторот продолжува со констатацијата дека погоре претставената имагинарна сцена ја покажува големата дистанца помеѓу ЕУ која денес функционира и како би можела да изгледа целосно демократската (вистинската) Унија. Според повеќето автори, овој настан не е ништо повеќе од обична утопија. Од друга страна, сепак има одредени интелектуалци и научници кои веруваат во една ваква констелација и функционалност на ЕУ, меѓутоа нивните аргументи изгледаат еднакво имагинарни како овој измислен настан. (Perez, 2013:83).

Сценариото опшано погоре дава основа да се заклучи дека постои огромна разлика помеѓу процедуралната и суштинската демократија. Исто така, примерот ни дава до знаење дека вистинската европска јавна сфера сè уште не е целосно формирана за да може да придонесе за јакнење на демократија. Меѓутоа, според истражувањето и анализата на јавното мислење (како што може да се види подолу во графиконот), поголем процент од граѓаните сметаат дека најпозитивните работи

што ги постигна ЕУ се слободното движење на луѓето, стоките и услугите во рамките на ЕУ; мирот помеѓу земјите членки на ЕУ и програмите за размена на студентите.

Графикон 7-Стандард Евробарометар



Извор: Standard Eurobarometer 91 (Spring 2019) Public opinion in the European Union, eb91_fir_en(1).pdf, 17.

Од овие фактори но и од многу други зависи јавната поддршка за ЕУ, така што можеме сепак да заклучиме дека зголемувањето на бројот на граѓаните со позитивна перцепција кон ЕУ влијае позитивно врз развојот на европската јавна сфера. На пример, Европските анкети (Евробарометар 2015) покажуваат дека рејтингот на ЕУ во тоа година се зголемил. Според истата анкета, 41% од испитаните европски граѓани имале многу позитивна слика за ЕУ. Оваа слика за ЕУ е временски варијабилна. Во 2006 година тој процент се искачил до 52%, а во 2011 година изнесувал 29%. Меѓу државите членки каде граѓаните имаат изразено позитивен став кон Унијата се: Романија (62%), Ирска (57%), Бугарија, Литванија, Полска.

Во споредба со 2015 година, Евробарометар 2019 покажува дека рејтингот на ЕУ е зголемен на 45%. Во 20 земји членки на ЕУ мнозинството испитаници имаат позитивно мислење за ЕУ (45%). Највисоките проценти се забележани во Ирска (63%), Португалија и Романија (обете 60%). Повеќе од половина од испитаниците во

Бугарија, исто така, имаат позитивен став за ЕУ (59%), во Луксембург (57%), Полска и Данска (54%), Литванија (53%), Унгарија (52%) и Германија (51%). Според овие податоци, иако мнозинството испитаници имаат позитивен став за ЕУ, Велика Британија е единствената земја во која испитаниците имаат негативна слика за ЕУ (31%), 28% се неутрални, а 38% имаат позитивно мислење.¹⁷ Во Северна Македонија, на пример во Standard Eurobarometer 93, спроведен во јули 2020 година, поголем е бројот на испитаници кои не веруваат во институциите на ЕУ (48%), наспроти 43%. Во подолу наведената табела може да се види, исто така, дека граѓаните имаат тенденција повеќе да им веруваат на националните институции, и тоа дури со 58%, наспроти вредноста 36%.

Графикон 8 – Стандард Евробарометар

Би сакале да ви поставуваме прашање за тоа колку имате доверба во одредени институции. За секоја од следниве институции, ве молам кажете ми дали имате тенденција да верувате или имате тенденција да не верувате. Европската Унија (%)



EU27 надворешен дел MK внатрешен дел

Извор: Standard Eurobarometer 93, <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/standard/surveyky/2262>

Според ова истражување, граѓаните во секоја фаза од развојот на ЕУ го оформуваат

¹⁷Евробарометар 2019, <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/88107>

својот став за европската интеграција врз основа на сопствените информации и перцепции за придобивките и трошоците од овој процес (првично од економски аспект, што е само еден дел во однос на целокупната јавна сфера).

Кога зборуваме за Европската Унија би требало да го имаме предвид и концептот де-етатизација (во овој случај значи делумно откажување на државите од својот суверенитет) токму поради специфичните геополитички, стратешки и секако геоекономски услови, во кои расте и функционира Унијата. Имено, истовремено се нагласува нејзината специфичност, исто така, автономијата и посебноста како атрибути на нејзиниот меѓународен политички идентитет.

Можеме да изведеме заклучок дека ЕУ е функционална како заедница, но сè уште непознат политички субјект на меѓународната политичка сцена иако Лисабонскиот договор даде можност за олицетворение на ЕУ како политичка унија. Идентитетот, односно европскиот политички идентитет не е нешто статично, туку е динамичен процес на (само) препознавање, диференцијација и воспоставување препознатлива слика за одредена политичка заедница во егзистенцијалната средина.

2.7. Европскиот јавен простор и демократијата

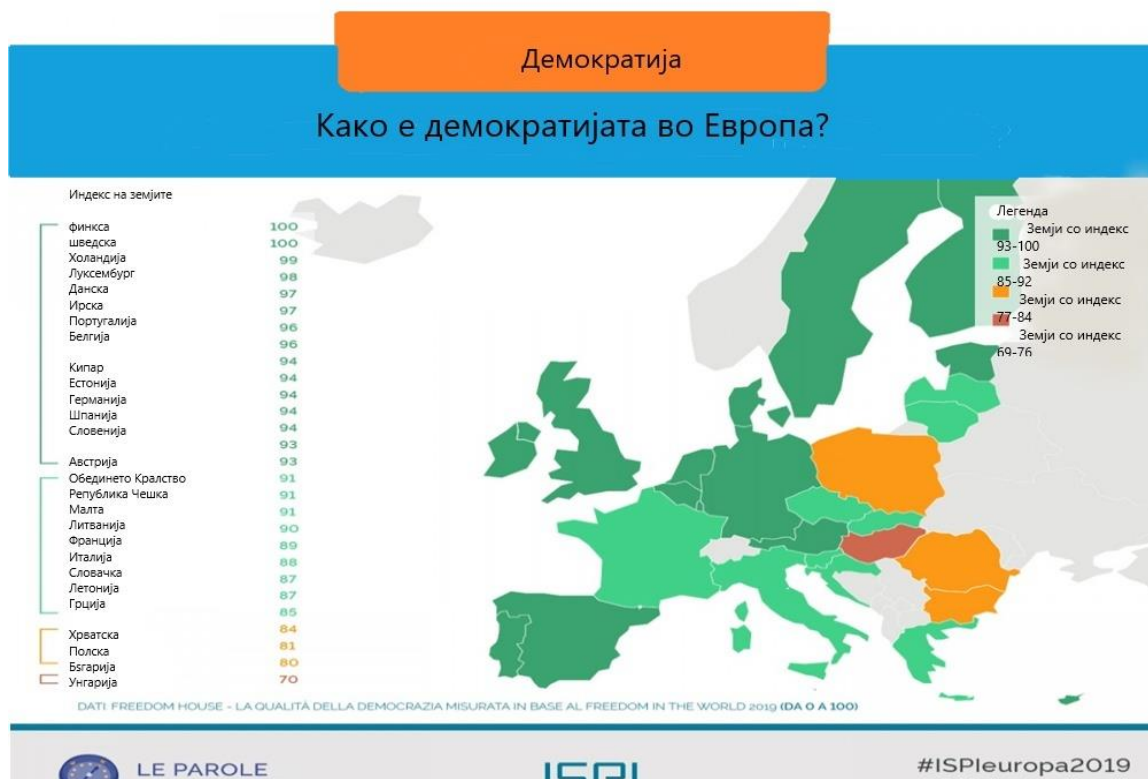
Европската Унија навистина се соочува со многу тешкотии, меѓутоа, најсериозен и суштински проблем останува недостигот на демократија, елемент кој ги предизвикува речиси сите тешкотии и во другите области на општеството. Демократијата, во сите нејзини форми, е зборот, гласот и сонот за Европа- заедничка унија на сите народи, јазици и држави. Последниве години заврши најсериозната миграциска криза што ја зафати Европа од периодот по Втората светска војна. Во овие услови, европските економии сè уште закрепнуваат од финансиската криза, но и на политичката сцена во многу земји членки сè повеќе се критикуваат проевропските гласови. Сепак, во рамките на Унијата има многу елементи кои покажуваат дека Европа има капацитет да носи демократски одлуки и да покаже демократска зрелост. На пример, историјата на ЕУ е богата со одбивања кандидатури за членство, неуспешни референдуми, како и многу негативни ставови кон ЕУ

искажани на повеќе начини од страна на граѓаните. На пример, иако изгледа дека Шведска е меѓу успешните приказни во рамките на Европската Унија, европските анкети покажуваат висок степен на незадоволство на Швеѓаните во поглед на начинот на кој функционираат европските институции. Според анализите, голем број Швеѓани не се чувствуваат како граѓани на ЕУ. Нивниот револт и незадоволство е насочен кон постојаното мешање на ЕУ во речиси сите прашања што ја засегаат Шведска, каков што беше случајот со намерата за спојување на компаниите Сканија и Волво¹⁸, за што Европската комисија даде негативно мислење. Исто така, Швеѓаните покажуваат висока резервираност кон Унијата во однос на прашањето на родовата рамноправност, која ја сметаат за посебна културна карактеристика. Имено, целото општество има еден изграден однос кон заштитата на женските права, но и во однос на улогата на мажите во поделба на домашните работи и односот кон семејството. Овој пример, но и други, покажуваат дека во секоја од државите членки, кандидати за влез или потенцијални кандидати постои дебата, постојат различни групи, а со тоа и различни ставови кон ЕУ, но и кон европските интеграции.

Во Источна Европа неодамна се појави еден вид политички фронт што турка некои од членките на ЕУ кон помалку либерални или кон нелиберални модели на демократија, што ги доведува во прашање основните вредности на европската конструкција. Меѓу другото, прашањето се осврнува и на односите помеѓу државите членки и оние што се (или останаа подолго време) пред вратата на Европа.

¹⁸На 14 март 2000 год. Европската комисија одлучи да го забрани процесот на спојување на Волво и Сканија, шведски компании со активности во Европа и пошироко во производството и продажбата на камиони, автобуси и мотори. Во својата одлука, Комисијата заклучи дека концентрацијата ќе предизвика сериозна загриженост за конкуренцијата со создавање доминантни позиции низ целата територија на Унијата.

Графикон 9-Како е демократијата во Европа?



Извор: *Le parole dell'Europa: democrazia*, <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/le-parole-delleuropa-democrazia-23183>.

Во погоре наведениот графикон се покажува квалитетот на демократијата измерен од страна на Фридом Хаус во Европа за 2019 година. Според податоците, во Централна, но и во Источна Европа последните години се забележуваат првите знаци на слабеење на квалитетот на нивната демократија. Граѓанското општество и меѓународните набљудувачи во Полска, Унгарија (која во графиконот е рангирана последна со број 70, факт кој укажува на комплексни проблеми со демократијата на целокупниот систем) и во Романија континуирано ги осудуваат владините активности поради фактот што се мешаат или интервенираат во повеќе форми и начини врз политичката опозиција, слободата на медиумите и независноста на правниот систем. Во Словачка, на пример, состојбата покажува влошување поради убивањето на истражувачкиот новинар, откако ги открил корумпираните врски помеѓу владините службеници и организираните криминали. Најлошо поминуваат

граѓаните во Турција, бидејќи властите веќе неколку години продолжуваат со процесот на „прочистување“ на државните институции, апсење новинари, членови на граѓанско општество и на академската фела.

Констатирано е дека еден од најважните услови за подобрување и враќање на европската демократија ќе биде појавата на европската јавност (европската јавна сфера). Постојат неколку услови под кои може да се појави и функционира вистинска европска јавна сфера со сериозна европска јавност. Аргументот на Реинер Грундман се заснова на разликата помеѓу двата начина за оформување и јакнење на јавната сфера во Европската Унија: европеизација на националните јавни сфери што ќе води кон синхронизација и појавата на една транснационална европска јавност што ќе води кон хомогенизација на националните јавни сфери. Вториот случај, како што наведува авторот, претставува премногу амбициозен идеен проект и ќе биде тесно поврзан, дури и условен, од квалитетот на транснационалните комуникации, соработки и конекции. Дури и поскумомната синхронизација и хомогенизација на националните јавни сфери, и покрај зголемените технички можности, е спречена поради непостоењето на заеднички европски медиумски систем, а посебно прашање е кога вистински би можел да се воспостави. (Grundmann, 2000:136). Арне Рут (Arne Ruth), шведски новинар, има право кога го истакнува следново: „Иако европските новинари читаат и дискутираат за работи поврзани за Фукујама, Хантингтон и други филозофски перспективи, кои пред сè ги дефинираат трендовите и американскиот начин на живот, тие минуваат малку време разговарајќи едни со други за европското новинарство и европските реални социјални, политички и економски тешкотии и суштински дилеми“. (Ruth, 2007).

Исклучително е значајно да се направи проценка за степенот на постоење на „европската јавност“ во смисла на една јавност која е свесна за несогласувањата и внатрешните судири и која избира да ги решава на граѓански начин. Ако навистина постои и функционира оваа колективна свест, може да се каже дека веќе е помината првата фаза кон вистинската европска унифицирана јавна сфера. Можеме да заклучиме дека сепак вредноста на европската модерна демократија во поголем процент се состои од отворениот ум, граѓанскиот дух и почитта, отколку од ексклузивното и силно чувство за колективна идентификација.

Агонистичкиот (или полемичниот) пристап за европската јавна сфера и демократија, поимот на европската јавност го перципира, анализира и дефинира во својство на разновидност на идентитети и идеологии, конфликти и противречности кои живеат/работат заедно како атхезивни супстанции за формирање една кохезивна јавност (Sicakkan, 2016:13).

Во структурата на ЕУ не може да се најдат знаци на една европска идеолошка јавна сфера (обединета европска транснационална јавност) бидејќи постојните идеологии се содржани единствено на ниво на земјите членки и културните региони. Сепак, охрабрувачки е фактот што демократските менталитети (секуларни или религиозни) се идентификуваат во значителен број во сите европски земји и можат да се сметаат како основа за европски демос или европска јавна сфера (Klitschegova-Baker и Kostal, 2016:195). Јавната сфера не би требало да ја гледаме како надмоќна сцена која дејствува како транснационален дискурсен простор кој обединува разни комуникациски линии и актери од сите слоеви на општеството, туку како единствен свет кој се карактеризира со консензус и соработка.

Истражувањето и мерењето на ориентациите на граѓаните кон демократските вредности покажува дека во многу држави се забележува предоминантност на демократски менталитет. Се проценува дека земјите како: Австрија, Данска, Финска, Франција, Германија, на пример покажуваат над 70% демократичност (мерени според индикаторите како што се граѓанското општество, учеството на граѓаните во клучните области на политиката, независни медиуми, основните човекови права и слободи, и други). Реално гледано, горенаведените земји може да се сметаат за демократско јадро во кое европскиот демос е веќе формиран, во смисла на едно стабилно демократско граѓанство (без етнички карактеристики) и паралелно со ова европската јавна сфера која е заснована врз демократската култура. Општо се смета дека сепак европскиот северозапад се перципира како бастион на демократијата.

Колективната идентификација за модерните Европејци (или свесниот европеизам) ги содржи во себе овие уникатни елементи и карактеристики: социопсихолошките предуслови за демократија и граѓанско размислување, бидејќи како што вели Васлав Хавел: „Мојата европска поврзаност (идентитет и култура) едноставно е земена здраво за готово и затоа не заслужува никакво барање,

испитување, па дури ни артикулација“ (Havel, 2000). Од политичко-правен аспект, Хабермас и други автори сметаат дека граѓанското државјанство, граѓанскиот национализам и конституционалниот национализам се од суштинско значење за граѓаните на ЕУ, на сличен начин како што беа за граѓаните од другите уставни култури: САД, Швајцарија или Западна Германија во минатото.

Други имаат помалку вознемирен поглед. На пример, Риси (Risee, 2010: 15) тврди дека премногу дебатираниот „демократски дефицит“ на ЕУ не се однесува на недостигот на чувството за заедница кај Европејците, туку на недостигот на создавачите/креаторите на политиките на Европската Унија. Според него, поплаките за недостиг на европски демос (граѓанство) во голема мера се претерани. Една европска политика која европските народи ја сметаат за легитимна не бара силно чувство на колективна идентификација. Доволни се повеќекратните идентитети, сè додека европскиот проект ги почитува хетерогеноста и различноста на локалните, регионалните, но и на националните заедници (Risee, 2010:80).

Сепак, демократијата не е само резултат на политики кои ќе бидат во согласност со интересите на граѓаните. Суштината е политичкиот избор, можноста на гласачите да избираат помеѓу различни (интересни) групи елити, со ривалски кандидати за политичко лидерство и со ривалски програми за јавна политика. „Делиберативната“ демократија им овозможува на граѓаните да ги наградуваат или казнуваат лидерите за своите постапки, истовремено промовира политичка дебата и демократско оспорување на процесите. Но, овој вид демократија константно се соочува со фундаментална дилема, особено поради фактот што елитите се на врвот на пирамидата на одлучување и реално недостига политичката еднаквост.

Во овој контекст се наметнува прашањето дали може да се најде демократски метод кој ќе го вклучува и претставува секој граѓанин; во услови кога граѓаните ќе бидат информирани и ќе размислуваат за комплексни и витални прашања. Во овој поглед, јасно е дека на Европската Унија ѝ се потребни специфични (некаде и радикални) мерки за подобрување на демократскиот легитимитет.

2.8. Проширувањето на ЕУ, идентитетот и европскиот јавен простор

Процесот на проширување на ЕУ и политиката на проширување се тесно поврзани со карактеристичните елементи и механизми. Сè додека граѓаните на ЕУ, институциите и државните власти на земјите членки ги подготвуваат и имплементираат овие политики, невозможно е да не размислуваат за идентитетот (индивидуалниот идентитет, националниот, културниот и европскиот идентитет), да го оформат, но и донекаде по потреба да го ревидираат. Од економски аспект, проширувањето не претставува некој сериозен проблем, напротив, со оваа политика ЕУ добива повеќе моќ, капацитет, нови пазари и одредена финансиска стабилност. Меѓутоа, во реалноста овој процес покренува сериозни прашања околу националниот и европскиот идентитет. Граѓаните на ЕУ (а кога се зборува за граѓаните во контекст на ЕУ повеќе се мисли на одредени елити и групации) претендираат и прават напори да толерираат еден вид културна разновидност, одржувајќи ја својата национална култура. Политиката на ЕУ (и внатрешната, но и надворешната) премногу често е во конфликт со историскиот идеал за европско единство. На пример, политичката ситуација на Балканот, односите со Турција, случувањата во Источна Европа и влијанието на Русија и Кина, претставуваат само мал дел од проблемите со кои се соочува „европското единство“ (како концепт, идеја и реалност), покрај неможноста за формирање една консолидирана европска јавна сфера; тешкотиите во процесот на европската интеграција; европската демократија и политиката на проширување.

Од основањето на Европската заедница за јаглен и челик (ЕССЦ) во 1950 година до првиот референдум за пристапување на Велика Британија во 1976 година, европската интеграција напредуваше цели 26 години без минимум повратни информации од граѓаните (Perez, 2013:35). Уште во осумдесеттите години беа воведени паневропските избори погодни за мултинационалниот контекст на ЕУ, но нивните процедури и природа не се унифицирани, политичките платформи се создадени да бидат конзистентни со националните интереси и како такви не можат да формулираат паневропски изборни/партиски списоци, ниту паневропски политички понуди. И покрај продлабочувањето на економската, политичката,

правната и социјалната интеграција, Европската Унија продолжува да живее и да функционира како високо хетерогена група на земји без среднорочни и долгорочни цели.

Парадоксот се однесува на тоа дека европската политичка унија сè уште претставува далечна реалност. „Европската заедница, со своето проширување, се нарекува себеси Европска Унија, меѓутоа, она што навистина се случи е дека како резултат на проширувањето, Европската Унија стана Европска заедница.“¹⁹

Од политички аспект, европскиот проект има потреба да биде експлицитен, поотворен кон и за граѓаните, бидејќи во спротивно европските интеграции и управувањето на ЕУ ќе останат на ниво на еден политички систем изграден од страна на елитите, управуван со механизми и елементи на конфедерација и вечно во потрага по еден „демос“ (народ со нејасни граници и карактеристики).

Она што можеме да го забележиме преку анализата на документите на Европската комисија е фактот што Комисијата била свесна за прашањата во врска со итната потреба за појава на европска јавна сфера, како и за отвореноста, одговорноста и демократската легитимација на институциите во ЕУ. Во предуставниот период, ако можеме на овој начин да ги поделиме фазите на постоење, предлозите на Комисијата за решавање на овие клучни прашања се фокусираат на развојот на стратегиите за еднострана комуникација, насочени да ги подобруваат пристапот и квалитетот на информациите во врска со институционалната структура, надлежностите и достигнувањата на Унијата. Во периодот по неуспехот да се прифати европскиот устав, комисијата наведува стратегии за двонасочна комуникација, при што започнува со својата стратегија „Going Local“ (Одејќи локално), нагласувајќи ја на овој начин важноста на јавните консултации, отворањето на процесот на донесување одлуки и дијалогот со сите граѓани на ЕУ.

Од друга страна, во институцијата на Европскиот парламент има можност да се искажат сите спротивни и контрадикторни политички ставови. Сепак, според фактот што сè уште политичките иницијативи и финални вердикти произлегуваат од Европската комисија (како техничко тело на ЕУ), заклучуваме дека институциите

¹⁹ Brzezinski, Zh., <https://www.christopher-jablonski.com/en/blog/zbigniew-brzezinski-the-role-of-the-west>, прегледано на 16.08.2019.

само ја исполнуваат функционалната задача. Во овој случај законите произлегуваат од оценувањето на врховните меѓународни државни службеници (институционалните службеници на ЕУ во Брисел) кои, објективно гледано, не ги познаваат меѓудржавната политика и реалните конфликти. Создавањето закони, како и водењето традиционална политика преку технократија и бирократија, уште повеќе го нагласува научното објаснување за демократскиот дефицит и дефицитот на политичкото одлучување кое произлегува од народот.

Традиционалните модели на база на културното заедништво (или културниот диверзитет) во ова време повеќе не се доволни за примарната цел на ЕУ, а тоа е задржување и зајакнување на јавната поддршка. Изгледа дека ќе биде повеќе од потребно идентитетот на ЕУ да се формира околу обезбедувањето ефективно и демократско политичко, но и економско управување, наместо да се креираат услови и модели за лојалност единствено кон одредени политички субјекти.

Во оваа насока, еден од испитаниците наведе дека иако Европската Унија денес може да се смета за најголем економски блок и најголема демократска унија од половина милијарда луѓе, веројатно нема никогаш да може да го обезбеди тоа единство при преземањето одлуки кое го има во Соединетите Американски Држави или во сите големи традиционални сили, особено кога станува збор за создавање и спроведување заедничка европска надворешна и безбедносна политика која ќе биде во служба на заедничкиот европски интерес. Причината е едноставна - бидејќи не постои „европски национален интерес“. Според него, на полето на надворешната политика и на политиката на проширување на ЕУ недостига она што Роберт Шуман го нарече „де факто солидарност“. Тој продолжува да се држи до ставот дека во Европската Унија не постои ниту внатрешна кохезија, ниту солидарност, ниту политичка волја да се има заедничка европска надворешна или безбедносна политика и токму ова во суштина ја прави Европската Унија неефикасна и ја легитимира реалната загриженост дека како што Балканот сè повеќе се европеизира, самата Европа може да стане балканизирана.

Проширувањето на ЕУ навистина достигна критично ниво во однос на градењето на европскиот идентитет и европската јавна сфера. Поради ова, продлабочувањето на интеграцијата ќе мора да се рedefинира во контекст на идентитетот кој треба да се

претстави повеќе како меѓувладин и, се разбира, како помалку федерален, за да ја има целосната јавна (граѓанска) поддршка.

3. Карактеристиките на системот на комуницирање и улогата на медиумите во обликувањето на европскиот јавен простор

3.1. Стратегиите на Европската комисија за креирање на европската јавна сфера

Кога се зборува за европската јавна сфера, се мисли дека сè што е поврзано со неа доаѓа од процесот на одлучување на Европскиот парламент. Создавањето европската јавна сфера е сепак политички продукт и Европската комисија е само еден технички механизам за нејзина имплементација. Напорите на Европската Унија преку нејзините институции, како што се: Европскиот парламент, Европската комисија и Советот на Европа за создавање на европската јавна сфера ги потенцираат, укажуваат и анализираат речиси сите автори што ја истражуваат оваа област. Најважните нормативни документи преку кои се стреми да се создаде еден заеднички комуникативен простор каде што граѓаните ќе учествуваат во процесот на донесување одлуки произлегуваат од Европскиот парламент. Европската комисија, од друга страна, преку своите стратегии се обидува да промовира дијалог, дебата и демократија со цел да го зајакне формирањето на европската јавна сфера (Laurisin, 2007: 5). Во овој случај, комуникациските активности на Комисијата имаат цел - создавање и негување размени, дебати и разбирање помеѓу европските институции, пошироката јавност, организираното граѓанско општество и специјализираната публика на европско, национално, регионално и локално ниво.

Сите документи што ги употребува Европската комисија во овој случај се насочени за да се развие европската јавна сфера, и тоа преку:

1. Обезбедување транспарентност на институциите на ЕУ;
2. Зајакнување на меѓуинституционалната соработка помеѓу земјите членки во комуникациите;
3. Зајакнување на европскиот идентитет;
4. Обезбедување можности за дебати на граѓаните и
5. Истакнување на важноста на улогата на медиумите и транснационалните медиумски мрежи во европската јавна сфера.

Во литературата се напоменува дека многу од интервенциите на ЕУ во ТВ - индустријата, од времето на Мастрихшкиот договор (1992), биле насочени кон создавање „вистинска европска аудио-визуелна индустрија“ (Levy, 2001: 53), обезбедувајќи дигитални видео и радиодифузни услуги за сите граѓани на ЕУ. По цела деценија, во периодот по ратификувањето на Договорот од Ница, Европската комисија почна да ја спроведува *Белата книга за европско управување*, преку која би се развила европската јавна сфера која ќе се карактеризира со поефективна комуникација и ќе ги постави темелите на европскиот идентитет во контекст на ЕУ. Меѓутоа, ниту овој документ ниту другите што доаѓаа по него не успеаја целосно да ја реализираат оваа визија на европската технократска елита бидејќи „европската јавна сфера е неостварлива поради недостигот на колективниот идентитет; сè уште нема договор (социјален или политички) за заеднички интереси; различните јазици и култури ќе влијаат врз формирањето на јавното мислење, но не можат да иницираат заеднички акции; недостигаат средните структури на граѓанското општество и заедничката јавна дебата (Eriksen, 2005: 343).

Паралелно со ова, комуникациските активности на Комисијата во третите земји (надвор од ЕУ) имаат цел да го зајакнат имиџот на ЕУ како глобален актер и да градат добри односи преку проактивна јавна дипломатија, а воедно да ѝ помагаат на Комисијата да ги постигне своите цели на надворешната политика. Преку комуникациската стратегија на „Планот Д“, Европската комисија се обидува да го зајакне процесот на формирање на европската јавна сфера преку дијалог, дебата и демократија, употребувајќи ги механизмите на односите со јавноста или (ПР-от). Кампањите имаат јасна цел: подигање на јавната свест за ЕУ како целина, нејзината улога, вредностите, политичките приоритети и нејзината работа за решавање на тековните проблеми.

Меѓутоа, се гледа дека и покрај овие политики и кампањи, нешто сепак не функционира како што треба. Европскиот совет и Европската комисија се обидуваат (употребувајќи ги сите инструменти со кои располагаат) што е можно повеќе да го избегнат „мешањето“ на јавноста во нивните дебати и во процесот на донесување одлуки бидејќи нив ги спроведуваат зад затворени врати, а тоа го прават додека се претставуваат како крајно сериозни чувари на „европското јавно добро“. Во

реалноста институциите на ЕУ се обидуваат да постигнат транспарентност преку директна комуникација со лоби-групите. Овој процес (поради кој и се критикувани) се нарекува и тенденција на „рефеудализација“ на јавната сфера од страна на квазиполитичките организации кои ги претставуваат единствено приватните интереси. Според анализите, можеме да заклучиме дека активностите и работата на европските институции честопати се покажуваат како помалку транспарентни, помалку одговорни и помалку подложни на популарното (јавно) учество во споредба со националните владини институции на повеќето земји членки. Изгледа дека тие сепак се одраз на влијанието на внатрешната технократска елита, подложни на влијанието на големите бизнис-корпорации и надворешните елити“ (Calhoun, 2003: 17). Со право истиот автор посочува на тоа дека европската јавна сфера веќе е таму, но сепак сè уште е во формирање.

Последниве години Европската комисија и другите институции ги употребуваат интернетот и онлајн комуникацијата за да допрат до јавноста. Меѓутоа, очигледно е дека „раната“ на институциите на ЕУ не може да се санира само преку подобри комуникациски стратегии, туку сосема спротивно – ефективната комуникација (од секаков вид и на секакво ниво) може да донесе институционални и демократски промени и трансформации кон поголемо учество и активизам на граѓаните. Овие елементи се, исто така, дел од визијата за европска јавна сфера, според која сериозните институционални реформи и радикалните промени во политичката култура се потребни за развој на вистинската и функционална европска јавна сфера.

Во овој контекст, како клучен елемент се појавува повеќејазичноста (мултијазичноста). Во последните неколку години Комисијата го удвои бројот на јазиците на кои комуницира, истовремено формирајќи мрежа на теренски канцеларии за повеќејазичност. Зголемувањето на количината на објавените информации и проширувањето на публиката во овој случај изгледа дека ќе бараат покохерентен институционален пристап.

Во рамките на ограничувањата што го спречуваат формирањето на европската јавна сфера спаѓа и ниското ниво на доверба помеѓу новите и старите членки на ЕУ. На начин на кој, на пример, додека националните медиуми на старите членки често

ги нагласуваат предрасудите и стереотипите, локалните мрежи кои ги вклучуваат граѓанското општество и локалните власти ги уриваат бариерите и ја подобруваат меѓусебната доверба и соработка. Од друга страна, ситуацијата е поразлична во новите членки, каде што сè уште владее еуфоријата на периодот пред пристапување во ЕУ.

Според оваа линија на размислување за стратегиите на Европската комисија за формирање европска јавна сфера, важно е да се спомене дека во оваа категорија спаѓаат и промовирањето на знамето на ЕУ, химната, Денот на Европа (9 Мај), Европскиот ден против смртната казна и други елементи преку кои се чува, промовира и се наследува Европа како целина низ генерации, развивајќи заеднички и демократски принципи засновани врз Европската конвенција за човекови права. Европската комисија, како и Советот на Европа, пренесува симболи со моќен наратив како што се: „единство“, „радост“, „соживот“ и „рамноправност“.

3.2. Институционалната комуникација на Европската Унија

Германскиот филозоф Јирген Хабермас во еден од неговите многубројни документи пишуваше дека граѓаните на Европа не треба да заборават два датума. Првиот датум е денот кога весниците ѝ пренесоа на јавноста дека шпанскиот премиер ги поканил европските нации да ја поддржат војната во Ирак и да положат заклетва за лојалност кон тогашниот претседател на САД, Џорџ Буш. Таа покана беше издадена зад грбот на другите земји од Европската Унија. Вториот датум е 15 февруари 2003 година, кога преку масовните демонстрации во Лондон, Рим, Мадрид, Барселона, Берлин и во Париз јавноста реагираше на овие напади. Според него, симултаноста на овие огромни демонстрации – најголеми по крајот на Втората светска војна, може да се опише во историјата како знак на раѓање на европската јавна сфера.

Речиси на иста линија е и размислувањето на Доминик Рение, француски политички научник кој тврди дека доказот за постоењето на една европска јавна сфера е можноста да се идентификуваат јавните манифестации на мислењата и ставовите кои

би биле заеднички за голем број Европејци. Од овие научни констатации се утврдува дека, сепак, комуникацијата од сите типови и на сите нивоа во рамките на Европската Унија е исклучително тешка, комплексна и во многу случаи произведува проблеми од различна природа и димензии.

Институционалната комуникација на ЕУ, т.е. комуникацијата на клучните институции на ЕУ, покрај големиот предизвик поради повеќејазичноста, односно мултилингвализмот, се соочува и со неколку сериозни пречки и прашања. Првата дилема е прашањето како да се комуницира, како да се организира целиот процес на комуникација, кои канали треба да се употребуваат во различни контексти и какви ефекти ќе предизвикаат кај граѓаните и кај одредени групи. Другата дилема, не помалку сериозна, е тоа што всушност треба да се соопшти или јавно да се комуницира, кои симболи и значења институциите на ЕУ треба да ги произведат и пренесат за одредени политики.

Комуникацијата како процес, но повеќе како механизам или алатка за воспоставување здрави и стабилни односи, се гледа дека до скоро не била во приоритетите и интересите на институциите и политиките на ЕУ. Сите потребни контакти и комуникации се одвивале зад затворени врати. Контактот со јавноста останал единствено на пренесување информации преку официјални портпароли, без никаква реална можност за фидбек. Гледано низ демократската перспектива, можат да се наведат малку примери за вистинска комуникација помеѓу „полисот“ и „демосот“ во рамките на институционалниот систем на ЕУ.

Развојот на политичкиот карактер на интеграцијата во ЕУ како сериозен и многу важен процес доведе до промена на пристапот на сите институции на ЕУ кон целокупната внатрешна комуникација, но и комуникацијата со јавноста. „Политизираните и космополитските граѓани очекуваат повеќе или нешто поинакво и поразлично од институционалната политика на нивниот наднационален социо-политички систем што моментално ја добиваат“ (Schneeberger and Sarikakis, 2008: 270). Надворешните (граѓански) притисоци врз процесот на интеграција, како и сопствените внатрешни грешки и кризи на Унијата, направија институциите да бараат и да промовираат повеќе канали за комуникација, но и да се ориентираат кон сеопфатен дијалог.

Може да се забележи дека пресвртот се случил поради еден настан. Се наведува дека на почетокот на 1999 година Европската комисија се соочи со голема криза која резултира со оставка на целиот комитет на комесари. За овој случај се вели дека падот на Комисијата²⁰ не бил предизвикан од индивидуални случаи на фаворизирање или лошо управување, туку поради несоодветност на долго вкоренети институционални структури и практики за справување со зголеменото внимание на медиумите и парламентарната контрола. Оставката, првпат по кризата во Мастрихт, ја наметна легитимноста на европското управување во првите редови на јавната дебата низ Европа“ (Meuer, 2010: 65). Треба да се анализира зошто и по овој настан повеќето институции на ЕУ не направија суштински промени во нивните внатрешни и надворешни комуникациски структури, туку продолжија со неефикасни политики и несоодветни стратегии за комуникација. Во ваква ситуација, Хабермас идентификува пет атрибути кои се претпоставува дека се заеднички за сите Европејци: неутралност на авторитетот –олицетворено во одвојувањето на црквата од државата; довербата во политиката, а не во капиталистичкиот пазар; етос на солидарноста во борбата за социјална правда; висока почит кон меѓународното право и индивидуалните права и поддршката за организациската и водечката улога на државата.

Во Белата книга за европско владеење (White Paper on European Governance) објавена во 2001 година од Европската комисија стои дека ако активностите за информирање и комуникација се подобрат, тоа ќе создаде простор за подобро разбирање на важноста на ЕУ, а со тоа ќе се подобри и процесот на идентификација на граѓаните со идеите на европските интеграции и заедништво. Како што наведуваат повеќето автори, најрафинираната визија за европската јавна сфера потекнува од централниот документ на Европската комисија за политиката за комуникација (White Paper on European Communication Policy) каде што европската јавна сфера е ставена во центарот на „Новиот пристап“ за комуникација и како основен елемент на

²⁰Комисијата на Сантер беше канцеларија на Европската комисија помеѓу 23 јануари 1995 и 15 март 1999 година. Администрацијата ја водеше Jacques Santer (поранешен премиер на Луксембург). Телото имаше 20 члена и го надгледуваше воведувањето на еврото. Комисијата стана првата што масовно си поднесе оставка поради наводите за корупција. Некои членови продолжија под Мануел Марин сè додека не беше назначена Комисијата на Романо Проди.

мултинасочениот дијалог со европските граѓани. На почетокот на документот е поставена визијата со која, всушност, се признава дека европската јавна сфера треба да се смета како национален продукт кој, во најдобар случај, може да се европеизира. Според овој документ, јавната сфера, во чии рамки се одвива политичкиот живот во Европа, е главно национална сфера. Колку и да се појавуваат европски прашања на агендата, речиси сите граѓани ги гледаат од национална перспектива. Медиумите остануваат главно национални, делумно поради бариерата на јазикот. Има неколку места за состаноци каде што Европејците од различни земји членки можат да се запознаат и да адресираат прашања од заеднички интерес (Европска комисија, 2006: 4).

Од ваквите научни заклучоци најпрво може да се забележи дека концептот предложен во комуникациската политика на ЕК се базира или се повикува само на идејата за европеизација на националните медиуми и дека политиката за комуникација на ЕУ, исто така, не успеа да развие вистинска супра(над)национална идеја за европската јавна сфера.

Горенаведените факти укажуваат на тоа дека помеѓу ЕУ и пошироката јавност би требало да се воспостави соодветна комуникација, преку која граѓаните правилно ќе се информираат за тоа што е Унијата, како функционира и дали има капацитет на наднационална структура за да се соочи со предизвиците на модернизмот, но и постмодернизмот и зголемената економска несигурност. Преку мултидирекцискиот процес на комуникација со јавноста, ЕУ може да добие повратна информација која може да се употреби во процесот на подготовка на политиките и исполнување на нејзините системски цели. Но, во секојдневната работа практиката покажува дека актите и механизмите за подобрување на надворешната комуникација не се усогласени од сите внатрешни институции на ЕУ. Поради ова, надворешната комуникација се перципира како заложник на внатрешното институционално и политичко ривалство. Повеќејазичната комуникација во институциите на ЕУ има пошироки импликации и поради тоа се случува европските граѓани да не се идентификуваат со елитистичката и нерепрезентативната изградба или конструкција на ЕУ.

Поради овие аргументи, за ЕУ конечно да излезе од оваа ситуација, би требало и официјално да престане да ја поддржува строго националната идеја за европска јавна сфера со која само навидум се штитат интересите на земјите членки на ЕУ. Оваа идеја, всушност, е профитабилна само за сè помалку контролираните медиумски институции. Унијата треба да побара начин и механизми за да развие и имплементира постнационален медиумски систем.

3.3. Улогата на комуникациските политики на ЕУ во обликувањето на европската јавна сфера

Во општествените науки сè повеќе се дебатира за тоа како може да се изгради и да функционира една заедничка европска јавна сфера. Одговорот е изгледа едноставен: не постои начин на кој би можел да се изгради јавна сфера од врвот надолу бидејќи тоа зависи од активното учество на говорниците (институциите и лидерите на јавното мислење), медиумите и публиката. Во демократските општества, овие три компоненти на сеопфатната јавна комуникација се слободни да го изразат своето мислење, да покажат кого го поддржуваат, за што се залагаат и што бараат од нивната социо-економска и политичка организација. Во суштина, овој параграф го прикажува централниот поим за јавната сфера која, според него, се развива од слободниот дискурс на граѓаните. Меѓутоа, структурирана е и обликувана од страна на стимулансите и ограничувањата наметнати од повисоките нивоа на раководството (државните институции). Европската јавна сфера е, исто така, под влијание на политиката и на политиките на ЕУ, како што се политиката за медиумите, културните политики и политиката на информирање.

Од формирањето на европската заедница, европските држави им пренеле голем дел од нивните надлежности за донесување одлуки на заедничките наднационални институции и меѓувладините инстанции. Сепак, клучната врска меѓу ЕУ и нејзините граѓани е европската јавна сфера. Во оваа насока, карактеристичен е заедничкиот пилот-проект на Европскиот парламент, започнат во 2008 година, за создавање европски јавни простори со широк спектар на европски активности. Таканаречените „Европски куќи“ беа основани и функционираа во Талин, Даблин, Мадрид, а

подоцна и во други градови. Овие „места за состаноци“ привлекуваа граѓани од помладата генерација, невладини организации, политички актери и медиуми. Долги години тие служеа како простор за изложби, состаноци, дискусии, форуми за дебатирање и предавања кои се фокусираа главно на граѓанското општество, политиката, образованието, академијата и културата. Се очекуваше тие да дадат конкретен придонес во спроведувањето на европската агенда за култура, соживот и интеграција во глобалниот свет.

Уште на самиот почеток на конституирањето на Европската заедница за јаглен и челик (1951) беше јасно претставено дека европскиот проект не треба да ги обедини само државите, туку, пред сè, граѓаните. Поаѓајќи од овие есенцијални предности, основачите на идејниот проект за Унијата заклучија дека поддршката од граѓаните ќе има исклучителната улога во натамошниот развој на Заедницата. Историски гледано, можеме да забележиме дека без поддршката на граѓаните и нивните позитивни перцепции, дури и тогаш кога таа поддршка била само декларативна, европската интеграција немаше да биде возможна. На овој начин, мерењето на ставовите на своите граѓани, како и на граѓаните на земјите кандидати и претенденти за кандидати за определени прашања, истовремено е генерална тенденција, посебна област на дејствување, развиена практика од страна на ЕУ, но и значен интегративен инструмент.

Не случајно првиот претседател на Европската комисија, Валтер Холштајн (Walter Hallstein), од самиот почеток изјавувал: „Секоја инстанција на моќ информира. Секоја инстанција на моќ се информира. Информирајте ја јавноста (граѓаните) за новата *Заедница*, истовремено информирајте се за потребите и очекувањата на населението“ (Signorelli, S. 2012). Во теорија, ЕУ нема уставни надлежности, меѓутоа, има политичка одговорност, а целта на заедничкиот пазар (единствената економија) е политичко обединување на Европа. Шарл де Гал (Charles De Gaulle) своевременно во своите мемоари за Валтер Холштајн пишува: „Тој беше посветен на тезата за супердржава и ги употреби сите свои вештини да ѝ даде на Заедницата карактер и изглед на една унифицирана целина. Тој го претвори Брисел, каде што престојуваше, во еден вид главен град – резиденција на ЕУ“ (De Gaulle, 1970: 184). Покрај овие концептуални димензии, познати се и различни стратегии за

информирање и комуникација на политиката на информирање на ЕУ, кои се разликуваат во нивниот потенцијал за создавање и обликување на јавното мислење и кои влијаат врз целокупната еволуција на една демократска јавна сфера.

Од доцните педесетти години на минатиот век функционираше прес-службата на Европската комисија во Брисел и Информативниот сервис од каде што се нарачале првите анкети за јавното мислење поврзано со ставот на граѓаните и нивниот однос кон европската интеграција. Оваа задача на администрацијата за надзор и поддршка, насочена кон воспоставување контакти со разни медиуми, се нарекувала „фидбек“ или истражување на јавното мислење. Целта била да се пронајдат соодветни начини за да се измери и анализира она што се објавувало во медиумите: угледот, работата и активностите на заедницата. Евробарометар-анкетите се користеа за поефикасно менаџирање на политиката на информирање, но и како помошен инструмент во процесот на дефинирањето и евалуацијата на целокупните политики на ЕУ.

Многу долго време европските студии и интеграции целосно се фокусирале само на елитите кои донесувале одлуки за процесите и политиките на Унијата. Но, по ратификацијата на Договорот од Мастрихт во 1992 година, изгледаше дека на премолчениот консензус на европските граѓани му дојде крајот или можеби тој се заменил со колебливо прифаќање (Wessels, W., Maurer, A. and Mittag, J., 2003). Важно е да се истражат трендовите на европската јавност, уште повеќе кога постои значителна разлика помеѓу ставовите на елитите и оние на граѓаните во однос на ЕУ во земјите членки. Токму оваа разлика се покажа како проблематична во резултатите од референдумот за договорите на ЕУ во некои земји членки (Silke, A. 2009).

Како што е погоре наведено, крајната цел на институциите, граѓанското општество и медиумите, преку исполнување на интегративната функција, не е да направат граѓаните да ја сакаат ЕУ, туку да ги опремаат со доволно информации, предлози и инспирација да формираат и поддржуваат одредени ставови, токму поради фактот што интеграцијата во ЕУ претставува многу сложен процес кој бара високо ниво на двонасочна комуникација со јавноста.

Во ЕУ постојат граѓани и групи кои на ниво на држави покажуваат повеќе оптимистични чувства и мислења, но и други кои покажуваат песимистично

расположение. Државите во рамките на ЕУ се разликуваат со оглед на дневните преокупации на граѓаните. Многу од нив дебатираат за миграциите, за невработеноста и ниските плати, но и за хомосексуалноста и за европскиот идентитет. Европските анкети ни даваат простор да се елаборираат и прашања од овој вид.

Есенцијалната идеја на Јурген Хабермас ја отфрла транснационалната перспектива на ЕУ и ја претставува како прилично ограничена и хомогена национална држава. Сепак, опонентите на Хабермас мислат дека е потребно да се потенцира и да се прифати фактот дека Европската Унија има само некои одредени карактеристики и функции на држава и многу други разлики, вклучувајќи го и процесот на донесување одлуки зад затворени врати, слаб парламент и еден фрагментиран систем на медиуми (Kleinsteuber, 2001). Во подоцнежната работа Хабермас посочи дека ЕУ се соочува со предизвикот да биде поврзана со една единствена јавна сфера. Според него, политичката јавна сфера може да ја исполни својата функција на перципирање и дискусија за социјалните проблеми само доколку има услови да се развива надвор од комуникацијата која ќе се одвива помеѓу оние што се под силни политички влијанија. Тоа може да се одвива по пат на таканаречена јавна „регрутација“ на целото граѓанство. Хабермас е многу експлицитен за итната потреба од појава и функционалност на една европска јавна сфера, јавно велејќи: „Дефицитот во демократијата може да се елиминира само ако постои европска јавна сфера во која ќе биде усвоен и длабоко инкорпориран демократскиот процес“ (Habermas, 2001). Во овој контекст, една паневропска политичка, социјална и културна јавна сфера би било решение за проблемот на недоволната социјална интеграција во процесите на европеизација. Таа ќе ги зближува и поставува суверените држави во рамките на еден заеднички систем, со заеднички пораки и значења. Но, со текот на времето подоцнежните истражувања ќе имаат тенденција да ја отфрлат оваа премногу амбициозна идеја за европски јавен простор.

Европската јавна сфера како заеднички форум и арена ги исполнува следните функции: висока транспарентност; да биде простор за слободно изразување на индивидуалните мислења и групните перспективи; функција на ориентирање на различните ставови и етичките дилеми во рамките на јавните дискусии; простор во

кој различните ставови и политики ќе имаат можност да излезат на виделина; форум за стекнување јавен легитимитет; функција на одговорност, овозможувајќи им простор на креаторите на политиките да ги имаат предвид мислењата на граѓаните; и простор каде што носителите на власта ќе можат да се повикуваат на јавна одговорност за нивните постапки.

Јавната сфера е „местото каде што граѓанското општество е поврзано со моќната државна структура“ (Eriksen, 2005). Истиот автор ја опишува европската јавна сфера како многу динамична и која веќе не може да се перципира како униформна национална јавна сфера, туку како полиморфна, полифонична, па дури и анархистичка“ (Eriksen, 2004). Истовремено е осмислена како систем на комуникација каде што мислењата и различните прашања се собираат на едно место, се обработуваат и се издаваат заклучоци; простор во комуникативниот дискурс каде што граѓаните имаат пристап и можат слободно да придонесат во решавање одредени прашања преку рационални и конструктивни дискусии.

Во услови на едно развиено информативно општество, европската јавна сфера во голема мера е создадена и обликувана од медиумите и новинарството, што значи дека тие имаат големо влијание врз јавната комуникација и јавното мислење.

Европската Унија е изградена врз основа на одредени демократски принципи каде што граѓаните (јавноста) се во центарот на вниманието и каде што функционира комуникативен простор во кој се одвива релативно неограничена дебата, анализа и критика на целокупниот политички поредок. Во контекст на Европа, европскиот јавен простор во голема мера може да се изедначи со европската политичка комуникација, прикажувајќи каква било форма на комуникација која се однесува на европското владеење во поширока смисла.

Бидејќи европската јавна сфера е политички конструирана, политиките на ЕУ имаат цел да влијаат врз европската јавна сфера со тоа што ќе го привлечат вниманието на прашањата за ЕУ и ќе ги поддржат транснационалните медиуми, со цел да создадат унифицирана паневропска култура и заеднички идентитет.

Која било државна политика може да има влијание врз структурирањето на јавната сфера бидејќи таа може да стане главна тема за која ќе се дискутира во медиумите и ќе допре до граѓаните на локално ниво. Политиките на медиумите и

комуникацијата, исто така, се однесуваат на јавната сфера. Од друга страна, политиката која е експлицитно поврзана со јавната сфера (која се однесува на целите и средствата поврзани со институционалното информирање) е политиката на информирање.

Бидејќи образованието и подготовката за активно граѓанство е одговорност на сите земји членки, политиката за комуникација на ЕУ ја содржи и новата стратегија: правата и должностите на народите како европски граѓани да бидат дел од наставниот план на училиштата, заедно со историјата на европската интеграција. Политиката на информирање на ЕУ, во нејзината функција за создавање и обликување на јавната сфера, е во фокус на анализа и истражување токму поради фактот што креаторите на овие политики реално се соочуваат со дилеми од типот дали да се одбиваат информации; да се ориентираат на проактивно информирање на граѓаните, да се гарантира правото на слободен пристап до информации од јавен карактер; да се објаснат политиките или да се создаде простор и клима за дебата и критички пристап кон информациите.

Има различни гледишта за тоа што претставува и кои се функциите на политиката на информирање на Европската Унија, но во овој контекст, она што влијае врз организацијата и дејноста на целокупниот политички систем се сепак институциите. Поради овој теоретски пристап, научниците ги замислуваат институциите (особено оние на Европската Унија) како системи на стандардни процедури и правила кои се социјално конструирани и репродуцирани на рутински начин, што го прават политичкиот живот предвидлив и сигурен. Институциите, пак, интерно го контролираат и регулираат однесувањето на нивните членови преку производство на: формални и неформални правила, постапки и санкции; симболи, идеи, структури на значење, морални обврски и норми. Однадвор, комуникацијата врши важна легитимна функција бидејќи тоа влијае врз перцепцијата на луѓето за институциите и политиките. Преку ваквата комуникација институциите декларираат дека политиките се легитимни, поради тоа што тие се во согласност со „правилните цели“ и бидејќи тие биле на „вистинскиот пат“. Така што, комуникацијата ги уверува граѓаните дека институциите дејствуваат секогаш соодветно.

Ако добро се разгледува политиката на ЕУ за информирање и комуникација од институционална перспектива, може да се толкува како тесно поврзана со процесот на институционализација на ЕУ и, особено, на институционализација на Европската комисија. Токму оваа институција, особено по 2004 година, ја постави комуникацијата на една од нејзините главни стратешки цели. Целта на новиот пристап (новата политика) беше зголемување на транспарентноста на ЕУ. Истовремено, воведо промоција на една многу важна политика: транспарентен дијалог со граѓаните. Ваквата политика ориентирана кон стратегиите за транспарентност и дијалог претставува конструктивен придонес во една демократска јавна сфера бидејќи ја зајакнува способноста на граѓаните да формираат рационално мислење и да учествуваат во политичкиот процес на квалитетен и разбирлив начин.

Обезбедувањето што повеќе информации и поефикасната комуникација се предуслови за создавање унифицирано чувство на припадност кон Европа. Целта на политиката на комуникација на ЕУ е создавање еден транснационален простор каде што граѓаните од различни земји можат јавно да разговараат за она што го гледаат како важен предизвик или предизвици на Унијата. Токму ова би требало да им помогне на креаторите на политиките да останат во контакт со европското јавно мислење и да можат да ги упатат граѓаните во идентификувањето на европските проекти, кои во секој аспект ќе можат да мобилизираат поддршка од страна на јавноста.

Комуникацијата е дел од процесот на изградба и стабилизација, така што и политиките од овој вид треба да ги надминат националните граници. Каналите за комуникација промовираат дебата и дијалог за прашања од заеднички интерес, додека ја пренесуваат и дистрибуираат европската агенда.

Еден пример за ваквата политика претставува случајот кога Комисијата го зголемува комуникацискиот потенцијал во односот со националните собранија. Во овој случај, Комисијата работи на создавање пилот-информативни мрежи (ПИМ) на форуми за дискусии на интернет помеѓу членовите на Европскиот парламент, членовите на националните собранија, новинарите и граѓанскиот сектор, дополнети

со состаноци низ цела ЕУ. Овој вид мрежи ќе придонесат за воведување европски дебати (теми) во националните парламенти.

Европските вредности имплицираат меѓусебно единство околу трите водечки принципи: човековите права, владеењето на правото и демократијата. Процесот на интеграција не може да заживее или, пак, воопшто да продолжи доколку нема широк консензус за многу прашања. Од исклучителна важност е јавноста да знае повеќе за институциите на ЕУ, нејзината политика, нејзините процеси на донесување одлуки, нејзината историја и друго.

Во контекст на ЕУ, добро информирано и ефективно учество на граѓаните во процесот на креирање на политиките (и нивно спроведување) е можно само преку отворен и лесен пристап до релевантни информации. На пример, Центарот за директен контакт во Европа е информативна услуга за граѓаните, каде што бесплатно се одговара на прашања на сите официјални јазици на ЕУ. Се промовира како политика, но и како главна влезна точка за граѓаните кои бараат информации за ЕУ. Истовремено, стандардната веб-страница за консултации преку интернет „Твојот глас во Европа“ (europa.eu/youvoicе) помага да се спроведе процесот на консултација, но и ги охрабрува сите страни доследно да ги применуваат стандардите со цел да се пренесува подобра повратна информација, поголем плурализам и инклузивност на ставови. Активностите и политиките на ЕУ во областа на медиумите, културата и информациите покажуваат дека институциите на ЕУ се обидуваат да влијаат врз сите димензии идентификувани како клучни и релевантни за европеизација на јавната сфера. Од сите досегашни истражувања може да се заклучи дека постои европеизација на националните јавни сфери, меѓутоа, тие и понатаму остануваат лимитирани во националните граници и продолжуваат да посветуваат внимание само за прашања кои се однесуваат на размената помеѓу домашната јавност и транснационалните прашања и дискусии.

3.4. Клучните документи на европската политика на комуникација

Според институционалните јавни документи и истражувања, може да се види дека Европската Унија од почетокот на нејзиното постоење или конституција се соочува со сериозен комуникациски предизвик, и тоа поради неколку причини. Како прво, се наведува недостигот на доверба во владините структури и политичари речиси во сите современи западни демократии; политичките структури на национално ниво во земјите членки на ЕУ имаат тенденција да ја обвинат ЕУ кога се имплементираат „негативни“ мерки (во очите на јавноста) и да ги преземат кредитите за позитивните одлуки на Унијата; владите се посветуваат само на националните образовни системи; ЕУ има уникатен и комплексен систем на одлучување; јазичните бариери ја зголемуваат комплексноста на политиките на ЕУ; недостиг на оригиналните политички партии на ниво на ЕУ; недостиг на медиуми на ниво на ЕУ и најважното претставува фактот дека стратегијата за информирање и комуникација на ЕУ отсекогаш имала повеќе институционална и централизирана димензија на односи со јавноста (со „рационализирана“ информација) отколку реална димензија на една „јавна сфера“ која во центар би ги поставила граѓаните. Повеќето високи функционери на ЕУ, некогашни и сегашни, сметаат дека институциите на ЕУ страдаат од сериозен и бесконечен проблем со комуникацијата. „Европа, како форма, структура и проект, не е многу возбудлива. Како можеме да ја направиме Европа возбудлива? Тоа е проблемот.“²¹

Проектите за комуникација во ЕУ се сериозни и професионални, меѓутоа, наидуваат на реални и практични пречки во текот на нивната имплементација. Затоа, за овој процес е потребно вклучување на државните власти на земјите членки, граѓанското општество и медиумите. Токму за медиумите се мисли дека, за да ја вршат својата должност (создавање и континуирано зачувување на јавната сфера), треба да се вклучат во системот на моќта на институциите на ЕУ.

Авторите на сеопфатниот водич за собранието на ЕУ, „The European Parliament“, велат: „Европа понекогаш е свој најголем непријател кога станува збор

²¹<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090317IPR52051+0+DOC+XML+V0//EN>, прегледано на 15.04.2017.

за превод на она што се прави во Брисел на јазик што може да се користи надвор од Брисел. Европа прави политички чувствителни работи, а сепак честопати се *консумира* (или се интерпретира) на многу технократски начин“ (Judge and Earnshaw, 2022: 350).

Клучните документи на европската политика на комуникација, со кои се претендира дека се оформува европската јавна сфера, се прикажани подолу:

1. Април 2016: Синергии и ефикасност – според документот предизвиците со кои се соочува ЕУ се во пораст, а со ова се зголемува и притисокот врз Комисијата да донесе ефикасни резултати до граѓаните. Во овој документ се опфатени четири домени: управување со човечки ресурси, информациски и комуникациски технологии (ИКТ), комуникација и логистика.²²

2. Февруари 2012: Рационализација на јавните веб-страници на Европската комисија – Каналите за дигитална комуникација можат да ја доближат ЕУ до граѓаните и да ѝ овозможат на Комисијата да ја игра својата улога поефикасно. Силното дигитално присуство ќе ѝ биде од голема помош на Комисијата да биде порелевантна, кохерентна и транспарентна.²³

3. Ноември 2011: Заеднички визуелен идентитет за Комисијата – зајакнување на корпоративниот имиџ на Европската комисија, стандардниот образец на Комисијата е ажуриран за спроведување нов корпоративен визуелен идентитет на целата мрежа.²⁴

4. Декември 2007: Комуницирање на Европа преку интернет – посветеност на граѓаните – Комисијата започна нова интернет стратегија која ја опфаќа интернет културата. Според овој документ, Комисијата се соочува со двоен предизвик: да спроведува ревизија (преиспитување) на страницата ЕВРОПА и да стимулира интерес за прашања поврзани за ЕУ на други веб-страници со цел да се прошири дебатата за Европската Унија.²⁵

²²<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/2/2016/EN/SEC-2016-170-F1-EN-MAIN.PDF>, прегледано на 20.06.2017.

²³https://ec.europa.eu/ipg/basics/web_rationalisation/index_en.htm, прегледано на 20.06.2017

²⁴http://ec.europa.eu/ipg/design/templates/commission/index_en.htm, прегледано на 20.06.2017

²⁵https://ec.europa.eu/ipg/docs/internet-strategy_en.pdf, прегледано на 20.06.2017

5. Октомври 2007: Комуникација на Европа во партнерство – има цел подетално да ја информира јавноста за Европската Унија и да им овозможи на граѓаните поизразен глас. Граѓаните на ЕУ имаат право да се информираат за предлозите издадени од официјалните претставници на ЕУ и владите на земјите членки да влијаат на нивната содржина.²⁶

6. Ноември 2006 година: „Е-Комисија 2006-2010“ – овој документ е еден вид стратешка рамка која има цел Комисијата да стане е-администрација и да ја подобри нејзината ефикасност и транспарентност преку најдобро користење на технологиите на информирање и комуникација.²⁷

7. Февруари 2006 година: Бела книга на европската политика за комуникација – Комисијата го објавува својот предлог за подобра комуникација со јавноста, поканувајќи ги на коментари и дебата сите граѓани од сите слоеви на општеството.²⁸

8. 13 октомври 2005 година: План-Д за Демократија, Дијалог и Дебата – Откако европскиот устав беше изгласан од страна на граѓаните во Франција и Холандија, лидерите на ЕУ бараа период за размислување. Во тоа време Комисијата го предложи својот план преку кој се бараше поголема демократија, дијалог и дебата во ЕУ.²⁹

9. 20 јули 2005: Акциски план за подобрување на комуникацијата со Европа од страна на Комисијата, екстракт кој конкретно се однесува на употребата на интернетот.

10. На 25 јули 2001 година Комисијата усвои Бела книга за европското управување – ставовите и барањата во овој документ се однесуваат конкретно на развојот на веб-страницата ЕВРОПА. Во овој важен документ меѓу другото се вели: „Демократијата зависи од тоа како и на кој начин луѓето ќе можат да учествуваат на јавна расправа. За да го направат ова, тие мора да имаат пристап до сигурни информации за

²⁶https://ec.europa.eu/ipg/basics/policy/index_en.htm#section_4, прегледано на 20.06.2017

²⁷http://www.ec.europa.eu/dgs/informatics/ecommm/doc/ecommm-2006-2010_cs_en_v414_postcis.pdf, прегледано на 20.06.2017

²⁸<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0035:EN:NOT>, прегледано на 20.06.2017

²⁹<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0494:FIN:EN:PDF>, прегледано на 20.06.2017

европските прашања и да можат да го следат политичкиот процес во различни фази.³⁰

11. 6 јули 2001 година: втора генерација на EUROPA – Европската комисија објави документ во кој се утврдени нови цели за развој на EUROPA, конкретно меѓусекторски одговорности на сите оддели на Комисијата во однос на материјалното снабдување за EUROPA.³¹

12. На 8 јуни 2001 година Комисијата усвои документ под наслов „Кон е-Комисија: Стратегија за спроведување 2001-2005“, во кој се дефинираат трите главни аспекти на „е-комисијата“, и тоа: модернизација на внатрешната администрација; поефикасна комуникација со надворешните партнери и подобра јавна услуга за граѓаните и деловните активности.³²

Институциите и земјите членки на ЕУ, регионалните и локалните власти низ цела Европа кои се вклучени директно во европското одлучување имаат обврска да комуницираат и да објаснуваат. Во оваа насока, основана е Меѓуинституционалната група за информации (МГИ), која е политичка структура за согласување на стратегијата за комуникација на ЕУ и избор на заедничките приоритети за комуникација на институциите на ЕУ и земјите членки.

Во контекст на генералната рамка на политиката на комуникација на ЕУ, во сите нејзини документи и обиди, Комисијата отсекогаш сакала и продолжува да развива инструментална рамка со конкретни алатки за комуникација на различни нивоа, кои примарно вклучуваат освојување на вистински дијалог со јавноста; преместување (слабење) на јазот помеѓу Унијата и јавноста; да им се обезбеди на граѓаните да имаат пристап до вистинските информации и да се води грижа за точноста на пораките.

³⁰<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0428:FIN:EN:PDF>, прегледано на 20.06.2017

³¹http://ec.europa.eu/dgs/communication/pdf/e2g_en.pdf, прегледано на 20.06.2017

³²http://ec.europa.eu/dgs/informatics/ecomms/doc/sec_2001_0924_en.pdf, прегледано на 20.06.2017

3.5. Медиумите во демократските општества

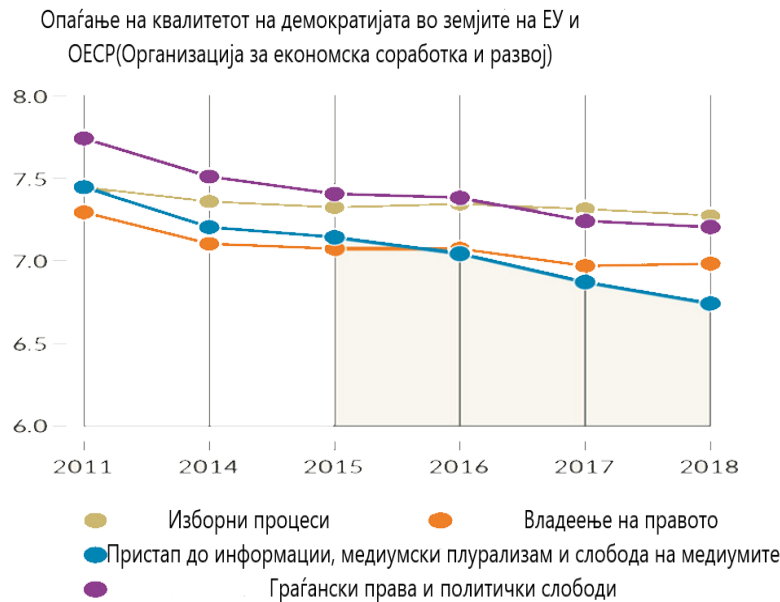
Демократијата е процес, форма на соживот и соработка, форма на континуирана еволуција на една организирана социо- и политичка заедница во која граѓаните бараат и се залагаат за соработка, компромис и меѓусебна толеранција. Нивото и таканаречениот „квалитет“ на демократијата на една земја може да се мери, меѓу другото, и со слободата на медиумите. Во демократиите се вели дека медиумите се „гласот“ на народот, за разлика од диктаторските режими каде што медиумите се „гласот“ на моќта. Во овој случај, медиумите можат да бидат независни и слободни само ако се придржуваат кон етика и професионализам во известувањето. Евентуалното прекршување на професионалните и етичките критериуми од страна на медиумите и новинарите во демократските општества/држави се санкционира со закон. Нивната работа се категоризира како исполнување на јавниот интерес (ниту помалку ниту повеќе од ова), затоа е премногу важно тие да бидат финансиски независни од елитните политички групи и системи. Почитувањето на законот за заштита на правата на новинарите и законот за пристап до информации од јавен карактер ќе придонесе за независноста на медиумите и новинарите.

Поаѓајќи од изреката „Богати медиуми – слаба демократија“, се претпоставува дека во современите демократии медиумите се главно одговорни за многу политички пропусти или лоши (несоодветни) одлуки. Вистина е дека современите медиуми, водени од економските сили секојдневно пренесуваат сензации, главно известуваат лоши вести (затоа што ова привлекува најголемо внимание) и го напаѓаат професионалното новинарство. Тие се сметаат за причина што политиката е претворена во површен човечки интерес, избегнувајќи сериозни дискусии, додека новите социјални медиуми брзо поминуваат од една на друга приказна во бесконечно пребарување за нови вести (Noriss, 2003: 7). Во вакви услови крајниот резултат е негативен: една јавност која сè повеќе се разочарува, отуѓува, е неука, сомнителна, цинична, уморна од политиката, апатична, со голема недоверба и активен страв од сè (одлуки, институции, политики). Иако, ниту еден од современите и традиционалните медиуми не е ослободен од обвинението за поткопување на демократијата, обвинувањата главно се упатуваат кон работата на телевизијата.

Поради овие трендови во политиката и медиумите, Петер Далгрен веќе ја именува современата ера на демократијата како „вознемирувачка“ (Dahlgren, 2009: 232). Тој го аргументира својот став утврдувајќи дека е потребен подлабок ангажман за здрава демократија поради фактот што на глобално ниво, социјалните, културните и технолошките услови за демократија сè уште се во транзиција. Во оваа ситуација неопходни се промени (реанимирање на демократијата) и изнаоѓање начини за комуникација со граѓаните.

Додека авторитарните режими континуирано се обидуваат да ја цензурираат или контролираат јавноста преку различни информации и други содржини, „здравите“ демократии, спротивно на ова, се стремат кон слободни медиуми. Сепак, оваа констатација и споредба се премногу едноставни. Во сегашни услови, многу по потребно да се елаборира процесот (и концептот) демократија пред целосно да се разберат нејзините импликации за идеалот на слободните медиуми. Дури и прашањето за поимот „четврта сила“ бара сериозна ревизија.

Графикон 10 – Опаѓање на квалитетот на демократијата во земјите на ЕУ и ОЕСР



Source: sgi-network.org/2018

| BertelsmannStiftung

Од графиконот се гледа дека пристапот до информациите, плурализмот и слободата на медиумите во земјите на ЕУ градуално покажуваат намалување од 2011 до 2018 година.

„Демократија е кога два волка и една овца решаваат што ќе јадат за вечера“, на овој начин Бенџамин Френклин ја опишува демократијата. Во ерата на дезинформациите и сензационализмот, демократијата и слободните избори автоматски не носат добро политичко лидерство (добра влада) ако граѓаните не се слободни да ги примаат и оценуваат информациите со одредена доза на критика. Од друга страна, токму демократските системи низ целиот свет, во различни периоди од човековата историја на цивилизација, осудиле многу осветлени умови бидејќи бескомпромисно ја бранеле и промовирале слободата на изразувањето и мислата.

Денес е важно да се дискутира како и на кој начин јавноста ги создава своите мислења во време кога информациите протекуваат со огромна брзина? Што ја привлекува јавноста и какви информации ги интересира? Дали сме во можност да ја забележиме контролата на медиумите врз нашите мисли и однесувања? Можеме ли да правиме разлика помеѓу интересите на медиумите и нашите? И ред други прашања и дилеми. Јасно се наведува дека вклучувањето на граѓаните во овој процес е неопходно и подразбира граѓанска агенција или „одобрување од страна на граѓанството“ (Dahlgren, 2009: 222). Есенцијално за ова тврдење е фактот што медиумите треба да им нудат на граѓаните информации за да комуницираат и да размислуваат во рамките на јавната сфера за да можат да создаваат граѓанство. Улогата на медиумите во обликувањето и формирањето на јавното мислење е голема, а потоа формираното јавно мислење влијае врз контролирањето и „формирањето на јавноста“ во соработка со државните власти, законите и политиките.

Медиумите претставуваат посредник помеѓу јавноста и државните власти така што, една земја е демократска само во обем колку што медиумите се структурно егалитарни (рамноправни) и политички транспарентни. Според Едвин Бакер (2007), најдоброто институционално толкување на оваа демократска визија за јавната сфера е таканаречената егалитарна дистрибуција на контрола, која очигледно значи пред сè законска контрола врз сопственоста на медиумите. Принципот на демократската

дистрибуција на комуникативната моќ е тврдењето дека демократијата подразбира (и треба да биде) реално и практично распределување на моќта во јавниот дискурс.

3.6. Фактори кои влијаат врз карактерот на известувањето на медиумите

„Имаме природно право да ги користиме нашите пера, како и нашите јазици, на сопствен ризик и свое жртвување.“ Оваа изрека најдобро ја отсликува работата и ангажманот на медиумите и новинарите. Медиумите имаат комплексна структура и исклучително комплексна работа. Во последно време, изгледа дека сè повеќе се трансформираат во политички институции и служат како инструмент за економски профит. Во однос на нивната моќ и работа, постојат голем број фактори кои влијаат врз известувањето и нивната целокупна активност.

Безбедноста и елементарните човекови права и слободи го заземаат главното место во животот и дејноста на поединците и поради ова заканите кон новинарите и контролата врз нив, се наведува како прв фактор кој влијае врз работата на медиумите.

Новите технологии донесоа нов начин на медиумско конзумирање и доживување на информациите, елемент кој влијаеше на создавањето нова врска со обичниот граѓанин и целокупното јавно мислење, кое и така е премногу чувствително на таканаречениот „Фактор CNN“ или „Фактор BBC“, кој сите конфликти и недоразбирања ги носи во нашите дневни соби. На овој начин, медиумите ја сменија нивната улога и станаа поважен и посериозен дел од самата војна, засенувајќи ја на овој (и на секој друг можен начин) светлината на горчливата и вистинската реалност на воените зони и конфликти. Друг фактор е сопственоста на медиумите, односно нивниот премин од социјална во приватна сопственост. Речиси сите европски земји членки на ЕУ, само пред неколку години имаа единствено државни телевизиски канали и медиуми, и одеднаш сите државни монополи во областа на медиумското емитување станаа невидливи, се „трансформираа“ и продолжија да работат во сенка.

Јасно е поставена улогата на медиумите: информирање за проблемите (на локално и глобално ниво), јакнење на солидарноста, промовирање на универзални

вредности и граѓански права, служат како колективна меморија на општеството и го чуваат културното наследство. Сепак, во неколку наврати можат да се трансформираат во инструменти на државната пропаганда за одреден финансиски интерес или друг интерес. Современите комуникациски технологии сè повеќе стануваат мета на напади и/или политичка контрола. Поради овие фактори, разновидноста и квалитетот на програмите може да се намали. Од друга страна, како резултат на комерцијализацијата, нивната желба и потреба да имаат контрола врз пошироката публика е во пораст, концентрирајќи се особено на приказни за криминал, конфликти, скандали и измама.

Ефективното функционирање и коегзистенција на меѓународни, национални и локални медиуми и добивањето информации од различни и антагонистички извори им овозможува на граѓаните да учествуваат во демократските процеси.

Релевантен фактор е и концентрацијата на постојните медиуми како на локално, така и на глобално ниво. Во многу држави во Европската Унија има закони против концентрацијата на медиумите со цел да се зачува автономијата, интегритетот, но и медиумскиот плурализам. Роберт Етман (1989) тврди дека може да се постигне ниво на адекватна средина за добро функционирање на медиумите само ако политичарите, новинарите и јавноста радикално го сменат своето однесување и работат поодговорно. Од политичкиот врв се бара да престане да употребува манипулативни и скапи стратегии. Од новинарите се бара пошироко да ги покриваат проблемите, а не спектаклите. Од јавноста се бара да посвети сериозно внимание на прашањата и проблемите, а не на спектаклите и рекламните кампањи (Baran and Davis, 2006:310). Сепак, реално не може да се каже дека постои можност сериозно да се спроведат овие барања и професионални стандарди.

Практиката покажува дека скоро во сите држави на светот, политичарите и новинарите не се подготвени да го променат начинот на однесување кој им служи за постигнување на нивни непосредни цели. Понекогаш политичарите и претставниците на медиумите ветуваат сериозни реформи и подобрување на квалитетот на комуникацијата и известувањето, но сепак многу е тешко да се постигне промена. Во една вистинска демократска држава, никогаш нема да има значителна криза ако има добро раководство и релативно слободни медиуми.

За медиумите често се вели дека се релативно слободни бидејќи повеќето земји имаат законски гаранции за слободата на изразување и слободата на уредниците при изборот на вести. Исто така, државните власти имаат контрола врз финансиските средства потребни за функционирање на јавниот сервис, како и субвенциите и другите механизми за финансирање на приватните медиуми. Ако медиумите работат на ваков искривен и несоодветен начин, јавното мислење не е во можност да влијае во креирањето на политиките, а ваквата состојба е типична за демократските системи. Слободата на медиумите и на новинарите во вакви контексти се изложени на притисоци, а понекогаш и на брутално насилство. Овие ограничувања и пречки во работата на медиумите јасно покажуваат дека објективното и независното новинарство е есенцијално за еден правичен и еднаков политички, социјален и економски систем, а за да се обезбеди простор за ваквото новинарство потребно е време, новинари со адекватно и квалитетно образование, сериозни извори на финансирање, слободен пристап до сите информации и високо ниво на транспарентност кон јавноста.

3.7. Корелацијата помеѓу процесот на европската интеграција, медиумите и европскиот јавен простор

Во суштина, изгледа дека Европската Унија досега претставува најдобар пример во историјата за решавање конфликти во целиот свет, кој очигледно треба да се обидат да го следат особено оние етникуми, нации, култури, религии и граѓани што живеат во области чувствителни на конфликти (за кои конфликтот е еден вид хронично заболување). Конфликтите или несогласувањата се појавуваат поради одредени разлики, било на етничка, расна, сексуална припадност или каква била различност од мнозинството. Меѓутоа, големите искрени визионери на Европа одлучија разликите да ги сметаат (прифатат) за нормална појава и нова нормална состојба или реалност. Решението се заснова врз почитување на разликите и создавање институции кои функционираат врз основа на овие вредности.

За поголемиот дел од студиите за европската јавна сфера, медиумите играат клучна улога во процесот на европеизација. Овој заклучок се заснова на премисата

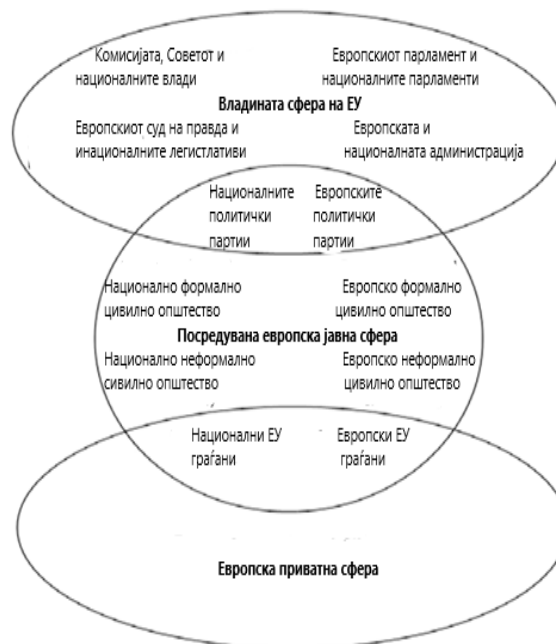
дека граѓаните во „масовните“ (современи) општества не можат да се потпираат исклучиво на интерперсоналната интеракција, туку се бара активно да учествуваат во политичкото размислување и одлучување. Сето ова се постигнува преку работата и исполнувањето на медиумските функции, меѓу кои се наведени: надзор на социо-политичкото опкружување и известување за развојот на настаните кои влијаат врз благосостојбата на граѓаните; платформи за разбирливо застапување од страна на политичарите и портпаролите на различните групи на интереси; дијалог низ разновиден спектар на гледишта; механизми за одговорност на службените лица за тоа како оствариле моќ и богатство; иницијативи за граѓаните да се вклучат, а не само да го следат политичкиот процес; одредено ниво на отпор кон напорите на надворешните сили да ја нарушуваат независноста на медиумите.

Во случајот на евроинтеграцискиот процес, медиумите имаат можност да иницираат дискусии за европски теми со кои се наметнува една европска агенда во нивните содржини, а пак таа станува и секојдневна агенда на дискусија и размислување на граѓаните. Според некои студии во ЕУ, граѓаните на државите што се подготвуваат за членство во ЕУ покажуваат поголемо ниво на интерес за европски теми бидејќи ги има повеќе низ нивните медиуми, но и поради политичката реторика на нивните државни власти и нивната зависна позиција кон Унијата. Сите овие фактори придонесуваат за европеизација на нивните национални јавни сфери. Како и да е, моментално во ЕУ треба да се потенцира дека медиумите не се одговорни за тоа што на европската јавна сфера ѝ недостигаат нормативни стандарди или, пак, ја намалуваат поддршката за напредна европска интеграција. И во ЕУ медиумите се соочуваат со голем број ограничувања во извршувањето на нивната дејност (за создавање на една европска јавна сфера и поддршка за европската интеграција), како што се на пример, силите на пазарот, но и други случувања во широкиот и премногу комплициран комуникациски простор. Се чини дека главната одговорност е политиката која понекогаш генерира проблеми од длабоки размери.

Од друга страна, од гледна точка на елитистичката теорија за јавната сфера, медиумите се клучниот форум на јавната сфера. Елитистичката демократска теорија се повикува на тоа дека ако медиумите професионално ја извршуваат својата работа, тие ќе пренесуваат доволно информации за сите настани и групации, за граѓаните да

можат интелегентно да изберат меѓу нив и правилно да се информираат. Главната функција на медиумите, а заедно со нив и на јавната сфера, според ова теорија е да ги направат елитите и дебатите меѓу нив видливи и достапни за граѓаните. Актерите кои се видливи и активни во елитната јавна сфера, се главно оние кои му припаѓаат на државниот владин систем. Теоријата се карактеризира од тоа што им дава силен фокус на политичките лидери додека политичките партии се сметаат за механизми и алатки за лидерите (Walter, 2017: 61).

Графикон 11 - Посредувана европска јавна сфера



Погоре прикажаниот модел го визуализира политичкиот систем на ЕУ и актерите кои дејствуваат во рамките на европската јавна сфера. Според овој модел, европската јавна сфера е концептизирана како систем за комуникација кој посредува меѓу граѓаните на ЕУ на микрониво и владиниот систем на ЕУ на макрониво (Walter, 2017: 78). Некои автори во нивните студии ја анализираа количината на вестите и актерите на ЕУ во известувањата на медиумите и во нивните содржини во различни временски периоди и дојдоа до заклучок дека европската јавна сфера можеби не постоела во раната фаза на европската интеграција, но се појави кога сите процеси на европеизација се продлабочија.

Европската јавна сфера е концептуирана како ентитет кој почива на националните европеизирани јавни сфери, а медиумите се сметаат за најважно место на кое се манифестира европеизацијата. Бидејќи граѓаните константно сметаат дека медиумите се клучен извор на политички информации, некои студии доаѓаат до заклучок дека европската јавна сфера може да има позитивен ефект врз поддршката за ЕУ, на овој начин создавајќи покритична, но и предупредена јавност. Како дел од поголемиот демократски дефицит, недоволно развиената европска јавна сфера е потенцијална причина за ниската поддршка на граѓаните на ЕУ.

Во случај кога демократијата се перципира како власт на народот, од народот и за народот, граѓаните се централен елемент на демократските политички системи како што е ЕУ. Се тврди дека граѓаните на ЕУ треба да бидат видливи учесници во европската јавна сфера. Додека современата политика пред сè е медијатизирана, медиумите не се важни само за пренесување на информации до граѓаните, туку се и средство за претставување на граѓаните и нивното учество како креатори на политики. Медијатизираната политичка комуникација меѓу владините учесници и граѓаните е уште поважна за наднационалниот и повеќеслојниот систем како што е ЕУ.

3.8. Европските медиумски политики и европскиот јавен простор

За проектот на европската јавна сфера (или евросферата) европските медиумски политики во нивната форма и функција можат да се интерпретираат и да се разберат како сериозни обиди за создавање на еден вертикален трансевропски простор кој ќе ги поврзува националните конституенти со ЕУ. Според авторите, треба да се проучуваат токму овие политики бидејќи истите се среќаваат уште од времето на создавањето на Унијата, а кои имаа цел - обликување на европската јавна сфера. Анализите во ова подрачје покажуваат дека од осумдесеттите години на претходниот век, европските политики за медиумите всушност активно се стремеле кон креирање европски медиуми, европски медиумски содржини и европски медиумски мрежи. Радиодифузните сервиси низ цела Европа на почетокот од шеесеттите години се оформија во согласност со целите на јавните услуги. Според

нивниот национален карактер, тие беа програмирани да им служат на публиката и на социјалните институции на националната територија. Дури и повеќе од тоа, се очекуваше да го заштитат националниот јазик и култура имплицитно претставувајќи го и заштитувајќи го националниот интерес. Во овие услови, слободата на говорот и медиумите се гарантираше преку слободна конкуренција.

Европската радиодифузна унија (ЕБУ) е основана во 1950 година и имала само 23 радиодифузни станици. Денес, ЕБУ брои 75 члена. Оваа институција се смета за застапник на јавните радиодифузни станици која им дава техничка поддршка, организира и менаџира размена на содржини. Во текот на осумдесеттите години одигра важна улога во обидите за започнување на заедничка европска телевизиска програма. Политиката за медиуми, од страна на Европската комисија се чини дека започна да се гради уште од раните седумдесетти и се фокусираше исклучиво на аудиовизуелните медиуми.

Договорот од Рим не ја дефинира јасно надлежноста на Европската комисија за аудио-визуелни медиуми, но таа е имплицитно развиена како дел од политиката за слободно движење и услуги.

Надлежностите на ЕУ се сфаќале и се интерпретирале како ограничени само за економските прашања. Меѓутоа, две перспективи постојано се преклопуваат во рамките на оваа научна дебата. Првата е прашањето за (културната и економската) функција на телевизијата и второ, прашањето за националните и наднационалните надлежности (на заедничките европски медиуми).

Европските институции во 1980 година дискутираа за два предлога за телевизијата. Едниот беше насловен како „Радио- и телевизиско емитување во Европската заедница“ и другиот: „Заканата од разноликоста на мислењето предизвикано од комерцијализацијата на медиумите.“ Според документите, овој период е навистина значаен поради фактот што првпат во историјата на европската интеграција, европските институции дискутираа за политичкото влијание на медиумските организации и за нивната влијателна моќ во поврзувањето на процесот на интеграцијата со медиумите и европскиот идентитет и овој пат не само како теоретски концепти, туку како реални предизвици. Во еден од документите на Европскиот парламент во 1982 година се вели: „Европското обединување ќе се

постигне само ако Европејците го сакаат тоа. Европејците тоа ќе го сакаат само ако има такво нешто по име: европски идентитет. Европски идентитет ќе се развие само ако Европејците се соодветно информирани... Затоа, ако треба да се охрабри европското обединување, Европа мора да навлезе во медиумите“ (Sicakkan, 2016: 55).

Една заедничка европска програма како што беше Европа ТВ, се смета за прв чекор кон подлабока европска перцепција за перспективите и проблемите на цела Европа, со сериозна материјална и политичка поддршка. Европа ТВ беше лансирана на 5 октомври 1985 година и нудеше широк спектар на информативни и едукативни програми. Според истакнатиот автор Метео Маџоре (Meteo Maggiorè), мисијата на Европа ТВ вклучуваше производство и пренесување на програми во национален формат, но не од национална, туку од европска гледна точка“ (Ibid, 57). Додека паневропската политика покажуваше зависност од паневропските телевизиски сервиси, се појавија тешкотии во работата на паневропската телевизија од страна на современиот регулаторен режим. Отсуството на една европска „Телевизија без граници“, што значеше единствен пазар во радиодифузијата, цела Европа ја стави во една многу неповолна ситуација (Ward, 2004: 48). Според податоците, ТВ Европа го прекина емитувањето во 1986 година. Неуспехот значеше крај на сите аспирации за полноправна европска програма за јавни услуги.

Неколку години подоцна, во 1993 година е основан „Euronews“ кој се фокусира исклучиво само на вести. Целта на овој формат беше да придонесе во создавањето на европската јавна сфера преку отворена конкуренција со националните медиуми, но и со CNN. Процесот на европеизација се концептира како војна и истовремено одбрана од национализмот и американизацијата на јавната сфера.

Инструментот или механизмот со поголема долговечност кој е создаден за поддршка на аудио-визуелните индустрии во ЕУ е програмата МЕДИА, која функционира од 1992 година, а од 2014 година е дел од програмата „Креативна Европа“ за промовирање на производството и дисеминација на аудиовизуелните дела низ целата Унија, како и за заштита на културната разновидност. Научниците од сферата на медиумите тврдат дека програмата МЕДИА претставува успех,

меѓутоа оние кои ја проучуваат европската јавна сфера велат дека оваа програма има ограничено и минимално влијание.

Од друга страна, исто така се констатира дека зголемувањето на бројот на медиуми не придонесува за создавање една вистинска европска јавна сфера, особено кога нивните содржини се прилично неефикасни во поттикнувањето на европеизираниот дискурс во јавноста. Според Хакан Сицакан, најголемите предизвици со кои се соочуваат новите медиуми на ЕУ се недостиг на популарност, ниски стапки на гледаност и недостиг на учество на интерактивните веб-страници. Во континуитет, европските политики за медиуми имале цел регулирање на пазарот на медиумите и јавните радиодифузери, како и политизација на прашањето – медиумите да се сметаат како предуслов за градење на европскиот идентитет, европската јавна сфера и европската демократија. Институциите на ЕУ, но и сопствениците на медиумите веќе ја имаат изгубено амбициозноста за можен успех на некој паневропски медиум по неуспехот на ТВ Европа. Некои автори дури и сугерираат дека феноменот на граѓаните со сложени етнонационални припадности кои се заедничка основа за општествените транснационални простори, би можело да ја зајакне европската јавна сфера со тоа што европските медиуми ќе стават посебен фокус на транснационалните групи и на граѓаните со повеќе идентитети или припадности.

3.9. Изградбата на заедничкиот европски идентитет преку европските медиуми

Процесот на глобализација и европеизација радикално го сменија социјалниот и културниот живот на граѓаните на ЕУ. Веќе неколку години тие живеат во еден институционализиран начин на организација, како на социјално, културно, политичко, но и економско ниво. Ваквата „метаморфоза“ или суштинска трансформација не донесе големи промени кога станува збор за чувствителните идентитетски прашања. Речиси сите европски граѓани, во различните истражувања на оваа тема, изјавуваат дека првенствено се чувствуваат или, пак, се идентификуваат со својот јазик, етничка и културна припадност. Значи дека европскиот граѓански идентитет претставува своевидна социјална конструкција која

допрва треба да се развие и да се актуализира (или прво да се оформи) преку или заедно со европската јавна сфера. Медиумите, во овој случај имаат значајна (централна) улога во изградбата на заедничкиот идентитет, како и легитимноста на ЕУ како повеќеслоен систем на управување.

Спроведени се неколку истражувања со индивидуални и колективни димензии, кои го следат процесот на европска интеграција, за тоа како и кои погледи и ставови најмногу се појавуваат во националните медиумите за концептот на Европа, Европската интеграција и заедничките евентуални идентитетски елементи.

Концептуалната рамка на едно сериозно истражување сугерира дека, ако ЕУ е проект за градење држави и нации, како што тврдат неофункционалистичкиот пристап и европските федералисти, дифузијата на ставовите на европските елити за заедничкиот европски граѓански идентитет барем делумно ќе се рефлектира во националните јавни сфери, бидејќи медиумските елити се вградени во националните и трансевропските линии и мрежи на комуникација. Конкретно за ова истражување се следени пет медиуми (три весници и две телевизии) – анализа на содржината на вестите и сите други програми каде што се зборува за ЕУ, во 15 земји членки на ЕУ.

Анализата на истражувањето преку резултатите покажува како припадноста на граѓаните или индивидуите е поврзана со различни теми поврзани со ЕУ во медиумските вести и содржини. Во овој случај, медиумите одвојуваат две теми (миграциска политика и политика на малцинствата: домашни/автохтони малцинства и имигрантски малцинства) од другите теми и групи. Основните теми на европската интеграција, како што се: институциите на ЕУ; Договорот за реформи; градењето на Европа; Слободното движење и мобилност; Родовата политика и проширувањето – се чуваат одвоени од темите на миграциската политика и политиката за малцинствата (Sicakkan, 2016: 85). Според авторот, врз основа на овие сеопфатни податоци за содржината на медиумите, со сигурност можеме да заклучуваме дека имигрантите и домородните малцинства се „невидливи“ од страна на медиумите (а потоа и во медиумите), освен кога станува збор конкретно за една миграциска политика или политика за малцинствата. Понатаму, се покажуваат три медиумски дискурси кои се создаваат за/или околу припадноста.

Табела 4 – Медиумските содржини на граѓанските идентитети

Дискурс	Опис
Национал-статист	Вестите се врамени во национална перспектива. Поединците се сметаат првенствено за членови на една нација и, второ, како членови на имигрантското малцинство.
Европеист	Вестите се врамени со европеистичка перспектива. Поединците, пред сè, се сметаат за европски граѓани и секундарно, припадници на нивните нации.
Нативист	Вестите се врамени со перспектива на домородната заедница. Поединците првенствено се сметаат за домородци или домородни малцинства (автохтони) и, второ, како припадници на една нација.

Според резултатите, вести или медиумски содржини (дискурси) на граѓански идентитети имаат ваков процент: национализирање 57%; европеизирање 27% и нативизирање или автохтонизирање 15% (Ibid, 85).

Во една друга студија на случај (case study), која има цел подетално да го анализира односот меѓу медиумите, јавната сфера и конструирањето на чувството на припадност во Европа (изградбата на европскиот идентитет) во локален контекст, како и на кој начин се прикажани наративите за Европа, како тие се конструираат преку интеракција во социјалните контексти и односи помеѓу „обичните“ Европејци и како се употребуваат социјалните мрежи и традиционалните медиуми. Испитаниците се избрани да бидат наставници од средните училишта, ученици и нивни родители во три големи региони во Италија (Фиренца, Тоскана и Прато), (Scalise, 2013). Резултатите покажуваат дека континуираната секојдневна изложеност на масовните медиуми и нивните содржини има директен ефект врз тенденциите кон Европа и придонесува во процесот на изградба на космополитскиот (граѓански) европски идентитет. Оние кои покажувале позитивни наративи за Европа изјавиле дека користат неколку извори на медиуми, вклучително и меѓународни, и дека читаат за Европа затоа што се лично заинтересирани. Така што, позитивните наративи (вести и содржини) за ЕУ ги шират оние кои имаат поотворени и космополитски идентитети. Идентитетот ориентиран кон сè што претставува Европа и ЕУ (и во овој момент) може да се забележи кај оние кои имаат поголемо знаење и посетиле други земји и култури.

Трета студија, пак, покажува дека повеќето граѓани не знаат доволно за ЕУ, имаат чувство дека не разбираат што прави ЕУ и како работи. Токму овој недостиг на знаење е плодна основа за дезинформации, „лажните вести“ (fake news) можат да напредуваат онаму каде што има или се создава простор за сомнеж.

ЕУ, во глобала, страда од негативната перцепција на јавноста или, пак, погрешна перцепција на нејзината јавност, која има тенденција честопати да се фокусира само на негативни наслови за приказни. Недостасува граѓанска свесност за сето она што ЕУ значи и го прави, особено во однос на секоја земја членка и секојдневниот живот на граѓаните, вклучително и можностите што произлегуваат од членството во ЕУ. Континуираното барање на европските елити да создаваат заеднички европски граѓански идентитет се рефлектира или се забележува во националните јавни сфери, како во дискурсите на националните елити, така и во рамките на националните медиуми. Според некои автори, Европската Унија, таква каква што е осмислена од страна на нејзините основачи, се чини дека ги следи стапките на своите земји членки при градење на европската политика. Чуден е само фактот што за да ги надминат земјите членки и да стигнат директно до граѓаните, европските елити воспоставуваат јазли со посредници на трансевропски елити помеѓу институциите на ЕУ и граѓаните на земјите членки. Од друга страна, се наведува дека европските елити воспоставуваат сојузи со клучните национални елити за да го обезбедат и забрзаат процесот на консолидација. Од горенаведените аргументирања произлегува дека сепак дискурсите за националност и национализација се сè уште доминантни на национално ниво и значително се присутни на трансевропско ниво.

3.10. Медиумите во информирањето за кризата во Европската Унија

Во последниве пет години се соочуваме со епохални проблеми кои произлегуваат од глобалната економска криза, која е можеби една од најсилните и најтешките во историјата на западната цивилизација. Некои општествени науки и перспективи се обидуваат да го дефинираат поширокиот концепт и терминот криза на неколку начини. Како прво, при разгледувањето на кризата во Европската Унија, една целокупна дефиниција дава т.н. системски пристап според кој кризата се перципира како ситуација во која сите институции на системот се дестабилизираат во нивната работа и благосостојба, и притоа сериозно се загрозува континуитетот на целиот социјален, економски и политички систем. Второ, од социолошка перспектива голем број научници констатираат дека кризните ситуации се социјални конструкции и субјективни перцепции и доживувања на индивидуите и/или социјалните групи. Ова интерпретација која се основа во хуманата перцепција го објаснува фактот зошто некои кризи (нивниот интензитет и последици) стануваат посериозни од другите. Социолошкиот поглед е насочен да го анализира начинот на кој заедниците и групите реагираат на евентуалните кризи, така што според ова, сите кризни ситуации имаат заедничка база, а тоа е „повреда“ или нарушување на социјалната конструкција. Економијата, егзистенцијата и организацијата на социјалната и политичката сфера на едно општество никогаш нема да бидат исти по излегувањето од кризата. Целокупната анализа за кризите почнува со откривање на причините и разгледување на последиците. Покрај ова, политиката за нејзини цели во повеќето случаи стратешки ги користи кризите особено за зголемување на државната моќ или унапредување (или стагнирање) на интеграцискиот процес (како што е случајот со/во ЕУ).

Кризата во Европската Унија која се актуализираше преку европските и интернационалните (глобалните) медиуми, започна како финансиска криза, како криза на „банкарските кредити“, со тоа што голем број на банки одеднаш се најдоа пред голем број доверители на кои по релативно краток период не можеа да им ги вратат кредитите. Меѓутоа, кредити во банките немале само граѓаните, туку и државите, и тука излегува на виделина и вториот фактор кој е специфичен за

европската криза, а тоа е кризата на еврото. Според една социо-економска анализа, со воведувањето на еврото како национална валута, државите добиваа кредити со многу поевтина цена, бидејќи благодарение на еврозоната банкарските интереси беа пониски. По падот на девизниот курс, државите привремено го решија проблемот со тоа што го презедоа врз себе ризикот на инфлацијата. Според аналитичарите, во моментот кога оваа политика резултираше со високи општествени трошоци, како алтернативен пат го избраа методот на кредитното финансирање на јавните буџети. Статистичките трендови на последните две децении покажуваат дека во повеќето земји се зголемија социјалните нееднаквости и неизвесноста околу статусот воопшто, иако државните власти ја исполнуваа нивната потреба да се легитимираат преку големите државни долгови. Кризата, која трае од 2008 година, веќе неколку години го има блокирано и механизмот за државите да имаат можност да позајмуваат од банките.

Земјите како Италија, Грција, Португалија и Шпанија, без да ги зголемуваат производството и приходите, ги зголемија трошоците кои ги финансираа со долгови. Нивните економии продолжија да се задушуваат поради неефикасноста на гигантните државни администрации, но и поради нефлексибилноста на пазарниот труд.

Државите со големи долгови се најдоа пред работ на банкрот и токму оваа ситуација уште повеќе ја влоши економската состојба со тоа што „проблематичните“ членки на ЕУ, принудени од актуелната состојба, започнаа да применуваат строги структурни реформи за намалување на личните (и јавните) трошоци. Оваа економска општоструктурална криза многу брзо еволуираше во социјална и политичка криза.

Намалувањето и кретењето на државните субвенции почна да се применува речиси во сите социјални сфери, и тоа особено во образованието и во социјалните системи за поддршка. Овие фактори имаа директно влијание врз растот на невработеноста кај помладите генерации. Од друга страна, пензиите и платите драстично се намалија во повеќето земји на ЕУ, предизвикувајќи несигурност за иднината, а истите беа придружувани со протести на работничките синдикати низ Европа. Јавниот револт во земјите членки покажуваше дека социјалниот (а покрај ова и политичкиот) мир веќе беше загрозен во ЕУ.

Многу научни истражувања спроведени од познати и релевантни институти, следејќи ги овие настани, дојдоа до заклучок дека поради овие случувања и нерегуларности, во речиси сите земји членки на ЕУ довербата на граѓаните кон политичарите и кон државните институции драстично е намалена. Граѓаните со скептичност гледаат на работата на институциите и нивниот капацитет. Во овој нов и многу комплициран економски, политички и социјален контекст, тие чувствуваат дека ја изгубиле контролата врз сите процеси во Европската Унија, бидејќи во повеќето случаи се принудени да прифатат бескомпромисно решение за проблемите, немајќи можност за пристап и разгледување на повеќе алтернативи, поради тоа што се немоќни да најдат решение и начин за излез од кризата.

Воедно, одредени експерти веруваат дека проблемите произлегуваат од неадекватниот и понекогаш недемократски начин на донесување одлуки во институциите на ЕУ, во сите нивоа и органи. Според нив, поголемото учество на националните законодавни институции и воопшто на граѓаните во процесот на донесување на одлуки претставува најдобар начин за решавање на проблемите.

Пред неколку години во Грција се појави кризата на државниот долг, а веднаш потоа дојде и ирската криза. Во овој нов европски контекст излезе на виделина дека од истата болест страдаат и другите земји, како што се Португалија, Шпанија, Италија, а можеби дури и Франција и Велика Британија. Финансиските пазари се соочуваа со тешки проблеми, со други зборови, на самата Европа (на целиот проевропски проект) ѝ се закануваше тешка и долга криза, како што и се случи.

Во овој период излегоа на виделина многу проблеми кои на некој начин беа скриени од европската јавност, за чија егзистенција тие воопшто не беа свесни, сериозните последици и тешките импликации во сите сфери на социо-политичкиот живот. Со години се нема зборувано за неодговорноста во управувањето со јавните финансии на неколку земји, даночното затајување и неконтролираното трошење, недостигот на финансиска стабилност и контрола, флуидноста на митот за економски раст и така натаму. Во вакви услови, Европската Унија беше претставена во сосема поинакво светло, со голем потенцијал за сериозна криза, со темна страна, претходно непозната, со двојни стандарди и со две лица. Во реалноста, практично вака и функционира Унијата. Една Европа која е секогаш „проблематична“ – некои земји од Источна и

Јужна Европа (на пример: Грција, Португалија, Шпанија, Италија, Унгарија) и останатиот дел од Унијата кој се обидува да биде прикажан и докажан во светло на сериозност и поефикасна државна организација и кој „страда и се жртвува“ поради другиот дел.

Поради сериозноста на оваа реалност и конфигурација, на површина излегуваат две насоки со политички барања. Едната насока е презентирана од страна на Германија, која бара радикални реформи во европските економии и политики и тоа според својот модел, и другата насока која е прогласена од страна на земјите во криза, на кои иако им се заканува банкрот, изгледа дека сè уште не се подготвени да преземат реформи кои се потребни за излез од кризата.

Сите погоре наведени аргументи, реални ситуации и политички тенденции можеби сакаат да го вклучат алармот дека незабележливо цела Европа влегувала во една фаза на реконцептуализација на она што години наназад е основано и градено со многу напор, одговорност и ентузијазам – проектот на обединета Европа. Не е лесно да се предвиди иднината на овој грандиозен (дури и по малку експериментален – ако се осмелувам вака да го наречам) политички, економски и социјален проект, особено не во новосоздадената состојба. Во овој случај би можеле единствено да заклучиме дека Европската Унија, како што моментално функционира, произведува многу проблеми, несогласувања, дури и конфликтни ситуации.

Во вакви услови, Германија континуирано, со француска поддршка, предлагаше рестриктивни мерки за економиите во криза, а нивната помош беше условена со барање „болни“ радикални реформи. Според експертите, по сè изгледа дека ваквите предлози претставуваат некој вид ревизија на Лисабонскиот трактат, чија цел е модифицирање на внатрешните односи на земјите членки преку реорганизација на системот (на моќта) и начинот на донесување одлуки. Овие нови мерки преземаат многу фискални и буџетски овластувања од националните влади, така што во новосоздадената состојба, врз основа на сосема различни правила на игра, Европската банка ќе поседува поголема моќ.

Промената предизвика скептицизам од страна на државните власти на земјите во криза, бидејќи според нив ваквите реформи се можност за креирање еден сосема нов, различен проект на Европа, каде помоќните економии ќе имаат поголемо

влијание и улога во процесот на носење одлуки и организација. Ваквите тенденции се контрадикторни со сегашниот концепт за Унијата каде што сите земји членки, покрај економскиот, територијалниот капацитет и населението, заеднички и на еднаков начин ги распределуваат улогите, должностите и обврските.

Сепак, Северна Европа, која е највиталниот економски дел (регион) на Европа, дури би рекла и најдисциплинираниот, бескомпромисно инсистира и бара (со право) нови правила, норми и закони или преформулирање на стариот систем на норми и директиви кои ќе бидат посилни и еднакви за сите. Овие земји бараат една координирана Европа, финансиски и економски дисциплинирана и со поголема политичка транспарентност. Ваквите идеи и планови на најразвиените земји предводени од Германија ѝ служат на одлуката со која повеќе нема да се толерира постоењето на двојни стандарди во економскиот развој и администрација и големата постоечка нерамнотежа помеѓу придонесите и бенефициите на државите од системот на ЕУ.

Според економските аналитичари, Германија ќе продолжи да има големо влијание врз креирањето и спроведувањето на новите економски и финансиски политики во ЕУ, посебно ќе го предводи делот за управување со кризи. Ова „легитимно право“ произлегува од учеството со висок процент во буџетот на Унијата. Меѓутоа, не може, а да не се спомене фактот дека економијата во Германија (и како научна дисциплина и како начин на живеење), е поставена како составен дел од филозофијата на моралот на единката. Така што, во принцип, какво било зголемување на материјалните добра, се смета како награда за доброто однесување. Ваквата доблест вклучува заштеди и избегнување на долгот, а, пак, фискалниот дефицит се смета за најголемо ниво на неморално однесување.

Идеолозите и следбениците на оваа концептуална промена бараат можна рedefиниција или преформулација на односите помеѓу едниот дел на Европската заедница со државите како што се: Грција, Португалија, Италија, Шпанија, но и со земјите од Источна Европа, и тоа: Унгарија, Бугарија и Романија.

Јасно е дека влијанието на оваа реконцепција на односите и интеракцијата ќе се чувствува (веќе се чувствува) и во земјите кои претендираат да станат дел од ова големо семејство, особено тие од Балканот како што се: Македонија, Босна и

Херцеговина, Албанија, Србија и Косово. Дилемата се однесува на тоа дали ваквите реформи и промени ќе бидат ефикасни бидејќи се стремат кон изградба на нов, поодговорен и транспарентен однос помеѓу секоја земја и Европската Унија, како и државите една кон друга. Всушност, досегашните односи и меѓусебни интеракции ѝ создадоа голема штета на Унијата, предизвикувајќи нерамнотежа во целокупната благосостојба на системот. Така што, на земјите кои претендираат да станат дел од Унијата главно, од геополитички причини, без да ги исполнат неопходните стандарди, на некој начин треба да им се покаже дека им претстои голема работа и можеби овие врати ќе им останат извесно време затворени (можеби се додека ЕУ внатрешно се рedefинира).

Кризата, како објективна пречка за напредок, ги принуди државите да покажат скептичност и сериозно да размислат за долгот, но и цената која треба да ја платат за да ги одржат во добра состојба сите сфери на системот.

Експертите многу внимателно ги набљудуваа настаните и дојдоа до заклучоци дека можеби политичкиот ентузијазам за изградба на стабилен европски модел треба да влезе во фаза на реализам. Фактички, Европејците кои придонесуваат повеќе за Унијата имаат право да не се радуваат премногу на процесот на проширување со нови членки, бидејќи веднаш ќе помислат уште колку труд, ангажман и пари од даночните обврзници ќе ги чини еден ваков проект.

Стеснувањето на економскиот хоризонт на ЕУ или причината за кризата, според Јурген Хабермас е фактот дека на Европската Унија ѝ недостига професионална компетентност во процесот на усогласување на националните економии кои во својата способност и капацитет драстично се разликуваат една од друга. Уште долго време граѓаните на ЕУ ќе коегзистираат со кризата, а нејзините национални единици отсекогаш треба да се потсетуваат на фактот дека монетарната унија остави непоправливи последици и грешки, а требаше да има статус на политички регулатор на европско ниво.

Економско-политичките анализи дојдоа до заклучок дека излегувањето од кризата може да се постигне (се претпоставува) единствено со креирање на еден јасен проспект на „економска влада“ која ќе го ревитализира Пактот за стабилност и

развој³³. Дополнително, Жан Клод Трише (претседател на Европската централна банка од 2003-2011 година) за еврозоната бараше еден заеднички министер за финансии, меѓутоа без да се земат предвид буџетските права и обврски на националните државни власти (или националните собранија).

Од една страна, и Брегзит (процесот на излегувањето на Велика Британија од Унијата) претставуваше своевидна криза, од која сè уште Унијата се обидува да закрепне. Во контекст на европската јавна сфера, Брегзит има транснационална димензија и се смета дека придонесе за европеизација на националните јавни сфери, на начин на кој поттикнуваше заедничко разбирање меѓу Европејците, за импликациите на Брегзит и обединување на Европејците во нивното изразување загриженост за целиот овој процес. Од друга страна, медиумското покривање и толкување на Брегзит се претпоставува дека придонесе за она што се дефинира како „евроскептична јавна сфера“. Честото изложување на транснационалните евроскептични актери и нивното артикулирање на поплаки против ЕУ, континуирано може да придонесе за заедничка осуда на европската интеграција во рамките на националните јавни сфери (Gattermann and Vasilopoulou, 2017). Следствено, на овој начин, наместо да се создаде европска јавна сфера со цел да се легитимираат демократските вредности на Европската Унија, дискурсот за Брегзит создаде своевидна евроскептична јавна сфера наклонета кон легитимирање на заедничките поплаки против Европската Унија (и со тоа да го поткопа нејзиниот легитимитет).

За излез или закрепнување на ЕУ од континуираната социјална, политичка, економска, дури и идентитарна криза се потребни нови договори на сите нивоа на владеењето, широк консензус на европските општества (граѓани) за европскиот проект. Пактот за стабилност и развој беше зајакнат во декември 2011 година, кога стапи на сила нов законодавен пакет кој го зајакнува економското управување на ЕУ. Истиот вклучува поголема транспарентност и поголем надзор на националните буџети на земјите членки од страна на Комисијата. Покрај ова, една друга

³³Пактот за стабилност и развој е договор помеѓу 27-те земји членки на Европската Унија за олеснување и одржување на стабилноста на Економската и монетарна унија (ЕМУ). Целта на пактот беше да се обезбеди фискална дисциплина и истата да се одржува и спроведува во рамките на Монетарната унија.

алтернатива за закрепнување од последиците на кризата е стратегијата Европа 2020, која претставува јасна визија и стабилна платформа за развој на социјалната пазарна економија на Европа во 21 век. Европа 2020 предлага три приоритети кои меѓусебно се поткрепуваат и тоа:

- Паметен раст: развој на една економија базирана на знаење и иновации.
- Одржлив раст: промовирање на поефикасна економија која ќе ги преработува ресурсите, со еден збор – позелена и поконкурентна Европа.
- Инклузивен раст: промовирање на економијата со високи стапки на вработеност, која носи социјална и територијална кохезија.

Последиците од кризата значително се чувствуваат веќе подолг период во сите земји од Балканскиот регион. Преносот на кризата на Балканот претставуваше тежок удар врз националните економии, токму поради фактот што најпрво регионот се карактеризира со економија базирана на мали бизниси и недоволно развиени финансиски пазари, и, второ, ЕУ како главен актер и партнер игра важна улога за нивните економски системи бидејќи каналите за комуникација и патиштата со Европската регионална економија биле и продолжуваат да бидат доста интензивни и меѓусебно зависни.

Преку овие сознанија доаѓаме до заклучок дека се потврдува посебната теза дека општата економска криза со која се соочуваше Унијата имаше (а можеби сеуште има) негативно влијание врз развојот на јавната сфера во ЕУ, и дека истата состојба влијаеше и врз подготвеноста на нашата држава за евроинтеграциските процеси, но јас тука би го додала и фактот дека економската криза (и ред други кризи со кои се соочуваше ЕУ) влијаеше исто така и врз подготвеноста на самата Унија да се прошири со „проблематичните“ земји од Западен Балкан.

Она што главно е означено како „финансиска криза“ во ЕУ, не само што доби централно место на медиумска покриеност во Европа и пошироко, истовремено стана и предмет на една продуктивна интелектуална дебата. Во едно општество каде што се третираат различни проблеми, нивото на квалитетот на еден напис во весник или на една ТВ-емисија се мери со важноста и тежината на темите покриени во истите медиумски содржини.

4. Граѓаните, партиципативната демократија и европскиот јавен простор

4.1. Граѓанското општество и развојот на европскиот јавен простор

Граѓанското општество се дефинира како сфера надвор од семејството, државата и пазарот на трудот и ги исклучува профитабилните бизниси. Честопати наречен и „третиот сектор“ на општеството или „социјален сектор“, претставува широк спектар на невладини организации кои се присутни во јавниот живот и ги изразуваат интересите и вредностите на своите членови и на другите, засновани врз етички, културни, политички, научни, религиозни или филантропски елементи кои се движат околу специфични каузи. Придонесот на граѓанското општество и граѓаните е и останува исклучително важен за забрзување на неопходните реформи кои честопати се привлечни за економскиот развој и благосостојбата на самото општество и нејзините граѓани. Граѓанското учество во проширениот процес на донесување одлуки не ги попречува уставните и законските надлежности на извршната и законодавната власт во процесот на донесување и спроведување на законите, како и на инструментите за јавни политики. Напротив, им овозможува на државните власти нивно поефикасно спроведување. Граѓанското општество дејствува како чувар на демократијата и промотор на транспарентноста и еднаквоста. Се разбира, во едно вистинско демократско општество реакцијата мора да биде перманентна, дури и за проблемите кои влијаат врз интересите на локалната заедница.

Како клучна функција и улога на граѓанското учество се смета: информирањето, консалтингот, дијалогот и партнерството. Првото, информирањето и слободниот проток на информации, претставува основа за сите понатамошни чекори за вклучување на граѓанските организации (целокупниот граѓански сектор) во процесот на донесување одлуки. Протоколот на информации од страна на јавните институции е многу значаен бидејќи токму информациите (потврдени и сериозни) се релевантни за сите чекори во процесот на донесување одлуки. Без да бидат

однапред добро информирани за работата и плановите на државните институции, граѓаните не можат да учествуваат во следните етапи на вклученост и придонес.

Од друга страна, пак, консалтингот претставува еден вид (форма) на учество, во која државните власти бараат од граѓаните и граѓанските организации да го искажат своето мислење за одредена тема или развој на одредена политика. Горенаведената форма на активно учество, обично вклучува информирање на граѓаните и граѓанските организации од страна на јавните институции за различни случувања, како и за одредени политики, овозможувајќи им простор за коментари, искажување на конструктивни ставови и можни реакции. Дијалогот, исто така, претставува тековен процес на консултација помеѓу институциите и граѓанското општество, кој се јавува и би требало да биде присутен во сите фази на креирање и спроведување на клучните политички одлуки. Последното ниво на учество е партнерството, коешто подразбира поделба на одговорностите во секој чекор од процесот на политичките одлуки помеѓу државните институции и граѓанските организации, почнувајќи од поставување на агендата, изготвување, донесување одлуки и спроведување на одредени политички иницијативи. Бидејќи ова претставува највисока форма на учество, се очекува граѓанските организации и институциите да започнат блиска соработка, меѓутоа сепак да останат независни и да имаат право на водење кампањи и дејствување независно од ситуацијата и партнерството.

Поаѓајќи од овие дефиниции, може да се констатира дека сите јавни институции, на пример во Македонија, имаат уставна обврска за вклучување на граѓаните во својата работа, во дизајнот (подготовката) или при имплементацијата на нивните политики и програми. Најголеми обврски има локалната власт, меѓутоа и на ниво на централната власт за сите владини акти се бара претходна консултација со јавноста. Во овој контекст владата е должна да обезбеди доволно информации за документите за кои се консултираат, доволно време и простор за консултација и дебата, но и редовно да известува за конкретни резултати. На пример, граѓанското општество игра важна улога во креирањето и спроведувањето на политиките, особено во рамките на процесот на европска интеграција. Процесот на европска интеграција и граѓанските организации се природни сојузници и потребни се едни

на други за да напредуваат заедно. За да ги промовира своите агенди, граѓанското општество треба активно да учествува во процесот на интеграција, иако ова претставува комплексна и тешка задача. Зајакнувањето на поддршката на ЕУ за граѓанското општество во земјите кандидати се карактеризира со реална препрека која е поставена првенствено со/од бирократските процедури на програмите за помош. Исто така, искуството од источноевропските земји кои се приклучија кон ЕУ покажува дека во земјите каде граѓанското општество е подобро информирано, има поголемо влијание врз овој процес. Граѓанскиот сектор е меѓу најважните актери во оваа сложена констелација на засегнати страни и токму поради ова, Македонија би требало да развие одржлив триаголник помеѓу државните власти, Европската Унија и односите со граѓанското општество.

Во димензијата на јавниот простор или јавната сфера во Европската Унија, граѓанското содружништво станува тој јавен простор во кој „се дебатира за социјалните разлики, за социјалните проблеми, за јавните политики, владините акции, општинските работи и културните идентитети“ (Пирот, 2016: 56).

Според авторите, во нашите современи општества јавната сфера е еден вид посредувачки простор помеѓу политичкиот систем, од една страна, и животот на граѓаните, од друга страна. Овој концепт на Хабермас ни е од голема помош за да посочиме дека јавната сфера се појавува како многу сложена мрежа на комуникации, составена од многубројни актери и дискусии кои се водат на различни нивоа и како такви стануваат поблиски и подостапни за обичните граѓани. Во овој контекст, улогата на граѓанското општество е неспорна. И самиот Хабермас заклучува дека граѓанското општество треба да се сфати како трет автономен сектор, кој не е отргнат ниту од државата и пазарот на трудот, ниту од приватната сфера. Институциите и организациите на граѓанското општество се сметаат за конститутивни елементи на европската јавна сфера поради тоа што ги институционализираат дискусиите кои се отвораат во врска со решавањето на проблемите од јавен/општ интерес. За да ја зголеми отпорноста во Европа, но и на глобално ниво, на граѓанското општество му е потребен „нов социјален договор“. На овој начин, комуникациските мрежи, искуството, знаењето и активизмот на граѓанското општество се неопходни за да се постигне успех и социјална промена.

Во случајот на Европската Унија, од одредени научни кругови се констатира дека граѓанското општество е политички проект, синоним за „организирано граѓанско општество“, поради тоа што истото е основано и „диригирано“ од страна на матичните институции: Европската комисија, Европскиот економски и социјален комитет и сите здруженија на ниво на ЕУ кои „де факто“ го претставуваат јавниот интерес и гласот на граѓаните. Исто така се верува дека начинот и легитимитетот со кој граѓанското општество стана дел од институционалната политика на ЕУ би требало да се преиспита. Како прво, неговата улога во одредени случаи изгледа нејасна; второ, граѓанското општество се придржува кон моделот на репрезентативна демократија, кој е минимално надополнет со елементи на директно учество на граѓаните и граѓанското општество.

Граѓанското општество во ЕУ се вклучува како можен „спасител“. Во неколку наврати доаѓа во форма на медикамент кој ќе ја санира кризата, особено кога се доведува во прашање легитимитетот на ЕУ. Реалното функционирање на ЕУ би можело да се опише на овој начин: ЕУ не е влада, но извршува функции на влада; има автономни институции, но меѓусебно се зависни; процесот на креирање политики е поттикнат од Комисијата и зависи од политиката на компромисот; ЕУ се нарекува „демократска“ (Nikolaidis, 2013), бидејќи не е само унија на држави, туку и унија на народите која има цел да ги поврзе граѓаните. Такво какво што е, граѓанското општество е особено значајно во процесот на одлучување на ЕУ. Граѓанското општество придонесува во сите тактички движења на системот. Социјално и политички, од истото се очекува да вметне нови идеи, различни од ставовите на таканаречените „Бриселски бирократи“ и независните експерти.

Во ЕУ, Европската Комисија ја планираше и ја спроведува програмата „Европа за граѓаните“ чии цели се: да придонесе граѓаните да научат повеќе за Унијата, нејзината историја и разновидност; да се поттикне европското државјанство; и да се подобрат условите за граѓанско и демократско учество на ниво на Унијата. Исто така, специфичните цели ќе се следат и на транснационално ниво или со европска димензија, на пример да се подигне свеста за сеќавањето, заедничката историја и вредностите на Унијата имено промовирање на мирот, и благосостојбата на

нејзините народи преку стимулирање дебата, размислување и развој на граѓански мрежи; да се поттикне демократското учество на граѓаните на ниво на Унија, преку развивање на процесот на креирање политики на Унијата и промовирање можности за општествено и интеркултурно вклучување.

Разликата од националните системи, која истовремено е и конкретниот проблем, се состои во тоа што при отсуство на еден управувачки капацитет – механизам на државен систем, Унијата е таа што се обидува да постигне ефективност во решавањето на евентуалните проблеми преку тесна соработка со недржавни актери и тоа јавно да го промовира.

Бидејќи ЕУ често се согледува од аспект на анализата на Јурген Хабермас за јавната комуникација и делиберативната демократија, според него, основна состојка на демократијата е „политичката јавна сфера“ и поради тоа граѓанското општество во ваквите демократии е составено од оние помалку или повеќе „спонтани“ асоцијации за организација и движење кои поттикнуваат размислување за социјалните проблеми во сферата на приватниот живот, ги дестилираат и пренесуваат можните реакции во засилена форма во јавната сфера. Согласнојќи се со овие теоретски и многу реални заклучоци, можеме да нагласиме дека јавната сфера навистина се наоѓа во граѓанското општество и претставува место каде што луѓето дискутираат за прашања од заеднички интерес, учат за факти, настани и перспективи на другите во атмосфера ослободена од притисоци и нееднаквости. Ваквата вклученост влијае позитивно во развојот на автономијата на поединците.

4.2. Улогата на граѓанското општество во процесот на интеграцијата во Европската Унија

Граѓанското активно учество подразбира индивидуална или колективна акција, со цел да се идентификуваат, адресираат и решаваат прашањата од јавен интерес. Интересот за граѓанското општество е делумно заради врските со идеите за демократизација, бидејќи се мрежи на здруженија кои институционализираат дискурси за решавање проблеми за прашања од општ интерес, во рамките на организираниите јавни сфери. Истото често се смета за локус за ограничување на моќта на државните власти.

Кога се има предвид Европската Унија, европските вредности имплицираат меѓусебно единство на трите водечки принципи: човековите права, владеењето на правото и демократијата. Трите горенаведени вредности меѓусебно се зависни на начин на кој човековите права се засноваат врз приватни интереси, лични слободи и нивна заштита, додека владеењето на правото се базира на јавниот интерес. Очигледно, кога една од овие компоненти нема да се исполни, целокупната ситуацијата се влошува. Според ова, демократијата првенствено е процес, а не состојба; нешто што постојано бара да се дополнува и подобрува. Демократијата секогаш би требало да нè придружува и да нè води. Многу значаен, дури есенцијален дел од овој комплексен процес е активното граѓанско општество. Во овој контекст, кога се зборува за процесот на европска интеграција, една од основните вредности врз кои се заснова Унијата е разновидноста на заедничките вредносни системи и активното граѓанско општество кое ќе ги промовира и чува истите.

Кога сме кај правната основа, граѓанските организации дејствуваат во согласност со правниот поредок и правната рамка која се применува во земјата во која тие функционираат и дејствуваат, како и во согласност со принципите на меѓународното право. На меѓународно ниво, постојат одредени документи кои ги дефинираат главните принципи на правото на овие непрофитабилни организации, почнувајќи од универзалната Декларација за човекови права; Меѓународната конвенција за граѓански и политички права; Европската конвенција за човекови права; Препораката CM / Rec (2007) 14 на Комитетот на министрите на Советот на Европа за земјите членки, за правниот статус на невладините организации во Европа итн. Националното законодавство мора да биде во согласност со принципите кои се наведени во овие меѓународни документи.

Договорот за Европската Унија (член 49) јасно наведува дека која било европска држава што ги почитува и е посветена на промовирање на принципите на човечкото достоинство, слобода, еднаквост, владеење на правото и почитување на човековите права, вклучувајќи ги и правата на припадниците на малцинствата и автохтоните групи, може да стане членка на Унијата, меѓутоа потребно е едно моќно граѓанско општество да се посвети во обезбедувањето практична примена на овие принципи. Ова претставува клучна компонента на секоја демократија. Со јасно

изразување на грижите на граѓаните, граѓанските организации – сите недржавни, непрофитни структури во кои луѓето се организираат за да остварат заеднички цели и идеали – се активни во јавноста и се вклучуваат во иницијативи кои го јакнат плурализмот и партиципативната демократија.

4.3. Придонесот на тинк-тенковите (think-tanks) во формирањето на европската јавна сфера

Во современата комуникациска мрежа и јавна сфера, тинк-тенковите³⁴ играат голема улога и придонесуваат во креирањето на политиките, односно во дизајнирањето, спроведување и процената на политиките. Активно придонесуваат за дефинирање и репродукција на идеи преку дисеминација на книги и извештаи, преку организирање и учество на семинари, појавување во интервјуа и дебати за медиуми, предавања во образовни институции и токму на овој начин влијаат во формирањето и обликувањето на јавното мислење, процес кој се именува и/или опишува како активно учество на „пазарот на идеите“.³⁵

Јавната сфера се однесува на просторите каде што граѓаните и влијателните актери во политиката се собираат да дебатираат, го избираат тоа што се смета за легитимна дискусија и на тој начин наоѓаат решенија за општествените проблеми. Преку својата работа, тинк-тенковите создаваат врски меѓу различни видови на актери и преку нивната анализа на политики придонесуваат за дефинирање и репродукција на дискурсите во специфични контексти што ја обликуваат јавната сфера.

Поимот „пазар на идеи“ е релевантен за тинк-тенковите бидејќи како што наведуваат авторите, политичките идеи станале артикли што треба да се продаваат, а експерти на тинк-тенковите често се оние кои добиваат најбрз и најчест пристап до медиумите. Така што, пазарот на идеи е клучен инструмент за тинк-тенковите

³⁴Тинк-тенк е институт, корпорација или организирана група за интердисциплинарно истражување која има цел да се обезбедат совети за разновиден спектар на прашања од областа на политиките и производството преку употреба на специјализирани знаења. Тинк-тенковите се разликуваат од државните власти, а повеќето се непрофитни организации, но нивната работа може да се спроведува за владини, како и за комерцијални клиенти.

³⁵ The SAGE Handbook of European Foreign Policy edited by Knud Erik Jorgensen, Aasne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen, Ben Tonra, 2015.

бидејќи помага да се шири нивната работа и да се „продаваат“ нивните идеи. Тој се состои од простори на комуникација каде што е достапен широк спектар на канали за пренесување пораки во контекст во кој доминира конкуренцијата; отворен простор каде поединците и организациите можат да ги постават своите идеи и да се стремат да привлечат внимание, и на крајот вообичаено се претпоставува дека најдобрите идеи и информации ќе добијат јавно прифаќање (Vambauer, 2006: 105). Во овој контекст посебна улога играат и медиумите, кои бараат постојан проток на информации и експерти за да се потпрат на нивните анализи, од друга страна, тинк-тенковите се подготвени да обезбедат атрактивна анализа на политиките за да добијат видливост. Од ова се констатира дека овие посебни видови на организации имаат големо влијание врз јавната сфера.

Во оваа линија на аргументирање, јавната сфера (на европско), но и на глобално ниво, може да се опише и да се перципира како поле поделено помеѓу корпоративните глобални медиуми, ограничените регионални и локални медиуми и децентрализираните интернет мрежи. Тинк-тенковите кои се активни во рамките на ЕУ, во зависност од резултатите на нивните истражувања, организираат кампањи кои имаат цел да поддржуваат одредени политики на ЕУ.

За разлика од САД и Германија, на пример, во ЕУ овие организации се релативно нов феномен, а во последните години нивниот број значително се зголеми. Со јасна стратегија и конкретни планови да придонесат во креирањето на политиките на ЕУ, повеќето од нив се наоѓаат во Брисел.

Во некои погледи, во рамките на ЕУ нивната работа и ангажман е уникатен, нивното учество во креирањето на политиките често се користи како механизам за да се влијае врз политиките, но и да се покаже релевантноста на политиките за јавното мислење. Сериозна пречка за нив претставува недостигот на вистински европски медиуми, принудувајќи ги да се поврзуваат со националните медиуми на земјите членки, а ова, пак, генерира низа други проблеми како што се, на пример, тешкотии во преведувањето на нивните резултати на сите 24 службени јазици на ЕУ.

Според истражувањата и анализите во овој аспект, организациите од овој вид придонесуваат за формирање на европската јавна сфера на неколку начини, и тоа, како прво, со олеснување на процесот за широка комуникација и процесот на

социјализација. Понатаму, се утврдуваат некои критериуми за европските тинк-тенк организации, и тоа: да се специјализираат за производство на решенија за јавните политики; да ги соопштат своите наоди на креаторите на политиките и јавното мислење; да не бидат одговорни за владината (институционалната) работа; да одржуваат слобода на истражување и независност од специфични интереси и да бараат имплицитно или експлицитно можност и механизми да дејствуваат во јавен интерес.

Истражувањата покажуваат дека претставници од Комисијата и од Европскиот парламент се учесници на активностите на платформата на тинк-тенкови, елемент кој укажува на сериозен интерес на институциите на ЕУ за платформите на овие ЕУ-организации. Здружението за трансевропски политички студии (ТЕПСА) е пример за еден вид мрежа на тинк-тенк организации во ЕУ, а, исто така, и мрежа на институти за европски политики (ЕПИН). Сите овие мрежи се корисни случаи кои укажуваат на влијанието на тинк-тенковите на ЕУ во процесот на социјализација (што подразбира продуктивна комуникација и дебата во рамките на јавното мислење).

Овие претежно млади и мали организации ѝ помагаат на ЕУ на критички аспект да размислува (условно кажано) за сопствениот развој и односите со другите делови на светот. Добрата вест за креаторите на политиките на ЕУ е дека (според статистичките анализи) мнозинството на овие европски центри за истражување и анализа веруваат и активно го промовираат „европскиот проект“. Овој факт треба да се смета за еден вид индикатор за понатамошно позиционирање, но и креирање политики.

Претставувајќи клучен елемент во ширењето на информациите и социјализацијата на идеите на ниво на целата Унија, видливо е дека ваквите платформи придонесуваат во конфигурацијата на европската јавна сфера и тоа преку здружување на национални, европски и меѓународни актери во политиката, кои се заинтересирани за дебатирање околу политиките на ЕУ, како и за пренесување на идеите на ЕУ и создавање на заеднички дискурси (Sicakkan, 2016: 115).

И покрај јавната ориентација на тинк-тенковите и нивните напори да обезбедат бесплатен пристап до нивната работа преку веб-страници и социјални медиуми, тие

сепак пишуваат и зборуваат само за една одредена образована јавност која е заинтересирана за темите од нивната експертиза. Преку ова аргументирање се гледа дека овие платформи на ЕУ вклучуваат и ѝ се обраќаат на еден специфичен дел од јавноста, меѓутоа сепак, според голем број автори, една од предностите на ваквата функција на овие организации е дека тие обезбедуваат интелектуална и научна структура на дебати во јавната сфера. Истите придонесуваат за европската јавна сфера преку олеснување на интеракциите помеѓу актерите на национално, транснационално и на ниво на ЕУ, како и преку активно учество во процесот на конструирање и репродукција на дискурсите.

Во периодот што претстои, на ЕУ им се потребни независни тинк-тенк организации кои ќе имаат неопходен простор за критички пристап кон настаните и политиките, одржувајќи соодветна дистанца од релевантните институции. Раководството на ЕУ во Брисел и раководството на земјите членки и претенденти за членство би требало да продолжат да работат на воспоставување добри/коректни односи со овие исклучително потребни организации со таканаречена блага моќ и „безопасно“ влијание, особено како здружувачи во процесот на интеграцијата.

4.4. Европската територијална интеграција – чекор напред кон една европска јавна сфера

Низ годините, голем број истакнати и моќни интелектуалци на уникатни начини ја промовираа и поддржуваа европската интеграција. Сите државни ентитети потпишуваа договори и издадоа резолуции, меѓутоа ваквиот избор (крајниот резултат – ЕУ) е направен од неопходноста да се избегне војната и да се учествува во глобалниот капитализам, или, пак, според еден ценет професор: „Унијата се основа поради сериозни причини и закани од времето. Германија требаше да се задржи под контрола и Советскиот Сојуз да остане надвор од територијата на Новата Европа“. Ништо не би можело да најави и предвиди дека Европа или Европската Унија некогаш ќе развие силна јавна сфера. Меѓутоа, ако евентуално се изгради, таа ќе биде резултат на односот на европскиот јавен дискурс со оној на различните трансрегионални кругови на комуникација. Значи, потрагата по колективен

унифициран глас (мислење) може да поттикне една верзија на европската интеграција. Европската јавна сфера, како еден вид комуникација, им помага на европските интеграции во три димензии. Прво, овозможува учество во колективен избор и дебата. Второ, јавната комуникација овозможува производство, репродукција или трансформација на социјалната перцепција, која ѝ дава форма на интеграцијата, и последно, јавната сфера е сама по себе медиум за сите видови на интеграција, а во овој случај и висока форма на социјална солидарност.

Се мисли дека континуираната тенденција на Европските институции да ја трансформираат Европа во еден заеднички транснационален простор или територија има сериозни последици. На пример, регионалниот аспект стана одредувачки фактор на функционирањето на ЕУ, стана „авторитетот што ѝ недостига“ и на некој начин медиум преку кој централната власт се поврзува со граѓаните. Кога сме кај авторитетот и „авторитарноста“, треба да се направи една компарација. Советскиот Сојуз, заедно со Обединетото Кралство (Велика Британија) имаат една заедничка карактеристика – и двете држави одбиваат да ја постават националноста во нивните уставни имиња, елемент кој укажува на тоа дека нивните државни контури продолжуваат да се базираат на пренационалните држави-династии од 19 век. Така што, и Европската Унија може да се анализира во иста насока, прво, како еден систем кој повторно се враќа во формата на старите кралства и, второ, како сосема нова форма на регионална држава и транснационално управување. Особено е важно да се заклучи дека обете форми/системи, кралството, како и регионалната држава, имаат сериозни проблеми со демократијата.

Структурата на авторитет која во случајот на ЕУ е повеќестепена, со преклопување на надлежностите помеѓу регионалното, националното и европското ниво, ја зголемува комплексноста на целата внатрешна комуникација и односите помеѓу граѓаните и институционалните власти на различни начини. Во рамките на сложениот систем на управување со ЕУ, граѓаните треба да им се обраќаат и да комуницираат за одредени прашања со различни нивоа на авторитет. Во текот на овој процес, граѓаните, заедно со граѓанското општество тврдат дека не се во можност јасно да утврдат од кого треба да бараат одговорност во еден ваков систем на дифузни институционални сојузи. Кога станува збор за европската јавна сфера,

овие елементи (факти или начини на функционирање) го попречуваат развојот на една унифицирана јавна сфера на ниво на ЕУ.

Гледано од друг агол, поделеноста на ЕУ на региони, практично нејзината територијална трансформација, придонесе за создавање мултикултурни и постнационални општества. Ваквата реконструкција на територијата на ЕУ како слободен заеднички економски и социо-политички простор организиран во региони, истовремено ја зголемува количината на полиетничките карактеристики на системот.

Следниот аргумент е претставен преку тоа како природните ресурси и другите заемни економски придобивки станаа основа за нови регионални идентитетски формации. Социјалната организација за искористување на заедничките економски придобивки може да функционира како алатка за минимизирање на конфликтите помеѓу различните идентитетски групи во Унијата. Ваквата организација го зајакнува територијалниот идентитет и потенцијално ќе доведе до конфликтни ситуации или исклучување на државјаните од други земји кои не потекнуваат од територијата на соодветниот регион.

Јасно е дека карактеристиките на европскиот територијален простор се значително комплексни и поради тоа истите ќе влијаат врз начинот на кој се организира и функционира јавната сфера. Повеќето теории на европската јавна сфера бараат (во границите на Унијата) да има повисоко ниво на конвергенција помеѓу јазиците на граѓаните, религиите, културите и кон официјалната политика на институциите и/или редуцирана (минимална) можност за конфликти меѓу групи, што не е случај во Европската Унија последниве години и нема да биде уште подолго време. Во овие услови, единствено би можела да функционира транснационална европска јавна сфера што ќе препознае, зачува и научи да коегзистира со многу противречности во рамките на сложениот систем со потенцијален конфликтен карактер и чести политички судири. Останува да се види дали оваа европска јавна сфера со вакви контури ќе оживее преку конфликт и компромис.

Јавните сфери не се дадени еднаш засекогаш, не се статични, не ѝ претходат на комуникацијата, туку се создаваат и развиваат само преку неа. Каква било комуникациска заедница може да се гради, да се реконструира и повторно да се

изгради преку субјективна интеракција. Есенцијално и незаменливо за комуникацијата е да се сподели со светот начинот на живеење, вредностите и така натаму. Тоа е заедничкото тело на значењето, искуствата и знаењата кои се потребни за правилно да ги разбереме другите. Поради овие научни основни причини, некои автори додадоа уште еден критериум за европската јавна сфера, според кој со цел да се зборува за европската јавна сфера, легитимно е да се зборува за транснационална комуникациска заедница во која (или преку која) говорниците-европските граѓани со различно национално потекло, се препознаваат себеси како легитимни учесници во широката јавна дебата, врамувајќи и решавајќи одредени прашања од иста перспектива.

4.5. Кризите, новите политички расцепувања и иднината на европската јавна сфера

Од досегашните анализи и истражувања спроведени и пишувани во овој текст би можело да се констатира, меѓу другото, дека: а. Европската Унија креира/создава (top-down) институции, а со тоа и политики за да постигне транснационална интеграција во одредена сфера; б. Резултатите од истражувањата покажуваат дека политичките цели на ЕУ може да се постигнат, делумно да се постигнат или воопшто да не се постигнат поради одредени пречки од секаква природа; в. Секогаш граѓанските иницијативи кои доаѓаат од долу нагоре произлегуваат или како протестна реакција кон недемократските постапки и пристапи на Унијата или, пак, со цел да се задоволи потребата на Унијата (како егзистенцијално барање) кое не може да се реализира преку политиките; г. Поради претпоследната причина и поради други концептуални и практични „грешки“ или отстапки, граѓанскиот сектор наоѓа, па дури и создава алтернативни, редовни и структурирани транснационални интеракции надвор од институционалниот домен на Унијата.

Покрај овие реални пречки, финансиската, заедно со мигрантската криза, влијае со сериозни последици врз европската интеграција, а особено во процесот на формирање или консолидирање на европската јавна сфера. Кога се зборува за

консолидацијата на европската јавна сфера, се мисли дека сите „турбуленции“ (од политички, економски и социјален аспект) во рамките на ЕУ, со години создаваат простор за една „агонистичка европска јавна сфера“ (Sicakkan, 2016: 224). Шантал Муф (Chantal Mouffe) во својата книга „Agonistics: Thinking the world politically“, за агонизмот зборува како за еден вид антагонизам што вклучува односи не помеѓу непријателите, туку помеѓу „противниците“. Противниците, според него, се дефинираат парадоксално како „пријателски непријатели“, односно „лица кои се пријатели затоа што споделуваат заеднички симболичен простор, но и непријатели затоа што сакаат да го организираат овој заеднички симболичен простор на поинакви начини“ (Mouffe, 2013: 45). Токму ова, во суштина, се случува во/со ЕУ. И покрај овие „недостатоци“ и/или „несовршености“, иднината на европската демократија, според повеќето автори, би требало да се гледа во постнационална заедница како што е Европската Унија. Навистина, дали би можело да се претпостави дека и глобалната/меѓународната заедница треба да се изгради и да функционира преку нејзиниот агонистички модел и да се заснова на постнационалниот концепт на организација на општеството, кое во основа ќе има поголемо ниво на плурализам? По мое мислење, оваа теза или можност е далеку од изводлива.

Сепак, се гледа дека кризите ги изнесоа на површина политичките спорови акумулирани со текот на годините, ги интензивираа, дури и подлабоко ги вкоренија. Прашањето што најчесто се поставува е дали овие тешки спорови и контрадикторности би можеле да играат интегративна улога (што е помалку веројатно да се случи) или, пак, ќе доведат до институционално распаѓање на Унијата (претпоставка или можност која во академските кругови сè уште се смета како табу тема и/или сериозна конспирациска теорија).

Еден голем дел од политичките аналитичари и истражувачи на оваа сфера сепак предвидуваат поголема интеграција само преку или доколку се намалат/редуцираат политичките спорови помеѓу евроферата (актуелната веќе консолидирана европска јавна сфера), европеистите, националните статисти или тие што ја негуваат и зачувуваат идејата за национална припадност и нативистите или тие што ја негуваат и чуваат идејата за автохтоност и европско наследство.

Историските предизвици со кои се соочува Европа, како што се миграцијата и контролата на границите, фискалната политика и владеењето на правото, се енормни. Овие проблеми претставуваат спорови и расцепувања помеѓу сите делови на ЕУ (дури и надвор од неа) кои продолжуваат да се зголемуваат. Покрај оваа ситуација, Брегзит и пречките во трансатлантските односи, се додаваат на „маките“ на Европа. Ваквите услови и ситуации имаат импликации во односите помеѓу француско-германската двојка, во основните проекти и во заедничкиот франкогермански економски простор.

Мигрантската и финансиската глобална криза, во рамките на ЕУ ги истакна идеолошките судири помеѓу супранационалистите и националните статисти (поединци или групи кои веруваат дека националната држава треба да има одредена контрола врз економската и социјалната политика) во европската јавна сфера. Среди оваа неусогласеност, елитите на ЕУ ги обвинуваат земјите членки (националните креатори на политики) за неспособност при управувањето со своите национални економии и поради ова тие бараат поголема моќ за политичкиот центар на Европската Унија (за Брисел), со тоа што ќе се ограничуваат националните можности и права со идејата за демократизација на европските институции.

Од друга страна, повеќето групации мислат дека вината треба да се побара во несоодветната формација на европските институции. Проблемите на Европската Унија, од ова гледиште се резултат на уставните асиметрии, неоптималната валутна унија, Европскиот суд на правдата со мисија за интеграција и многу централизираните институции кои не реагираат на локалните барања. Во оваа линија на размислување, сегашниот статус и актуелната ситуација во Европската Унија се сумира од Дани Родрик на овој начин: „Не можеме истовремено да имаме глобализација, демократија и национален суверенитет. Сите ние (Европејците) мора да избереме два од трите концепти и начини на организирање на нашата заедница... Ако европските лидери сакаат да ја задржат демократијата, тие мора да направат избор помеѓу политичката унија и економската дезинтеграција. Тие мора или експлицитно да се откажат од економскиот суверенитет или активно да го искористат во корист на своите граѓани. Првото би значело да излезат чисти пред своите избирачи и да градат демократски простор над нивото на државата-нација.

Второто би значело откажување од монетарната унија, за да може да се распоредат националните монетарни и фискални политики во служба на долгорочното закрепнување. Колку подолго се одложува овој избор, толку е поголема економската и политичката цена што на крајот ќе мора да се плати“ (Rodrik, 2011: 200), и тоа од обичниот граѓанин.

Понатаму, евидентно е дека последните години се забележува отстапување на ЕУ од нејзините основни вредности. Се чувствува дека културата и мотото на Унијата постепено се уништуваат од дискриминацијата, ксенофобијата и исламофобијата, елементи кои сериозно го доведуваат во прашање соживотот, европската цивилизација, но и меѓународниот кредибилитет на ЕУ.

Други проблеми со кои се соочува Унијата е сиромаштијата (особено сиромаштијата кај младите), невработеноста, дури и валутата на еврото е во сериозна опасност поради рестриктивните мерки за штедење што националните влади треба да ги спроведат без да имаат време да им ги објаснат на своите граѓани.

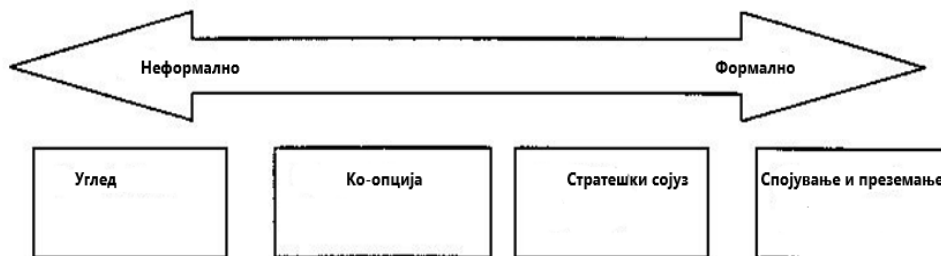
Во сферата на јавната дебата во ЕУ се гледа дека сè уште се актуелни политичките спорови поради големиот притисок од миграцијата, особено од Блискиот Исток и Африка. Поголемиот број од мигрантите се муслимани и затоа се создава клима во јавноста и верувања дека политичкиот исламски терор е во пораст. И покрај овие притисоци (и многу други пречки), сепак се мисли дека Европската Унија ќе опстане затоа што во нејзината формација и функционирање сите актери, институции и граѓанското општество се поврзани и меѓусебно зависни на економски, политички и општествен план.

Националните држави, генерално под нивна контрола држат многу мал дел од капиталот бидејќи со повеќето управуваат европските институциите. За да опстанат, на државите им се потребни институциите – заедничкиот пазар, заедничката валута, слободата на движење, Договорите за Шенген и Договорите од Даблин.

Во моментално хаотичниот простор на меѓународните односи, земјите членки само на овој начин може да ја одржат својата доминација во заедничкиот пазар на ЕУ, но и на глобалниот пазар. Некои автори дури и јасно предвидуваат дека иако ЕУ е вовлечена во сериозни проблеми на моќта и несиметричноста на односите и

позициите, сепак земјите членки (а можеби и другите држави аспиранти) ќе култивираат раст/зголемување на наднационалниот елемент во институционалниот формат на Унијата, минимизирајќи ги на овој начин националниот суверенитет, супсидијарноста и можностите за евентуален излез. Во случајот на Европа, додека егзистира симбиотската зависност (Jones, 2004: 70), (реалност која е прикажана во табелата подолу), конфликтите и споровите кои произлегуваат од различните кризи ќе придонесат за натамошно градење на европската јавна сфера на ист начин како на почетокот од нејзиното создавање.

Графикон 12 – Симбиотската зависност во Европската Унија



II ДЕЛ

ЕВРОПСКИОТ ЈАВЕН ПРОСТОР ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА -ТЕОРИСКО ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА

1. Специфичности на Република Северна Македонија во евроинтеграцискиот процес

Пред да се елаборира емпирискиот дел на докторската дисертација би било корисно за натамошната анализа која се однесува на европскиот јавен простор во нашата земја да се образложат специфичностите на Република Северна Македонија на нејзиниот пат за членство во Европската унија. Во 1995 година беа воспоставени дипломатски односи со Европската унија со отворањето на Мисијата - четири години по независноста поради спорот поврзан со името на државата.³⁶ Република Македонија (денешна Северна Македонија) прва во Регионот на 9 април 2001 година го потпиша Договорот за стабилизација и асоцијација, ратификуван од Собранието на Република Македонија во април 2001 година, додека процесот на ратификација од страна на парламентите на земјите членки заврши во 2004 година. Интензивно забрување и ентузијазам во поглед на европската интеграција беше постигнат со брзото добивање на кандидатскиот статус во декември 2005 година - стаус кој не е променет до денес. Република Северна Македонија стана членка на НАТО – Алијансата во март 2020 година, но процесот на евроинтеграција е заглавен во политичките калкулации на соседни држави (Грција и Бугарија), бавни реформи и проблемот поврзан со корупцијата, но и поради променетиот амбиент во Европската унија по Брзит и пандемијата предизвикана од Ковид 19.

Поради политичките и социо-економските околности, процесот на зачленување на земјите од Југоисточна Европа во Европската Унија претставува преседан поради тоа што сите тие беа условени и/или принудени (и сеуште се) да поминат низ скрининг филтри и етапи различни од другите европски земји.

³⁶ Во тој период се привремена референца: „Поранеша Југословенска Република Македонија“ (БЈРМ). По потпишувањето на Преспанскиот договор во 2018 година името на државата се промени во Република Северна Македонија. Во натамошниот текст на докторската дисертација сите документите и текстовите кои се користени и се однесуваат на периодот пред 2019 година ќе го содржат оригиналниот назив во тој период Република Македонија.

Потребно е да се нагласува дека сите овие земји (вклучувајќи ја и Македонија) поминаа низ авторитарни режими со внатрешна нестабилност, ситуација која што произведе конфликти од големи размери со последици кои ги чувствуваме дури и денес. Историските податоци и одлуките произлезени од областа на меѓународните односи покажуваат дека навистина “зачувувањето“ на овие држави во рамките на сегашните граници, промената на политичката идеологија и промовирањето и/или “инсталацијата“ на демократијата беше но и сеуште се перцептира како тежок процес. Самата формула за членство во ЕУ се гледа како премногу комплицирана и ригорозна со длабоки регионални но и европски политички импликации и калкулации.

Веќе неколку години доминирачко мислење во јавниот дискурс е убедувањето дека европската интеграција е „единствената алтернатива за развој на Република Северна Македонија“ што овозможи правилата на игра да ги диктира Европската Унија и меѓународната заедница. Процес на европската интеграција е долг. Повеќе од 16 години државата се наоѓа во статусот „кандидат за членство во Европската унија“, а во 2012 година Европската комисија предложи форма со која земјата ќе се подготвуваче за претпристапните преговори за членство т.н. Претпристапни преговори на високо ниво (ХЛАД) кој не треба да се сфати како замена на преговорите туку како градење на мостови на комуникација со ЕУ. Во целиот изминат период државата се подготвуваше за членство насочувајќи ги реформите кон креирање на структури аналогни на оние во ЕУ. Аналитичарите сметаат дека овој процес на долги реформи се спроведува со големи трошоци, меѓутоа и со суштински проблеми во начинот на кој тие се имплементираат зголемувајќи ги уште повеќе трошоците. Според истите автори вината не треба да се бара само во внатрешната нефункционалност на политичкиот систем и другите потсистеми (економскиот, образовниот, безбедносниот и други), туку дел од вината се наоѓа во самата стратегија и начинот на кој ЕУ притиска врз реформите и комуницира со политичките лидери (Rihter, 2019). Трошоците кои се поврзуваат со членството се поврзани со хармонизацијата на македонското со европското законодавство (*Asquis Communautaire*) и развојот на специфични области и јавни политики кои се однесуваат на модернизација на општеството (развој на инфраструктурата, задоволување на европските стандарди во

сите домени вклучувајќи ја и заштитата на животната средина). Се чини овој пат на европизација на земјата е начин на споделување на европскиот јавен простор каде доминира политичкиот сегмент кој се пренесува и на национално ниво што може да се смета за причина за доминацијата на политичките прашања во интегративниот процес на Република Северна Македонија. Со притисокот на државите – кандидатки за членство за воведување на далбоки економски и политички реформи, ЕУ создаде услови преку политиката да се развијат клиентелистички мрежи меѓу економските елити и другите актери. Условувањето од врвот надолу ја ослабна политичката конкуренција и механизмите за внатрешна отчетност и размислување. Начинот кој ЕУ комуницира со претставниците на државите, исклучиво на високо ниво, ги легитимира корумпираните елити. Исто така, Рихтер истакнува дека раздвојувањето на формалната усогласеност и демократските перформанси во процесот на евроинтегрирање водат кон „заробување на државата“ од што страдаат сите држави во Регионот на Западен Балкан, а особено видливо во РС Македонија. Заробување на државата според истиот автор би значело дека државните институции и другите чинители, меѓу нив и политичките партии и парламентите, се киднапирани, или во нив се инфилтрирани, клиентелистички мрежи кои наметнуваат неформални начини на донесување одлуки, вклучително и коруптивни практики кои ги спроведуваат носителите на власта.

Процесот на реформирање се отежнува во фазата каде што се бара адаптираните јавни политики (или модели на политики) да се спроведат во практиката. Сите досегашни владини структури работеле во насока да усвојат норми и практики на европската заедница, без да имаат согледувања за постоење, или непостоење, на соодветен финансиски и институционален капацитет за спроведување на истите и со ова несвесно го зајакнувале она што во литературата се опишува како „дефицит на спроведување“. Така, ако се направи анализа на Извештаите за напредок на РС Македонија ќе се констатира постојано умерено напредување во реформите што кажува дека формалните аспекти се исполнуваат, иако побавно, што не оди паралелно со политичката консолидација и надминување на континуираниот демократски дефицит.

Вклученоста на ЕУ во регионот и во Република Северна Македонија, засега, не може да биде јасно категоризирана во рамките на надворешната или во политиката на проширување. Ниту концептуалните алатки за анализа на надворешната политика, ниту оние на европеизацијата, не се целосно погодни за објаснување на влијанието на ЕУ (Noutcheva, 2009: 16). Меѓутоа, рамката за решавање на конфликти, ги опфаќа елементите на овие две политики под трите главни столба и тоа: условноста, социјалното учење и пасивното спроведување (Tocci, 2007: 34).

Процесот на европеизација на Република Северна Македонија ја содржи во себе стратегијата за решавање на конфликти (механизмите за стабилност), повеќе со цел да обезбеди одржлив мир во земјата и регионот и да се подготви за членство, отколку поради интегративните елементи поврзани со политичките и економските теоретски, но и практични аспекти и цели.

Во рамките на интегративниот процес, Европската Унија ја условува Република Северна Македонија на два начина и тоа, демократската условеност (која се однесува на политичките принципи на ЕУ кои ги промовираат човековите права и демократијата) и условноста со *Acquis communautaire* (која се однесува на обврските наметнати од законодавството на ЕУ).

Според горенаведеното, произлегува дека ЕУ има двоен пристап кон Македонија – едниот, кој содржи услови во врска со Копенхагенските критериуми и другиот, кој содржи услови за подобрување на демократскиот процес преку Охридскиот рамковен договор. За да биде ефективен процесот на условеност за земјите кандидати, научниците посочуваат дека ветувањето и наградата мора да бидат веродостојни (во овој случај подобрување на економската ситуација и неспорен соживот и еднакви права меѓу сите етнички заедници).

Уште во првите години на осамостојувањето Европската унија стана интегрален дел од внатрешниот јавен простор на РС Македонија, бидејќи сепак, гледано од историска перспектива, Унијата ја одигра главната улога како моќен фактор што ја обезбеди нејзината стабилност и ја мобилизира внатрешната етно-политичка интеграција. Промовирајќи ги (па дури и вметнувајќи ги со сите можни механизми) европските „норми и вредности“, се обиде (и се обидува во континуитет)

да изгради нова концепција за обединето општество, каде што реално има и функционира едно фрагментирано мултиетничко општество.

Промените кои ги бара ЕУ се импонирани (од еден контекст до друг сосема различен контекст и социјален менталитет – индивидуален и колективен) бидејќи истите не можат да ги решат внатрешните проблеми. Причината за тоа што треба повеќе да се направи за европизацијата се поврзани со менталитетот на граѓаните, но и со фактот дека промените не може да ги спроведуваат единствено државните институции. За да биде успешен процесот на заживување на европските норми и вредности (создавање на една функционална и позитивна проевропска јавна сфера) треба да ги опфати сите заинтересирани страни, вклучувајќи ги и граѓаните. Пошироката стручна јавност, вклучувајќи ги и граѓаните во локалните средини, треба да станат важни учесници во преговорите и важни чинители во изградбата на новото општество (или, пак старото општество, со нови правила и нов систем на вредности).

Од потпишувањето на Договорот за стабилизација и асоцијација (2001) земјата се стреми кон исполнување на Копенхагенските критериуми: а) политички критериуми според кои државата - кандидатка за членство треба да оствари солидно ниво на важење на демократските принципи, заштита на човековите права, владеењето на правото како и почитувањето на правата на малцинствата; б) економски критериуми чие исполнување ќе значи дека државата ќе изгради пазарна економија и дека ќе може да ја поднесе конкуренцијата со другите држави во ЕУ; в) изграден административен и институционален капацитет кој ќе овозможи да се имплементира европската легислатива. Тендецијата кон исполнување на критериумите влијае врз обликувањето на европскиот јавен простор во РС Македонија. Во суштина тенденцијата да се почитуваат принципите на демократијата што, меѓудругото, би значело дека ќе се зголеми учеството на граѓаните во општествените процеси, а со тоа ќе се зголемат можностите за влијание на граѓаните врз донесувањето на одлуките (преку изборниот систем и преку различни граѓански иницијативи) е солидна платформа за европеизација и за растење на европскиот јавен простор. РС Македонија е типичен пример на држава – кандидатка која покажува дека исполнувањето на Копенхашките критериуми не се единствен

услов за членство, туку рамка која ќе го овозможи преговарачкиот процес во кој ќе бидат вклучени и други прашања кои ја одразуваат специфичноста на државата. Овие критериуми стануваат уште помалку важни кога временскиот период на чекање за почеток на преговори е многу долг. Политиката на проширување базирана на условување, која во случајот со Македонија го врати евроинтеграцискиот процес назад предизвика нови политички кризи со значителен пораст на недоверба кон Унијата.

Годишните извештаите за напредок покажуваат дека РС Македонија е умерено подготвена да ги преземе сите обврски и одговорности во насока на прифаќање и исполнување на целите на политичката, економската и монетарната унија (критериум на вградување на *acquis communautaire*), како и административните критериуми познати како Мадридски критериуми, со кои се бара земјата кандидат да биде способна да создаде услови за прилагодување на националната административна структура кон механизмите кои функционираат во јавната администрација на ЕУ. Покрај овие критериуми (институционални), важна улога игра и подготовката на јавноста (јавното мислење).

На овој начин доаѓаме до заклучок дека сепак за процесот на интеграција на Република Северна Македонија во ЕУ, наредните години би можеле да бидат решавачки за иднината на земјата кој како процес логично се поврзува со фактот дека РСМ веќе е полноправна членка на НАТО и дека го има решено еден од двата спора со нејзините соседи меѓутоа сепак не можеме да не го спомнеме фактот дека во меѓувреме се забележува дека Брисел се обидува да ги промени не само барањата туку и правилата на целиот овој процес.

1.1. Европската интеграција: од Пржинскиот договор до Берлинскиот процес

Република Македонија во 2015 година беше соочена со длабока политичка криза која се манифестираше со големо незадоволството кај граѓаните од владата на тогашниот премиер Никола Груевски. Не навлегувајќи подлабоко во контекстуална анализа на политичките услови во тој период, овде би истакнале дека во фазата на кулминација на кризата повторно беше неопходна медијација на надворешен фактор, односно Европската унија презеде иницијатива да ги разреши конфликтите меѓу политичките партии. На иницијатива на тогашниот комесар за проширување на ЕУ - Јоханес Хан беше формирана комисија која ќе понуди решение за надминување на кризата. Пржинскиот договор кој го потпишаа членовите на поголемите политички (ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ДУИ и ДПА во Јуни 2015 година) имаше цел, пред сè, да изгради механизми за приближување на ставовите на политичките партии за виталните прашања во државата. Клучните предизвици на Договорот се однесуваат на: консолидирање на економскиот и демократскиот развој; јакнење на меѓуетничките односи; обезбедување на целосно спроведување на Охридскиот договор; јакнење на добрососедските односи; јакнење на меѓународното реноме на земјата. Меѓутоа, пред да се пристапи кон овие процеси беше неопходно да се формира техничка (преодна) влада која ќе ги реализира парламентарните избори. Се чини, а тоа се потврдува и од денешната временска дистанција, дека ниеден од политичките спорови во државата не можеле да се решат без надворешна интервенција – практика која е веќе принцип на работење. Овој факт го поставува прашањето за суверентитетот на државата, а се случува во ситуација кога надворешниот авторитет е посилен од домашниот авторитет. Во периодот на извршување на задолженијата на преодната влада европските интеграции беа повторно на периферијата на интересот на политичките партии, а смиот Пржински договор се спроведуваше со многу тешкотии. Постоеја обиди овој процес да се анимира преку активностите на граѓанските здруженија што може да се оцени како мошне позитивен патоказ за инклузија на граѓанскиот сектор.

Во однос на Пржинскиот договор може да се заклучи дека со него се разреши политичката криза, што не значеше дека неговото спроведувањето само по себе ќе

значи враќање на демократските процеси (Јорданова, 2018). Напротив, Договорот доведе до тоа одлуките да се донесуваат во тесен круг на партиски елити, со посредување на меѓународната заедница. Сите закони неопходни за спроведување на Договорот беа донесени по итна постапка. Јавноста е во голема мера исклучена од процесот. Практично, спроведувањето на Договорот има вграден „демократски дефицит“ и доведе до супституција за демократијата, што може да има многу негативни последици. Иако ваквите итни мерки може да се оправдаат со мотивот да се спречи натамошната деструкција на демократијата во Република Македонија, автократија и диктатура, тие мораат да бидат временски ограничени. Затоа, императив е колку што е можно побрзо да се спроведат клучните одредби од Договорот што влијаат на одржувањето кредибилни избори, за потоа политичките процеси да се стават во „редовен тек“ (Јорданова, 2018).

Во 2014 година, германската влада, заедно со земјите од регионот и останатите партнери, го покренa Берлинскиот процес за да ја промовира регионалната соработка и со тоа да го забрза процесот на приближување на земјите од Западниот Балкан и ЕУ.

1.2.Преспанскиот договор и Европската интеграција

Уште од стекнувањето на независност во 1991 година Република Македонија се соочи со жестокиот отпор на соседна држава да се користи името Македонија во меѓународната јавност. Како што и претходно беше наведено од 1993 до 2018 година се користеше референцијата БЈРМ, а со потпишувањето на Преспанскиот договор³⁷, и промена на името во Република Северна Македонија, требаше да се биде отстранета главната препрека за отпочнување на преговорите за членство во ЕУ. Овој Договор беше поздравен од страна на Европската унија нарекувајќи го договор кој ќе обезбеди и мир и стабилност во регионот. Непосредно по неговото потпишување

³⁷ Преспанскиот договор, склучен на 17 јуни 2018 година меѓу Република Северна Македонија и Република Грција под покровителство на Обединетите Нации, стави крај на долгорочниот спор меѓу двете земји и ги подобри перспективите на Северна Македонија за членство во ЕУ и НАТО. Во таа смисла, министерствата за надворешни работи на двете земји го потпишаа договорот со кој Република Македонија официјално се преименува во Република Северна Македонија.

се појави нова препрека – сега наметната од страна на ЕУ, односно Франција која најави нова преговарачка методологија за членство во ЕУ која го одложи евроинтеграцискиот процес за некоја неопределена иднина. Крајот на 2019 година донесе нова ситуација во евроинтеграцискиот процес на РС Македонија, односно Декларацијата донесена од Бугарскиот парламент и обврската за исполнување на нови услови произлезени од Договорот за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија (2017).³⁸

Во март 2020 година, Советот на Европската Унија усвои заклучок за отворање пристапни преговори со Република Северна Македонија, но без да утврди датум за првата меѓувладина конференција.

Може да се постави прашањето дали политиката на условување е политика која ги исполнува целите за побрзо напредување во евроинтеграцискиот процес? Доколку се впуштиме во една подлабока анализа, условите за членство во Европската Унија се на некој начин дури и збунувачки. Тие се конципираат како премногу општи бидејќи не дефинираат на пример што претставува пазарна економија или стабилна демократија. Сама по себе, Европската унија не претставува единствен модел на демократија или капитализам, и ниту еден не се обиде да ги дефинира истите. Разновидноста е клучна карактеристика на Унија, и останува важен принципот на интеграција при почитување на разликите. Меѓутоа кои се точно минималните стандарди и барања за политичките институции, јавната администрација, имплементацијата на законодавството и економските перформанси кои се од суштинско значење за влез во Унијата. Дури е тешко да се каже дали сите сегашни земји-членки вистински и целосно ги исполнуваат Копенхагенските критериуми. (Grabbe, 2002:3). Податоците од страна на истражувачите кои ги анализирале повеќе години извештаите на Европската Комисија покажуваат дека ниту една сегашна земја -членка не повеќе од 80 проценти ги исполнила барањата така што со право прашањето за двојни стандарди останува отворено.

³⁸ Закон за ратификација на Договорот за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија („Службен весник на Република Македонија – меѓународни договори“ бр. 12/2018)

Влијанието на политиката на условување на ЕУ врз земјите со посткомунистичка транзиција е проблематично бидејќи условите за пристап се самите премногу општи и нејасни, но и поради фактот што Европската унија не е единствен актер во овој регион.

Од друга страна, доколку една држава која е веќе членка наметнува како услов решавање на билатерален спор, тогаш однапред се знае дека постои асиметрија на моќ во постапката на одлучување. Ова ситуација може да биде објаснето со претпоставката дека Европската унија не се претставува како „фер“ одредувач на правила на пример кон Северна Македонија. Препораките на Европската комисија да се отворат преговорите за пристапување на Северна Македонија континуирано беа поткопувани од политичките интереси на Грција (а моментално и на Бугарија), на начин на кој улогата на воспоставување правила е пренесена од Европската унија на институциите на Грција. (Hut, 2020:33) Во овој поглед, може да се претпостави дека Грција го поткопа кредибилитетот на условување на ЕУ, бидејќи таа наметна а Бугарија продолжува да наметне дополнителни услови за пристапување.

Во извештаите (на пример) од 2015 и 2016 година, Европската комисија ја дефинираше земјата како заробена држава поради фактот што беше констатирано дека извршната власт во голема мера го контролира правосудството. Во Република Македонија правосудниот систем немаше (и сè уште нема) правилно функционирање. Истите извештаи содржеа јасни препораки за реформа на правосудството и активностите за реформирање започнаа со Планот 3-6-9³⁹ кој содржи некои цели и принципи: реформа на изборниот процес; работата на Собранието; имплементација на Охридскиот договор; граѓанското општество; медиумите; реформа на јавната администрација; судските реформи; реформа на разузнавачките и безбедносните служби; борба против организираниот криминал и корупција и миграциите. Во извештајот издаден од ЕК во април 2018 година се потенцира малиот прогрес (повеќе извршен и формален) со реформите во правосудниот систем.

³⁹План 3-6-9 на Владата на РМ, <https://vlada.mk/sites/default/files/programa/2017-2020/Plan%203-6-9%20MKD.pdf>, прегледано на 19.06.2018

Во следниот извештај на Европската комисија за напредокот на земјава, издаден на 29.5.2019 година, се наведува дека Република Северна Македонија продолжува да ги спроведува реформите, особено оние за унапредување на демократијата и владеењето на правото. Во извештајот, исто така, стои дека стана прифатлив политичкиот компромис, но и дека граѓанското општество во последно време има конструктивна улога во поддршката на демократските процеси.

За извештаите и за целиот процес на пристапување, повеќето од интервјуираните личности делат речиси исто мислење, на ваквите извештаи треба да им дојде крајот, но и на реформските барања да им се стави крај бидејќи интеграцијата на РСМ во ЕУ е повеќе поврзана со надворешни фактори од сферата на меѓународните односи и позиционирањето на големите сили. Според нив, дојдено е времето на Република Северна Македонија токму поради тоа што македонските државни власти на некој начин беа „принудени“ да го потпишат Преспанскиот договор и Договорот за пријателство и добрососедство со Бугарија. Двата документа се високополитички акти во кои се покажува условеноста на ЕУ за унапредување на европската интеграција на земјата (отворање на преговорите). Покрај ваквите аргументи, нагласуваат дека сепак целиот процес на преговори ќе биде придружуван со многу построги барања, критериуми и мониторинг (нови механизми и услови произлезени особено од германскиот Бундестаг).

Од друга страна, високи функционери на ЕУ стојат на ставот дека процесот на отворање на преговорите со земјава пред сè претставува стратешка одлука во интерес на ЕУ, бидејќи се работи за зачувување на мирот и спокојството, како во Западен Балкан, така и во целата Унија. Тие велат дека евентуалното прекинување на врската со овој регион би била голема грешка и дека иднината на ваквата конјunktura (како што е ЕУ) не би издржала турски, кинески, руски или арапски влијанија кои би влегле во Европа преку Балканот бидејќи сите тие се некомпатибилни и крајно спротивни на европските вредности. Република Северна Македонија, исто колку и Европа и Европската Унија (како мултиетнички и мултикултурни општества), може да се потпре врз вредностите како што се човековите права и слободи, со цел да се справи со сите сегашни и идни кризи од

секаков вид. Континуираното побарување за „Повеќе Европа“ (More Europe), во случајот на Македонија (би гласела „Повеќе Македонија“) е многу важно. Сепак, ниту едното, ниту другото општество не се „лабораторија“ за создавање повеќе институции и поголема општествена кохеренција и солидарност поради фактот што истите се развиле сами по себе, без одреден план и јасна идеја „што понатаму?!“ Најважно од сè е дека на рамената од нивните обични граѓани им тежи енормната тежина на вековната историја на конфликти и војни.

Во врска со европската интеграција на РС Македонија се поставува прашањето за постоечкиот оптимизам. Еден од одговорите е што политичарите строго се држат за принципот “ЕУ е единствена алтернатива“ и целосно се насочени кон политички прашања што води кон политичка презаситеност. Од начинот на кој зборуваат политичарите, но и повеќето поранешни високи дипломати и функционери, се гледа дека сите, без исклучок, се задоволни од целиот процес на пристапување кон ЕУ, дури се и големи оптимисти. Според нив, давањето рокови, флексибилните податоци и процена врз основа на индивидуалните заслуги даваат надеж за спроведување на реформите и сериозна претпоставка дека во 2025 година нè очекува евентуално членство во ЕУ. Исто така континуирано ги потенцираат областите одредени од страна на официјален Брисел како клучни индикатори за успех кон европската интеграција: владеењето на правото, фундаменталните човекови права, здравото управување со моќта, економскиот развој, имплементацијата на стандардите на ЕУ, помирувањето и затворање на отворените прашања со соседите.

2.Методолшки основи на емпириската анализа

Во предметната рамка на истражување на оваа докторска дисертација, спомената уште во воведниот дел, беше образложена основната цел насочена кон стекнување на сознанија за улогата и значењето на европскиот јавен простор во функционирањето и развојот на Европската Унија. Во теорискиот дел многу од истражувачките прашања поврзани со европскиот јавен простор беа елаборирани. Поради специфичноста на проблематика на дел од истражувачките прашање се

пристапи со теориска анализа користејќи секундарни извори. Значиелен дел од содржините во теорискиот дел е посветен на елаборација на следните истражувачки прашања: Дали постои европски јавен простор и кои се главните актери во него? Дали Европската Унија може да создаде стабилна и функционална јавна сфера без посилен импулс за интензивирање на флуksот на комуникацијата во нејзината територија? Дали вистинската европска јавна сфера подразбира и имплицира политички простор со зајакнати институции? Кон истражувачките прашања кои се однесуваат на европскиот јавен простор во РС Македонија се пристапи на поинаков аналитички начин со насока на акцентирање на чинителите што значително влијаат врз развојот на европскиот јавен простор во РС Македонија, што е во согласност со истражувачките прашања во елаборатот за изработка на докторската дисертација. Станува збор за следните истражувачки прашања:

- Дали постои една консолидирана јавна сфера во Македонија?
- Дали може да се зборува за „европеизација“ на јавниот простор во РМ?
- Дали трите значајни системи во македонската јавност (институциите, граѓанското општество и медиумите) доволно ги афирмираат европските вредности?
- Дали македонската јавност го подржува процесот на интеграцијата во ЕУ?
- Како и дали воопшто институциите и граѓанското општество успеваат да создаваат простор за јавни дебати и дискусии за овие прашања?

Во текот на изработката на докторската дисертација се следеа методолошките постапки од доменот на општата научна методологија и методите кои се применуваат во општесвените науки. Така, беа применувани методите на анализа, синтеза, генерализација, концептуализација, систематизација и други методи. Генерално, централното прашање на елаборацијата во овој докторски труд се однесува на систематизирањето на обидите за дефинирање на овој теоретски концепт од кој излегуваат на површина повеќе научни дилеми.

Во истражувачката методологија беше применет и статистичкиот метод. Користењето на статистиката беше од исклучително значење во навлегувањето на содржините на европската јавна сфера. Беа користени податоците од повеќе европски анкети бидејќи истражувањето на европската јавна сфера не би можела да

биде објаснета без анализа на ставовите на граѓаните - анкетите и други). Меѓу другите прашања го издвојуваме прашањето за перцепциите на европските граѓани за иднината на Европа во еден подолг временски период.

Оттаму, во оваа докторска дисертација се посвети поголемо внимание на теорискиот дел и на дефинирањето на поимите, како и на главните актери кои ја обликуваат неа. Истражувајќи ја јавната поддршка на ЕУ и поврзувајќи ја истата со развојните фази на евроинтеграциските процеси, во суштина се врши систематизација на знаењата од доменот на евроинтеграциските процеси и развојот на македонскиот процес на пристапување кон ЕУ. Практичните цели се поврнуваат со потребата да се збогати националниот јавен простор со содржини од доменот на евроинтеграциските процеси бидејќи јавната поддршка за членство во ЕУ е од исклучително значење за иднината на овој процес. Секое ново сознание од оваа област може да биде придонес во градењето на нови политики и стратегии во поглед на јавната сфера и евроинтеграциите.

Посебните цели на истражувањето за европскиот јавен простор во РС Македонија е насочен кон анализата на факторите кои влијаат на обликувањето на европскиот јавен простор. Како чинители кои имаат најголемо влијание во јакнењето на европскиот јавен простор, во Европската унија, но и овде се: медиумите, граѓанското општество, политичките партии, институциите и други со помалку, или повеќе, периферна улога. Во докторската дисертација најголем дел од анализите се однесуваат на влијанието на медиумите (информирањето) и влијанието на граѓанското општество. Имено, општиот систем на комуникација овозможена со модерните технологии претставуваат една динамична целина која има способност за трансформација и промовирање на општествениот развој.

На крајот од методолошките дилеми во истражувањето на европскиот јавен простор ќе истакнеме дека полето на истражување на европските интеграции е мултидисциплинарно и се наоѓа на гранците на повеќе научни дисциплини, иако политиколозите ќе покажат најголем интерес за областа. Интердисциплинарната страна на европеистиката ги опфаќа правните науки, политикологијата, социологијата, науките за културата и други. Оттаму поттекнуваат тешкотиите во концептуализацијата, особено кога се разработуваат проблеми од општ карактер како

што е истражувачкиот проблем во оваа докторска дисертација во која тешко се постигнува проверка. Ова е причината поради која воспоставувањето каузалност (причинско-последична врска) е исклучително тешка задача. Доколку се настојува, сепак, да се дојде до извесен степен на каузалност ќе се остане на општиот заклучок дека развојните тенденции на Европската Унијата се тесно поврзани со степенот на демократизација, односно од нивото на присутност на граѓаните во јавниот дискурс за прашања поврзани со секојдневниот живот кој што е заеднички. Кога се зборува за граѓаните се мисли на една широка категорија во која се вклучени како организирани групи (професии, институции, здруженија, политички партии, комори, агенции и други) но и како поединци. Јавната сфера има голем трансформативен ефект.

Врз основа на целта на истражувањето, на истражувачките прашања, начинот на операционализацијата на концептите и методологијата која се мислеше дека ќе генерира најдобри наоди, беше донесена одлука да се употребува квалитативниот истражувачки модел. Квалитативните пристапи (како на пример: студија на случај, анализа на содржината или полуструктурирано интервју) можат да поддржат нови откритија во рамките на постојната теорија.

Со цел да се дојде до повеќе податоци за да се одговри на истражувачките прашања се чинеше најсоодветен квалитативниот метод, а како истражувачка техника - длабинско полустандардизирано интервју. Изборот на квалитативниот метод овозможува увид во „стекнатите искуства“ на интервјуираните поради нивното лично познавање на начинот на функционирање на Унијата, како и поради нивното директно вклучување и придонес во целиот процес на интеграцијата на нашата земја во ЕУ. Во оваа студија беа спроведени дваесет полуструктурирани квалитативни интервјуа.

Со оглед на сложената на истражувачкиот проблем, критериум за избор на интервјуираните беше познавањето на општесвено-политичките случувања и позавањето на евроинтеграцискиот процес. Во првата фаза беа направени десет длабински интервјуа, а во следната фаза, по сугестиите на членовите на комисијата, беа направени уште десет дополнителни интервјуа. Интервјуираните беа поранешни (државни) владини функционери, сегашни и поранешни амбасадори, актуелни

политичари, универзитетски професори, уредници на одредени национални медиуми, новинари како и личности од граѓанското општество во Република Северна Македонија. Овој метод на длабинско интервју е особено погоден за собирање суштински квалитативни податоци поради тоа што може да се разбере искуството и перспективата на актерите (испитаниците). Големината на примерокот е соодветен на истражувачкиот проблем и поставените истражувачки прашања, како и со оглед на достапноста на потенцијалните учесници, како и времето и ресурсите што беа на располагање на докторандот. Изборот на чинителите се вршеше на начин што ќе овозможи да се добијат соодветни одговори на истражувачките прашања. Возраста на интервјуираните во оваа студија се движеше од 33 до 62 години. Дванаесет учесници беа од албанска националност и осуммина од македонска националност. Доаѓаа од различни области на активност, како што се: дипломатијата, политиката, високото образование, новинарството и невладиниот сектор. Некои од нив, пак, имаа искуство во најмалку две од овие области.

Во истражувачката етапа на собирање на податоците, теориската рамка која претходно беше разработена овозможи одлична методолошка ориентација во текот на истражувањето. Интервјуата беа спроведени преку стандарден редослед, односно претходно беше подготвена општа рамка на прашања според кои течеше разговорот со интервјуираните. Поради пандемијата предизвикана со вирусот Ковид 19 и мерките за ограничени движења и контакти некои од интервјуата беа спроведени преку интернет платформите.

Обработката на податоците се изврши според вообичаените методолошки постапки на компарирање на одговорите и нивно регрупирање во теми, кои, од друга страна беа поврзани со истражувачките прашања и тезите. Потоа, категоризираните информации од интервјуата беа елаборирани во определени теми, а на крајот беа изведувани заклучоци. Фактите добиени од полу-стандардизираните интервјуа се презентирани во форма на цитати проследени со толкувања, коментари и заклучоци.

3.Европскиот јавен простор во Европската Унија и Европскиот јавен простор во Република Северна Македонија

Во теорискиот дел беше претставено опсежно поимно расветлување на европскиот јавен простор, неговиот историјат, функционалност и развојните перспективи. Така, во поглед на историското појавување на европскиот јавен простор го лоцираме во 90-тите години од XX век, по Мастришкиот договор кој меѓудругото го зголеми обемот на дејствување на ЕУ потенцирајќи го неговото фактичко и симболичко значење. Заедничката надворешна и одбрамбена политика, многубројните заеднички јавни политики, новите социјални ангажмани и други политики придонесоа Европската унија да биде значаен дел од секојдневното живеење на граѓаните. Кога кон ова ќе се додаде и заедничката валута може да се заклучи дека граѓаните веќе ја имаа ЕУ и во сопствените домови.

Не навраќајќи се повторно на теориската елборација овде ќе истакнеме дека оваа елборација помогна да се дојде до сознание дека јавниот простор во ЕУ кој е дифузен, го сочинуваат многу актери, не така ретко противречен, конфликтен, но сепак, самиот тој со сите свои карактеристики има развојни тенденции. На тоа укажуваат повеќето европски анкети за јавното мислење од чии податоци може да се заклучи дека јавното мислење е позитивно настроено кон Европската унија. Случајот со Брегзит, меѓутоа, постави многу прашања, се јавија многу дилеми, но токму тој значително придонесе за јакнење на јавната сфера на што укажува проектот “Иднината на Европа“. Целта на овој голем проект во кој учествуваат сите држави членки да ја зајакне демократијата т.е. да ги приближи европските граѓани кон ЕУ, но и спротивно.

Во фазата на елборирање на истражувачките прашања беше поставено следното прашање: *Дали постои европски јавен простор, една стабилна и функционална јавна сфера на комуникација на територијата на Европската Унија?*

Имајќи го предвид теорискиот дел на дисертацијата можеме овде да заклучиме дека европска јавна сфера е во тесна поврзаност со процесот на градење на заеднички идентитет и чувство на припадност кон Унијата. Европската јавна

сфера подразбира и/или вклучува дијалог за прашања со кои се преокупираани европските граѓани. Овој дијалог создава активен процес на комуникација во заедницата давајќи ѝ реална егзистенција. Меѓутоа, еден од интервјуираните на ова прашање одговара на овој начин: *„Сметам дека не постои функционален јавен простор во ЕУ, и тоа е еден од најголемите недостатоци. Самиот концепт дозволува разновидна комуникација и пораки кои најчесто се спротивставени и контрадикторни меѓу земјите членки.“* Слично е мислењето и на друг испитаник според кој Европската Унија сè уште нема една добро оформена и функционална европска јавна сфера: *Европската унија не ги комуницира на најдобар начин придобивките за самите земји членки, за Западен Балкан и други држави. Со други зборови, малку се гледа и цени од сè што се прави на ниво на ЕУ токму поради недостиг на комуникација.“*

Покрај недостигот на комуникација што влијае врз формирањето на заедничкиот идентитет и чувството на заедница главен проблем е демократскиот дефицит. Така што, на оваа линија на размислување, друг испитаник проценува: *„Да, недостига една стабилна и функционална јавна сфера во ЕУ, меѓутоа, сепак во контекст на ЕУ не можете да зборувате за демократски дефицит ако немате демократски суфицит, барем еден модел во некој друг дел од светот со кој ќе направите споредба. Повеќе или помалку демократија во случајот со ЕУ е премногу релативно прашање.“*

Друг испитаник е убеден дека постои европска јавна сфера која можеби постоела во некаква форма уште пред да постои Европската Унија, но Унијата дефинитивно ѝ дала облик, ја одржува во живот, дури може да се каже дека таа ја создава преку нејзините институционални политики. *„Европската Унија претставува првенствено една политичка заедница и во овој контекст европската јавна сфера се обликува од нејзините политики; и поради фактот што истите тие се менливи (привремени), европската јавна сфера треба да се смета како динамична и хетерогена. Истата ќе варира и/или ќе се промени во зависност од политичката димензија и стратегија.“*

Друг испитаник верува дека *„Постои една европска јавна сфера, но исто така и многу (национални) микросфери на сите земји членки. Тоа што ќе ја спаси*

Европската Унија е создавањето една влада, еден заеднички устав. ЕУ во последните пет години има проблем со емиграцијата и исламофобијата.“ Според него, причината за оваа состојба е фактот што сепак ЕУ претставува сојуз на христијански држави кои до скоро имале еден вид удобност и хомогенизација низ вековите и сега немаат основни познавања ниту за исламот ниту за другите култури и религии. Завршувајќи ја мислата, тој изјавува дека кога сме кај религиозната нетолеранција, медиумите се тие што го создадоа исламскиот екстремизам, но и екстремизмот воопшто.

Еден од испитаните експерти симболично се изразува дека “сите европски народи се преливаат во европската река и сите тие ја сфатиле важноста да се враќаат кон сопствените корени“. Затоа овој процес не е само идеја или фикција, туку нешто сосема природно, неоспорна припадност. Според него, “европските граѓани се свесни дека за да се реализира еден ваков проект, потребни се, меѓу другото, и значителни жртвувања. Тие тоа и го имаат направено на различни начини и за повеќе социо-политички и економски прашања, тие во повеќе наврати преку референдуми се изјасниле за солидарност“.

Од ваквите позиционирања на испитаниците можеме да дојдеме до еден заклучок дека објективно гледано, Европската Унија не може да создаде стабилна и функционална јавна сфера, без посилен импулс за интензивирање на флуксот на комуникацијата на нејзината територија, но и надвор од неа.

Пренесувајќи ја анализата за европскиот јавен простор на македонско тло, опфаќајќи го целиот Регион на Западен Блукан, интервјуираните лица пренесуваат една поинаква слика. Вовед во оваа анализа нека биде едно од мислењата на испитаниците: „Балканот е во Европа и се разбира дека е потребно што поскоро да се отворат преговорите со Република Северна Македонија, бидејќи овој проблем ја закочува целосно евроинтеграцијата и на другите држави. Напредокот главно зависи од балканските лидери кои сите до еден се авторитарни. Од друга страна, моментално се чини дека и ЕУ не е обединета, ниту за овие прашања, ниту за други порелевантни внатрешни прашања и дилеми. Ова, сепак, зборува за недостиг на една унифицирана јавна сфера.“

Сепак, не може, а да не се направи суштинска разлика, меѓу она што е европска јавна сфера во ЕУ и европската јавна сфера во РС Македонија. Јавниот простор во Европската унија се карактеризира со конкретен дискурс воден околу значајни прашања поврзани со функционирањето на Унијата. Во РС Македонија целиот дискурс е политички и малку внимание се посветува на конкретни аспекти од функционирањето на ЕУ. Оттаму, но поради и многу други причини, овие две сфери не можат да бидат истражувани на ист начин и со истата методологија. Меѓутоа, за обете страни постоењето на добро информирана јавност е предуслов за опстојување на демократските општества и суштинска алатка за граѓаните да го пренесат своето мислење во јавните дискусии. Колку е повисоко нивото на слободата на информирање и отвореноста на едно општество, толку таа ќе биде пофункционална и кон меѓународната комуникација. Според, Роланд Лоример (Roland Lorimer), концептот на слободна комуникација претставува суверенитет на комуникацијата, што ја подразбира моќта на заедницата која, преку дисеминацијата на информациите да го одржува социјалниот интегритет и разновидноста, почитувајќи ги основните човекови права и слободи. Комуникацијата и јавната дебата значително ја обликуваат јавната сфера на ЕУ, вестите и пораките кои се поврзани со прашањата за Европската Унија во сите медиуми имаат потенцијал да влијаат врз динамиката на јавното мислење. Самиот историјат на Европската заедница, од основањето – до денес, ја изразуваат динамичката природа и изложеноста во секоја нова етапа да врши промени. Оттаму, се наметнува потребата од силни комуникациски канали со цел многубројните закони, новите политики и програми кои се носат од европските институции да ѝ се доближат на граѓаните. (Lorimer, 2002:65)

Најголем дел од интервјуираните лица дискусијата ја насочуваа на релацијата Европска унија - РС Македонија. Според едниот од нив: *„Целиот процес на пристапување кон ЕУ е тежок бидејќи ЕУ води премногу затворена политика. Европејците дефинитивно не сакаат да увезуваат проблеми иако и тие се соочуваат со политички проблеми во моментот“*. Во однос на карактеристиките на јавната сфера во РС Македонија интервјуираниот истакна дека денес постои поголема слобода на изразување на критично мислење: *„ако Брисел не гледа на сето*

тоа на позитвен начин, тогаш на политиката во Брисел за Западен Балкан ѝ е потребна многу сериозна ревизија“ – заклучува тој.

Во теорискиот дискурс повеќе внимание беше посветено на стратегијата на проширување базирана на условеност. Беше теориски аргументирано дека ваквиот пристап не е ефективен и наиде на остра критика кај аналитичарите. Заклучокот би бил дека ЕУ стратегиски го обликува јавниот простор и ги афирмира негативните ставови за проширувањето кон западен Балкан, амортизирајќи го демократскиот дефицит во актуелниот момент. Во однос на ова прашање еден од интервјуерите посочи дека е видлива голема криза на ЕУ, која се повеќе се вкоренува во институциите во Брисел зголемувајќи ја нивната некомпетентност. Според него: *„Поновата историја на ЕУ, односно последната деценија, ЕУ живее од една наследена психо-социјална структура за европската припадност со нејзините вечни ветувања за идиличното минато на конструкцијата на ЕУ замаглувајќи го предавство кон демократските вредности и човековите права и слободи. Ветувањето е следниот концепт со кој континуирано се манипулира јавноста во ЕУ, но особено изразен кога станува збор за земјите од Западен Балкан. Вистинското прашање за дискусија е дали Брисел речиси целосно ја откажа идејата за натамошно проширување?“.*

Во однос на македонскиот јавен простор и прашањето за перспективите на проширувањето може да се забележи јавен дискурс со изразена песимистичка конотација. Анкетите покажуваат опаѓање на позитивните ставови на граѓаните кон ЕУ. Ако во периодот на добивањето на кандидатски статус над 90% од граѓаните веднаш би гласале за членство во ЕУ, последните мерења покажуваат дека проценот во 2019 е намален на 72 %, а во 2021 година е 68%.⁴⁰ Новите случувања поврзани со ветото на Бугарија за отпочнување на преговори кои речиси целосно се неприфатливи веројатно ќе го зголемат процентот на разочараните граѓани од неисполнетото ветување на ЕУ.

Во однос на јавното мислење на македонските граѓани за Европската унија и проширувањето еден од испитаниците (странски висок функционер кој живеел и работел на овие простори) исткна дека Европската унија е скептична во однос на

⁴⁰ Еврометар и Евробарометар МК <https://eu.org.mk/evrometar-i-evrobarometer/>

пристапувањето кон Унијата на државите од Западниот Балканот поради внатрешните проблеми што ги имаме едни со други. Посебно загрижува фактот како, на кој начин се изучува историјата (различни нации учат сосема различни варијанти на историјата). Според него: *„кога зборувате за вашата земја вие како да велите - земјата е моја и на никој друг“*. Истото се однесува и за државата - *државата е моја и не е твоја*. Интелектуалците, исто така, учествуваат и го јакнат ваквиот дискурс. Балканците не го споделуваат културното наследство и не уживаат во истото, туку напротив, ги нагласуваат постојано разликите. Гледано од негова перспектива сите нации или етникуми имаат многу заеднички елементи во културите и начини на живеење.

По потпишувањето на Преспанскиот договор и промената на името очекувањата на македонските граѓани беа поголеми во однос на побрзото напредување во евроинтеграцискиот процес, став кој беше истакнат од речиси сите интервјуирани лица. Јавното мислење во однос на ЕУ е тесно поврзано со ова прашање. Според еден од нив: *„Доколку не се добие датум за преговори со Република Северна Македонија целиот процес на проширување ќе добие друг тек. На Балканот доминираат авторитарни системи кои се цврсто зациментирани, а со оваа форма на владеење не се постигнува мир и обединување. Во оваа фаза не теба многу да се очекува од ЕУ бидејќи и тука има тешкотии за заеднички став во однос на проширувањето, но и во однос на други прашања порелевантни за внатрешното функционирање“*.

Во однос на влијанието на ЕУ во оформувањето на политичкиот јавен простор во РС Македонија еден од интервјуираните истакна: *„Имајќи ги во предвид комплексните проблеми, во Македонија, но и на Балканот, не може да се гради функционална проевропска сфера затоа што политичката ситуација е комплицирана. Евроинтеграцискиот процес, не така ретко, се става во функција на одредени политички агенди. Оттаму ЕУ има развиено двосмислен политички и дипломатскиот речник бидејќи сака да купи време додека изгради некоја посебна стратегија за овој регион.“*

Значително влијание врз промената на европската перспектива и врз менувањето на насоките на европскиот јавен простор во РС Македонија, но и во

другите држави на Западниот Балкан, е Берлинскиот процес. Оваа нова иницијатива преземена од Германската влада ја пренасочува директната комуникација: Европска унија – балкански држави со обиди да се изгради регуларна регионална комуникација во која се вклучува и Европската унија. Се чини дека регионалната интеграција и создавање на регионална унија (со ротирачки претседателства) се смета како пригоден модел за европската интеграција на регионот. Берлинскиот процес развива Агенда за регионално поврзување (патно поврзување, создавање регионална економска зона што би требело да значи подготовка за пристапување кон ЕУ.

Доколку Берлинскиот процес ја стимулира регионалната соработка според европската матрица може да се заклучи дека процесот на европеизација продолжува понатаму да се развива во една циркулирачка комуникација во регионални рамки. Сепак, Западниот Балкан има уште големи прашања кои не се решени, како што е, на пример статусот на Косово и регулирање на односите Србија – Косово. Според интервјуираните проектот „Отворен Балкан“ или претходно познат како „Мини Шенген“ е само идеја на хартија за кој ќе биде потребно долго време да се реализира и, пред сè, не е задолжителен. Она што е значајно да се истакне во врска со европскиот јавен простор во оваа регионална зона е фактот што со овој Договор Балканскиот регион во голема мера е ставен под американска контрола, повеќе отколку под контролата и опсегот на ЕУ.

Во текот на анализата и разговорите со интервјуираните лица се постави и прашањето во врска со Регионалниот јавен простор и колку е тој збогатен со европски прашања. Поголемиот број на интервјуираните лица веднаш одговорија дека во Регионот сè уште циркулираат само проблемите од регионална природа. *„Тоа значи чекор напред, во условно да ја наречеме регионализацијата, бидејќи до скоро се чинеше дека регионалните проблеми не треба да не засегаат“*-истакна еден од интервјуираните активни политичари. Според еден друг испитаник со изразена песимистичка настроеност *„ситуацијата нема да се промени бидејќи сите на Балканот како да живеат во еден националистички кампус“*. Продолжува: *Опитеството се повикува на предрасуди и стереотипи, но, исто така, и политичките елити. Јавното мислење (обичните граѓани) се лути затоа што*

медиумите не се ни обидуваат да ја смират ситуацијата- веројатно ќе треба долго време државите да бидат конструктивни“. Главниот проблем за ваквата националистичка предодреденост, за многумина од интервјуираните, се наоѓа во доменот на политичките структури кои не се способни да создадат врски (реални и реципрочни), не можат да постигнат пријателство и доверба. На пример, спорот со Грција требаше да се реши на начин на кој, ниту едната, ниту другата страна нема да загубат. „Додека траеја преговорите, јавноста во Грција немаше реални информации. Спроведувањето на Преспанскиот договор ќе биде тешко бидејќи дебатите се фокусираат на негативните, а не на позитивните работи и на придобивките. Во целиот овој процес, треба да се обрне внимание на јавното мислење кое се обликува според потребата да се извлече моментална политичка предност, без оглед колку е штетно за некоја посакувана заедничка иднина“.

Заклучоците во врска со случувањата во Регионот, вклучувајќи ја тука и имплементацијата на Преспанскиот договор од двете засегнати страни, е дека малку се работи на подготовка на јавното мислење. Во суштина јавниот простор во РС Македонија е конфузен, расцепкан, често противречен. Циркулираат противречни информации со голема доза на политички набој што не остава впечаток дека може да се направи една претстава и да се креира поим за европски јавен простор во РС Македонија.

Заклучоците од интервјуата во однос на прашањето дали во земјава е создаден еден јавен простор кој е проевропски ориентиран (кој го поддржува процесот на пристапување кон ЕУ), повеќето од интервјуираните мислат дека проектот за европеизација е присутен. Меѓутоа, освен општите прашања во постоечките анкети, во РС Македонија не постојат длабински студии (истражувања од јавен карактер) со кои полесно би ги определиле карактеристиките на европскиот јавен простор. Чинителите кои значително влијаат врз оформувањето на европскиот јавен простор се познати. Како клучен и прв учесник е Делегацијата на ЕУ во Скопје, потоа Владата на РС Македонија (во различни периоди со различни проекти и стратегии), невладиниот сектор (граѓанските организации) и медиумите. Се чини дека клучниот актер, сепак, е Европската унија чии промени во ставовите значително ги

определуваат содржините на јавниот простор поврзан со евроинтеграциските процеси, се разбира покрај внатрешните политички состојби и израмнувањето на силите меѓу главните политички актери.

Следниот заклучок одговара на прашањето за тоа каков е идеалниот модел на европска јавна сфера во РС Македонија кој ќе биде конзистентен на критериумите за членство во Унијата. По осамостојувањето, во Република Македонија се формираше скромна и умерена форма на јавна сфера во која доминираа елементи наследени од поранешна Југославија. Јавната сфера подразбира слободна размена на идеи, слободни и одговорни медиуми, создавање групи на интереси и, пред сè, постоење на активно јавно мислење. Со оглед на претходно елаборираните содржини можеме да заклучиме дека развојот на македонската јавна сфера не се движи во таа насока. Недостигаат јасни ставови за европската интеграција засновани врз реални информации, вклученост на поголем број на граѓани во евроинтеграцискиот процес, јавна дискусија за европските стандарди и други релевантни прашања. Пристапот до точни информации не треба да се гледа само од технички аспект, туку треба да се обрне внимание на институционалното информирање, на кое треба да се работи за да се постигнат вистински резултати. Станува збор за прифаќање и усвојување на логиката според која функционираат овие институции, со што се зачувуваат низа вредности и начела кои го сочинуваат јадрото на она што се нарекува „процес на европеизација“ но прилагодено на македонскиот општествен и државен контекст.

Од ваквите позиционирања на испитаниците можеме да дојдеме до еден заклучок дека објективно гледано, Европската Унија не може да создаде стабилна и функционална јавна сфера, без посилен импулс за интензивирање на флуксот на комуникацијата на нејзината територија, а паралелно со ова следи аргументацијата дека и јавниот простор во РС Македонија е конфузен, расцепкан, често противречен, во кој и/или низ кој циркулираат противречни информации со голема доза на политички набој што не остава впечаток дека може да се направи една претстава и да се креира поим за европски јавен простор во РС Македонија (барем таков каков што е во ЕУ). На овој начин можеме да констатираме дека овие две силни факти или

реални ситуации влијаат на процесот на европската интеграција правејќи го истиот да изгледа премногу тежок, збунувачки па дури и речиси невозможен да продолжува понатаму да се развива.

3.1. Владата како актер во креирањето на Европскиот јавен простор

Во врска со евроинтеграциските процеси на државите-кандидатки за членство во Европската унија често е дискутирана дилемата за придобивките од членството, но и за отстапките што државите членки ги прават во однос на својот суверенитет. Несомнено, процесот на интеграција во ЕУ е комплициран процес, а најчесто е замислуван како можност за слободно движење на граѓаните, простор без граници, без царини и други придобивки занчајни во функционирањето на државите во глобализираниот свет. Постигнувањето на овие цели е поврзано со економскиот напредок на земјата, развој на демократијата и градење на владеењето на правото. „Европскиот сон“ се темели на економскиот развој, солиден животен стандард, развиена јавна инфраструктура, безбедност, развиени социјални услуги и други придобивки кои го поттикнуваат оптимизмот и ставот за „единствената алтернатива“. Меѓутоа, не треба да се заборава во ниеден момент дека евроинтеграциските процеси во својата суштина се процеси кои значително зависат од политиките и политичката волја на сите засегнати страни. Европа, каква што ја замислуваат обичните граѓани би требало да е прашање на морална желба за социјална, културна и политичка еднаквост. Унијата секогаш (во јавноста) ја истакнува важноста на принципот на владеење на правото, како една од своите најзначајни вредности.

Едно од истражувачките прашања поставени во елборатот кое беше дискутирано со интервјуираните личности беше: *Дали вистинската европска јавна сфера подразбира и имплицира политички простор со зајакнати институции?* Според еден од испитаниците: *„Хипотетички, одговорот би бил позитивен. Но, во практиката, прашање е колку таа европска сфера вистински постои, бидејќи јас не гледам дека реално постои. Јавната сфера, но и ЕУ како една*

институционална структура треба да ги зајакнува своите институции. Пример, треба да се зајакне сегментот на надворешната политика каде не се забележува координиран пристап. Важно е да се работи на зајакнување на демократските институции преку кои ќе бараат одговорност од земјите членки за определени одлуки во надворешната политика.“ Европската Унија треба да поработи на процесот на обединување. Многу нешта се оставени на регулирање на националните држави, односно доминираат националните јавни сфери.“

Според овие тврдења и според анализата на теоретската и истражувачка литература, се потврдува посебната теза дека досегашниот развој на јавната сфера на/во ЕУ е незадоволен и има многу забелешки во однос на нејзиното функционирање, како на пример социјалната сфера, културната сфера, образовната сфера, итн.

Друг испитаник вели дека сепак вредноста на европската модерна демократија во поголем процент се состои од отворениот ум, граѓанскиот дух и почитта, отколку од ексклузивното и силно чувство за колективна идентификација. Според него, *“токму овој недогматски и нефундаменталистички толерантен менталитет е клучен за демократско граѓанство и европска интеграција, што значи дека има една европска јавна сфера која се базира врз унифицирано граѓанство, т.е. почитување на другите и толеранција кон различностите и дека овој бином претставува неопходен тампон кој ги ублажува неизбежните демократски конфликти и несогласувања“.*

Со цел да се уреди јавната сфера во Република Северна Македонија, владата пристапи кон подготовка на комуникациска политика, меѓу другото и да ја врати довербата на граѓаните во институциите. Во јавниот документ се истакнува дека со јасно и навремено информирање на сите граѓани преку различни канали на комуникација ќе се изгради меахнизам за двонасочна комуникација меѓу граѓаните и институциите. Планот за комуникации содржи пет главни теми, врз кои се темелат владините политики: 1. Ние сме НАТО, одиме во ЕУ; 2. Силна економија – шанса за

сите; 3. Држава за граѓаните – вложуваме во луѓето, се грижиме; 4. Едно општество, правично и еднакво; 5. Отворена влада во служба на граѓаните.⁴¹

Како што може да се види во самите содржини приоритетни области во овој документ се информирањето за НАТО и за Европската унија. Како значајни вредности се наведени создавање на услови за поголема безбедност и стабилност што, од друга страна ќе овозможи забрзување на реформскиот процес и афирмација на европските вредности. Првиот приоритет, според документот, ќе се исполни со информирање и објаснување на јавноста за процесот на зачленување на земјата во НАТО, за можностите и придобивките од реформите за граѓаните, а продолжува со реформите кои ЕУ бара од земјата да ги исполни (реформа на јавната администрација, реформа на правосудството, реформа во областа на разузнавањето и безбедноста, како и борба против корупцијата и организираниот криминал). Стратегијата предвидува развој на механизми со кои јавноста ќе биде информирана за процесот на преговори со ЕУ.

Во поглед на комуникациските стратегии на државните институции се забележува тенденција да се изгради посебна стратегија во секоја од нив, како и механизми за комуницирање со јавноста што би значело дека би се зголемил обемот на јавниот простор, а се разбира и сеопфатно информирање за прашања поврзани со реформите.

Уште во 1997 година, Владата воспоставуваше систем за управување со процесот на европска интеграција кој исто така игра клучна улога во креирањето на европскиот јавен простор во РСМ. За поголема ефикасност, овој систем континуирано се прошируваше со овие органи:

⁴¹ Според Член 8, алинеа (8) на Законот за Владата на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 59/00, 26/01, 13/03, 55/05, 37/06, 115/07, 19/08, 82/08, 10/10, 51/11, 15/13, 139/14, 196/15, 142/16, 140/18 и бр. 98/19) Владата на Република Северна Македонија на: 28.06.2019 го објави документот „Комуникациска стратегија на Владата на Република Северна Македонија за 2019 - 2020 година“ (www.vlada.mk/komunikaciska-strategija).

- **Комитет за евроатлантски интеграции** – кој одлучува за политиката на земјата во процесот на европска интеграција и со кој претседава претседателот на Владата.
- **Работен комитет за европска интеграција при Владата на Република Македонија** – ова оперативно меѓуминистерско тело ги утврдува методите и динамиката за реализирање на стратегиските одлуки, политичките насоки и приоритети на Владата, а врши и следење на реализацијата на конкретни задачи.
- **Заменик на претседателот на Владата задолжен за европски прашања** - управува но и го координира оперативниот дел од интеграцискиот процес. На овој начин, Секретаријатот за европски прашања обезбедува координација на работата на органите на државната управа и другите органи и институции во подготовката на РСМ за преговори и членство во Европската унија.
- **Министерство за надворешни работи - Сектор за ЕУ** – сектор кој е одговорен за комуникацијата со европските структури преку Мисијата на Република Македонија во Брисел.

Во процесот на усогласување на националното законодавство со правото на ЕУ но и паралелно за создавање на една активна европска или поточно проевропска јавна сфера, активно учествуваат сите актери но мисијата на Секретаријатот за европски прашања е клучна во обидот да обезбеди голема посветеност на државните институции и на другите органи и институции за подготовка на Република Северна Македонија за членство во Европската Унија и тоа преку: спроведување на политиките на Владата; ефикасност за користење на средствата од ИПА; отвореност кон граѓаните и вклученост на сите засегнати страни во процесот на преговори, согласно насоките на сите институции за отворен дијалог и соработка со граѓаните, транспарентност, приближување на стратегиите и јавните документи до граѓаните како и мобилизација на сите општествени ресурси заедно со граѓанското општество во процесот на интеграција.

Во елаборатот беше поставено и прашањето: *Дали македонската јавност го поддржува процесот на интеграцијата во Европската унија?*. Општиот заклучок од податоците добиени од спроведеното интервју е дека со години наназад македонската јавност го поддржува процесот на европска интеграција. Еден од испитаниците, сепак, имајќи го предвид континуираното одлагање на добивањето на датум за преговри истакна: *„Се плашам само дека последните случувања ќе донесат негативни реперкусии за ова, поради неправдата кон државата, но и измореноста од приказната за европската иднина која ни се чини дека претставива еден вид на „подвижна мета.“ Според друг исказ : „Поддршката, иако е сè уште генерална, сепак, опаѓа од година на година, токму поради двојните стандарди на ЕУ и односот кон проширувањето и земјите од Западен Балкан.“*

Според повеќе испитаници европската интеграција стана некаква „опсесија“ во земјата. Според видувањата на еден од нив: *За медиумите европската интеграција т.е. почетокот на преговорите претставува топ-тема. Институциите ја усогласуваат легислативата со она на ЕУ, се брза во носењето на нови европски закони, огромен број на граѓански организации веќе работат во областа, мислам дека сето ова создава позитивна атмосфера во однос на интеграцијата во ЕУ.“*

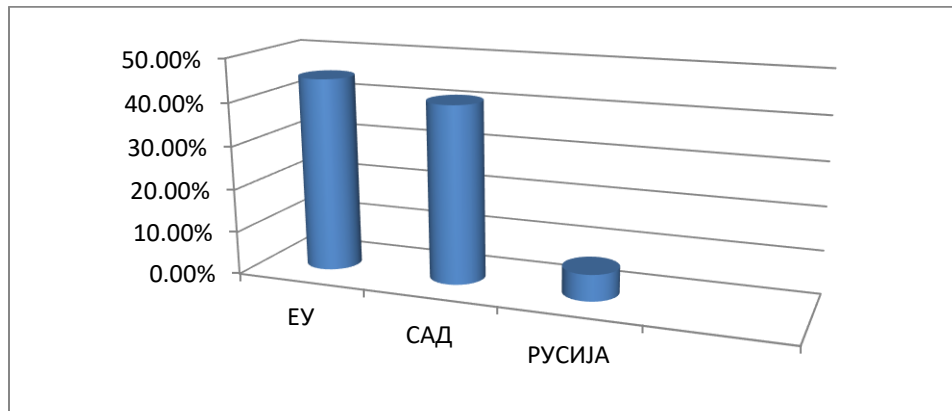
Иако покажуваат доза на професионален и интелектуален скептицизам, речиси сите испитаници веруваат дека сепак членството во ЕУ останува „единствената опција“ за нашата земја, во контекст на доменот на меѓународните односи и регионалните и глобалните безбедносни стратегии, паралелно со разместувањето на силите во новиот светски поредок.

Иако општите заклучоци одат во насока дека македонската јавна сфера сè уште се консолидира и македонското јавно мислење нема пристап до процесот на креирање политики или дебата за политики како што има европската јавност, не можеме да го занемариме влијанието што македонската јавност го има врз процесот на реформите.

Во земјава, на пример, во рамките на истражувањето-анализа на јавното мислење во 2019-тата година која беше спроведена помеѓу 16.11.2019 и 01.12.2019 година од страна на Институтот за демократија „Социетас Цивилис“ во Скопје (ИДСЦС) врз репрезентативен примерок од 1000 испитаници, на прашањето кој

странски фактор има најголемо влијание во Северна Македонија, 44,8% од испитаниците ја гледаат ЕУ како највлијателна, а 41% ја припишуваат оваа улога на САД. Во збирот и анализата на податоците земена е предвид и Русија, која се смета како највлијателен фактор од 6,1% од испитаниците.

Графикон 13-Неизвесноста на пристапувањето на РСМ кон ЕУ

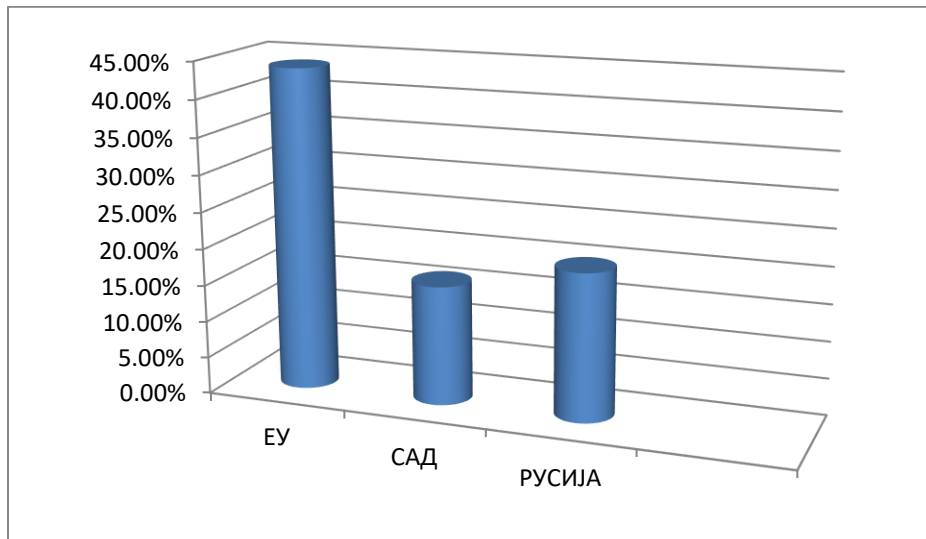


Извор: Што сега? Неизвесноста на пристапувањето на Северна Македонија кон ЕУ во 2019 година, Фондација Конрад Аденауер во Република Северна Македонија, Институт за демократија „Социетас Цивилис“, <http://www.kas.de/mazedonien/mk>

Од ваквите резултати, може да се дојде до заклучок дека иако досега јавноста во Македонија се чувствуваше разочарана од политиките на Европската унија, сепак мисли дека ЕУ е највлијателен фактор во овој регион. И покрај овие резултати сепак меѓу редовите може да се прочита дека ако актуелната политика на ЕУ и нејзината позиционираност продолжува, најверојатно јавноста ќе побара поддршка и други алтернативи за соработка и заеднички развој.

И на другото прашање, кој би бил најголем сојузник на Северна Македонија, испитаниците одговориле на овој начин: ЕУ 43%, Русија 20% и САД 16,80%.

Графикон 14 - Неизвесноста на пристапувањето на РСМ кон ЕУ



Извор: Што сега? Неизвесноста на пристапувањето на Северна Македонија кон ЕУ во 2019 година, Фондација Конрад Аденауер во Република Северна Македонија, Институт за демократија „Социетас Цивилис“, <http://www.kas.de/mazedonien/mk>

Во однос на тоа што го предизвикува скептицизмот кон европската интеграција ќе го навидеме примерот со визната либерализација во 2009 година. Пред да се случи и да се почувствува визната либерализација се појавија бранувања и ставови дека скептицизмот може да биде и корисен бидејќи може да ја охрабри дебатата за европската интеграција и би можело да биде почетна точка за култивирање на критичкото размислување во македонското општество.

Така факторите кои влијаат на падот на поддршката на јавното мислење-на македонските граѓани за процесот на европска интеграција се поврзуваат со следните прашања:

1. Заморот и фрустрацијата поради долгото чекање „за датум“, но и од нестабилноста на политичката сцена. Големиот јаз помеѓу про-ЕУ реториката и сегашното однесување на Европските институции кон целиот процес на интеграција ги обесхрабри граѓаните и го зголеми нивото на песимизам за потенцијалното членство во ЕУ;
2. Визната либерализација за македонските граѓани претставува една од највредните награди која доаѓа со процесот на интеграцијата, а истовремено покажува и еден од традиционалните мотиви зашто тие (македонските граѓани) историски покажувале висок про-ЕУ тренд;

3. Третиот фактор се однесува на ниското ниво на знаење и слабиот квалитет на информации што граѓаните ги добиваат за ЕУ и сегашниот статус на Република Северна Македонија. Вреди да се спомене улогата што медиумите ја играат во пополнувањето на информативниот јаз, улога која честопати не се исполнува поради поларизацијата на медиумите, како и употребата на еден технички јазик, кој не е погоден и разбирлив за пошироката јавност;
4. Размислувањето за финансиската криза на ЕУ и политичката динамика што ја придружуваше целата таа етапа, но и сегашниот политички турбулентен период. Негативната димензија на овие случувања има влијание врз граѓаните во оценувањето на ЕУ и нејзината способност за управување со кризи.

4. Улогата на медиумите во развојот на европскиот јавен простор на/во земјите - кандидатки за членство од Западен Балкан

Прашањето за улогата на медиумите во процесот на пристапување на ЕУ одамна ја окупира научната јавност. Во првите децении на интеграцијата, контекстот на медиумите бил сосема различен од контекстот, работата и ефектите на медиумите денес. Ефектите и влијанието на медиумите за поддршка на процесот на европската интеграција се големи ако добро и професионално се ориентираат и употребуваат. Во нивната анализа за видовите поддршка кон Европската Унија, авторите Леон Линдберг и Стјуарт Шеинголд (Leon Lindberg, Stuart Scheingold, 1970) го следеа пристапот на неколку земји во ЕУ, преку кој направија разлика помеѓу утилитарната и афективната поддршка. Според нив, за разлика од претходните анализи за ЕУ, поддршката кон Европската интеграција ќе се смета за процес на два различни ставови или димензии: директивен/насочен (евалуативен и рационален), од една страна, и емоционален, повеќе насочен кон тоа што ЕУ претставува, отколку што навистина тој систем прави, од друга страна.

Најистакнатите истражувани ефекти на медиумите врз овој процес се поставување на агенда, „priming“ и „framing“ (Kinder, 2010: 121). Научната интерпретација за овие три ефекти може да се опише на овој начин: „Комуникациите (или медиумите) истакнуваат некои аспекти на политиката на штета на другите; кога

граѓаните забележуваат такви комуникации (медиумски содржини), релевантните делови од нивната меморија автоматски се активираат; тие парчиња од активираната меморија стануваат достапни и на крајот, достапните конструкции и информациите имаат несразмерно влијание врз мислењата и оценките што ги изразуваат граѓаните.“ Така што, колку почесто одредена тема се избира како централна тема од страна на медиумите, на пример, „скапа бирократија во Брисел“, „Брегзит“ или „криза“, толку почесто луѓето ја среќаваат и ја прават дел од нивната индивидуална агенда. На овој начин, концептот и поимот ЕУ во умот и мислите на граѓаните или публиката автоматски се поврзува со терминот или концептот на, на пример, скапа бирократија или криза, секојпат кога ќе се појави во нивниот медиумски простор.

Поставувањето на агендата претставува теоретски концепт кој се однесува на тесната поврзаност на темите кои ги покриваат медиумите и проблемите што граѓаните ги сметаат за најважни. Во процесот на оценување (на пример: ЕУ и нејзините ефикасни/неефикасни активности или политики) луѓето индивидуално можат да користат голем број дејствија и особини врз кои подоцна ќе можат да го засноваат своето мислење, но и да ги сменат своите перцепции и ставови.

„Priming“, според теоријата за ефектите на медиумите се опишува како процес со чија помош луѓето имаат тенденција да ги користат најпристапните информации за нешто или за неког, што не значи дека се точни, вистинити или потврдени. „Framing“ се однесува на тоа како се прикажува едно релевантно прашање или настан, кои аспекти или елементи се поврзуваат и рефлектираат заедно и кои се изоставени за да оформат една единствена перспектива.

Овие елементи и концепти може да се сретнат и во начинот на кој информираат и известуваат медиумите во земјите од Западен Балкан. Меѓутоа, историско-политичкиот и социјалниот контекст на медиумите во овие земји кои излегоа од посткомунистичката епоха и продолжија низ тежок период на транзиција кој паралелно беше придружуван со многу стресен процес на пристапување кон НАТО и ЕУ, е сосема различен од медиумите во Западна Европа.

Покрај проблемите со концентрацијата на медиумите, сомнителната сопственост, финансирањето и државната контрола и цензура, кога станува збор за процесот на пристапување кон ЕУ, темите, настаните и анализите се погрешно и

непрофесионално протолкувани. Реформите, успехите и неуспехите или извештаите на Европската комисија, исто така, не се соодветно и правилно толкувани; целиот процес се поврзува (само) со регионалната стабилност и политиката за добрососедство. Политичката реторика на државните власти и политичките партии содржи, користи и пренесува фрази како: „Ние сме Европа“; „Ние сме стари Европејци“; „Ние сме фактор на стабилизација за целиот регион“; или, пак, „Ние сме или ќе станеме лидери на Југоисточна Европа“; „Ние сме првите жители на оваа територија“ итн.

Медиумското покривање на процесот на пристапување кон ЕУ во земјите кандидати на Западен Балкан се карактеризира со содржини како што се на пример: извештаи, дипломатски посети и разговори, одредени протоколни вести и изјави. Реално недостигаат содржини кои би можеле да пренесуваат, третираат и елаборираат различни теми поврзани со образованието, културата, човековите права и слободи, социјалната заштита, заштитата на животната средина и други. На овој начин Европа и ЕУ (со целата нивна историја и достигнувања) за просечниот граѓанин е недопирлива, недостижна, нејасна, проблематична, за на крајот да стане целосно непотребна.

Следејќи ја оваа идеја, уште во деведесеттите години некои научни наоди посочија дека Европската Унија веќе е ентитет со кој луѓето многу тешко воспоставуваат директен контакт. Истовремено, предупредува дека количеството на незнаење за овој субјект или многу честото консумирање двосмислени, нејасни информации, дури и полувистини и намерни дезинформации, од психолошки и социолошки аспект гледано, ваквата ситуација кај граѓаните би можела да предизвика дури и чувство на несигурност, страв, загрозување и на крајот, одбивање.

Присуството на ЕУ (со сите елементи и нијанси на историјата, културата, цивилизацијата) во медиумите и зголемениот број на информации поврзани со ЕУ кои ќе допрат до граѓаните и ќе станат дел од нивните лични агенди, ќе го подобри и професионалното ниво на информирањето, ќе ја исполни вистинската мисија на медиумите, но ќе го прошири и когнитивниот хоризонт на јавноста.

„Повеќе комуникација“ во овој случај, преку давање важност на овие информации, би значело подобра евалуација, повеќе рационално размислување, а можеби и повеќе афективна поддршка и/или одбивање.

Според авторите и многубројните истражувања во оваа сфера, недостатоците во известувањето и непрофесионалноста на медиумите и новинарите за време на процесот на пристапување на земјата кон ЕУ ќе донесат проблеми од типот на: погрешни мислења, ставови и очекувања; евроскептицизам; инструментализација на процесот за политички или економски придобивки; нејасен политички дискурс и одлуки; разочарување; недоверба кај медиумите; незадоволство и силни осцилации на политичките ставови на национално ниво, но и на меѓународно ниво. Веќе е утврдено дека зголемувањето на бројот на информации за ЕУ има независен ефект врз поддршката за ЕУ. Неколку истражувања покажаа дека тонот на вестите (информациите или другите медиумски содржини) е позитивно поврзан со повисока процена на поддршката за ЕУ. Понатаму, откриено е дека таму каде што тонот на медиумските содржини е позитивен, луѓето кои доаѓаат од различни социјални класи се многу послични во нивната поддршка за ЕУ, отколку онаму каде што средината (амбиентот) на содржините е повеќе негативна. Овие проблеми и тешкотии со кои се соочуваат медиумите во земјите од Западен Балкан се наведени во табелата која е прикажана подолу, и тоа според класификацијата: медиумите во земјите со статус кандидати за членство во ЕУ и претенденти за кандидати.

Табела 5 – Состојбата на медиумите во земјите од Западен Балкан

Земјите кандидат и за членство во ЕУ	Законската рамка и регулација	Јавниот радиодифузен сервис	Медиумскиот пазар – сопственоста, конкурентноста, одржливоста и независноста	Статусот на новинарите	Слободата на медиумите и плурализмот
Македонија	1. Слободата на изразување е гарантирана со Устав 2. Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер 3. Медиумските содржини се користени да	1. Извршните директори на МРТВ биле луѓе блиски до едната или другата политичка моќ	1. Рекламирањето на државата во медиумите значително е зголемено 2. Владата е меѓу првите пет рекламодатели 3. Главната грижа е феноменот на „скриената сопственост“ 4. Илегална медиумска концентрација	1. Низок социоекономски статус 2. Слабо платени 3. Обезбедување изложеност за политичките елити, особено владата. 4. Прекршување на основните стандарди.	Македонија е рангирана на 117 место од 180 земји во светот, во индексот на слободата на медиумите, со резултат од 36,26.

	манипулираат со мислењето на електоратот		5. Медиумите во рацете на компании или поединци блиски до политичките партии; нелојална конкуренција; поларизирани по етничка линија.		
Албанија	1. Албанскиот Устав ја гарантира слободата на изразување и на медиумите 2. Има воспоставено традиција на силна саморегулација на печатените медиуми	1. TVSH е формално независна од секое политичко и корпоративно влијание	1. Главните извори за финансирање на медиумите се приходите од рекламирање; се карактеризираат со недостигот на транспарентност 2. Присуство на странски инвеститори: италијанскиот EdisudGroup; германскиот WAZ-Mediengruppe. 3. Концентрација на сопственост.	1. Нивото на професионалност останува генерално ниско. 2. Новинарите често работат без договори.	Албанија е рангирана на 82 место, со оценка од 28,77.
Србија	1.Српската регулатива го обезбедува правото на слобода на изразување 2. Уставот ја забранува цензурата.	1. Политичка инструментализација на РТС. 2. РТС е често критикувана за долгогодишната комерцијализација.	1. Недостаток на транспарентност за сопственоста на медиумите. 2. Феноменот на сопственоста на медиумите од страна на општините е прилично популарен. 3. Новинската агенција Тапјуг е во сопственост на државата. 4. Медиумскиот пазар е неразвиен.	1.Новинарството не е регистрирана и лиценцирана професија. 2. Новинарите работат напорно и малку заработуваат. 3.Новинарите се често загроени додека работат.	Србија е рангирана на 67 место, со оценка од 27,66.
Црна Гора	1. Правната рамка обезбедува формални услови во поглед на слободата на медиумите и плурализмот	1. RTCG е регулирана со Законот за јавни радиодифузни услуги	1. Јавноста е запознаена само со фиктивните сопственици на одредени медиуми. 2. Нема критериуми за државата во избирањето на медиумите за рекламирање 3. Странските инвеститори ги нема на пазарот.	1. Новинарските работни места не се стабилни. 2. Личната безбедност е на многу ниско ниво. 3. Нивото на професионалност на новинарите, генерално се смета за ниско.	Црна Гора е рангирана на 114 место, со оценка од 34,63.

Земјите кои се потенцијални и кандидати за членство во ЕУ	Законската рамка и регулација	Јавниот радиодифузен сервис	Медиумскиот пазар – сопственоста, конкурентноста, одржливоста и независноста	Статусот на новинарите	Слободата на медиумите и плурализмот
Босна и Херцеговина	1. Уставот на БиХ експлицитно предвидува слободен пристап до информации. 2. Закон за Комуникации. 3. Регулаторна агенција за комуникации.	1. Три јавни радиодифузни сервиси и едно заедничко тело: Корпорација на јавните радиодифузни сервиси. 2. Јавните радиодифузни сервиси во практиката се под силни влијанија и притисоци.	1. Начини на финансирање: радиодифузната такса, државниот буџет и приходите од рекламирањето. 2. Распределбата на јавните фондови не се транспарентни. 3. Сопствениците и менаџерите се директно поврзани со високи државни функционери.	1. Новинарите се прилично недоволно платени. 2. Политички притисок и недостиг на физичка безбедност. 3. Неподготвени и неквалификувани новинари. 4. Хиперпродукција на новинари.	Босна и Херцеговина е рангирана на 66 место, со оценка од 27,51.
Косово	1. Релативно добра правна регулатива за слободата на изразување и слободата на медиумите. 2. Независната Комисија за медиуми ги регулира електронските медиуми.	1. РТК е критикувана за недостиг на истражувачко новинарство; политичка пристрасност; широко покривање на владејачката партија и нејзините активности.	1. Медиумите не се финансирани од страна на државата. 2. Државата ги финансира само медиумите на малцинствата. 3. Сопственоста на медиумите е локална; отсуство на странски инвеститори.	1. Концептот „новинар“ е дефиниран во Уставот на Косово. 2. Новинарите – под различни притисоци. 3. Функционираат: Етичкиот кодекс на Советот за медиуми на Косово и Етичкиот кодекс на независната комисија за медиуми.	Косово е рангирана на 87 место, со оценка од 30,63.

*Извор: Directorate-General for External Policies (Policies Department-European Parliament) Freedom of Media in the Western Balkans, Brussels, 2014;
Reporters Without Borders, 2015 World Press Freedom Index (www.index.rfs.org).*

Меѓу причините за отежнатата и влошена состојба на медиумите во земјите од Западен Балкан се вбројуваат недостигот на традицијата за слободно изразување и

плурализам, економската криза низ која помина регионот пред неколку години (медиумите беа меѓу секторите кои кризата потешко ги погоди – од податоците може да се види дека намалувањето на приходите од рекламите достигна 40%); недостиг на една стабилна финансиска основа која ќе го олесни функционирањето на овој скап и комплексен процес; недостиг на свесноста од страна на сопствениците и менаџерите на медиумите дека отсуството на саморегулација ја зголемува можноста за непочитување на етичките кодекси, како и за (зло)употребата на новинарите (цензурирање, притисокот врз нив и манипулирањето со нив) за одредени интереси од страна на политичките и деловните кругови.

Слободата на изразување е основно човеково право гарантирано со меѓународното право, вклучувајќи ја и Европската конвенција за човекови права (Членот 10 од оваа Конвенција гласи: Секој има право на слобода на изразување. Ова право ја вклучува слободата на сопственото мислење, примање и пренесување на информации и идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите), исто така, е важен составен дел за функционирање на една плуралистичка демократија. Слободата на изразување, исто така, е дел од вредносниот систем врз кој е основана Европската Унија. Всушност, секое здраво општество треба да се заснова врз ова право.

Главен критериум за оценување на аспирациите на една земја во нејзиното барање за зачленување во Унијата претставува токму почитувањето на овие вредности и посветеноста тие да се промовираат. Меѓу другото, слободата на изразување е суштински дел од таканаречените Копенхагенски политички критериуми за членство во Европската Унија, според кои: „Функционалното демократско владеење бара сите граѓани на една земја да имаат можност да учествуваат подеднакво во донесување на политичките одлуки., фер и еднаков пристап до слободните медиуми, како и слободно индивидуално мислење...“. Важно е да се напомене дека и покрај тоа што е основно човеково право, слободата на изразување, заедно со слободните медиуми често се предуслов за реализација на други права и слободи.

Медиумските системи имаат силно влијание врз формирањето на јавното мислење и политичките агенди, но, исто така, и врз свеста и едуцирањето на публиката за промовирање на културата на почитување на човековите права и на вистинските вредности. Слободните медиуми се главен предуслов за слободата на изразување. Тие не само што се очекува да имаат одредени ефекти врз општеството, туку и да служат за одредени социјални улоги и намени. На пример, преку медиумите се шират информации, се изразуваат одредени ставови кои влијаат врз формирањето на јавното мислење, поттикнуваат јавна дебата, придонесуваат во процесот на ширење на елементи од културата (локалната и глобалната) итн. Во демократските општества, медиумите преземаат водечка улога на контролирање и насочување, ја одразуваат објективната реалност и како што вели Никлас Лухман „медиумите ја создаваат реалноста“ (Luhmann, 2000:4). Многу од нашите мисли и рефлексии во врска со светот ние ги откриваме преку медиумите. Во истражувањата на комуникациските науки, општо познато е дека медиумите играат голема улога во демократските процеси и во политичките ставови на граѓаните, затоа разоткривањето, почитувањето и учењето на нивните улоги, функции и ефекти во демократските општества станува крајно потребно. Според горенаведените факти, произлегува дека медиумите во еден социо-политички организам имаат силно влијание врз јавното мислење и тоа особено кога станува збор за прашањата кои се надвор од сферата на директното искуство на публиката. Покрај тоа што имаат професионална и морална обврска за точно и фер информирање, сведоци сме на тоа дека многу често создаваат, пренесуваат и зајакнуваат погрешни, дури и лажни убедувања, предрасуди и претпоставки за одредени индивидуи, групи и процеси во одредено време и ситуации. Ако граѓаните се лишени од правото да имаат слободни медиуми, истовремено им се оспорува или целосно им се одзема правото на избалансирано информирање со аргументирани и објективни информации, изложувајќи се на овој начин на различни пропаганди. Овие елементи ја поткопуваат демократијата и ефикасноста на институциите.

Според Меѓународната федерација на новинарите (МФН), неопходно е да се најдат начини да се промовираат и исполнат основните принципи на новинарството

во современата медиумска култура и практика. Како прво, вистината да се претстави со прикажување на точни и потврдени аргументи.

Во анализата за состојбата на медиумите во земјите од Западен Балкан, се издвојува трендот на намалување на нивото на слободата на медиумите, која е во опаѓање од 2010 година, особено, најсериозно влошување на слободата и независноста на медиумите се забележува во РС Македонија.

Од друга страна, и покрај „либерализацијата“ на медиумскиот пазар во првите години на транзицијата, како и рапидното ширење на медиумските продукции, медиумската средина во поголемиот број од овие земји е високо концентрирана во рацете на неколку приватни компании. Освен тоа, медиумите се потпираат на бизнис интереси, многу често продажбата на вестите и весниците е под цената на трошоците од производството, со цел тие да се користат како политички алатки.

Експертите заклучуваат дека во моментот кога политичките и деловните (бизнис) елити забележуваат дека медиумите имаат големо влијание врз јавното мислење, се трудат да ги контролираат со цел да ги обликуваат политичките резултати. Овие маневри секако водат кон ослабување на истражувачкото новинарство, како и кон слабеење на набљудувачката функција (watchdog function), што од медиумите се очекува да ја исполнуваат во еден демократски систем.

Сите земји од Западен Балкан, без исклучок, имаат строго контролирана пропагандна машинерија, со и преку употреба на средствата за јавно информирање.

Во контекст на Стратегијата Европа 2020, во делот за слободата и интегритетот на медиумите во земјите аспиранти за ЕУ, од новинарите се бара да покажуваат подготвеност за сериозни истражувања, признавајќи и коригирајќи ги евентуалните грешки. Медиумите, заедно со новинарите, треба да функционираат како фер и независни, содржините да ги прикажуваат комплетни, без прикривање на важните факти и да овозможат простор за разумна дебата. Самостојноста, интегритетот и солидарноста се атрибути кои излегуваат на виделина преку искоренување на политичкото и комерцијалното влијание врз новинарите и медиумските институции.

Посебно внимание се бара да се обрне на моралноста на нивната професионална работа и однесување, како и на правата на јавноста. Разновидноста

на медиумските агенди и содржини во целокупниот медиумски простор служи за да се чува внимателно повеќеслојната природа и функционалноста на едно општество и да промовираат кохеренција, дијалог и толеранција.

Кога медиумите практикуваат критички пристап кон политичките процеси, токму оваа нивна практика ја гарантира транспарентноста и обезбедува гаранции дека државните власти се придржуваат до предвидливи и добри политики – ослободени од притисоците на политичките и економските групи на интерес. Целиот овој процес влијае врз подобрувањето на демократското владеење во земјите кои аспирираат за ЕУ, го олеснуваат процесот на пристапување, оформувајќи позитивно мислење и доверба од страна на земјите кои се веќе членки на Унијата.

Медиумите во регионот на Југоисточна Европа, поточно во Западен Балкан имаат голем потенцијал, и тоа, како прво, поради фактот што потешкиот дел од процесот на транзиција е веќе завршен, и второ, дека низ овој период е формиран медиумскиот пазар кој се обидува да добие облик и форма на еден простор кој ќе се карактеризира со слободен проток на информации и разменување на професионалните искуства од страна на новинарите и медиумските институции. Меѓутоа, и покрај ова, јасно видливо е дека токму овие медиуми не се покажуваат како доволно силен генератор за подигање на свеста за европските вредности и интеграции и создавање конкретни иницијативи во оваа насока. Значаен дел од медиумите (приватните и особено јавните радио- и телевизиски услуги) им подлегнуваат на политичките влијанија, на финансиските притисоци поврзани со сопственоста, како и автоцензурата на новинарите и уредниците.

Во целиот свет, целосно независни медиуми речиси и не постојат, меѓутоа за состојбата во која се наоѓаат нашите медиуми придонело и систематското практикување на насилство и притисоци врз новинарите, но и врз медиумите.

Според документот на Стратегијата Европа 2020, се бара зајакнување на заедничката регионална соработка и синергија за да се овозможи побрз пристап кон ЕУ и исполнување на европските стандарди.

ЕУ и нејзиното проширување се комплексни прашања – како за новинарите, за јавноста, за медиумските институции, така и за целиот политички, економски и социјален систем. Принципите и правилата кои земјите од Западен Балкан треба да

ги применуваат во нивните медиумски простори се структурирани во политичката стратегија за проширување и поддршка на слободата и интегритетот на медиумите, кои треба (се очекува) да се имплементираат во периодот од 2014 до 2020 година. Стратегијата се фокусира главно на создавање на регулаторен, правен и политички амбиент за остварување на правата за слободно изразување, како и медиумскиот интегритет, преку анализа на националното законодавство и пракса, но и спроведување на периодични проценки на состојбата со слободата на медиумите. Од друга страна, од судството се бара да дејствува во согласност со член 10 од Европската конвенција за човекови права и да ги применува тие права, а од јавните службеници се бара да се воздржат од поставување обвиненија против медиумите кои имаат критички пристап кон институциите на системот.

Меѓу другото, државните институции и јавните органи треба да преземат позитивни акции за да се обезбеди и да се промовира плурализмот на медиумите и нивната независност, не оставајќи впечаток на практикување на селективното право. Од независните и професионалните регулатори се бара да го зачуваат медиумскиот плурализам и да ја спречат нелојалната конкуренција. Од голем интерес е и стимулирањето на јавноста да побара квалитетно новинарство, преку зголемување на медиумската писменост и разбирање на улогата на професионалните и етичките кодекси на новинарите.

Клучна е реформата на јавниот радиодифузен сервис, негово соодветно буџетирање и дигитализација која ќе се спроведува на транспарентен начин. Преку овие елементи (фактори) се очекува да се обезбедува медиумскиот плурализам и да се почитува конкуренцијата.

Сопствениците на медиумите и уредниците се бара да ја преземат одговорноста за внатрешното управување и производство, да се зголеми отпорноста на медиумите кон надворешните притисоци, сè со цел да расте довербата на јавноста во нив и нивните институции. Од особено значење е во медиумските контексти на овие земји да се спроведе и промовира квалитетно и сериозно новинарство кое ќе биде достапно за сите граѓани.

Во посткомунистичките земји, интересот за односите помеѓу медиумите и демократијата се појави заедно со напорите за демократизација на целиот систем, кој

уште повеќе се поклопуваше со обидите за воспоставување на слободни и независни медиуми, во контекст на економската и државната трансформација.

Во земјите од Западен Балкан, слободата на медиумите, независноста и интегритетот на медиумите заостануваат зад политичките и другите граѓански права и слободи. Разбирањето на варијациите за слободата на медиумите во овие земји, нивните причини и консеквенции, останува потенцијално плодна област на истражување, каде научниците може да применат различни истражувачки методологии, како што се анкетите, интервјуата и анализа на медиумските содржини.

Постоењето на добро информирана јавна сфера не е само предуслов за демократските општества, туку и суштинска алатка за граѓаните, за да се слушне нивниот глас преку јавни дискусии.

Процесот на интеграција не може да продолжи доколку нема широк консензус и напредок, особено за овие прашања. Од исклучителна важност е јавноста да знае повеќе за институциите на ЕУ, нејзината политика, нејзините процеси на донесување одлуки, нејзината историја и друго. Потребно е и зголемување на квалитетот на медиумските содржини и професионализација на новинарите за овие прашања.

Јавното мислење за ЕУ и целиот интегративен процес треба да се изгради континуирано, со исполнување на сите погоре наведени критериуми и барања. Успешен процес и целосна европска интеграција бара повеќе од имплементација на ефикасни задачи и хармонизација на националните со европските политики и правните системи, но истовремено подразбира и ефективна меѓусебна комуникација – градење на една заедничка јавна сфера, која ќе им овозможи на граѓаните да се вклучат прво во јавните дискусии, а со тоа и во комплексниот процес на донесување одлуки во врска со европските политики и нивните понекогаш комплексни и двосмислени барања.

4.1. Медиумските политики – значаен фактор во развојот на европската јавна сфера на Западен Балкан

Во еден социополитички систем, без слободни медиуми не може да има слобода на изразување. Овие се две компоненти кои го одредуваат нивото на демократијата. Слободата на изразување вклучува и други канали на комуникација: дебати и дискусии во јавните простори, во традиционалните медиуми и социјалните мрежи. Промовирањето на земјите од Западен Балкан преку медиумите треба да е централно и да се спроведе преку дигитализирање на медиумскиот простор и регулирање на правната норматива според европските стандарди. Медиумите во земјите од Западен Балкан се соочуваат со многу тешкотии во различни аспекти на нивната работа. Од овие земји, ЕУ преку нејзините институции бара да се спроведуваат соодветни механизми и реформи што ќе ја подобрат ситуацијата со слободата на медиумите и интегритетот и професионалноста на новинарите.

Медиумските системи сè повеќе и повеќе се дигитализираат и придобивките кои доаѓаат од масовната дигитализација се големи бидејќи таа овозможува да се развие здрава медиумска средина и повеќе можности за просечните граѓани да станат составен дел од проширениот процес на комуницирање. Дигитализацијата како процес е тесно поврзана со слободата и плурализмот на медиумите, а тие со целокупниот процес на демократизација.

Комуникацијата е поставена во темелите на една здрава демократија. Во демократските земји, улогата на медиумите не е ограничена само на информирање на јавноста за работата на институциите туку имаат големо влијание и врз нивото на владеењето на правото и борбата против корупцијата. Во помалку развиените демократии, каде што има недостаток или само делумна слобода на изразување, медиумите се далеку од тоа да бидат четврти столб. Всушност, почесто се случува медиумите да бидат контролирани од страна на владата, моќните политичари и бизнис фелата. Овие факти имаат директно влијание врз начинот на кој медиумите известуваат за случаи на организиран криминал и корупција.

Интеграцијата во Европската Унија претставува комплексен процес кому му е потребна двонасочна комуникација со јавноста. Покрај ова, комуникацијата со граѓаните преку кои било канали и медиуми, претставува важна димензија во процесот на интеграцијата на земјите кандидати и претенденти за кандидати во ова супранационално тело, но и должност и приоритетна обврска и по нивниот влез во ЕУ.

Проширениот простор и сектор на медиумите играат клучна економска, социјална и културна улога во Европа, од што произлегува дека Европската Унија има силна и влијателна медиумска индустрија која создава, меѓу другото, и економски раст. Овој сектор има голема моќ и може да го претставува (и промовира) европскиот живот, историјата, културата и вредностите низ целиот свет. Во медиумската или во аудиовизуелната област, целта и улогата на Европската Унија е да создаде единствен европски пазар за аудиовизуелни медиумски услуги, истовремено да се имаат предвид културните аспекти на сите свои политики и региони. Истото се бара да се применува и во земјите кои аспираат да станат дел од оваа меѓународна заедница. Развојот на медиумите во овој контекст треба да се фокусира на пет најважни категории кои се составен дел од секој медиумски систем и тоа:

1. Правна регулатива која ќе придонесе за слободата на изразувањето, плурализмот и разновидноста на медиумите;
2. Плурализам и разновидност на медиумите, како и транспарентност на сопственоста и на финансиски план;
3. Медиумите како платформа за демократскиот дискурс;
4. Професионално градење на капацитетите и поддршка на институциите кои ја поткрепуваат слободата на изразување, плурализмот и разновидноста;
5. Подобрување на инфраструктурата на медиумите.

Но, да застанеме и да ја анализираме ситуацијата со нивото на слобода и плурализам на медиумите во новите демократии, гледано од историски, социјален, но и економски аспект. Демократизацијата на земјите од Западен Балкан (еден сè уште недовршен историски, политички, социјален и културен процес), по падот на комунистичките режими, беше консолидирана со големи тешкотии, придружено со

многубројни економски и човечки жртвувања, како и со силни осцилации на идентитетот. Заедничкото историско наследство на овие земји продолжува, за жал, да се доживува преку еден одрекувачки, спротивставен и ексклузивен менталитет, кој изгледа дека воопшто не е условен од страна на објективната животна реалност, на физичката блискост и соживот.

Последните години, овој менталитет (култура или начин на живеење) е изложен на притисок за итна промена од страна на најсовремените (постмодернистички) концепти и гледишта за општеството, комуникацијата, интеракцијата, поврзаноста, соработката, меѓусебната зависност и интеграцијата. Интеграцијата на локално ниво, потоа регионално, и на крајот европската интеграција, беа (се) поставени како предуслов и највисока цел на времето, географската одредница и западната либерална цивилизација. Ова барање за интеграција (соживот и интеракција) на идентитетите, кое е доставено до сите народи на Балканот, треба однапред да се сфати и контекстуално да се интерпретира како елемент за поврзување и комуникација. Истиот ќе бидевозможен (ќе се случи), само ако се искорени т.н. „балкански менталитет“ или „балканизацијата“ – термини и концепти кои се синоним за етничките недоразбирања и конфликти; за прекршување на човековите права и слободи; како и за недостигот на функционирање и почитување на законите и владеењето на правото. Кога станува збор за земјите од Западен Балкан, научните и политичките кругови ги имаат предвид Македонија, Албанија, Косово, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Србија, и се разбира, нивните внатрешни недоразбирања – секој со секого, нивното вековно меѓусебно непочитување и конфликти.

Анализата на работата и улогата на медиумите во рамките на еден организам со кривка демократија и со низок процент на напредок и развој, како што се гореспоменатите земји, е многу деликатно прашање кое бара истражување со/во поширок хоризонт. Медиумите на овие простори (намерно или ненамерно), во период од речиси половина век се лишени од слободата на говорот и мислата, како и од процесот на донесување одлуки во сферата на информирањето. Се соочувале (и сеуште се соочуваат) со голем број проблеми во услови на една продолжена

транзиција која очигледно сè уште ги оптоварува овие општества, дури и кога имаат енормни социјални и економски тешкотии од витално значење.

Влијанието на државната власт, но и на странските медиумски корпорации врз медиумите преку политичкиот притисок и финансиските средства, нетранспарентната сопственост, тековните притисоци врз новинарите, цензурата, недостигот на саморегулација на медиумите и неповолната позицијата на јавните сервиси, се набројуваат како најголеми проблеми од сферата на масовните комуникации во овие земји. Во овие случаи, Европската Унија се обидува да интервенира за да ја подобри ситуацијата, особено поради нејзините политики на проширување.

4.2. Улогата на медиумите во обликувањето на европскиот јавен простор во Република Северна Македонија

Во современите општества граѓаните и носителите на одлуки не можат директно да комуницираат, поради што е потребен посредник или арена за да се воспостави врската помеѓу нив. Медиумите, на што укажува и називот, претствуваат посредник кој треба да го пренесува гласот на граѓаните (граѓанското општество) но и гласот на државните институции (Kokhanova, 2012:4). Развојот на една европеизирана јавната сфера суштински зависи од димензијата на видливоста на Европа во очите на нејзините граѓани. Политичките одлуки на ЕУ, нејзиниот историјат, начин на функционирање и правната рамка би требало да бидат видливи за обичните граѓани, но и професионално интерпретирани. Поради ова, медиумите се појавуваат како најзначаен чинител во процесот на европеизација. Европа треба да биде блиска и видлива за граѓаните. Покрај тоа, дебатите за создавање заеднички европски јавен простор ја потенцираат централната улога на медиумите. Вестите за ЕУ (и не само тие, туку и другите содржини) влијаат врз знаењето на јавноста и нејзините ставови за Унијата, особено поддршката за европската интеграција, проширувањето и други специфични политики.

Во земјите кандидатки за членство во ЕУ, граѓаните во одредено време и контексти (според мерењето на нивните ставови) сметаат дека медиумите зборуваат

„повеќе отколку што е потребно“ за Европската Унија или, пак, не го зборуваат тоа што навистина треба да се знае (што е суштинско). Имајќи го предвид високото ниво на комплексноста што го карактеризира процесот на европска интеграција, граѓаните немаат реална можност да формираат објективни идеи, ставови и верувања за целиот процес и поради ова своето мислење го засноваат од медиумите и од позициите на државните институции без оглед на тоа (или според тоа) која од политичките партии е на власт (што е пример и за РСМ).

Во овој контекст, за статусот на РС Македонија во ЕУ и за целиот процес на пристапување низ годините, може да се забележи дека медиумите не изградија капацитет за да ѝ пренесат објективно на јавноста (со факти и аргументи) што претставува самиот процес на пристапување и членството во Унијата. Според мислењето на една од интервјуираните личности: *„Од витално значење е медиумите да не ги објавуваат само насловите или да ги повторуваат или засилуваат политичките реакции, туку да анализираат, објаснат и информираат. Медиумите имаат важна улога во објаснувањето и толкувањето на барањата кои доаѓаат од страна на институциите на ЕУ. Медиумите, новинарите, експертите и целиот граѓански сектор треба да гледаат подалеку од тесните интереси и политиката, да дадат различни професионални (што е можно пообјективни) ставови и на овој начин да создадат простор за независна, експертска дебата“.*

Следејќи ја оваа линија на размислување, друг испитаник истакнува дека: *„Институциите, а особено медиумите не сакаат да се европеизираат, во смисла на квалитет и ефикасност, заштита и промоција на демократијата и човековите права. Медиумите исто, се зависни и политички и финансиски од партиите и државата. Тие се политички детрминирани со што тешко се постигнува објективност.“*

Во однос на медиумите има и противречни искази. За некои од испитаниците европскиот јавен простор во РС македонија се зголемува по обем и во длабочина на содржините. Медиумите имаат клучна улога во европеизацијата. Според еден испитаник: *„Опито е прифатлива идејата дека постои еден вид „европеизација“ на јавниот простор во РСМ, бидејќи медиумите во РСМ како модел ги имаат европските медиуми. Се забележува поддршката на медиумите што доаѓа од*

Европската. Многу често денес во јавноста се зборува за слободата на изразување, за фундаменталните права и слобода на избор, дури и во сегменти кои претходно беа „табуа“. Во однос на граѓанските организации, тие главно се финансирани од разни европски фондови, додека институциите како дел од јавниот простор се, исто така, поддржани на различни начини од Европската Унија, но исто така се условени да ги усогласуваат сите закони со оние на ЕУ.“

Другата посебна теза која гласи: *Активностите на организациите на граѓанското општество позитивно влијаат врз развојот на европската јавна сфера, европската интеграција и идентификацијата со Европската Унија*, и во Европската Унија и во РСМ се потврдува меѓутоа сепак остава простор за дополнителни анализи бидејќи и во ЕУ и овде кај нас граѓанските организации се финансираат во најголем дел од институциите на Унијата.

Кога зборуваме за медиумите, мора да напоменеме дека тие се еден од главните катализатори на развојот на демократските капацитети во една држава. Во овој контекст, тие се гледаат и како катализатори на процесот на европеизација на целото општество. Но, сепак, ниската оценка за квалитетот на медиумите во последните години е надополнета и со ниското ниво на доверба од страна на граѓаните, кое е особено изразено во однос на прашањата од меѓуетнички карактер, политичките прашања, но и прашањето околу европската интеграција.

Според еден од испитаниците, кој ги познава овие процеси и настани, кога станува збор за земја која се стреми кон членство во ЕУ, потребно е таа да поработи на подобрување на многу аспекти од јавниот живот: *„Од витално значење е медиумите да не ги објавуваат само насловите или да ги повторуваат или засилуваат политичките реакции, туку да анализираат, објаснат и информираат.“* Тој е убеден дека медиумите имаат важна улога во објаснувањето и толкувањето на барањата кои доаѓаат од страна на институциите на ЕУ, истражување на политичкиот одговор и можниот напредок. *„Медиумите, новинарите, експертите и целиот граѓански сектор треба да гледаат подалеку од тесните интереси и политиката, да дадат различни професионални (што е можно пообјективни) ставови и на овој начин да создадат простор за независна, експертска дебата“* – вели тој.

Според горенаведеното, посебната теза која гласи: *Медиумите, како важен инструмент за информирање, имаат големо влијание врз информирањето и стекнувањето со знаења за политиките, институциите, економијата, културата и други аспекти од функционирањето на ЕУ*; се потврдува целосно.

Имајќи ги предвид одговорите на сите испитаници кои сондираа во европскиот јавен простор на РС Македонија можеме да констатираме дека членството во ЕУ останува „единствената опција“ во контекст на доменот на меѓународните односи и регионалните и глобалните безбедносни стратегии. Оваа опција, се чини, дека преовладува со националниот јавен простор која значително е обликуван од медиумите кои главно ги пренесуваат политичките ставови. Се верува дека членството можеби е бавен процес, турбулентен, но дека ќе донесе мир, спокој и развој.

За да се оствари аргументирана елаборација на тезите во оваа докторска дисертација, уште во првата година од нејзиното пријавување (2013 година) беа следени содржините во медиумите кои беа поврзани со Европската Унија. Во медиумите главно се пренесуваа актуелните настани од тој период меѓу кои доминирачки беа теми поврзани со последиците од економската криза со која Унијата се справуваше во тогашниот период. Оваа анализа покажа дека бројот на информации, прилози, коментари, мислења и анализи за кризата во ЕУ не е многу голем (во просек 25 известувања за еден месец). Во националната јавна сфера не доаѓаа информации за важни случувања и релевантни промени во начинот на кој Унијата ја менаџираше кризата. Меѓутоа, покрај општата незнаинтересираност на медиумите за деталите на економската криза во ЕУ (детални причини и последици) многу поголемо внимание беше посветено на должничката криза со која се соочуваше соседна држава (Грција). Причината за ова може да се интерпретира единствено ако случувањата ги ставиме во контекст на времето: овој период се совпаѓа со актуелноста на случувањата и информациите за спорот со името помеѓу Македонија и Грција, придружуван со многу активности од државниот врв. Исто така, се забележа дека новинарите не ги интерпретираат соодветно информациите кои се поврзани со ЕУ и кризата (од причина на незнаење или тоа може да се

интерпретира во контекст на професионална неподготвеност за овие теми). Воедно, повеќето од анализите се преземени од странските меѓународни електронски и пишани медиуми.

Од следењето на македонските медиуми во овој период (2013 година), кога Македонија веќе беше осма година кандидат за членство во Унијата, медиумите требеше да покажат поголем интерес за целокупните случувања во ЕУ, но и да претстават соодветни анализи од добро подготвени, професионални новинари подготвени за следење на европските процеси од сите аспекти. Овој заклучок има врска со посебната теза која гласи: *Непостоењето на систематско информирање за работата на европските институции (Европскиот совет, Европската комисија и другите институции на ЕУ) создава негативни перцепции за евроинтеграциските процеси во земјите членки, и дека ситуацијата во/за медиумите е иста и во земјите - членки на Унијата, односно во Унијата и во РСМ.*

Покрај ова, еден од испитаниците за ова прашање тврди дека: *„Земјите кориснички, меѓу кои сме и ние, не треба да гледаат во ЕУ единствено како можност за економски развој и придобивки од нејзините фондови бидејќи таквиот однос изгледа дека е проблематичен и не може долго да преживее. Би требало да се размислува и како ќе придонесеме за придобивката која ќе ја имаме од интеграцијата“.* Европското чувство на одговорност не може и не треба да биде само еднострано, имајќи предвид дека Европа, по излегување од кризата ќе биде (или веќе е) премногу различна, но се мисли дека и нашиот однос кон и со неа нема да биде и (со сигурност) не е повеќе ист.

5. Улогата и значењето на граѓанското општество во развојот на европската јавна сфера во Република Северна Македонија

Според дефиницијата и улогата, честопати наречен и „третиот сектор“ на општеството или „социјален сектор“, граѓанското општество претставува широк спектар на невладини организации кои се присутни во јавниот живот и ги изразуваат интересите и вредностите на своите членови и на другите, засновани врз етички, културни, политички, научни, религиозни или филантропски елементи кои се

движат околу специфични каузи. Граѓанското општество дејствува како чувар на демократијата и промотор на транспарентноста и еднаквоста.

Кај нас, според уставно-правните документи, правото на основање и учество во формални и неформални форми на здружување е загарантирано во Уставот на Република Северна Македонија. Истовремено, може да се види дека правото на слободно здружување е доработено во Законот за здруженија и фондации (ЗЗФ) 14 од 2010 година. Во овој контекст, слободата на здружување се остварува преку зачленување во здруженија, фондации, сојузи и организациски облици на странски организации за остварување на нивните цели, дејности и заштита на правата, интересите и уверувањата во согласност со Уставот и законите. Граѓаните можат слободно да се здружат за различни цели кои тие ги сметаат за важни и релевантни. Според расположливите податоци од Централниот регистар на РСМ, постои зголемување на бројот на регистрирани граѓански организации (здруженија и фондации). Во регистарот, на пример, се евидентирани вкупно 14.245 организации во 2015 година, наспроти 2014 година кога биле регистрирани само 13.656.

Интерференцијата на државата во внатрешните работи на граѓанските организации не е дозволена. Со закон се гарантира независноста во управувањето, определувањето и остварувањето на целите и дејностите утврдени со внатрешните статути.

Според Извештајот за приспособената околина за развој на граѓанското општество во Република Северна Македонија, подготвен од страна на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС), во практика, граѓанските организации генерално декларираат дека не се соочиле со случаи на прекумерни инспекции и тешкотии во функционирањето поради надворешна контрола, меѓутоа се истакнуваат неколку примери на вмешувања и случаи на индиректни притисоци во нивното работење. Најчесто споменувани, во однос на сите можни наведени притисоци и инспекции, се прекумерните административни барања и надзор за 25 организации, а нелегитимни напади претрпеле 19 организации.

Граѓанските организации во текот на 2015 година (но и во годините што следуваат) како примери за инспекции и притисоци наведуваат: закани за демолирање простории, несоодветни медиумски текстови, посета од трудова

инспекција, тешкотии во обезбедувањето визи за странски државјани од Министерството за внатрешни работи (МВР), ненајавена посета од финансиската полиција, отсуство на важни состаноци, административни тешкотии, непочитување договорни обврски од страна на државни и локални институции, вербални напади/притисоци од страна на претставници на државните институции по објавување на истражувањата, анализите и извештаите.

Во 2020 година не е променето речиси ништо во начинот на функционирање и работа на граѓанските организации. Истражувањата и спроведените интервјуа за работата на граѓанските организации во Македонија покажуваат дека таа не е доволно видлива и останува недоволно разбрана од страна на пошироката јавност и граѓаните. Меѓу граѓаните доминира перцепцијата дека токму овие организации не се целосно транспарентни и независни во работењето (непобитна вистина). Според добиените резултати од извршената анкета на граѓаните спроведена во 2018 година, во однос на нивната перцепција за граѓанските организации, 61,5% од испитаниците се согласиле дека им служат на странски држави и фондации кои ги финансираат, а 59,3% од испитаниците се согласиле дека истите се под влијание на политичките партии и работат за остварување на нивната агенда, покрај ова дури 94% од испитаниците одговориле дека немаат никаква врска со работата на ГО, а само 3,3% користеле услуги од граѓанските организации (Цеков, 2018). Прикажаната ситуација укажува на ниската доверба на граѓаните кон граѓанските организации и постоење на предрасуди, што ја подрива асоцијативната и репрезентативна функција која тие ја вршат во политичкиот систем (Ивановска Хаџиевска, 2020).

И покрај горенаведените аргументи, сепак, евидентно е дека граѓанското општество има важна улога во креирањето и спроведувањето на политиките. Важноста на соработката со граѓанското општество е означено со воведувањето на член 11 во Лисабонскиот договор на Европската Унија, во кој се истакнува потребата за граѓански дијалог. Особено важно е да се спомене дека ЕУ ги условува земјите од Западен Балкан да го стимулираат овој дијалог, така што граѓанското општество ќе ја врши нејзината улога во овој процес и ќе го зголеми нивото на демократската застапеност на општеството. Во Македонија, учеството на граѓанското општество во процесот на европската интеграција се развива во две платформи: соработката на

граѓанското општество со институциите на ЕУ и соработката на граѓанското општество со домашните институции.

Заедничките плодотворни програми на граѓанското општество во Македонија со Европската Унија се: ИПА – Инструментот на претпристапна помош – чија цел е да го поддржи процесот на стабилизација–асоцијација, преку техничка помош; Европскиот инструмент за демократија и човекови права, кој е главен инструмент на Европската комисија за поддршка на граѓанското општество; Програмата за техничка помош и размена на информации во насока на приближување, примена и спроведување на законодавството на ЕУ (TAIEX); Програмата која има за цел поддршка на високото образование преку проектите за соработка помеѓу универзитетите (ТЕМПУС) итн.

Земјите од процесот на проширување (конкретно овие од Западен Балкан) се соочуваат со низа тешкотии и предизвици, особено во областите како што се владеење на правото, корупција, организиран криминал, слаба економија, меѓуетнички конфликти и социјална (не)кохезија. Во овие случаи, граѓанското општество би можело да придонесе во решавањето на голем број од овие предизвици преку лобирање, застапување, активности и механизми за надзор како на локално, национално, но и на регионално ниво. Овие земји, меѓу кои и Република Северна Македонија, имаат можност да ја покажат својата способност преку иницирање ефикасни антикорупциски иницијативи; да придонесат кон регионалната интеграција и процесите на помирување; да ги поддржат независните медиуми; истовремено да агитираат за борба против дискриминацијата и социјалната исклученост, како и заштита/унапредување на еколошките одржливи политики и практики.

Документот за поддршка на ЕУ за граѓанското општество 2014-2020 претставува ориентациска рамка за земјите аспиранти, посебно за Балканскиот регион. Приоритетните области во кои се интегрираат принципите и целите утврдени со оваа рамка се поставуваат во темелите на националниот контекст на земјата. Според овој документ, приоритетните области се:

1. Националните стратешки политики за развојот на граѓанското општество;

2. Институциите кои ја поддржуваат соработката помеѓу владата и граѓанското општество;

3. Учеството на граѓанските организации во креирање на политиките;

4. Рамка за јавно финансирање на програмите на ГО;

5. Законската рамка за регистрација и работа на граѓанските организации;

6. Известувањето/финансиското сметководство на граѓанските организации;

7. Собирање податоци за развој на граѓанското општество;

8. Развој на волонтерството;

9. Придонес на граѓанските организации во процесот на европска интеграција во Македонија.

Секоја земја која сака да влезе во ЕУ треба да има соодветна законска рамка што ги вклучува правата за граѓанското општество како што се формализирани, транспарентни и недискриминаторски постапки за регистрација, слободно и независно функционирање и соработка меѓу граѓаните, како и отсуство на неоправдано мешање на државата. Со цел да може да се применат овие права во практиката, потребна е поволна финансиска средина.

Во поголем дел од земјите членки на ЕУ законодавството предвидува поволности за граѓанското општество преку даночна рамка за приватни донации, членарина и филантропија, некои, пак, обезбедуваат директно јавно финансирање.

Улогата на граѓанското општество во интегративниот процес првпат се препознава и поттикнува во резолуцијата на Собранието за приоритетите на пристапувањето на Република Северна Македонија во Европската Унија, и тоа уште од 2007 година. Законодавниот дом со оваа резолуција се заложил да ги вклучи граѓанските организации во сите активности насочени кон интензивирање на пристапните преговори, а на Владата ѝ препорачал искористување на сите нивни потенцијали во општеството. Покрај ова, граѓанските организации придонесуваат, станувајќи дел од неколку тела на Собранието, но и Владата, со директна или индиректна надлежност во делот на евроинтеграцискиот процес, на пример, во Националниот совет за евроинтеграции, Советот за следење на имплементацијата на Стратегијата за реформи на правосудниот сектор, Советот за соработка со и развој

на граѓанскиот сектор, Советот за граѓански надзор врз безбедносните служби, како и различните работни групи на одредени министерства и ИПА-секторските групи.

Во овој контекст, за непречено одвивање на процесот, државните власти треба максимално да ги користат капацитетите на граѓанското општество за идентификување на приоритетите и проблемите, да развијат планови со реална можност за имплементација, како и да подготват извештај за важните случувања во врска со преговорите преку отворен канал за комуникација. Граѓанското општество, од друга страна, паралелно треба да се ангажира за зајакнување на соработката, континуирано и целосно искористување на постојните правни механизми за консултации, но и за барање повратна информација за напредокот на преговорите со Унијата.

Покрај економските тешкотии, ниското ниво на граѓанско вклучување и недостигот на демократија, се разбира дека вклучувањето на граѓанските организации во овој процес би поттикнало широка општествена дебата, дијалог и компромис за важноста, целта и насоките на преговорите, но сигурно би обезбедило и инклузивност на речиси сите влијателни и моќни општествени елементи/фактори.

Со оглед на резултатите од реализраното квалитативно истражување за целите на докторскава дисертација една од испитаничките за ова прашање истакна: *„И во Европската Унија и тука кај нас постојат граѓански организации кои изминативе години специјализираа на прашања поврзани со европската интеграција и колку што ми е познато, државните институции (посебно Владата) ги користат за советодавна улога. Но, колкав е нивниот инпут, не можам да проценам.“*

Еден друг испитаник тврди: *„Кај нас граѓанските организации се носители на европското и европските процеси. Имаат голема заслуга во подигање на свеста, образование, застапување, мониторинг на јавните политики и други активности што влијаат на развојот на јавната сфера. Во овој дел, граѓанскиот сектор има многу знаење и искуство и, според мене, успешно ги води овие процеси на европеизација.“*

Токму поради фактот што граѓанскиот сектор е меѓу најважните актери во оваа сложена констелација на засегнати страни и токму поради ова друг испитаник

истакнува: „Во Македонија би требало да се развие одржлив триаголник меѓу државните власти, Европската Унија и односите со граѓанското општество за да се поддржува, да се спроведува и да напредува процесот на интеграција.“ Во Македонија, учеството на граѓанското општество во процесот на европската интеграција се развива во две платформи: соработката на граѓанското општество со институциите на ЕУ и соработката на граѓанското општество со домашните институции.

Меѓутоа, друг испитаник проценува дека работата на граѓанските организации во Македонија не е доволно видлива и останува недоволно разбрана од страна на пошироката јавност и граѓаните. Истовремено доминира перцепцијата дека во Европската Унија граѓанските организации не се доволно независни и транспарентни бидејќи во последните години станаа дел од институционалната политика на ЕУ. Преку ваквата поставеност, ЕУ бара да влијае врз одредени аспекти на развојот на европскиот јавен простор.

Од друга страна, речиси сите испитаници се согласуваат дека во случајот на Македонија, целта треба да се фокусира на градење доверба во наративите кои ќе ја водат јавната сфера и како најдобро да се организира и подготви општеството. Во овие клучни моменти за државата (се мисли на процесот на европската интеграција и контекстот со Бугарија, а претходно и со Грција) граѓанското општество секогаш било гласно, но и работеше конкретно за спроведување на Берлинскиот процес.

Иако можеме да сметаме дека македонската јавна сфера сè уште се консолидира и македонското јавно мислење нема пристап до процесот на креирање политики или дебата за политики како што има европската јавност, не можеме да го занемариме влијанието што македонската јавност го има врз процесот на реформи кои ги презема Република Северна Македонија во рамките на европските интеграции.

За да биде успешен процесот на транспортирање на европските норми и вредности (создавање на една функционална и позитивна проевропска јавна сфера), треба сите заинтересирани страни, вклучувајќи ги и граѓаните, да станат важни учесници во процесите, во преговорите и важни чинители во изградбата на новото општество (или, пак, старото општество, со нови правила и нов систем на

вредности). Сепак, според друг испитаник „Јавните дебати не се толку чести во целиот јавен простор во Република Северна Македонија, мислам дека има потреба да се интензивира дебатата за интеграцијата. Можеби јавни дебати за интеграција се организираат меѓу политичарите во медиумите, но не толку од експерти кои би било подобро да информираат за правата и обврските што произлегуваат од интеграцијата во ЕУ. Додека граѓанските организации организираат повеќе дебати, но се позатворени или поограничени во дистрибуцијата.“

6. Дискусија и заклучоци од емпириското истражување

При пишувањето на оваа теза излегоа на површина повеќе научни дилеми (теориски, но и практични). Исто така, во истражувањето на европската јавна сфера, како исклучително значаен извор се наметна анализата на одговорите на граѓаните во анкетите кои се спроведуваат во Европската Унија (Евробарометар-анкетите и други).

Ги идентификувавме факторите кои влијаат на создавањето и функционирањето на европската јавна сфера, како што се институциите, јавните политики и медиумите. Покрај ова, значајна улога во обликувањето на јавната сфера во ЕУ и за поддршка на европските интеграции има граѓанскиот сектор. Мрежата од граѓански здруженија, фондации и други здружувачки ентитети го зајакнуваат чувството на солидарност на граѓанство и ги зајакнуваат основните темели на демократијата. Имено, улогата на една консолидирана јавна сфера е решавање на проблемите и зголемување на нивото на информираност и разбирање меѓу учесниците во мултидимензионалната комуникација, но таа може да дејствува и како сфера на политичко оправдување, што е суштинско за демократијата.

На овој начин, можеме да кажеме дека европската јавна сфера е процес на изградба, дифузија и институционализација на правила, закони, процедури, политики, парадигми, заеднички верувања и норми, вредности, кои се дефинираат и се консолидираат во политичкиот процес на ЕУ, а потоа стануваат дел од внатрешниот политички дискурс и идентитет на земјите членки, и обратно.

Со оглед на фактот дека истражувачкиот дел и прибирањето на податоци се засноваше на квалитативно истражување (длабинско-полустандардизирано интервју) не може да се воспостават цврсти и причинско последични врски меѓу хипотетичките варијабли. Експликацијата на поврзаноста ќе остане на ниво на елаборација на тези и на генерални заклучоци.

Квалитативната анализа овозможи да се оствари операционализација на теориските заклучоци кои главно се однесуваа за европската јавна сфера. Тоа значи дека во истражувањето на европскиот јавен простор во РС Македонија беше користен поимниот апарат и инструментите кои беа преземени од теориската анализа на европската јавна сфера, што воедно претставува новододадена вредност во овој докторски труд.

Ваквите студии се соочуваат со неколку ограничувања. Едно од најзначајните ограничувања е поврзано со времето кога се вршеше истражувањето. Половина од интервјуата се реализираа во време на пандемијата од коронавирус и рестрикциите за движење. Меѓутоа, и покрај ова, собраните податоци беа доволни за да дадат корисни информации. Така, определени аналитички тези можеа да се потпрат врз добиените одговори од интервјуата. Значителен дел од истражувачките прашања беа потврдени низ секундарните информации кои беа преземани од достапните извори, претежно од истражувањата на граѓанските здруженија.

Анализата на улогата и значењето на европскиот јавен простор во РС Македонија во натамошниот развој на ивроинтеграцискиот процес главно беше водена преку истражувачките прашања. Овој пристап ја овозможи елаборацијата на вториот дел на дисертацијата бидејќи и прашањата во полустандардизираното интервју се водеа според истражувачките прашања. Тие воедно претставуваат канал за елаборирање на основните претпоставки (тези) кои подолу ќе ги претставиме, најпрво почнувајќи од посебните тези. Сепак, ќе истакнеме дека, пред се, оваа студија дава свој оригинален придонес во проучување и систематизирање на обидите за дефинирање на концептот европска јавна сфера во рамките на националниот контекст.

Општа теза: *Јавната поддршка за Европската унија сочинувајќи го европскиот јавен простор влијае позитивно врз функционирањето и развојот на Европската унија и на европските интеграции во државите кандидатки.*

Според горенаведените анализи, теоретските наоди и истражувањата, заклучуваме дека поддршката која доаѓа од една добро информирана јавност која активно учествува во процесот на донесување на одлуки во и за ЕУ, е клучна за иднината на европскиот проект. Процесот се одвива во контекст на европската јавна сфера која е сложен домен (во границите на ЕУ и на земјите кандидати за членство) каде активно се вклучени државните институции, граѓанското општество и медиумите. Сите три компоненти меѓусебно соработуваат за да се зголеми јавната поддршка за функционирањето и иднината Унијата. Но сепак, и ЕУ и целиот процес на европска интеграција е далечно и апстрактно прашање за мнозинството граѓани. Видлив е недостатокот на потребната комуникација со граѓаните, директното поврзување на институциите на ЕУ со граѓаните или таканаречениот „демократски дефицит“. Оваа реалност ја произведува ситуацијата едната единица на системот „Европа на елитите“ да биде оддалечена од другата единица „Европа на граѓаните“. Овој факт предизвикува нефункционалност на целиот систем. Според ова, доаѓаме до констатација дека интеграцијата, во суштина не бара создавање на европска нација, туку поблиска Унија помеѓу граѓаните. Потребно е да се зголеми учеството на граѓаните во целиот процес на комуникација и на донесување на одлуки; да се постават како четврти столб на ЕУ и најзината јавна сфера. Клучно средство (алатка) за поврзаност на институциите со граѓаните е една консолидирана европска јавна сфера. Ова барање доаѓа од нив кои, според истражувањата на јавното мислење, веруваат во овој проект, задоволни се од демократијата во ЕУ и убедени се дека главните асети на ЕУ се и треба да бидат демократијата, човековите права, владеењето на правото и единството. “Дефицитот на комуникација“ е една од причините за зголемување на недовербата кон обединета Европа, следствено зголемување на евроскептицизмот. Европската Унија претставува единствен случај во светот како систем со суфицит на информации и дефицит на комуникација. Овој процес видливо го има намалено интензитетот на развојот и проширувањето на

Унијата. Просторот на некомуникација треба да се намали меѓутоа воспоставувањето силна општествена интеграција и прифаќање на институциите на ЕУ, како структурна моќ за промени од страна на сите национални европски сфери, претставува тежок процес. Меѓутоа, има имедиатна потреба од создавање на еден функционален европски јавен простор со помош од земјите членки и другите чинители на јавното мнение кои можат да придонесат за создавање европска димензија на националниот политички, социјален и културен живот. Единствено ваквиот простор или сфера, ќе делува како центрипетална сила со внатрешно-интегрирачка улога за напредување на процесот на европската интеграција, но и позицијата на ЕУ во меѓународната заедница и меѓународните односи.

Европската Унија не може да создаде стабилна и функционална јавна сфера, без посилен импулс за интензивирање на флуksот на комуникацијата на нејзината територија, но и надвор од неа. Солидарноста со и помеѓу граѓаните се гледа како големо постигнување на наднационалните организации како што е ЕУ, кои токму од ова извлекуваат форма на легитимитет. Колку поунифицирана и консолидирана јавната сфера, толку пофункционална, но и подолготрајна ќе биде Унијата во оваа форма во која сега функционира. Само доколку континуирано се работи да се исполнуваат условите за јакнење на ЕУ јавната сфера практично ќе имаме помоќна и постабилна Унија со тенденции на силен развој.

Во РС Македонија целиот дискурс на јавниот простор е политички ориентиран. Оттаму, но поради и многу други причини, овие две сфери не можат да бидат истражувани на ист начин и со истата методологија. Меѓутоа, за обете страни постоењето на добро информирана јавност е предуслов за опстојување на општеството, суштинска алатка за граѓаните да го пренесат своето мислење во јавните дискусии како и зголемувањето на јавната подршка за евроинтеграцискиот процес. Потребно е да се интензивира дебата за интеграцијата, особено во медиумите. Покрај ова, развојот на еден одржлив триаголник во Македонија помеѓу државните власти, Европската Унија и односите со граѓанското општество е суштински за да се поддржува, да се спроведува и да напредува целиот процес на интеграција.

Посебни тези:

1. ЕУ и нејзината јавна сфера се во постојано движење и развој

Според анализите, компарациите и истражувањата заклучуваме дека иако има многу прашања за ЕУ кои се нејасни, двосмислени, па дури и парадоксални, потребно е да се признае дека постојат голем број факти во полза на ЕУ и нејзините минати постигнувања. Еден од нив претставува фактот што ЕУ успеа да го оспори традиционалниот концепт за политичко владеење на националната држава и придонесе за градење на еден мултилатерален свет, играјќи важна улога во меѓународните односи. Од своето основање, Унијата еволуирала од економска заедница кон еден формален систем на управување со надлежност над широк спектар на прашања, области и политики. Концептот на повеќеслојно владеење (multi level governance) е карактеристично за Европската Унија.

Паралелно со ова, се имплицира и потребата за една европска јавна сфера со елементи на поголема апроксимација помеѓу граѓаните и институциите, една ревизија и рedefинирање на сегашната сфера и истовремено планирање како ќе изгледа истата во иднина. Фактички, ова значи дека на која насока ќе се движи ЕУ како структура и политички проект, на тој начин ќе се движи и пререструктурира и нејзината јавна сфера и вице верса.

Овие две се меѓусебно поврзани, се определуваат една со друга. На овој начин, констатираме дека поставувањето на агендата во/за ЕУ го одредува процесот на донесување на одлуки, кој помага при креирањето на политиките, процес кој води кон една конкретна политика. Во контекст на ЕУ, второто и третото се поврзуваат со управувањето на ЕУ, а последното се поврзува за/со иднината на ЕУ. Сите овие елементи или фази влијаат врз процесот на европската интеграција, иднината на ЕУ и европската јавна сфера, која и да е тоа. Поаѓајќи од овие факти и многубројните истражувања може да се заклучи дека европската јавна сфера е политички конструирана. Политиката на информирање и комуникација на ЕУ имаат функција (дури може да се каже еден вид на мисија) на создавање и обликување на европската јавна сфера.

2. Зголемувањето на бројот на граѓаните со позитивна перцепција кон ЕУ влијае позитивно на развојот на европскиот јавен простор.

За да може да остане (и/или опстане) на ова ниво на обединување и начин на функционирање, кое ЕУ во моментот го има, дефинитивно и треба поттик во форма на информациско-комуникациски стратегии кои ги изготват нејзините институции и кои им се пренесуваат (сервираат) на граѓаните. Во оваа насока, повеќе информации и поефикасна комуникација се предуслови за создавање едно унифицирано чувство на припадност кон Европа. Целиот систем на Унијата, ги свртела погледите кон граѓаните, да ги факторизира за да го “спасуваат“ овој систем кој изгледа дека стои на „стаклени нозе“, соочуван со кризи и проблеми од различна природа и размери. Целта на овие политики е создавање на еден транснационален простор каде што граѓаните јавно ќе дискутираат за предизвиците на Унијата, но и место каде што креаторите на политиките ќе останат во контакт со европското јавно мислење. Од ваквата интеракција се очекува поголема поддршка од страна на граѓаните (јавноста). Граѓаните формираат позитивно мислење за Унијата и за целиот процес на интеграции, со помош и на стратешката комуникација (преку која ЕУ има потреба да го задржи својот имиџ на стабилна економија, социо-културна средина и моќен политички актер) и на овој начин потоа помагаат во развојот на европската јавна сфера.

Всушност, обврската и задачата, Европа да се доближи до нејзините граѓани е ставена во центарот на политиката на информирање и комуникација, особено во последните години.

Целиот овој процес се реализира со помош на медиумите. Но случајот со европските медиуми е комплициран. И покрај функционирањето на пан-европските медиуми, покривањето на европските теми во националните медиуми останува ограничено. Во една ваква ситуација од истражувањата доаѓаме до заклучок дека како резултат на ова, моменталната перцепција на граѓаните за ЕУ е безлична, премногу административна и премногу далеку од нив. Со ова се потврдува дека ЕУ, во глобала, страда од негативната перцепција на јавноста и/или погрешна перцепција, која има тенденција честопати да се фокусира само на негативни

наслови за приказни. Недостасува граѓанска свесност за сето она што ЕУ значи и прави.

Од горенаведените аргументи и анализи, произлегува дека подобрувањето на комуникацијата помеѓу Унијата и нејзините граѓани е навистина сериозен предизвик за Унијата кој не може да се реши со нов правен акт или договор.

Од овие фактори но и од многу други зависи јавната поддршка за ЕУ, така што можеме сепак да заклучиме дека зголемувањето на бројот на граѓаните со позитивна перцепција кон ЕУ влијае позитивно врз развојот на европската јавна сфера. На пример, европските граѓани сепак имаат многу позитивна слика за ЕУ.

Малку по различна е ситуацијата во нашата држава. Во Северна Македонија, на пример поголем е бројот на испитаници кои не веруваат во институциите на ЕУ. Исто така, граѓаните имаат тенденција повеќе да им веруваат на националните институции, и да немаат толку позитивна слика за ЕУ. Оваа ситуација е тесно поврзана со постојаното отфрлање на членството на Македонија од страна на Унијата и агонијата на чекање што граѓаните секојдневно ја доживуваат. Граѓаните во секоја фаза од развојот на ЕУ го оформуваат својот став за европската интеграција врз основа на сопствените информации и перцепции за придобивките и трошоците од овој процес. Овие примери но и други, покажуваат дека во секоја од државите членки, кандидати за влез или потенцијални кандидати постои дебата, постојат различни групи - една европеизирана јавна сфера а со тоа и различни ставови кон ЕУ, но и кон европските интеграции.

3.Активностите на организациите на граѓанското општество позитивно влијаат врз развојот на европската јавна сфера, европската интеграција и идентификацијата со Европската Унија

Според анализите и теоретските наоди, доаѓаме до заклучок дека сепак солуцијата за европскиот проект и воопшто за европската интеграција, е еден федералистички политички проект во кој европскиот политички „народ“ или демос би се оформувал со помош на европското граѓанско општество и европската мрежа

за комуникација. Во ваквата констелација на ЕУ, европската јавна сфера се гради преку намерна акција од страна на институциите на ЕУ потпомогната од еден дел од граѓанското општество кое верува и го промовира заедничкото историско наследство, вредноста на поседување своевиден европски идентитет, членството во единствен систем на вредности и принципот на заеднички суверенитет. Преку овие елементи, создава услови за комплетна реализација на европскиот политички проект.

Граѓанското општество игра важна улога во креирањето и спроведувањето на политиките, особено во рамките на процесот на европска интеграција. Процесот на европска интеграција и граѓанските организации се природни сојузници и потребни се едни на други за да напредуваат заедно.

Зајакнувањето на поддршката на ЕУ за граѓанското општество во земјите кандидати се карактеризира со различни бирократски препреки. Анализите на искуствата покажуваат дека во земјите каде граѓанското општество е подобро информирано и подобро функционира, има поголемо влијание врз процесот на евроинтеграција.

Во рамките на ЕУ, граѓанското општество се вклучува како можеен „спасител“. Фактички е еден вид на политички проект синоним за „организирано граѓанско општество“, бидејќи во последните години е основано и „диригирано“ од страна на матичните институции: Европската комисија и Европскиот економски и социјален комитет. На овој начин, доаѓа во форма на медикамент кој ја санира кризата, ја подобрува ситуацијата, особено кога се доведува во прашање легитимитетот и иднината на ЕУ. Структурниот дијалог/соработка со граѓанското општество и вклучувањето на истото во процесите на одлучување во Р.С. Македонија оди во иста насока. Европскиот јавен простор во националниот контекст расте со активностите на граѓанските здруженија. Во Европската Унија и во нашата држава, постојат граѓански организации специјализирани на прашања поврзани со европската интеграција и корисни се бидејќи имаат советодавна улога. Особено во Македонија граѓанските организации се носители европските процеси поради тоа што придонесуваат во подигање на свеста, мониторинг на јавните политики и други активности што влијаат на развојот на јавната сфера.

4. Медиумите, како важен инструмент за информирање, имаат големо влијание врз информирањето и стекнувањето со знаења за политиките, институциите, економијата, културата и други аспекти од функционирањето на ЕУ.

Според анализите и истражувавањата, заклучуваме дека пристапот до информациите, плурализмот и слободата на медиумите во земјите на ЕУ градуално низ годините покажуваат намалување. Моментално во ЕУ медиумските содржини се прилично неефикасни за да поттикнат европеизација на јавниот дискурс. Овој процес не е можен преку транснационалните (европски) медиуми туку очекуваниот резултат може да се постигне и преку националните медиуми. Процесот на европеизација на националните јавни сфери имплицира зголемување на „европските теми“ во националните медиуми, како и оценување и објаснување на овие теми од европска перспектива, а не од национална перспектива.

Во овој контекст, европската јавна сфера има потреба да биде „јавно-посредувана“ (mass-mediated) од страна на националните медиуми бидејќи европските медиуми не успева да се развијат и да имаат влијание врз овој процес. Овие последните, не покажуваат елементи на инклузивност и професионално ниво за да допрат до широката европска јавност бидејќи се ограничени на релативно тесна публика на политички, културни или деловни елити.

Уште во 2001 година, Европската Комисија објави документ- Белата книга за европско владеење (White Paper on European Governance), со кој се признава дека европската јавна сфера треба да се смета како национален продукт кој, во најдобар случај, може да се европеизира и тоа преку медиумите.

Јавната сфера, во чии рамки се одвива политичкиот живот во ЕУ, е главно национална сфера бидејќи колку и да се појавуваат европски прашања на агендата, граѓаните ги гледаат а медиумите ги интерпретираат од национална перспектива. Поради фактот што се справуваат со повеќе потешкотии во нивната работа, медиумите не се покажуваат доволно силен генератор за подигање на свеста за европските вредности и интеграции и создавање конкретни иницијативи во оваа насока. Во овој контекст, медиумите заедно со политиката за комуникација на ЕУ, и покрај големите напори тешко и бавно успеваат да развијат вистинска

супра(над)национална форма на европската јавна сфера. Во оваа насока, Унијата се обврзува да наоѓа начини и механизми за да развие и имплементира наднационален и/или транснационален медиумски систем кој ќе биде важен инструмент за нејзиното функционирање.

Поради ограничениот капацитет на паневропските медиуми, недостигот на заедничкиот јазик и европски дискурс, европската јавна сфера може да произлегува и да се развие од процесот на европеизацијата на националните јавни сфери потпомогнато во голема мера од страна на националните медиуми.

5. Непостоењето на систематско информирање за работата на европските институции (Европскиот совет, Европската комисија и другите институции на ЕУ) создава негативни перцепции за евроинтеграциските процеси во земјите членки.

Заклучуваме дека медиумите во Европската Унија никогаш не го напуштиле националниот контекст и како такви се покажуваат како објективна и сериозна препрека за европската јавна сфера, која има базична структура но сепак е во развој. Таа постои во една нејзина уникатна и нетипична форма.

Истовремено, иако во националните медиуми но и во транснационалните системи на информирање се претставени информации за работата на европските институции и други прашања поврзани со европската интеграција, сепак на граѓаните не им се овозможува да видат колку е важна Европа, кога е важна и каде би требало да се покаже тоа.

Синхронизацијата и хомогенизацијата на националните јавни сфери во одредени потребни аспекти, и покрај зголемените технички можности, е спречена поради непостоењето на заеднички европски медиумски систем (дури и оние кои се, се покажуваат мошне немоќни) и постои сомнение дали вистински би можел некогаш да се воспостави. Следствено и европските новинари, многу малку се занимаваат со прашањата околу европското новинарство и европските реални социјални, политички и економски тешкотии и суштински дилеми.

Институциите на ЕУ, преку своите стратегии и политики работат за да промовираат дијалог, дебата и демократија со цел да го зајакнуваат формирањето на европската јавна сфера. Истите тие, внатре и надвор од ЕУ, имаат цел да го зајакнат нејзиниот имиџ како глобален актер. Токму за овие политики, стратегии и активности европската јавност не е систематски и професионално информирана. Информациите недостасуваат бидејќи токму овие институции понекогаш се обидуваат што е можно повеќе да го избегнат „мешањето“ на јавноста во нивниот процес на донесување одлуки.

Според анализите, можеме да заклучиме дека активностите и работата на европските институции честопати се покажуваат како помалку транспарентни, помалку одговорни и помалку подложни на популарното (јавно) учество во споредба со националните владини институции на повеќето земји членки. Истите се одраз на влијанието на внатрешната технократска елита. На овој начин, јасно се заклучува дека непостоењето на систематско и објективно информирање за работата на европските институции создава повеќе негативни перцепции за ЕУ, за заедничката иднина и паралелно за евроинтеграциските процеси во земјите членки и земјите кандидати/претенденти за кандидати.

Од следењето на македонските медиуми во овој период (2013 година), кога Македонија веќе беше осум години кандидат за членство во Унијата, медиумите не покажаа голем интерес за целокупните случувања во ЕУ, и не претставија соодветни анализи од добро подготвени, професионални новинари за следење на европските процеси од сите аспекти.

За целиот процес на пристапување низ годините, се забележува дека медиумите не изградија капацитет за да ѝ пренесат систематски и објективно на јавноста (со факти и аргументи) што претставува ЕУ и самиот процес на пристапување и членството во Унијата. Со оглед на претходно елаборираните содржини можеме да заклучиме дека во македонската јавна сфера недостигаат јасни ставови за европската интеграција засновани врз реални информации, вклученост на поголем број на граѓани во евроинтеграцискиот процес и јавна дискусија за европските стандарди.

И за европската но и за македонската јавна сфера, постоењето на добро информирана јавност е предуслов за опстојување и суштинска алатка за граѓаните да го пренесат своето мислење и истото да го претворат во акција.

6. Опитата економска криза со која се соочуваше ЕУ имаше негативно влијание врз развојот на јавната сфера во ЕУ. Истата состојба влијаеше и врз подготвеноста на државата за евроинтеграциските процеси.

Можеме слободно да заклучиме дека последните години се забележува отстапување на ЕУ од нејзините основни вредности. Мотото на Унијата постепено се уништува од општата економска криза која сериозно го има доведено во прашање соживотот, европската цивилизација, но и меѓународниот кредибилитет на ЕУ.

Економската криза со која се соочуваше ЕУ; проблемите со целосната интеграција на мигрантите; социјалната нееднаквост; културното исклучување на одредени групи; тешкотиите на земјите членки на во изнаоѓањето на заедничката стратегија за солидарност; растот на антиевропските движења; сериозно ги загрозуваат европските демократски вредности и идеи, но меѓу другото промовираат песимизам при градењето една сериозна и стабилна европска јавна сфера. Сите овие ситуации имаат (и продолжуваат да имаат) негативно влијание врз развојот на јавната сфера во ЕУ.

Фактички, ЕУ сеуште не е во можност да се рекуперира од најсериозната миграциска криза а од друга страна пак европските економии сè уште закрепнуваат од финансиската криза. Покрај овие ситуации, на политичката сцена во многу земји членки сè повеќе се критикуваат проевропските гласови. Во овој контекст, со право се вели дека тешко може да се најде демократски метод и начини што ќе ја подобрат создадената состојба. Во овој поглед, јасно е дека на Европската Унија ѝ се потребни специфични (некаде и радикални) мерки за подобрување на демократскиот легитимитет, решавање на реалните проблеми на граѓаните и засилување во насока на поголема функционалност и унификација на/во европската јавна сфера. Овој релативно тежок процес, имплицира имедиатно ревидирање на досегашните

политики на ЕУ, начинот на кој тие се применуваат како и промена на културните и социјалните референтни рамки.

Според ова, констатираме дека за да опстанат во оваа констелација, во оваа нова епоха на големи предизвици и парадокси, граѓаните на ЕУ треба да го изградат нивниот заеднички идентитет (со голема помош и од европските но и националните институции) врз основа на заедничките природни ресурси, економските придобивки и заедничката пазарна структура, почнувајќи исклучиво од регионалниот аспект на формирање на идентитетот.

Констатациите од истражувањата ни даваат до знаење дека вистинската европска јавна сфера сè уште не е целосно етаблирана (формирана) за да може да придонесе за јакнење на демократијата. Меѓутоа, од анализата на јавното мислење можеме да видиме дека поголем процент од граѓаните веруваат дека најпозитивните работи што ги постигна ЕУ се: слободното движење на луѓето, стоките и услугите во рамките на ЕУ; мирот помеѓу земјите членки на ЕУ и програмите за размена на студентите. Со овие елементи практично и функционира на одреден начин една консолидирана европска јавна сфера.

Граѓаните на ЕУ фактички веќе подолг период коегзистираат со кризите. Според економско-политичките анализи излегувањето од кризата може да се постигне со креирање на јасен проспект на „економска влада“ која ќе го ревитализира системот. Преку овие сознанија, констатираме дека општата економска криза (заедно со другите кризи) со која се соочуваше Унијата имаше (а можеби сеуште има) негативно влијание врз развојот на јавната сфера во ЕУ, и дека истата состојба влијаеше и врз подготвеноста на нашата држава за евроинтеграциските процеси, но тука би го додала и фактот дека економската криза (и ред други кризи со кои се соочуваше ЕУ) влијаеше исто така и врз подготвеноста на самата Унија да се прошири со „проблематичните“ земји од Западен Балкан, во која група спаѓаме и ние.

7. Досегашниот развој на јавната сфера на ЕУ е незадоволен и има многу забелешки во однос на нејзиното функционирање, како на пример социјалната сфера, културната сфера, образовната сфера итн.

Истражувањето за појавата и природата на европската јавна сфера е релативно нова и научна сфера која сè уште не е комплетирана. Нема единствена дефиниција прифатена во сите научни кругови. Токму овој факт го поттикна тоа што теоретскиот, но и практичниот концепт на „европска јавна сфера“, се карактеризира со постојан процес на ре-осмислување.

Според анализите и научниот пристап, постои една европска јавна сфера, но исто така и многу национални микросфери на сите земји членки. На овој начин, политичката, културната, историската, образовната па дури и социјалната сфера или реалност всушност била и сеуште е ограничена на границите на националната држава. Доколку сите европски политики се креираат, се спроведуваат на еднаков начин за сите граѓани на ЕУ и позитивно се оценуваат би можеле да ја формираат основата на еден таканаречен „уставен патриотизам“ или пак консоцијална демократија со стабилна и кохерентна јавна сфера.

Европската Унија претставува остварување на древната визија за обединета Европа бидејќи истакнати личности од повеќе области, работеле на исполнување на оваа цел. Покрај ова, сеуште се одржува во живот идејата за пурификација на верскиот идентитет (т.е. христијанството) и вредностите на западноевропската цивилизација со структурата, културната и политичката ориентација на сегашната Унија. И токму овие пристапи претставуваат сериозен проблем за ЕУ, а следствено се чини дека Западен Балкан и Турција не се случајно изоставени.

Покрај ова, аргументите не водат кон заклучок дека јавната сфера во ЕУ е во длабока криза поради таблоидизацијата, намалувањето на интелектуалната содржина на речиси сите процеси, како и на медиумските содржини, со цел да бидат достапни за поголем број луѓе. Па така, европската јавна сфера бара силно чувство и организирана акција за европско заедништво која ќе се заснова врз социјалната интеграција и економската благосостојба.

Првенствено, состојбата би се подобрила ако ЕУ ги следи линиите на швајцарската политика и создава еден централизиран модел - директна поврзаност на граѓанинот со државата (во овој пример со институциите на ЕУ и нејзината правно-политичка рамка), иако националните идентитети се покажуваат многу посилни од европскиот идентитет.

Европската јавна сфера, се разгледува и анализира во контекст на европската интеграција и европската политика. Во овој контекст, услови кои ќе помогнат за создавање една функционална европска јавна сфера за граѓаните се: намалување на моќта на извршните и бирократските линии во институциите, ефикасна парламентарна контрола и поголемо учество на граѓаните, како и независно новинарство и професионална медиумска покриеност.

Една од тезите што не може да се отфрли е фактот што корозивните ефекти на глобализацијата ќе се надминат или санираат само ако се бараат други варијанти и форми на демократска реорганизација на општествата надвор од националната држава, можност која е понудена од страна на ЕУ но не е целосно спроведена поради недостиг на механизми.

Констатираме дека во Европската Унија како прво можно е да се создаде европски идентитет кој ќе унифицира но без да се “ризикува“ националниот или етничкиот идентитет. Второ, обединување преку различности можно е, но сепак според истражувањата и анализите произлегува дека европските граѓани (во Европската Унија, но и надвор од неа) сè помалку се подготвени, помалку желни и склони кон прифаќање на културната разновидност. Ова поради растот и зајакнувањето на популизмот, нативизмот, ксенофобијата и расизмот. Трето, и покрај продлабочувањето на економската, политичката, правната и социјалната интеграција, Европската Унија продолжува да функционира како високо хетерогена група на земји без среднорочни и долгорочни јасни цели. Четврто, од политички аспект европскиот проект не е доволно отворен поотворен кон и за граѓаните и затоа европските интеграции и управувањето на ЕУ можно е да останат на ниво на еден политички систем изграден од страна на елитите; управуван со механизми и елементи на конфедерација и вечно во потрага по еден „демос“.

За задржување и зајакнување на јавната поддршка, потребно е идентитетот на ЕУ да се формира околу обезбедувањето ефективно и демократско политичко и економско управување. За да има поголема граѓанска поддршка, европската интеграција ќе се продлабочува само ако се рedefинира во контекст на идентитетот како меѓувладина соработка помеѓу земјите членки.

Поради фактот што Европската Унија има сериозен проблем со внатрешната кохезија и солидарноста, во суштина ја прави неефикасна и сериозно ѝ наштетува на нејзината иднина.

Според теоретските наоди и истражувањата Европската Унија претставува заедница заснована врз „длабока разновидност“ и ќе може да остане заедно, освен ако граѓаните ќе ја ценат длабоката разновидност и покажат искрена желба да живеат во една заедница со различни форми на културна, национална и политичка припадност (да функционира како моќна компонента на еден заеднички идентитет).

Констатираме дека креаторите на Унијата ја основаа истата без да имаат јасна визија и план како ќе се изгради и функционира, а можеби и текот на времето и историјата во голема мера ја имаат променето првичната идеја.

На крај извлекуваме заклучок дека: политиката на ЕУ (и внатрешната, но и надворешната) премногу често е во конфликт со историскиот идеал за европско единство, на пример, политичката ситуација на Балканот, односите со Турција, случувањата во Источна Европа и влијанието на Русија и Кина.

Од друга страна, заклучоците од интвјуата во однос на прашањето дали во земјава е создаден еден јавен простор кој е проевропски ориентиран (кој го поддржува процесот на пристапување кон ЕУ), повеќето од интервјуираните мислат дека проектот за европеизација е присутен. Про европски јавен простор е присутен но со сериозни осцилации поради неодамнешната стагнација на интеграцискиот процес.

8. *Европската Унија има потреба од ререфиниција на јавната сфера со сите нејзини компоненти и/или членови.*

Ако направиме синтеза од сите истражувања и анализи, доаѓаме до заклучок дека Европската Унија има потреба од ререфиниција на моменталната јавната сфера со сите нејзини компоненти и/или актери. За Европската Унија да преживее, најдобриот начин е поддржување на проектот за политичка унификација на Европа (каде спаѓаат земјите членки на ЕУ, земјите кандидати и претенденти за кандидати) - визијата за Европа на граѓаните кои дискутираат во една консолидирана јавна сфера, создаваат европски граѓанин и заедно дејствуваат.

Потребата во оваа насока е енормна, витална за функционирањето, легитимитетот на европските институции дури и за самиот опстанок на Европската Унија.

На овој начин, констатираме дека се разликуваат две толкувања и перцепции на/за Европа: ЕУ-Европа е идентификувана како модерен политички ентитет кој ги опфаќа либералните вредности, како што е демократијата, човековите права, владеењето на правото и пазарната економија; и спротивно на тоа, „националистички европски идентитет“ кој ја претставува Европа како примарна културна смисла, со (западна) цивилизација, со заедничко историско наследство, силни национални традиции, христијанството како основна религија и јасни географски граници. Од овие факти се утврдува дека сепак европеизираната јавна сфера постои во една нејзина уникатна и нетипична форма но и е потребна сериозна ререфиниција и од теориски аспект, и од практични цели, реални напори и барања.

6.1. Општи заклучоци и препораки

Научното оправдување, очекуваните резултати и научниот придонес на ова истражување произлегуваат од општественото значење на темата која е предмет на истражување, а која во последните десет години е актуелна и ќе продолжува да биде актуелна во современите европски студии и интеграции но и во политиколошките науки.

Во последните две децении, Европската Унија се прошири но и радикално се промени. Јавните сфери не се дадени еднаш засекогаш, не се статични, туку се создаваат и развиваат само преку комуникацијата.

Европскиот јавен простор (сфера) како еден вид комуникација, тесно е поврзан и им помага на европските интеграции во три димензии. Прво, овозможува учество во колективен избор и дебата. Второ, комуникацијата овозможува социјална перцепција и поддршка која ѝ дава форма на интеграцијата, и последно, јавната сфера е сама по себе медиум за сите видови на интеграција, а во овој случај и висока форма на социјална солидарност.

Оваа дисертација обезбеди нови теоретски знаења за улогата, значењето и влијанието на европската јавна сфера во целокупниот процес на европска интеграција. Во исто време, резултатите на ова истражување може да влијаат на концепцијата и насоката на политичката практика на самиот овој процес, и на овој начин се обезбедува и социјалната оправданост на истражувањето.

Научното оправдување на истражувањето произлегува од научното значење на објаснувањето на сите политички, социјални но и институционални аспекти на европската јавна сфера. Развојот на ваквиот простор е детерминиран дури и за самиот политички опстанок на Унијата.

Истражувањето придонесе за откривање нови знаења за европската јавен простор, развојот на ЕУ, нејзиното функционирање, последиците од политиката на проширување, јавната поддршка за ЕУ и можните промени во процесот на европска интеграција. Предизвиците, стандардите и процедурите на

оформувањето/создавањето на европската јавна сфера се во постојан, динамичен процес на промена под влијание на научното знаење за нивните својства.

Пристапот до една заедничка јавност-еден консолидиран европски јавен простор е неопходен, особено за граѓаните кои живеат во Унијата.

Одредувачки фактор за функционирањето на ЕУ, се потребата да се зголеми учеството на граѓаните, да се прошири комуникацијата, да се европеизираат медиумските содржини и да се создаде обединувачки идентитет со регионален аспект. Во овие услови, единствено би можела да функционира транснационална европска јавна сфера која што ќе препознае, зачува и научи да коегзистира со многу противречности во рамките на сложениот систем со потенцијален конфликтен карактер и чести политички судири на кој сериозно му се заканува институционално распаѓање.

И покрај овие факти, се предвидува поголема интеграција само преку или доколку се намалат/редуцираат политичките спорови помеѓу евросферата (актуелната веќе консолидирана европска јавна сфера), европеистите, националните статисти-тие што ја негуваат и зачувуваат идејата за националната припадност и нативистите-тие што ја негуваат и чуваат идејата за автохтоност и европско наследство. Ако се развије и зајакнува европскиот јавен простор ова ќе придонесе кон зајакнување на Унијата но и развојот на процесот на европската интеграција.

Зголемувањето на влијанието на граѓаните или со граѓанската партиципација во рамките на ЕУ, се зголемува, унифицира и зајакнува европската јавна сфера, станува поотворена и поразновидна.

Улогата на медиумите (особено националните медиуми) се перципира како централен елемент или клуч за функционален европски простор. На неколку начини се докажува дека секоја земја членка на Унијата или секоја земја кандидат има потреба да го подобри професионалното ниво на новинарите кои пишуваат и објавуваат за европските прашања, а истовремено да се зголеми и квантитетот на европските вести и случувања во националните медиуми.

Европската јавна сфера е конструкција, како и многу други аспекти на Европската Унија. За таа да може сама по себе да функционира, потребна е посветеност и енорна работа на сите вклучени актери: институциите на државата, медиумите и

граѓанското општество. Во моментот кога јавните дискурси и дебати низ цела Европа ќе дадат резултати, тогаш може да се каже дека имаме унифицирана/консолидирана европска јавна сфера.

Граѓанското општество е значаен фактор на планот на евроинтеграциските процеси во ЕУ, како и во Република Северна Македонија бидејќи го европеизира просторот на јавната дебата. Европската Унија, формално звучи многу убаво за ушите на секој македонски граѓанин, но македонската политичка елита е таа што ја дефинира/ориентира истата и влијае на процесот на пристапување на државата кон Унијата. Во јавниот дискурс преовладува убедувањето дека европската интеграција е „единствената алтернатива за развој на Република Северна Македонија“ што овозможи правилата на игра да ги диктира Европската Унија и меѓународната заедница. Процесот на европската интеграција е долг а во последно време стана исцрпувачки затоа што и психолошки ги измори граѓаните со постојаното барање да чекаат пред вратите на Унијата. ЕУ несоодветно бара спроведување на реформи но истовремено несоодветно воспоставува комуникација со политичките лидери на Македонија но и на другите земји кандидати од Западен Балкан. Преку ваквиот притисок врз државите – кандидатки за членство за воведување на далбоки економски и политички реформи, ЕУ создаде услови преку политиката да се развијат клиентелистички мрежи меѓу економските елити и другите актери. Од сите анализи и истражувања констатираме дека практично елитите во земјите од Западен Балкан се сериозна препрека или пак виновни за застојот на целиот процес. Дури се мисли дека не сакаат да станат дел од Унијата бидејќи во националните констелации имаат повеќе можности да ги унапредат своите коруптивни агенди.

Доколку се направи анализа на Извештаите за напредок на РС Македонија ќе се констатира постојано умерено напредување во реформите што кажува дека формалните аспекти се исполнуваат, иако побавно, но спроведувањето значително изостанува. Јавниот простор во РСМ или процесот на европеизација на Република Северна Македонија ја содржи во себе стратегијата за решавање на конфликти (механизмите за стабилност), повеќе со цел да обезбеди одржлив мир во земјата и регионот и да се подготви за членство, отколку поради интегративните елементи

поврзани со политичките и економските теоретски, но и практични аспекти и цели.

Во нашиот случај, барањето на ЕУ за да се изгради нова концепција за обединето општество, е несоодветно поради тоа што реално кај нас функционира едно фрагментирано мултиетничко општество.

Според резултатите од истражувањето на јавното мислење каде е направена е споредба на вредностите кои најдобро ги претставуваат ЕУ и РСМ, се гледа дека постои приближна перцепција за вредностите кои најдобро ги претставуваат Република Северна Македонија и ЕУ. Поголеми разлики во перцепциите се јавуваат во делот кај почитувањето на другите култури и почитувањето на човековиот живот, каде што ЕУ покажува многу повисок процент од оној во земјава. Оваа разлика на позиционирањето на македонската јавност наспроти европската јавност покажува дека можеби сепак Европската Унија (или еден дел од неа) функционира врз основа на овие елементарни демократски принципи и како сериозен претендент за влез во Унијата, македонската јавност треба постепено да ги инкорпорира истите во нејзиниот систем на вредности. Иако политиката на проширување базирана на условување, која во случајот со Македонија го врати евроинтеграцискиот процес назад предизвика нови политички кризи со значителен пораст на недоверба кон Унијата. На звештаите, како дел од процесот на пристапување, треба да им дојде крајот, но и на реформските барања да им се стави крај бидејќи интеграцијата на РСМ во ЕУ е повеќе поврзана со надворешни фактори од сферата на меѓународните односи и позиционирањето на големите сили. Покрај ваквите аргументи, се нагласува дека сепак целиот процес на преговори ќе биде придружуван со многу построги барања, критериуми и мониторинг (нови механизми и услови произлезени особено од германскиот Бундестаг).

Значително влијание врз промената на европската перспектива и врз менувањето на насоките на европскиот јавен простор во РС Македонија, но и во другите држави на Западниот Балкан, е Берлинскиот процес. Оваа нова иницијатива преземена од Германската влада ја пренасочува директната комуникација: Европска унија – балкански држави со обиди да се изгради регуларна регионална комуникација во која се вклучува и Европската унија. Овој проект можно е целосно

да го спречува процесот на пристапување. Процесот на европеизација треба да биде прилагодено на македонскиот општествен и државен контекст.

Членството во ЕУ останува „единствената опција“ за земјата, во контекст на доменот на меѓународните односи и регионалните и глобалните безбедносни стратегии. Јавноста ќе побара поддршка и други алтернативи за соработка и заеднички развој ако актуелната политика на ЕУ и нејзината позиционираност продолжува со одбивањето. Падот на поддршката на јавното мислење-на македонските граѓани за процесот на европска интеграција се поврзуваат со следните прашања:

1. Заморот и фрустрацијата поради долгото чекање „за датум“, но и од нестабилноста на политичката сцена. Големиот јаз помеѓу про-ЕУ реториката и сегашното однесување на Европските институции кон целиот процес на интеграција ги обесхрабри граѓаните и го зголеми нивото на песимизам за потенцијалното членство во ЕУ;
2. Визната либерализација за македонските граѓани претставува една од највредните награди која доаѓа со процесот на интеграцијата, а истовремено покажува и еден од традиционалните мотиви зашто тие (македонските граѓани) историски покажувале висок про-ЕУ тренд;
3. Третиот фактор се однесува на ниското ниво на знаење и слабиот квалитет на информации што граѓаните ги добиваат за ЕУ и сегашниот статус на Република Северна Македонија. Вреди да се спомене улогата што медиумите ја играат во пополнувањето на информативниот јаз, улога која честопати не се исполнува поради поларизацијата на медиумите, како и употребата на еден технички јазик, кој не е погоден и разбирлив за пошироката јавност;
4. Размислувањето за финансиската криза на ЕУ и политичката динамика што ја придружуваше целата таа етапа, но и сегашниот политички турбулентен период. Негативната димензија на овие случувања има влијание врз граѓаните во оценувањето на ЕУ и нејзината способност за управување со кризи.

Од социјална гледна точка, самото членство во ЕУ би значело крај на долгата и премногу тешка посткомунистичка транзиција.

Европската Унија не е држава, не е ниту федерална држава, ниту, пак, ја претставува европската нација – таа е унија на култури, етникуми и слободни граѓани. Ова значи дека сепак слободата на изразување претставува есенцијална вредност бидејќи во рамките на институциите на ЕУ постои (се слуша и се дистрибуира) разновидно мислење на ниво на земјите членки, како и јавно и индивидуално мислење на една територија со неколку стотини милиони жители. Во суштина, процесот на европска интеграција очигледно е процес на градење на институции и ефикасна држава. Барањето за исполнување на услови и реформи, како и преговорите, не се само атрибут на институциите одговорни за интеграција или политичките лидери на Европската Унија, туку се радикални барања за трансформација на општеството, економијата и политиката, а, пак, ваквото барање за развој на земјите претенденти за членство, се истакнува и се издвојува како уникатна агенда на европската интеграција.

7. Користена литература

- Adam, S., (2009) *Bringing the Mass Media in: The Contribution of the Mass Media for Understanding Citizens' Attitudes towards the European Union*. KFG Working Paper Series.
- Ацески, И., (2011) *Глобализација, Идентитет, Евроинтеграција*, Бомат Графикс, Скопје.
- Andres, C., and Gomez, T., (2012) *Communicative Citizenship, Preliminary Approaches*, Signo pensam. vol.31 no.60 Bogotá Jan./June 2012.
- Ахмед, А., Постмодернизмот и исламот, Логос-А, Скопје, 2012
- Balle, F., (2011) *Mediat dhe Shoqëritë*, Papirus, Tiranë.
- Baylon, Ch. and Xavier Mignot, (2003) *Komunikimi*, LogosA, Tetovë.
- Бажелт, Т., (2005) *Европската Унија по проширувањето на исток*, Фондација Конрад Аденауер, Скопје.
- Baker, E., (2007) *Media Concentration and Democracy: Why ownership matters*, University of Pennsylvania Law School, Cambridge University Press.
- Baran, S. (2002), *Introduction to mass communication*. New York: McGraw Hill Companies.
- Baran., S., and Davis., D., (2006) *Mass Communication Theory: Foundations, Ferment, and Future*, Wadsworth Cengage Learning.
- Best, H., Lengyel, G. and Verzichelli, L., (2012) *The Europe of Elites: A Study into the Europeanness of Europe's Political and Economic Elites*, Oxford Scholarship Online.
- Brayant, J., Thomson, S., and Finklea B., (2013) *Fundamentals of media effects*, Illinois, Waveland Press.
- Bambauer, D. (2006), *Shopping Badly: Cognitive Biases, Communications, and the Fallacy of the Marketplace of Ideas*, University of Colorado Law Review.
- Best, H., Lengyel, G., and Verzichelli., L., (2012) *The Europe of elites- a study into the Europeanness of Europe's political and economic elites*, Oxford University Press, New York.

- Божаровски, З., Каусидис, Т., (2012)., *Прирачник за етиката во новинарството*, Скопје, Здружение на новинарите на Македонија.
- Brüggemann, M., (2006) *How the EU constructs the European public sphere: seven strategies of information policy*, TranState working papers.
- Brzezinski, Zh., <https://www.christopher-jablonski.com/en/blog/zbigniew-brzezinski-the-role-of-the-west>, прегледано на 16.08.2019.
- Chesebro, J., Bertelsen, D., (1996) *Analyzing media: Communication technologies as symbolic and cognitive systems*. New York: The Guilford Press.
- Cakir, A., (2012) *An evaluation of the role of the mass media in Euro-mediterranean relations*.
- Callanan, M., (2007) *Foundations of an ever closer Union, irish perspective on the fifty Years since the Treaty of Rome*, Institute of public administration, Dublin.
- Calhoun, C., (2003) *European studies: Always already there and still in formation*. Comparative European Politics.
- Cappella, J.N., Jamieson, K.H. (1997) *Spiral of Cynicism. The Press and the Public Good*, New York: Oxford University Press.
- Caporaso, J., “*The European Union and Forms of State: Westphalian, Regulatory or Post- Modern?*”, *Journal of Common Market Studies*, 34/1, 1996.
- Цеков, А. (2018). *Анализа на перцепцијата на граѓаните за граѓанското општество*. Центар за истражувања и креирање политики. <http://www.crpm.org.mk/wpcontent/uploads/2018/06/01.%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%98%D0%97%D0%90%D0%A1%D0%9A%D0%A3%D0%90%D0%9D%D0%9A%D0%95%D0%A2%D0%90%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D-0%BB%D0%BD%D0%BE-20180605-1.pdf>.
- Checkel, J. and Katzenstein, P., (2009) *European Identity*, New York, Cambridge University Press.
- Czeppek, A., (2009) *Press freedom and pluralism in Europe*, Chicago, University of Chicago Press.
- Dahlgren, P., (2009) *Media and Political Engagement – Citizens, Communication and Democracy*, Cambridge University Press.

- Dalton, S.,(2003) *Engendering the Republic of Letters: Reconnecting Public and Private Spheres*, McGill-Queen's UP.
- DeRougemont, D., (1994) *Dvaeset I osum vekovi na Evropa*, Kultura, Skopje.
- Dibon, P., (1975) *L'universite de Leyde et la Republique des Lettres au XVIIe siècle*, Quaerendo 5, at Martin, J.H., (1994) *The history and the power of writing*, The University of Chicago Press, Chicago, 1994.
- Dominick, J.R., (2011)., *Dinamika e komunikimit masiv-media në epokën digjitale*, Tiranë, UET Press.
- Deidre, K., (2003) *Europe in the media: a comparison of reporting, representation, and rhetoric in national media systems in Europe*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, New York.
- De Gaulle, Ch. (1971) [*First published in France in 1970 under the title Mémoires d'Espoir*]. *Memoirs of Hope. Translated by Terence Kilmartin, Weidenfeld and Nicolson*. ISBN 978-0-297-00346-5.
- Derrida, J. (1992). *The other heading: Reflections on today's Europe*, trans. Pascale Anne Brault and Michael B. Naas. Bloomington: Indiana University Press.
- De Vreese, C. *Framing Europe. Television News and European Integration*, Amsterdam: Aksant Academic Publishers, 2002.
- De Vreese, C. Hajo Boomgarden. *Media Effects on Public Opinion about the Enlargement of the European Union*, *Journal of Common Market Studies* (2006): 419-436.
- De Vreese, C.H. (2004) 'The effects of strategic news on political cynicism, issue evaluations and policy support: a two-wave experiment', *Mass Communication and Society* 7(2): 191–215.
- De Vreese, C.H., (2007) *The EU as a public sphere*, *Living Rev. Euro. Gov.*, Vol. 2, No. 3. [Online Article]: <http://www.livingreviews.org/lreg-2007-3>.
- Dinan, D., (2005) *Ever Closer Union: an introduction to European Integration*, Palgrave McMillan.
- Directorate-General for External Policies (Policies Department-European Parliament) *Freedom of Media in the Western Balkans*, Brussels, (2014).

Directorate-General for Enlargement (European Parliament) Guidelines for EU support to media freedom and media integrity in enlargement countries, 2014-2020, Brussels, 2014.

Durand, C., and Keucheyan, R., (2014) *Bureaucratic caesarism-a Gramscian outlook on the crisis of Europe*, Centre d'economie de l'Universite Paris Nord.

Eder, K., and Hans-Jörg T. 2003. *The Making of a European Public Space: The Case of Justice and Home Affairs*. In B. Kohler-Koch (ed.) *Linking European Union and National Governance*, Oxford University Press.

Eriksen, O.E., *An emerging European public sphere*, European Journal of Social Theory August 2005 vol. 8 no. 3, 341-363, Sage Publications.

Fleming, T., (2000) *Habermas, democracy and civil society: Unearthing the social in transformation theory*, Teachers College Columbia University New York.

Fossum, E. J. and Schlesinger, P. (2007). *The European Union and the Public Sphere. A communicative space in the making?* Routledge studies on democratizing Europe.

Fouskas, K.V., (2015) *The politics of international political economy*, Routledge, New York.

Fraser, N., (2003) *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy*, Duke University Press, <http://www.jstor.org/stable/466240>.

Fraser, N., (2008) *Transnationalizing the Public Sphere. On the Legitimacy and Efficacy of Public Opinion in a Postwestphalian World*. In: Nancy Fraser: Scales of Justice. Reimagining Political Space in a Globalizing World. Cambridge: Polity, 76–99, 182–188.

Fuga, A., (2014) *Komunikimi në shoqërinë masive*, Papirus, Tiranë.

Gabel, M., Kenneth Scheve, *Mixed Messages. Party Dissent and Mass Opinion on European Integration*, European Union Politics 8, (2007):1-37.

Gennep, V.A., (1922) *Traktat krahasues I kombesive*, Paris, Payot, 1922.

Gerhards, J., (2000). *Europäisierung von Ökonomie und Politik und die Trägheit der Entstehung einer europäischen Öffentlichkeit*. In: M. Bach (Hrsg.). *Transnationale Integrationsprozesse in Europa*. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. Sonderheft. Westdeutscher Verlag, Opladen, pp. 277–305

- Gleissner, M., and de Vreese, Claes H., (2005) „*News about the EU Constitution: Journalistic challenges and media portrayal of the European Constitution*“, *Journalism*, Vol. 6, No. 2, pp. 221-242
- Grabbe, H. (2002) *European Union Conditionality and the Acquis Communautaire*, *International Political Science Review*, 23(3), 249–268. doi:10.1177/0192512102023003003)
- Grundmann, R. (2000) *The European Public Sphere and the Deficit of Democracy*, *The Sociological Review*, 48(1_suppl), 125–146. doi:10.1111/j.1467-954x.2000.tb03509.x
- Habermas, J., (2013) *Kriza e Unionit Evropian në dritën e një konstitucionalizimi të së drejtës ndërkombëtare*, Shkup.
- Habermas, J. (1998) *The Inclusion of the Other: Political Essays*. Cambridge (Mass), The MIT Press.
- Habermas, J., (1991) *The structural transformation of the public sphere*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Habermas, J., (2001) *The Postnational Constellation Political Essays*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts.
- Haseler, S., (2004) *Super-state: The New Europe and Its Challenge to America*, I.B. Taurus, London.
- Harcourt, A., (2010/2005) *The European Union and the regulation of media markets*, Manchester University Press.
- Havel, V., (2000) Address by Vaclav Havel, President of the Czech Republic, before the Members of the European Parliament, Strasbourg, 16 February, http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/2000/1602_uk.html, прегледано на 28.04.2015.
- Hoppmann, T., () *Citizen perception of the European Union: the impact of the EU Web site*. Cambria Press, New York.
- Instituti shqiptar i medias, (2010), *Trajtimi i çështjeve sociale në shtypin e shkruar*, Tiranë.
- Instituti shqiptar i medias, (2014), *Raportimi i çështjeve të fëmijëve në median e shkruar*, Tiranë.

- Ивановска Хаџиевска, М. (2020), *Извештај за управувачките практики, за транспарентноста и отчетноста на граѓанските организации*, Скопје, Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС).
- Ivic, S., (2017) *The concept of a European public sphere within european public discourse*, Etikk I praksis. Nordic Journal of Applied Ethics, 11(2), 79-94 <http://dx.doi.org/10.5324/eip.v11i2.1959>.
- Jessop, B., (2011) *Poulantzas' State, Power, Socialism as a modern classic*. <https://www.researchgate.net/publication/318085765>.
- Jones, D., G.,(2004) *Essentials of strategic management*, South western Cengage Learning.
- Јорданова, М., „Зборот е Збор,, Институт за Европски политики <https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/02/Sproveduvanje-na-Politickiot-dogovor.pdf>
- Judge, D., and Earnshaw, D. *The European Parliament and the Commission Crisis: A New Assertiveness?*, Governance 15(3, 2002):345 – 374.
- Kais.L.L., (2008) *The EU expansion: Communicating shared sovereignty in the parliamentary elections*, Peter Lang Publishing, New York.
- Kjaer., F.P., and Hartmann E., (2015) *The evolution of intermediary institutions in Europe-from corporatism to governance*, Palgrave Macmillan, London.
- Kinder., D., and Iyengar, Sh.,(2010) *News that matter*, Chicago University Press.
- Klapper, J. (1960) *The Effects of Mass Communication*, New York: Free Press.
- Kleinsteuber, Hans J. 2001. *Habermas and the Public Sphere: From a German to a European Perspective*. Javnost / The Public 8 (1), 95-108.
- Klicperova-Baker, M., and Kost'al., M., (2016) *Toward empirical assessment of the European demos and public sphere: comparing democratic value orientations of citizens and elites*, New horizons in European politics, Edward Elgar Publishing.
- Krebbel V., (2014) *The road to Agenda-setting success in the European Union. Studying necessary conditions and their meaning in the case of disability polity*, Radboud University Nijmegen.

- Kokhanova, O., (2012) *Europeanization of National Public Spheres: Comparative analysis of the readers' online debate on European issues in German and Spanish newspapers*. Centre for German and European Studies Working Papers.
- Koopmans, R. and Statham, P. (2010). *The Making of a European Public Sphere. Media Discourse and Political Contention*. Cambridge University Press.
- Koser, L., (1997) *Men of Ideas*, Free Press Paperbacks, New York.
- Kostadinova, P., (2015) Media in the new democracies of Post-Communist Eastern Europe, *East European politics and societies and cultures*, Volume 29, Number 2, Sage Publications.
- Kubicek, P. J. (2003). *The European Union and Democratization*. London/New York: Routledge.
- Lauristin., M.,(2007) *The European Public Sphere and the Social Imaginary of the 'New Europe'*,<http://ejc.sagepub.com/cgi/content/abstract/22/4/397>, European Journal of Communication.
- Lepsius, M.R, (1995) *Institutionenanalyse und Institutionenpolitik*, at Follesdal., A., and Koslowski., P., *Democracy and the European Union*, (1998) Springer, Heidelberg.
- Levy, A.L., (2001) *Europe's Digital Revolution: Broadcasting regulation, the EU and the nation State*, Routledge, London.
- Littlejohn, W.S, and Foss, A.K. (2009), *Encyclopedia of Communication Theory*, SAGE Publications, California.
- Luhmann, N., (2000), *The reality of the mass media*, Stanford University Press, California.
- Македонски Институт за медиуми, (2012), *Развојот на медиумите во Македонија според индикаторите на УНЕСКО*, Скопје.
- Madsen, P., Ib Bondebjerg, (2008) *Media, Democracy and European Culture*, The University of Chicago Press.
- Maier, J., and Rittberger, B., *Shifting Europe's Boundaries: Mass Media, Public Opinion and the Enlargement of the EU*. *European Union Politics*, (2002): 243-267.
- Marks, G., Hooghe, L. and Blank, K. (1996) *European Integration from the 1980s: StateCentric v. Multi-level Governance*. *Journal of Common Market Studies*, 34:3, 341-378.

Meyer, J.H.,(2010) *The European Public Sphere. Media and Transnational Communication in European Integration*. Stuttgart: Franz Steiner.

McCarthy, M., *Europe- a miserably elite project*, https://www.opendemocracy.net/democracy-europefuture/article_752.jsp, прегледано на 18.08.2018.

McLaren, L., “*Public support for the European Union: Cost/Benefit analysis or perceived cultural threat?*“, *The Journal of Politics* Vol. 64 No. 2, 2002, стр. 551-566.

McLaren, L.,(2006) *Identity, Interests and Attitudes to European Integration*. Palgrave Macmillan, London.

Media, (2010) *Revistë kërkimore*, Universiteti i Prishtinës, Dega e Gazetarisë.

Mikael K., Astrid V, (1998) *Voved vo naukata za publicistika*, Skopje.

Morgan, G. (2005) *The Idea of a European Superstate: public justification and European integration*, Princeton University Press, New Jersey.

Morley, D., and Kevin Robins, (2005) *Spaces of identity, Global Media, Electronic landscapes and cultural boundaries*, London, Routledge.

Mouffe, Ch.,(2013) *Agonistics: Thinking the world politically*, Verso, London.

Mustafa, R., (2012) *Në Evropë apo në Europë*, Prishtinë, Faik Konica.

Nicolaïdis, K., *The Idea of European Democracy*, http://kalypsonicolaidis.com/wp-content/uploads/2015/02/2013_TheIdeaofDemocracy.pdf, прегледано на 11.09.2017

Nitoiu, C., (2013) *The European public sphere: Myth, reality or aspiration?* *Political studies review*, 11, 26-38.

Norris, P. (2000). *A Virtuous Circle. Political Communication in Post-Industrial Societies*. Cambridge:Cambridge University Press.

Noutcheva, G. (2009) “*Fake, partial and imposed compliance: the limits of the EU's normative power in the Western Balkans.*” *Journal of European Public Policy*, 16(7): 1065-1084.

Nugent, N. (2010) *The Government and Politics of the European Union*, Seventh edition, Basingstoke: Palgrave- Macmillan, London.

Oleart, A., (2021) *Framing TTIP in the european public sphere -Towards an empowering dissensus for EU Integration*, Cham, Palgrave Macmillan.

Offe, C., "The Democratic Welfare State in an Integrating Europe," at Greven.,M., and Pauly, L., *Democracy beyond the State: The European Dilemma and the Emerging Global Order* (Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2000).

Outhwaite, W., (2010) *European Society*, Polity Press, Cambridge, United Kingdom.

Rajaziti, A., (2003) *Ese sociologjike*, Logos A, Shkup.

Панзова, В., (2011) *Прирачник за изработка на студенски трудови*. Скопје: Филозофски Факултет.

Панзова, В. (2003), *Науката како занает*, Скопје: Филозофски Факултет.

Paul, Ch., (2011) *Strategic communication: Origins, concepts and current debates*, Greenwood Publishing Group, California.

Pegg, H. C., (1983) *Evolution of the European Idea, 1914-1932*, Chapel Hill, University of North Carolina Press.

Pérez. S.F., (2013) *Political Communication in Europe: The Cultural and Structural Limits of the European Public Sphere*, Palgrave Macmillan, London.

Penny S. V., Holbrook, A., and Krosnick, J.A., (2008) *Knowledge and Attitudes, Donsbach: Public Opinion Research* (SAGE Handbook), London.

Пирот, Г., (2016) *Поимот граѓанско содружништво*, Македонски центар за меѓународна соработка, Скопје.

Radojkovič, M., (2004) *Informaciono komunikacioni sistemi*. Beograd, Clio.

Rexhepi, Z., (2012) *Evropa e bashkuar: një proces i papërfunduar historik*, Tetovë.

Richardson, K., and Meinhof H.U., (1999) *Worlds in common: Television discourse in a changing Europe*, Routledge, London.

Risee, Th., (2010) *A community of Europeans: transnational identities and public spheres*, Cornell University Press, New York.

Rodrik, D., (2011) *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*, New York: Norton.

Schmitter, Ph.,(2000) *How to democratize the European Union...and why bother*, Rowman&Littlefield Publishers, New York.

Schramm, W., and Roberts, D., (1971) *The Process and Effects of Mass Communication*. Chicago: University of Illinois Press.

Ruth, A., (2007) The press and Europes public sphere, <http://www.signandsight.com/features/1337.html>.

Schneeberger, A.I. and Sarikakis, K., 2008. *Editorial – Media and communication in Europe: Babel revisited*. Journal of Contemporary European Research 4.4, 269-272.

Sartori, G., (2002) *Pluralismo, multiculturalismo e estranei*, Milano: RCS Libri.

Scalise, G., (2013) European identity construction in the public sphere: a case study on the narratives of Europe, University of Bergamo, IJCCSEC Volume 2, Issue 2.

Scharkow, M., and Vogelgesang, J., (2007) *Effects of Domestic Media Use on European Integration*, Public Opinion and the Challenges of the 21st Century, Berlin.

Schlembach., R.,(2014) *Against Old Europe, Critical theory and alter-globalization movements*, Ashgate Publishing Limited, London, UK.

Semetko, H.A., De Vreese, C., and Peter, J., (2000), *Europeanized Politics-Europeanized Media? European Integration and Political Communication*, Communication Research 26;

Sicakkan, G.H., (2016) *Integration, Diversity and the Making of a European Public Sphere*, New Horizons in European Politics, Edward Elgar Publishing Cheltenham, UK.

Signorelli, S., (2012) *The EU and public opinions: A love hate relationship*, Notre Europe - Jacques Delors Institute, Studies and Reports.

Stepinska, A., (2014) *Media and communication in Europe*, Berlin, Logos Verlag.

Spanier, B.,(2010) *The Communication Deficit of the European Union revisited. Structures, Key Players and the New Communication Policy*, University of Zurich, Faculty of Arts.

Suti, E., Shehaj, E., Bogdanovski, A., Djukic, A., Pinte, A. (2010). *Achieving EU Candidate Status. A regional Perspective from Albania, Macedonia, Serbia, Romania*. Southern Europe and European Union – Leadership Development Programme, Tirana.

Силјановска, Л., (2007)., *Влијанието на масовните медиуми во формирањето на европските вредности во Република Македонија*. Тетово, Арбериа Десигн.

- Tassin, E., *Espace Commun Ou Espace Public? L'antagonisme de la communauté et de la publicité*, Collège International de philosophie, Université de Paris IX-Dauphine.
- Tocci, N. (2007),. *The EU and Conflict Resolution: Promoting peace in the backyard*. London:Routledge.
- Трајковски, И.,(2019) Политичка социологија 2, МАР-САЖ, Скопје.
- Trenz, H.J., *Media Coverage on European Governance Exploring the European Public Sphere in National Quality Newspapers*, European Journal of Communication 2004 19: 291, <http://ejc.sagepub.com/content/19/3/291>.
- Trenz, H.J., and Michailidou, A., (2012) *European Solidarity in Times of Crisis: Towards Differentiated Integration*, ARENA Working Paper 5/2018. *The Role of Civil Society in EU Integration Processes: Real Engagement through Effective Involvement*, A collection of conference speeches, Visegrad Fund.
- Urwin,D., “*The European Community: From 1945 to 1985*“ at: Cini, M. and Solarzano, N.,(2010) *European Union Politics*, Third edition, Oxford University Press.
- Valentini, Ch., Laursen Bo (2012), *The Mass Media: A Privileged Channel for the EU's Political Communication*, in Morganti L., B., Léonce, *The European Public Sphere: from critical thinking to responsible action*, Bern, Brussels, New York.
- Ванковска, Б., (2010), *Институции на ЕУ: До Лисабон и по него*, Скопје, Филозофски Факултет.
- Van Apeldoorn, B., Drahekoupil, J., and Horn,L., (2009) *Contradictions and Limits of European Liberal Governance. From Lisbon to Lisbon*, Palgrave Macmillan, London.
- Vliegthart, R., Schuck, A., Boomgarden, H. And De Vreese, C., “*News coverage and support for European integration, 1990 - 2006*“, International Journal of Public Opinion Research Vol.20 No.4, 2008, стр. 415-439.
- Walter., S. (2017) *EU Citizens in the European Public Sphere/ An Analysis of EU News in 27 EU Member States*, Springer VS.
- Ward, D., (2001). *The Democratic Deficit and European Union Communication Policy. An Evaluation of the Commission's Approach to Broadcasting*. Javnost / The Public 8 (1), 75-94.
- Ward, D., (2004) *The European Union democratic deficit and the public sphere, An evaluation of EU media policies*, IOS Press, Amsterdam.

Weiler, H.J., Haltern, U., and Mayer, F., (1995) *European Democracy and its Critique Five Uneasy Pieces*, European University Institute, Robert Schuman Centre.

Wessels, W., Maurer, A. and Mittag, J. (2003), *Fifteen into one? The European Union and its member states*. Manchester, New York.